

**Gairės dėl
ŽMONIŲ SU
NEGALIA
ĮTRAUKTIES Į
HUMANITARINĘ
VEIKLĄ**

2019 m. liepos mėn.

Nuolatinio tarpžinybinio komiteto (IASC) darbo grupė,
atsakinga už žmonių su negalia įtraukimas į humanitarinę
veiklą

Dokumentą patvirtino IASC 2019 m. spalio mėn.

Gairės dėl ŽMONIŲ SU NEGALIA ĮTRAUKTIES Į HUMANITARINĘ VEIKLĄ

2019 m. liepos mėn.
IASC darbo grupė, atsakinga už žmonių
su negalia įtraukimą į humanitarinę
veiklą

Dokumentą patvirtino IASC 2019 m. spalio mėn.

TURINYS

Turinys.....	v
Trumpiniai.....	vii
Padėka	viii
Pratarmė	x
Įvadas	xiii
1. Įžanga.....	I
2. Žinotina informacija.....	5
3. Darytini veiksmai. Pagrindiniai programų kūrimo metodai.....	19
4. Duomenų ir informacijos valdymas	23
5. Žmonių su negalia organizacijų partnerystė ir įgalinimas.....	33
6. Kompleksiniai klausimai	37
7. Atskaitomybė nukentėjusiems žmonėms ir jų apsauga nuo seksualinio išnaudojimo ir prievartos	43
8. Humanitarinės pagalbos galimybės	47
9. Suinteresuotųjų asmenų vaidmuo ir atsakomybė.....	55
10. Sektorių veikla	69
11. Stovyklų koordinavimas ir stovyklų valdymas	73
12. Švietimas	83
13. Aprūpinimas maistu ir mityba	93
14. Pragyvenimo šaltiniai	103
15. Sveikata	111
16. Apsauga	141
17. Būstai ir gyvenvietės.....	167
18. Vanduo, sanitarinės sąlygos ir higiena	177
19. Priedai	189

Autorių teisės © Nuolatinis tarpžinybinis komitetas (IASC), 2019 m.

Visos teisės saugomos. Šis dokumentas yra skirtas bendram platinimui.

Jį leidžiama perspausdinti ir išversti, jei nurodomas šaltinis ir tai daroma nekomerciniais tikslais.

Trumpiniai

SK	Kas ką daro, kur, kada ir kam?	TŽTT	Tarptautinė žmogaus teisių teisė
ANŽ	Atskaitomybė nukentėjusiems žmonėms	IMAS	Tarptautiniai kovos su minomis standartai
AS	Atsakomybės sritis	INEE	Švietimo esant ekstremalioms situacijoms agentūrų tinklas
SA	Stovyklų administravimas	TNVO	Tarptautinė nevyriausybinė organizacija
IANŽ	Įsipareigojimai dėl atskaitomybės nukentėjusiems žmonėms	TMO	Tarptautinė migracijos organizacija
		mhGAP	Psichikos sveikatos priežiūros trūkumų šalinimo veiksmų programa
SKSV	Stovyklų koordinavimas ir stovyklų valdymas	PSPSP	Psichikos sveikatos ir psichosocialinė pagalba
PHS	Pagrindiniai humanitariniai standartai	MICS	Daugelio rodiklių lizdinė apklausa
SVPR	Stovyklų valdymo priemonių rinkinys	NL	Neužkrečiamosios ligos
VTK	Vaiko teisių konvencija	NMP	Ne maisto produktai
NTK	Neįgaliųjų teisių konvencija	NVO	Nevyriausybinė organizacija
		OCHA	Humanitarinių reikalų koordinavimo biuras
DPSA	Demografinės padėties ir sveikatos apklausa	EBPO-PVK	Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos Paramos vystymuisi komitetas
TPD	Tarptautinės plėtros departamentas	OFDA	JAV pagalbos biuras nelaimės užsienyje atveju
PKLS	Po karo likę sprogmenys	OHCHR	Vyriausiojo žmogaus teisių komisaro biuras
FAO	Maisto ir žemės ūkio organizacija	ŽNO	Žmonių su negalia organizacija
SDL	Smurtas dėl lyties	ASIP	Apsauga nuo seksualinio išnaudojimo ir prievartos
HPK	Humanitarinės pagalbos koordinatorius	NK	Nuolatinis koordinatorius
HPTŠK	Humanitarinę pagalbą teikiančios šalies komanda	DVT	Darnaus vystymosi tikslai
BŽT	Būstas, žemė ir turtas	SSSDL	Seksualinis smurtas ir smurtas dėl lyties
HJS	Humanitarinės įtraukties standartai	LRS/LSRS	Lytinė sveikata ir reprodukcinė sveikata
HPA	Humanitarinių poreikių apžvalga	UNHCR	Jungtinių Tautų vyriausiasis pabėgėlių reikalų komisaras
HPC	Humanitarinių programų ciklas	VSSH	Vanduo, sanitarinės sąlygos ir higiena
HPTP	Humanitarinės pagalbos teikimo planas	PSO	Pasaulio sveikatos organizacija
IASC	Nuolatinis tarpžinybinis komitetas	MPK	Moteryų pabėgėlių komisija
IFRC	Tarptautinė Raudonojo Kryžiaus ir Raudonojo Pusmėnulio draugijų federacija		
THT	Tarptautinė humanitarinė teisė		

PADĖKA

Šias gaires parengė Nuolatinio tarpžinybinio komiteto (IASC) darbo grupė, atsakinga už žmonių su negalia įtrauktį į humanitarinę veiklą, surengusi įtraukias konsultacijas, kuriose dalyvavo humanitarine pagalba suinteresuotos šalys. Gairėse yra perteikta daugiau kaip 600 suinteresuotųjų asmenų, dirbančių negalios, humanitarinės pagalbos ir plėtros sektoriuose, nuomonė.

Plėtros procesą prižiūrėjo šie IASC darbo grupės bendrapirmininkiai: Georgia Dominik (Tarptautinis negalios aljansas), Gopal Mitra (UNICEF) ir Ricardo Pla Cordero su Ulrike Last (organizacija „Humanity & Inclusion“). Valerie Scherrer buvo pagrindinė šių gairių rengimo konsultantė, kuriai reikšmingai padėjo Asma Maladwala (UNICEF).

Tuo tarpu, bendrapirmininkiai nori padėkoti visiems IASC darbo grupės nariams už jų aktyvų dalyvavimą ir nuo 2016 m. teiktą pagalbą. Minėtą darbo grupę sudaro JT agentūrų, humanitarinės pagalbos ir plėtros organizacijų, vyriausybių ir žmonių su negalia organizacijų atstovai. Bendrapirmininkiai taip pat dėkoja IASC patariamiosios grupės, konsultavusios lyčių ir humanitarinės pagalbos bei psichikos sveikatos ir psichosocialinės pagalbos (PSPSP) klausimais, o taip pat bendrovės „the Cash Learning Partnership“ ir Pasaulinės apsaugos grupės (*Global Protection Cluster*) nariams už jų bendradarbiavimą ir aktyvų dalyvavimą.

Darbo grupė yra dėkinga pagrindinės grupės nariams už jų nuolatinę paramą ir suteiktą vertingą informaciją, o labiausiai Facundo Chavez-Penillas (OHCHR), Isabelle De Muyser-Boucher (OCHA), Georgia Dominik (Tarptautinis negalios aljansas), Kirstin Lange (UNHCR), Ulrike Last (organizacija „Humanity & Inclusion“), Boram Lee (Moterų pabėgėlių komisija), Asma Maladwala (UNICEF), Anita Marini (Patariamoji grupė PSPSP klausimais) Gopal Mitra (UNICEF), Mina Mojtahedi (Tarptautinė Raudonojo Kryžiaus federacija/Tarptautinis Raudonojo Kryžiaus komitetas) ir Ricardo Pla Cordero (Tarptautinis pagalbos komitetas).

Taip pat dėkojame šiems asmenims už jų svarbų indėlį: Sien Andries, Astrid Arne, Orsolya Bartha, Elena Bertozzi, Mariangela Bizzari, Estelle Bloom, Sabrina Ebert, Greta Gamberini, Priscille Geiser, Vidar Glette, Jessica Justus, Janet Lord, Meghna Manaktala, Melissa Marshall, Juliette Myers, Tom Palmer, Stephen Perry, Emma Pearce, Marcie Roth, Roberto Saltori, Delphine Sokchearta, Haakon Spriewald ir Janet Aderemi Toyin.

Šios gairės nebūtų buvusios parengtos be išsamių, darbo grupės surengtų, konsultacijų, kuriose dalyvavo žmonių su negalia organizacijos. Ypač esame dėkingi Afrikos negalios organizacijų forumui, Arabų neįgaliųjų organizacijai, tinklui „Inclusion International“, Lotynų Amerikos nevyriausybinių žmonių su negalia ir jų šeimos narių organizacijų tinklui (RIADIS) bei Ramiojo vandenyno negalios organizacijų forumui. Taip pat dėkojame Žmonių su negalia vystymosi centrui (Bangladeše), Europos neįgaliųjų forumui, nevyriausybinei organizacijai „Human Rights Watch“ ir Moterų pabėgėlių komisijai už jų indėlį regioninių ir teminių konsultacijų metu. Taip pat nenuilstamai dirbo Tarptautinės negalios aljanso logistikos klausimus sprendusios komandos narės Dragana Jovic ir Stacy Cokson, siekdamos užtikrinti daugybės konsultacijų ir seminarų sėkmę.

Be to, dėkojame daugybei žmonių, kurie dalyvavo internetinėje apklausoje ir pradinėje dokumentų peržiūroje, peržiūrėjo projektus, palaikė konkretiems sektoriams skirtų skyrių parengimą ir dalyvavo jų patvirtinimo seminare, pagrindinės grupės peržiūros procesuose, o taip pat daugybėje pasaulinių, regioninių ir teminių konsultacijų ir įvairių suinteresuotųjų asmenų seminaruose, pagal kuriuos buvo parengtos šios gairės.

Esame dėkingi Christine Dinsmore, Robert Archer ir Adam Woolf už redagavimo pagalbą, Slimane Sorour už dokumento dizainą ir Prashant Verma už teksto pritaikymą.

Už suteiktą neįkainojamą pagalbą ir duotus vertingus IASC sekretoriato atstovų patarimus, norime konkrečiai padėkoti Isabelle de Muyser-Boucher, Nuhad Al-Alfi, Tanja Schuemer-Cross ir Mervat Shelbaya. Be to, darbo grupė yra labai dėkinga IASC atskaitomybės ir įtraukties rezultatų grupės bendrapirmininkiams Bernadette Castel-Hollingsworth (UNHCR) ir Meritxell Relaño (UNICEF) už jų bendradarbiavimą ir pagalbą.

IASC gairės dėl žmonių su negalia įtraukties į humanitarinę veiklą taip pat nebūtų buvusios parengtos ir įgyvendintos be Australijos užsienio reikalų ir prekybos departamento, Australijos nuolatinės atstovybės tarptautinio plėtros fondo, Europos civilinės saugos ir humanitarinės pagalbos operacijų departamento (ECHO), Suomijos užsienio reikalų ministerijos, Vokietijos Federacinės Respublikos užsienio reikalų ministerijos ir Liuksemburgo užsienio reikalų ministerijos suteiktos finansinės paramos.

Galiausiai norėtume padėkoti pačiam Nuolatiniam tarpžinybiniam komitetui. Jo sprendimas įsteigti darbo grupę su trišaliais bendrapirmininkiais užtikrino, kad šiai iniciatyvai nuo pat pradžių vadovautų ir joje visapusiškai dalyvautų žmonės su negalia ir jiems atstovaujančios organizacijos.

PRATARMĖ

2011 m., kai ginkluotos kovotojų grupuotės Libijos Tavergos mieste degino namus, moteris vardu Hawa dėl savo negalios negalėjo niekur pabėgti. Laimei, ji turėjo dvi seseris, kurioms pavyko ją nugabenti į saugią vietą. Hawos teigimu, per aštuonis gyvenimo metus nuo jos perkėlimo į kitą vietą, ji pas gydytoją lankėsi vos vieną kartą.

Man pavyko sutikti kelis tokius žmones su negalia kaip Hawa, kurie turėjo palikti savo namus dėl kilusių konfliktų arba ekstremalių oro sąlygų. Prisitaikyti prie naujų ir nepažįstamų vietų yra sudėtinga visiems. Tačiau kalbant apie žmones su negalia, esančius tokiose valstybėse, kaip Bangladešas ar Haitis, kuriose reikalinga humanitarinė pagalba, reikia paminėti, jog jiems kils papildomų sunkumų, jei mūsų reakcija į jų situaciją bus nepakankama.

Mūsų darbas yra užtikrinti, kad teikiant humanitarinę pagalbą krizės metu, su tokiais žmonėmis, kaip Hawa būtų elgiamasi taip pat kaip su visais kitais žmonėmis. Juk jos ir dar šimtų tūkstančių kitų žmonių pagrindinė teisė yra gauti tokią pačią apsaugą ir priežiūrą, kokią gauna kiti.

Todėl turime užtikrinti, kad ypatingas dėmesys būtų skiriamas žmonėms, kurie yra marginalizuojami labiausiai, pavyzdžiui, vaikams ir vyresnio amžiaus žmonėms, kuriems dažnai gresia pavojus likti nepastebėtiems.

Kad tai taptų realybe, Nuolatinio tarpžinybinio komiteto (IASC) *Gairės dėl žmonių su negalia įtraukties į humanitarinę veiklą* yra laikomos sveikintinu ir savalaikiu žingsniu, einant teisinga kryptimi. Esu dėkingas IASC vardu veikiančios darbo grupės, atsakingos už žmonių su negalia įtrauktį į humanitarinę veiklą, nariams ir jos bendrapirmininkams iš UNICEF, organizacijos „Humanity & Inclusion“ (dar žinomos pavadinimu „Handicap International“) ir Tarptautinio negalios aljanso atstovams už jų darbą rengiant šias gaires. Jis yra ne mažiau svarbus už visuotinio informuotumo didinimą apie žmonių su negalia teises.

Tai yra pirmos svarbios visos sistemos gairės, kuriomis bus užtikrinta žmonių su negalia įtrauktis į visus sektorius ir visus humanitarinės veiklos etapus. Jos buvo parengtos įtraukčių konsultacijų, kuriose dalyvavo daugiau kaip 600 suinteresuotųjų asmenų, dirbančių humanitarinės pagalbos ir negalios sektoriuose, įskaitant daugybę pasaulinių žmonių su negalia organizacijų, metu. Siekdamos išgelbėti kuo daugiau gyvybių ir sumažinti žmonių kančias humanitarinių krizių metu, Jungtinių Tautų agentūros šias gaires įgyvendins pagal savo atitinkamus įgaliojimus ir valdžios institucijų sprendimus.

Mintis parengti šias Gaires kilo 2016 m. Stambule įvykusio pasaulio aukščiausiojo lygio susitikimo humanitariniais klausimais metu pristačius *Chartiją dėl dėmesio neįgaliesiems humanitarinių operacijų metu*. Šiuo metu Chartiją yra patvirtinusios daugiau kaip 220 suinteresuotųjų asmenų, įskaitant 30 valstybių narių ir 14 JT agentūrų.

Šios Gairės yra laikomos svarbiu humanitarinės pagalbos sektoriaus įnašu į [Jungtinių Tautų Žmonių su negalia įtraukties strategiją](#) (UNDIS), kurią 2019 m. birželio mėn. paskelbė Jungtinių Tautų Generalinis Sekretorius.

Šališkumo panaikinimas ir galimybių suteikimas žmonėms su negalia yra naudingas visiems. Tarptautinė darbo organizacija nustatė, kad neįtraukdamos žmonių su negalia į darbo rinką, valstybės netenka 7 % bendrojo vidaus produkto.

Mes ne tik teisingai elgiamės, bet leisdami pasisakyti neišklausytiems asmenims ir nei vieno žmogaus nepalikdami nuošalyje, galime veiksmingiau reaguoti.

/Parašas/

Mark Lowcock
Generalinio sekretoriaus
pavaduotojas
humanitariniams reikalams
ir ekstremaliųjų situacijų
koordinatorius

ĮVADAS

(2006 m.) Neįgaliųjų teisių konvencijoje buvo pristatytas naujas požiūris į žmones su negalia. Kuriant ir įgyvendinant politiką, pirmenybė buvo pradėta teikti nebe labdara ir medicina grįžtiesiems modeliams, o žmogaus teisėmis grįstam modeliui.

Tarptautinė sistema taip pat tapo įtraukesnė, (2015 m.) priėmus *Darnaus vystymosi darbotvarkę iki 2030 m.*, kurioje patvirtinama, kad niekas neturėtų būti paliktas nuošaly, o pagalba pirmiausia turėtų būti teikiama mažiausią pažangą padariusiems asmenims. (2015 m.) *Sendajaus nelaimių rizikos mažinimo programos* ir (2016 m.) [*Generalinio Sekretoriaus pranešimo „Viena žmonija, bendra atsakomybė“, pasakyto pasaulio aukščiausiojo lygio susitikimo humanitariniais klausimais metu*](#), principai sutapo su daugeliu pasaulio aukščiausiojo lygio susitikimo humanitariniais klausimais prisiimtų įsipareigojimų, įskaitant tuos, kurie yra nurodyti [*Chartijoje dėl dėmesio neįgaliesiems humanitarinių operacijų metu*](#).

Jungtinės Tautos (JT) šiuo metu peržiūrinėja savo visos sistemos politikas, siekdamas geriau įtraukti žmones su negalia. 2019 m. kovo mėn. jos priėmė [*JT asmenų, turinčių negalią, įtraukties strategiją*](#), pagal kurią JT subjektai, šalių komandos ir humanitarinę pagalbą teikiančių šalių komandos vertins ir seks savo pažangą, atsižvelgdamos į žmonių su negalia įtrauktį.

2016 m. pasaulio aukščiausiojo lygio susitikime humanitariniais klausimais buvo įsipareigota parengti visuotinai patvirtintas visos sistemos gaires, kaip įtraukti žmones su negalia į humanitarinę veiklą (žr. pirmiau minėtą *Chartiją dėl dėmesio neįgaliesiems humanitarinių operacijų metu*). Tuo tarpu šiomis gairėmis siekiama suteikti praktinės informacijos humanitarinės veiklos dalyviams ir kitiems atitinkamiems suinteresuotiems asmenims. Pagal jas, žmonėms su negalia ir jų žmogaus teisėms humanitarinės veiklos metu turi būti skiriamas pagrindinis dėmesys.

Atsakomybės apribojimas

Šiose gairėse nurodyti pagrindiniai principai, kaip geriau įtraukti žmones su negalia į humanitarinę veiklą. Kitame etape, siekiant juos įgyvendinti, IASC parengs praktines įgyvendinimo priemones ir literatūros šaltinius. IASC grupės pagrindinės agentūros yra skatinamos prižiūrėti praktines ir prioritetines įgyvendinimo priemones bei literatūros šaltinius tuose sektoriuose, kuriems jos vadovauja.

Šių gairių pavyzdžiuose nurodytos priemonės ir literatūros šaltiniai gali būti neatnaujinti nuo 2008 m. NTK įsigaliojimo, o kai kuriais iš jų gali būti tinkamai neatsižvelgiama į NTK standartus. Atitinkami standartai, be kita ko, yra susiję su asmens, kuriam prieš tai buvo suteikta informacija, laisvu sutikimu, (de)institucionalizavimu, laisvės atėmimu ir (ne)priverstiniu gydymu. Šių standartų nesilaikymas įprastai baigiasi žmogaus teisių pažeidimais, dėl kurių neproporcingai nukenčia psichosocialinę ir intelekto negalią turintys asmenys. Nepaisant to, minėti šaltiniai buvo įtraukti, nes tai yra vertingos priemonės, kuriomis galima skatinti žmonių su negalia įtrauktį į humanitarinę veiklą ir jų dalyvavimą joje.

IŽANGA

Apie ką yra šios gairės?

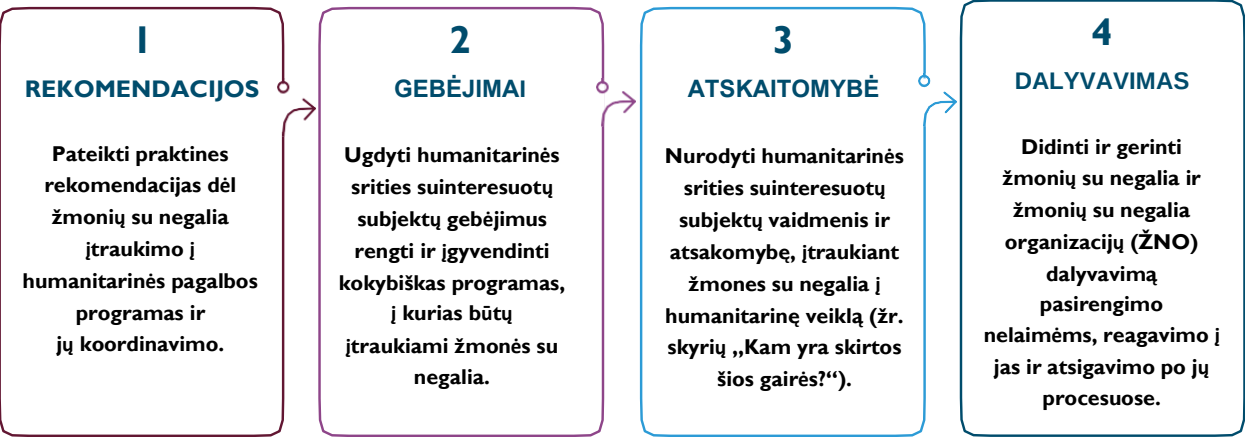
Šiose gairėse yra nurodyti pagrindiniai veiksmai, kurių turi imtis humanitarinės veiklos dalyviai, siekdami veiksmingai nustatyti žmonių su negalia, kuriems gresia pavojus likti nepastebėtiems humanitarinės veiklos metu, poreikius ir teises bei į juos atitinkamai reaguoti.

Imantis kiekviename skyriuje nurodytų rekomenduojamų veiksmų, daugiausia dėmesio humanitarinės veiklos metu yra skiriama žmonėms su negalia, kuriais gali būti tiek dalyviai, tiek nukentėję gyventojai. Šių veiksmų metu yra atsižvelgiama į žmones su negalia ir esamas humanitarinės veiklos aplinkybes, be to, jie yra paremti esamais ir bendresnio pobūdžio standartais bei gairėmis, įskaitant [Pagrindinius humanitarinius standartus](#), „[Sphere](#)“ vadovą ir

[Vyresnio amžiaus žmonių ir žmonių su negalia humanitarinės įtraukties standartus](#).

Tai yra pirmosios humanitarinės veiklos gairės, kurias turi parengti žmonės su negalia ir jiems atstovaujanti organizacijos kartu su įprastais humanitarinės srities suinteresuotais subjektais. Remiantis išsamių pasaulinių ir regioninių konsultacijų su įvairiais suinteresuotais asmenimis rezultatais, šiomis gairėmis yra siekiama skatinti kokybiškų humanitarinės pagalbos programų įgyvendinimą visose srityse ir visuose regionuose, o taip pat užtikrinti ir didinti žmonių su negalia įtrauktį bei jų prasmingą dalyvavimą, priimant visus, su jais susijusius, sprendimus.

I pav. | Keturi gairių tikslai

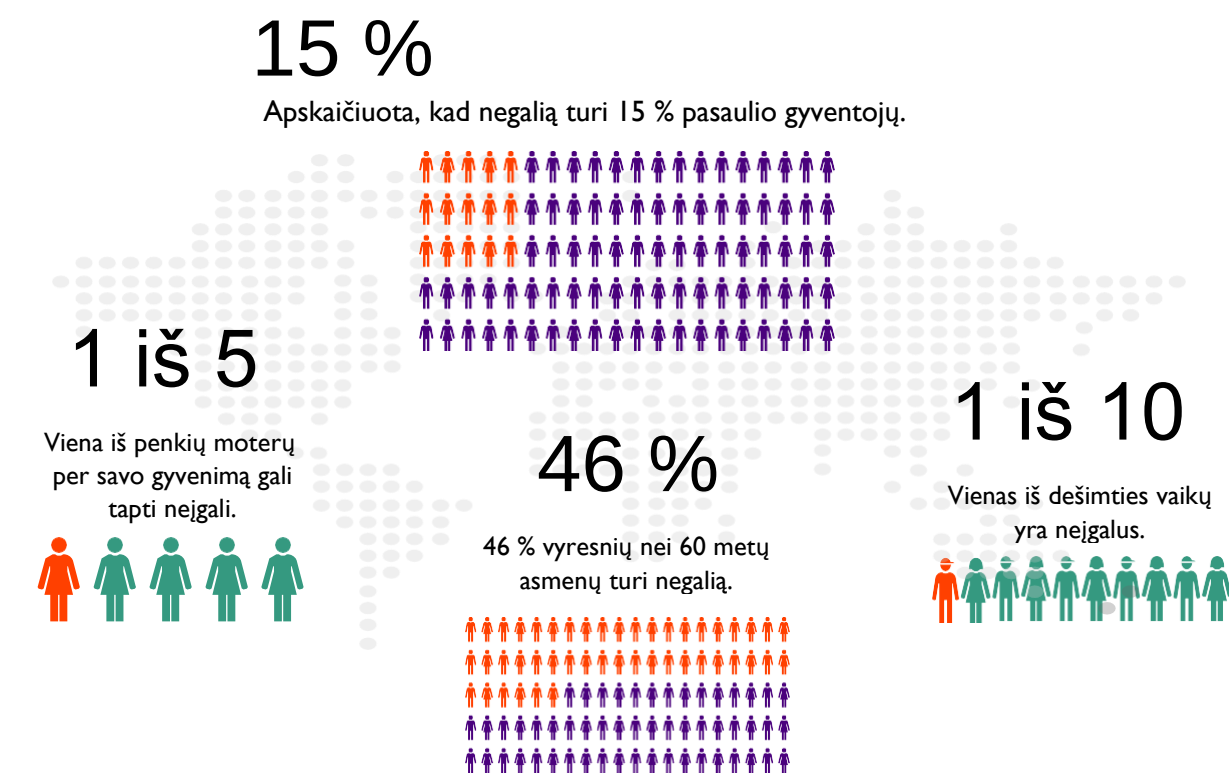

Kodėl yra svarbios šios gairės?

Apskaičiuota, kad žmonės su negalia sudaro 15 % viso pasaulio gyventojų.¹ Humanitarinių situacijų metu, šis procentas gali būti dar didesnis. Nuo krizės nukentėjusiose bendruomenėse tai yra vieni iš labiausiai marginalizuojamų žmonių², kurie neproporcingai nukenčia konfliktų ir ekstremaliųjų situacijų atvejais. Nelaimių atveju, jų mirtingumas yra nuo dviejų iki keturių kartų didesnis nei žmonių, neturinčių negalios.³

Žmonių su negalia grupė nėra vienušė. Jie gali būti susidūrę su skirtingais požūriais ir įvairiomis fizinėmis bei bendravimo kliūtimis, trukdančiomis jiems dalyvauti ir įsitraukti į humanitarinę veiklą, be to, jie gali skirtis savo tapatybe, amžiumi, lytimi, etnine kilme, vieta ir rase.

2 pav. | Žmonių su negalia skaičius pasaulyje⁵

¹ PSO ir Pasaulio banko [Pasaulinė ataskaita apie neįgalumą](#) (2011).

² Generalinio Sekretoriaus pranešimas pasaulio aukščiausiojo lygio susitikimui humanitariniais klausimais „[Viena žmonija, bendra atsakomybė](#)“ ([angl. One Humanity, Shared Responsibility](#)).

³ Katsunori Fujii, [The Great East Japan Earthquake and Disabled Persons](#), paskelbtas svetainėje Disability Information Resources, Japonija.

⁴ UNICEF, [Including children with disabilities in humanitarian action – General Guidance](#) (2017).

⁵ Šaltiniai: PSO ir Pasaulio banko [Pasaulinė ataskaita apie neįgalumą](#) (2011); UN DESA, [Ageing and Disability](#); UNICEF, [Children and Young People with Disabilities](#) (2013).

Kam yra skirtos šios gairės?

Šios gairės visų pirma yra skirtos nacionaliniams, regioniniams ir tarptautiniams humanitarinės veiklos dalyviams, dalyvaujantiems sprendimų priėmimo, koordinavimo, programų sudarymo ir finansavimo srityse. O ypač:

- vyriausybėms;

- už humanitarinę pagalbą atsakingiems vadovams (ekstremaliųjų situacijų, pabėgėlių ir nuolatiniams koordinatoriams, humanitarinę pagalbą teikiančių šalių komandoms);

- grupių/sektorių vadovams;

- (humanitarinių ir plėtros organizacijų) programų sudarytojams;

- paramos teikėjams;

- vietinėms, nacionalinėms, regioninėms ir tarptautinėms žmonių su negalia organizacijoms (ŽNO).⁶

Šios gairės taip pat bus naudingos vietiniams specialistams ir kitiems humanitarinės veiklos dalyviams, nes jose aprašyti žmonių su negalia įtraukties procesai ir pateikiamos rekomendacijos konkrečioms sektoriams.

Kur galima naudoti šias gaires?

Aplinkybės, kuriomis yra reikalinga humanitarinė pagalba, labai priklauso nuo krizės priežasties (gamtinis pavojus, konfliktas, gyventojų perkėlimas, politinė krizė ir pan.), jos vietos (miestas, kaimas, atokios salos), ir nuo to, ar krizė prasidėjo staiga, iš lėto ar jau tęsiasi kurį laiką. Šiose gairėse pateiktos rekomendacijos yra aktualios visoms situacijoms, tačiau jas reikia pritaikyti ir lokalizuoti, atsižvelgiant į kontekstą.

Įgyvendinant gaires, taip pat reikėtų atsižvelgti į šiuos susijusius veiksnius:

- nukentėjusioje šalyje pripažįstamą ir žinomą negalios lygį;

- kiek nukentėjusi šalis turi patirties negalios srityje;

- su negalia susijusių politinių ir teisinių sistemų kokybę nukentėjusioje šalyje;

- paslaugų žmonėms su negalia prieinamumo, pritaikymo ir veiksmingumo laipsnį;

- veikiančių ŽNO egzistavimą ir tai, ar jos yra kompetentingos ir tinkamai finansuojamos;

- duomenų apie žmones su negalia prieinamumą ir kokybę, o taip pat kiek turimi duomenys tiksliai atspindi gyventojų su negalia įvairovę nukentėjusioje šalyje.

Pavyzdžiui, nelaimės vietoje esančios ŽNO gali būti nepakankamai finansuojamos, neturėti patirties arba neatstovauti visos žmonių su negalia populiacijos. Tokiu atveju gali prireikti ugdyti jų gebėjimus humanitarinės pagalbos srityje arba sukurti bendruomenines žmonių su negalia savitarpio pagalbos grupes ir sudaryti sąlygas joms veikti. Turėtų būti siekiama sudaryti sąlygas ŽNO dalyvauti konsultacijose pagalbos teikimo ir apsaugos klausimais visuose humanitarinės pagalbos teikimo etapuose (įskaitant pasirengimą krizei, reagavimą į ją ir atsigavimą po jos).

Bet koku atveju, humanitarinės veiklos dalyviai kartu su ŽNO privalo nustatyti ir pašalinti veiksnius, dėl kurių žmonėms su negalia yra sunku gauti pagalbą ir apsaugą (žr. punktą [kliūtys](#)), o taip pat nustatyti veiksnius, skatinančius jų įtrauktį ir apsaugą. Tai yra būtina tiek siekiant užtikrinti, kad kiekvienas nukentėjęs gyventojas gautų paslaugas, į kurias jis turi teisę, tiek sustiprinti intervencijos atskaitomybę.

2 ŽINOTINA INFORMACIJA

Teisinė ir politinė sistema

Nuolatinis tarpžinybinis komitetas (IASC)⁷ yra pagrindinis tarpžinybinis humanitarinės pagalbos koordinavimo tarptautiniu lygmeniu mechanizmas. IASC yra pabrėžęs tarptautinės teisės, o konkrečiau tarptautinės humanitarinės teisės (THT), tarptautinės žmogaus teisių teisės (TŽTT) ir tarptautinės pabėgėlių teisės svarbą humanitarinių krizių metu.⁸ Šios teisės normos sudaro teisinį pagrindą, kuriuo yra grindžiami humanitariniai veiksmai pagal tarptautiniu mastu sutartus principus ir standartus, ir kuriuo patvirtinamos visų nuo krizių nukentėjusių asmenų teisės. Visuomet galiojanti tarptautinė žmogaus teisių teisė taip pat apima humanitarinės pagalbos ir vystymosi veiksmus. Ji gali būti naudojama, siekiant pašalinti krizių priežastis ir pasekmes, nustatyti ir patenkinti humanitarinius poreikius bei sudaryti sąlygas, kurių turi būti laikomasi, kad asmenys galėtų naudotis tarptautiniu mastu nustatytomis teisėmis.

Pagal tarptautinę žmogaus teisių teisę, valstybiniai subjektai yra pagrindiniai pareigų vykdytojai.⁹ Jų pirma ir pagrindinė pareiga yra saugoti, gerbti ir užtikrinti savo teritorijoje arba jurisdikcijoje esančių asmenų teises. Krizių ir ekstremaliųjų humanitarinių situacijų metu nukentėję asmenys turi pilietines, politines, ekonomines, socialines ir kultūrines teises, kurių jie gali reikalauti iš atitinkamų pareigų vykdytojų.

Neįgaliųjų teisių konvencija (NTK) yra tarptautinė žmogaus teisių sutartis, kuri yra privaloma ją ratifikavusioms valstybėms (šios Konvencijos šalims).¹⁰ NTK yra teigiama, kad valstybės, šios Konvencijos Šalys, savo įstatymais, politikomis ir praktikomis privalo saugoti ir skatinti žmonių su negalia teises; o, bendradarbiaudamos tarptautiniu mastu, privalo laikytis minėtos sutarties standartų.

Konkrečiau, NTK II straipsnyje yra reikalaujama, kad valstybės, šios Konvencijos Šalys, laikydamosi savo įsipareigojimų pagal tarptautinę teisę, imtųsi visų būtinų priemonių, kad užtikrintų žmonių su negalia apsaugą ir saugumą pavojingomis situacijomis, įskaitant ginkluotus konfliktus, ekstremaliąsias humanitarines situacijas ir stichines nelaimes.¹¹

Kiti NTK straipsniai yra susiję su humanitarine veikla ir vystymusi bei skatina įtraukti žmones su negalia. Todėl NTK turėtų būti įtraukta į visas humanitarines intervencijas. Šiuo tikslu, humanitarinės veiklos dalyviai turėtų išnagrinėti ir

7 IASC buvo įkurtas 1992 m., laikantis Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos rezoliucijos Nr. 46/182. Jo nariais yra tiek JT priklausančios, tiek ne jai nepriklausančios humanitarinės organizacijos. Daugiau informacijos žr. [IASC svetainėje](#).

8 Žr. IASC, *IASC Policy on Protection in Humanitarian Action* (2016); ir IASC, the *IASC Principals' statement: The Centrality of Protection in Humanitarian Action* (2013). IASC politikos dėl apsaugos I priede pateikiama naudinga informacija apie atitinkamą tarptautinę teisę.

9 Remiantis THT, ginkluotame konflikte dalyvaujančios nevalstybinės ginkluotos grupuotės (NGG) privalo laikytis THT principų. Be to, iš vyriausybės funkcijas vykdančių arba teritoriją kontroliuojančių *de facto* valdžios institucijų arba NGG vis dažniau yra tikimasi, kad jos laikysis tarptautinės žmogaus teisių teisės, kai jų elgesys darys poveikį jų kontroliuojamų asmenų žmogaus teisėms.

10 Nuo 2019 m. birželio mėn. NTK šalimis yra laikomos 179 valstybės, įskaitant Europos Sąjungos šalis.

11 Žr. [Neįgaliųjų teisių konvenciją ir jos fakultatyvų protokolą](#).

įvertinti esamą praktiką, procesus ir rezultatus, kad užtikrintų, jog žmonių su negalia žmogaus teisės bus saugomos ir skatinamos pagal tarptautinės teisės reikalavimus.

Tarptautinė žmogaus teisių teisė (TŽTT)

TŽTT patvirtina, kad visi asmenys turi konkrečiai apibrėžtas pilietines, politines, ekonomines, socialines ir kultūrinės teises. Pritaikiusi šias visuotines teises žmonėms su negalia, NTK gerokai pakeitė žmonių suvokimą apie juos. Manoma, kad negalia tampa akivaizdžia tuomet, kai sutrikimų turintys asmenys turi įveikti jiems pasitaikiusias kliūtis. Taip daromos svarbios išvados ne tik apie tai, kas yra negalia, bet ir apie tai, kaip turėtų būti sprendžiamos su ja susijusios problemos, įskaitant humanitarinius veiksmus. Norint užtikrinti, kad žmonės su negalia galėtų visapusiškai naudotis savo teisėmis, būtina nustatyti ir pašalinti socialines, teises, politines ir aplinkos kliūtis, trukdančias jiems naudotis savo teisėmis, įskaitant nuostatas ir elgesį, kuriais stigmatizuojami ir marginalizuojami žmonės su negalia. Taip pat būtina įtraukti žmones su negalia į sprendimų priėmimą, laikantis jų deviso: „Tai, kas susiję su mumis, negali būti sprendžiama be mūsų“.

Tarptautinė humanitarinė teisė (THT)

Ginkluoto konflikto metu, THT numato bendrą civilių gyventojų ir *hors de combat* (išėjusių iš rikiuotės ir nespriešinančių) asmenų, įskaitant žmones su negalia, apsaugą, „nepaisant jų skirtumų“ (nediskriminuojant).¹² Vadovaudamiesi draudimu daryti išimtis dėl turimų skirtumų, humanitarinės veiklos dalyviai gali teikti pirmenybę žmonėms su negalia ir netgi reikalauti, kad jų atžvilgiu būtų imtasi konkrečių priemonių. Pavyzdžiui, humanitarinės pagalbos veiklą metu privalo būti užtikrinta, kad žmonėms su negalia būtų prieinamas ir atitinkamai pritaikytas maistas, vanduo, sveikatos priežiūra, reabilitacijos paslaugos ir būstas. THT nuostatomis taip pat galima remtis, siekiant išvengti žalos žmonėms su negalia arba kuo labiau ją sumažinti karo veiksmų metu. Pripažįstant, kad žmonėms su negalia gresia pavojus likti

vietovėse, kurios, pavyzdžiui, gali būti užpultos, THT yra aiškiai teikiama pirmenybė jų evakuacijai iš tokių vietovių. Tiek THT, tiek TŽTT patvirtina įsipareigojimą užtikrinti žmonių su negalia apsaugą ir saugumą ginkluotų konfliktų metu, kuris taip pat yra nurodytas NTK II straipsnyje.

Tuo tarpu nusiginklavimo sutartyse yra numatyta speciali nukentėjusiųjų nuo ginklų ir karo liekanų apsauga, pasibaigus konfliktams.

Kitos priemonės ir politikos sistemos

Darnaus vystymosi tikslai

Darbotvarkėje iki 2030 m. pabrėžiama, kad visos valstybės yra įsipareigojusios gerbti, saugoti žmogaus teises bei skatinti jų laikymąsi, nediskriminuojant nei vieno žmogaus, įskaitant turinčius negalią. Jos 17 tikslų, kuriuos planuojama įgyvendinti iki 2030 m., sudaro tarptautiniu mastu pripažintą nacionalinių ir pasaulinių vystymosi veiksmų sistemą. Šioje darbotvarkėje taip pat yra numatytas visuotinis įsipareigojimas „nieko nepalikti nuošalyje“.

Jos 16 tikslas yra ypač aktualus žmonių su negalia įtraukčiai į humanitarinę veiklą. Jame patvirtinamas poreikis skatinti taikias ir įtraukias visuomenes darniam vystymuisi, suteikti visiems galimybes reikalauti teisingumo ir kurti veiksmingas, atsakingas ir įtraukias institucijas visais lygiais. 9 tikslu visuomenė yra raginama kurti atsparias infrastruktūras, ypač nuo nelaimių nukentėjusiose vietovėse. Tuo tarpu, II ir I3 tikslai primena, kad jokie klausimai, įskaitant nelaimių prevenciją ir pagalbą nelaimės atveju, negali būti išmanomi arba veiksmingai sprendžiami būnant atskirai.

2015–2030 m. Sendajaus nelaimių rizikos mažinimo programa¹³

Sendajaus programa yra siekiama mažinti nelaimių riziką, žūtis ir turto praradimą. Ja propaguojamas „visos visuomenės“ įtraukimas, įskaitant žmones su negalia. Be to, šia programa skatinama įtrauktis,¹⁴

prieinamumas,¹⁵ ir universalaus dizaino standartų¹⁶ laikymasis bei pripažįstama, kad žmonėms su negalia ir jų organizacijoms tenka svarbus vaidmuo visais nelaimių rizikos mažinimo planavimo etapais.¹⁷

Pasaulio aukščiausiojo lygio susitikimas humanitariniais klausimais (2016) ir Darbotvarkės žmonijai įsipareigojimai

Pasaulio aukščiausiojo lygio susitikime humanitariniais klausimais buvo aptarta žmonių padėtis ir kelios organizacijos įsipareigojo įtraukti žmones su negalia į humanitarinę veiklą.¹⁸ Tuo tarpu, valstybės narės, JT organizacijos, nevyriausybinių organizacijų (NVO) ir kitos pripažino, kad reikia stiprinti ir susisteminti humanitarinės pagalbos politiką, procedūras ir programas, kuriomis siekiama įtraukti žmones su negalia.

Aukščiausiojo lygio susitikimo metu paskelbta Chartija dėl dėmesio neigaliesiems humanitarinių operacijų metu yra pagrįsta tiek THT, tiek TŽTT. Joje nustatyti penki vykdytini įsipareigojimai: nediskriminavimas; dalyvavimas; įtrauki politika; įtraukios veiklos ir paslaugos; bei bendradarbiavimas ir koordinavimas.

Be pirmiau minėtų dalykų, tiek Pasauliniame susitarime dėl pabėgėlių, tiek Pasauliniame susitarime dėl saugios, tvarkingos ir teisėtos migracijos yra numatytos specialios nuostatos dėl žmonių su negalia, kuriomis skatinama juos įtraukti, reaguojant į pabėgėlių ir migrantų srautus.

Pagrindiniai IASC gairių principai

IASC gairės dėl žmonių su negalia įtraukties į humanitarinę veiklą yra grindžiamos principais, kuriais užtikrinama, kad ruošiantis humanitarinėms nelaimėms, reaguojant į jas ir atsigaunant po jų, bus gerbiama, saugoma ir skatinama žmonių su negalia teisės.

Į NTK yra įtraukti keli, humanitarinei veiklai taikomi, principai.¹⁹ Jie apima: pagarbą asmens prigimtiniam orumui; dalyvavimą ir įtrauktį; nediskriminavimą ir lygias galimybes; bei vyrų ir moterų lygybę. Tuo tarpu konkretnesni, bet ne mažiau svarbūs principai apima: prieinamumą; pagarbą skirtumams; žmonių su negalia, pripažinimą kaip žmonių įvairovės dalį; pagarbą besivystantiems vaikų su negalia gebėjimams; savarankiškumą, įskaitant laisvę rinktis; ir nepriklausomumą.

Šie principai yra glaudžiai susiję su kiekviena Konvencijoje įtvirtinta teise. Jei jie yra įgyvendinami kartu su humanitarinės pagalbos principais ir standartais, įskaitant *Humanitarinę chartiją* ir *Elgesio kodeksą*, tuomet jais yra užtikrinama, kad žmonės su negalia būtų įtraukti į visus pasirengimo humanitarinėms nelaimėms ir reagavimo į jas etapus.

Humanitariniai veiksmai taip pat yra grindžiami žmogiškumo, neutralumo, nešališkumo ir nepriklausomumo principais, numatytais Generalinės Asamblėjos rezoliucijose.²⁰ Šie principai yra labai svarbūs humanitarinių organizacijų darbui, kurių daugelis prisiima papildomus įsipareigojimus ginti žmogaus teises, gerbti nukentėjusių gyventojų prigimtinių orumą ir stiprinti atskaitomybę, pritardamos elgesio kodeksui arba patvirtindamos ir įgyvendindamos devynis Pagrindinio humanitarinio standarto įsipareigojimus. Humanitarinės pagalbos principais yra pabrėžiama, kad labai svarbu išlaikyti ir gerinti humanitarinių veiksmų atskaitomybę, kokybę ir rezultatus. Jie yra itin svarbūs, siekiant įtraukti humanitarinės pagalbos vietose esančius žmones su negalia.

Kokie žmonės yra laikomi turinčiais negalią?

Šiose gairėse žmonėmis su negalia taip pat yra laikomi asmenys, turintys ilgalaikį jutimo, fizinių, psichosocialinių,

¹² Žr. ICRC, [Discrimination \(or adverse distinction\)](#).

¹³ 2015 m. kovo 18 d. Sendajuje, Japonijoje, vykusioje Trečiojoje pasaulinėje JT konferencijoje priimta [2015–2030 m. Sendajaus nelaimių rizikos mažinimo programa](#).

¹⁴ *Ten pat*, 7 punktas.

¹⁵ *Ten pat*, 19 punkto d papunktis.

¹⁶ *Ten pat*, 30 punkto c papunktis.

¹⁷ *Ten pat*, 36 punkto a papunkčio iii dalis.

¹⁸ Žr. Agenda for Humanity, [Explore Commitments and Reports](#).

¹⁹ *JT NTK 3 straipsnis*.

²⁰ Dėl žmogiškumo, neutralumo ir nešališkumo, žr. [Generalinės Asamblėjos rezoliuciją Nr. 46/182](#) (1991). Dėl nepriklausomumo, žr. [Generalinės Asamblėjos rezoliuciją Nr. 58/114](#) (2004).

intelektu ar kitokių sutrikimų, kurie, sąveikaudami su įvairiomis kliūtimis, trukdo šiems asmenims dalyvauti humanitarinės pagalbos programose arba naudotis paslaugomis arba apsaugos priemonėmis.²¹

Taikant žmogaus teisėmis grindžiamą požiūrį į negalią, žmonės su negalia gauna ne tik daug dėmesio, bet ir susiduria su mažiau kliūčių ir pavojų. Pagal jį yra reikalaujama, kad humanitarinės veiklos dalyviai pripažintų žmonių su negalia pajėgumą prisidėti prie humanitarinės pagalbos teikimo.

Žmonių su negalia grupė yra įvairi. Tai gali būti įvairių tapatybių asmenys (moterys, čiabuviai, vaikai ir pan.), turintys skirtingus sutrikimus. Dėl šių veiksmų tarpusavio sąveikos, žmonės, turintys negalia, susiduria su įvairiomis diskriminacijos formomis. Siekiant nepalikti žmonių su negalia nuošalyje, šių skirtumų suvokimas turi būti nuo pat pradžių grindžiamas humanitarinės veiklos metu besilaikomu požiūriu.

Pagrindinės sąvokos ir apibrėžimai

Prieinamumas yra vienas iš aštuonių principų, kuriuo remiantis yra aiškinamos NTK įtvirtintos teisės. Jis teigia, jog žmonės su negalia „lygiai su kitais asmenimis“ turi teisę į „fizinės aplinkos, transporto, informacijos ir ryšių, įskaitant informacijos ir ryšių technologijų bei sistemų, o taip pat kitų visuomenei prieinamų objektų ar teikiamų paslaugų prieinamumą tiek miesto, tiek kaimo vietovėse“.²² Prieinamumas yra laikomas būtinaja įtraukties sąlyga – jos nesudarius, žmonių su negalia įtraukti neįmanoma.

Universalus dizainas – tai „gaminių, aplinkos erdvių, programų ir paslaugų, kuriais be pritaikymo ar specialaus dizaino, [turėtų galėti] naudotis visi žmonės

(didžiausias įmanomas jų skaičius), dizainas“.²³ Universalus dizaino principai žmonėms, įskaitant turinčius negalią, palengvina prieinamumą.²⁴

Pagalbinės technologijos, įrenginiai ir pagalbinės judėjimo priemonės – tai specialiai pagaminti arba visuotinai prieinami išoriniai produktai (priedaisai, įranga, priemonės, programinė įranga), kurie palaiko arba gerina asmens funkcijų atlikimą ir nepriklausomumą, dalyvavimą arba bendrą gerovę.²⁵ Jie taip pat gali padėti išvengti antrinių sutrikimų ir sveikatos būklių. Pagalbinės priemonės ir technologijos apima neįgaliųjų vežimėlius, protezus, klausos aparatus, vaizdines priemones bei specializuotą kompiuterinę programinę ir aparatinę įrangą, kuri pagerina žmonių judėjimą, klausą, regą arba gebėjimą bendrauti.

Kliūtys yra asmens aplinkoje esantys veiksniai, kurie trukdo dalyvauti ir sustiprina negalią. Jos riboja žmonių su negalia prieigą ir įsitraukimą į visuomenę. Kliūtys gali būti susijusios su požiūriu, aplinka arba institucijomis.

Kliūtys dėl požiūrio – tai kultūriniuose arba religiniuose įsitikinimuose įsišakniję neigiami požiūriai, neapykanta, nevienodas galios pasiskirstymas, diskriminacija, išankstinis nusistatymas, ignoravimas, stigmatizavimas ir, be kita ko, šališkumas. Žmonių su negalia šeimos nariai arba glaudžiai su jais susiję asmenys taip pat gali būti „diskriminuojami dėl ryšio su žmogumi, turinčiu negalią“. Kliūtys dėl požiūrio yra laikomos diskriminacijos ir atskirties pagrindu.

Aplinkos kliūtys apima fizinės kliūtis gamtinėje arba apstatytoje aplinkoje, dėl kurių yra „ribojama prieiga ir atimamos galimybės dalyvauti“²⁶ bei nepritaikytas komunikacijos sistemas. Dėl pastarųjų, žmonės su negalia negali susipažinti su informacija arba įgyti žinių, o taip pat turi ribotas

galimybes dalyvauti.²⁷ Aplinkos kliūtimis taip pat yra laikomas paslaugų trūkumas arba paslaugų teikimo problemos.^{28, 29}

Institucinės kliūtys apima įstatymus, politiką, strategijas arba institucijų praktiką, kuriomis diskriminuojami žmonės su negalia arba jiems trukdoma dalyvauti visuomenės gyvenime.³⁰

Jei kliūtys yra sudaromos tyčia, jos gali būti klasifikuojamos kaip grėsmės. Bet jei jos atsirado netyčia, jas galima vadinti pažeidžiamumu. Abiem atvejais, dėl kliūčių atsiranda atskirtis, todėl tikėtina, kad žmonės su negalia susidurs su daugiau arba pavojingesnėmis grėsmėmis ir pažeidžiamumu nei kiti nukentėjusieji nuo krizės.

Žmonių su negalia įtrauktis yra užtikrinama tuomet, kai gali dalyvauti įvairūs žmonės su negalia ir kai yra palaikomos jų teisės, o su negalia susijusios problemos yra sprendžiamos, laikantis NTK.³¹ Ši įtrauktis yra susijusi su „socialinės įtraukties“ sąvoka, kuri yra apibrėžiama kaip „procesas, kurio metu yra dedamos pastangos, siekiant užtikrinti lygias galimybes, kad kiekvienas, nepriklausomai nuo savo kilmės, gyvenime galėtų išnaudoti visą savo potencialą. Tokios pastangos apima politiką ir veiksmus, kuriais skatinamos vienodos galimybės naudotis (viešosiomis) paslaugomis ir kuriais piliečiams sudaromos sąlygos dalyvauti sprendimų priėmimo procesuose, turinčiuose įtakos jų gyvenimams.“³²

Diskriminacija dėl negalios – tai bet koks išskyrimas, atskirtis ar apribojimų taikymas dėl negalios, kuriais siekiama arba dėl kurių yra pabloginamas arba panaikinas lygių žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių pripažinimas, naudojimas jomis arba jų taikymas politinėje, ekonominėje, socialinėje, kultūrinėje, pilietinėje ar bet kurioje kitoje srityje. Tokia diskriminacija apima visų formų diskriminaciją, įskaitant nesugebėjimą lanksčiai

reaguoti į pagrįstus reikalavimus (atsisakymas sudaryti žmonėms su negalia tinkamas sąlygas).³³

Tinkamų sąlygų sudarymas – tai reikalavimas, kad asmenys ir institucijos pakeistų (pritaikytų) savo procedūras, kai tai yra būtina ir tinkama, kad žmonės su negalia nepatirtų neproporcingos arba nepagrįstos naštos arba, kaip ir kiti asmenys, galėtų naudotis savo žmogaus teisėmis ir pagrindinėmis laisvėmis.³⁴

Daugialypės ir sąveikinės diskriminacijos formos pasireiškia tuomet, kai asmuo tuo pat metu yra diskriminuojamas dėl dviejų arba daugiau priežasčių. Tokiomis aplinkybėmis, diskriminacijos padariniai dar labiau sustiprėja arba pasunkėja. Pavyzdžiui, moteris su negalia gali tuo pat metu būti diskriminuojama dėl savo lyties ir turimos negalios. Tuo tarpu, „sąveikinė diskriminacija“ pasireiškia tuomet, kai dėl įvairių diskriminacijos formų tarpusavio sąveikos, asmuo atsiduria nepalankioje padėtyje ir patiria specifines diskriminacijos formas.

Diskriminacija dėl negalios gali būti nukreipta į asmenis, kurie šiuo metu turi sutrikimą arba jį turėjo praeityje, į asmenis, kuriems sutrikimas gali atsirasti ateityje, į asmenis, kurie, manoma, jog gali turėti sutrikimą ir net asmenis, susijusius su žmogumi, turinčiu negalią. Pastarasis atvejis yra vadinamas *diskriminacija dėl ryšio su žmogumi, turinčiu negalią*.

Igalinančios priemonės – tai priemonės, kuriomis yra šalinamos kliūtys arba mažinamas jų poveikis ir didinamas žmonių su negalia atsparumas arba apsauga.

21 Pakeistas NTK 1 straipsnio tekstas.

22 JT NTK 9 straipsnis.

23 JT NTK 2 straipsnis.

24 National Disability Authority, *What is Universal Design?*

25 WHO, *Guidelines on health-related rehabilitation*, p. 35.

26 PSO ir Pasaulio banko *Pasaulinė ataskaita apie neįgalumą* (2011), pp. 4 ir 263.

27 Wapling & Downie, *Beyond Charity: a Donor's Guide to Inclusion* (2012), p. 21; PPUA Penca (Center for Election Access of Citizens with Disabilities), Accessible elections for persons with disabilities in five Southeast Asian countries. USAID ir AGENDA (2013), pp. 5, 11; PSO ir Pasaulio banko *Pasaulinė ataskaita apie neįgalumą* (2011), p. 4.

28 PSO ir Pasaulio banko *Pasaulinė ataskaita apie neįgalumą* (2011), p. 262.

29 GSDRC, *Barriers to disability inclusion*.

30 Wapling & Downie, *Beyond Charity: a Donor's Guide to Inclusion* (2012), p. 21; DFID: *Disability, Poverty and Development* (2000), p. 8; PSO ir Pasaulio banko *Pasaulinė ataskaita apie neįgalumą* (2011), pp. 6, 262; Bruijn et al. (2012), *Count Me In: Include people with disabilities in development projects* (2012), p. 23

31 *United Nations Disability Inclusion Strategy* svetainė ir UNDIS, *Annex I. Key concepts and definitions*

32 JT Ekonomikos ir socialinių reikalų departamento puslapis apie *socialinę įtrauktį*.

33 Žr. JT NTK 4 straipsnį.

34 Žr. JT NTK 2 straipsnį.

Įtraukus biudžeto sudarymas – tai veiksmas, kuriuo organizacija, planavimo metu, skiria lėšų pašalinti žmonėms su negalia kylančias kliūtis ir skatinti jų dalyvavimą bei numatyti jų tikslines veiklas. Įtraukūs biudžetai turėtų apimti išlaidas, susijusias su fizinės prieigos gerinimu, sudarant tinkamas sąlygas ir skiriant specializuotus ne maisto produktus (NMP), pagalbines priemones, judėjimo įrangą ir pritaikytas ryšių priemones.³⁵

Informacija grindžiamas sutikimas – tai veiksmas, kurio metu asmuo noriai sutinka arba leidžia ką nors padaryti (pavyzdžiui, atlikti medicininę procedūrą, perkraustyti, suteikti asmeninę informaciją, perduoti bylos dokumentus ir pan.), remdamasis visapusiškai atskleista informacija apie galimus pavojus, naudą, alternatyvas ir atsisakymo pasekmes. Iš žmonių su negalia, ypač turinčių intelekto ir psichosocialinių sutrikimų, yra labai dažnai atimama teisė duoti sutikimą. Tai yra jų teisių pagal NTK pažeidimas.³⁶

Vaikai turi teisę pasitarti ir duoti informaciją grįžtą sutikimą tokia apimtimi, kokia jie gali jį duoti, atsižvelgiant į jų besivystančius gebėjimus.

Sąveikinė diskriminacija – tai analitinė sistema, parodanti, kaip tarpusavyje persidengia skirtingos spaudos formos (pavyzdžiui, rasizmas, seksizmas ir eiblizmas) ir apibrėžianti unikalias socialines grupes. Remiantis tarpsektoriniu požiūriu, daroma prielaida, kad negalima pakankamai gerai suprasti su negalia, rase ir etnine kilme, lytimi arba kitomis asmens tapatybės savybėmis susijusios žalos ir pažeidimų, kiekvieną jų nagrinėjant atskirai.

Siekiant geriau suprasti, kokį poveikį tai daro žmonių su negalia prieigai prie išteklių ir kokių pavojus tai kelia, būtina suprasti negalios, amžiaus, lyties ir kitų veiksnių tarpusavio sąsajas ir įvertinti jų bendrą poveikį.³⁷

Integravimas – tai NTK įtraukimo į apsaugos principus procesas, kuriuo skatinamas žmonių su negalia saugumas ir orumas, ir kuriuo yra užtikrinama, kad jie turėtų galimybę gauti humanitarinę pagalbą ir galėtų visapusiškai dalyvauti humanitarinėse intervencijose. Integravimas yra orientuotas ne į tai, kas yra daroma, bet į tai, kaip tai yra daroma. Negalia turėtų būti integruojama į visus sektorius ir visus humanitarinės pagalbos programos ciklo etapus.

Žmonių su negalia organizacijos (ŽNO) turėtų remtis ir laikytis NTK, o taip pat turėtų visapusiškai laikytis joje įtvirtintų principų ir teisių. Žmonių su negalia organizacijoms turi vadovauti ir jas valdyti žmonės su negalia. Didžiąją jų narių daugumą turėtų sudaryti žmonės su negalia.³⁸

Žmonės su negalia yra „asmens, turintis ilgalaikių fizinį, psichikos,³⁹ intelekto ar jutimo sutrikimų, kurie, sąveikaudami su įvairiomis kliūtimis, gali trukdyti šiems asmenims visapusiškai ir veiksmingai dalyvauti visuomenėje lygiai su kitais asmenimis“.⁴⁰

Atsparumas yra apibūdinamas kaip sistemos, asmens, bendruomenės arba visuomenės gebėjimas laiku ir veiksmingai pasipriešinti, priimti, prisiderinti, prisitaikyti, pasikeisti ir atsigauti po patirto pavojaus poveikio, įskaitant svarbiausių struktūrų ir funkcijų išlaikymą bei atkūrimą rizikos valdymo metu.

35 Siekiant patenkinti žmonių su negalia fizinio prieinamumo reikalavimus (pavyzdžiui, statant pastatus arba juose teikiant VSSH), buvo apskaičiuota, kad biudžetams turėtų būti skiriama nuo 0,5 iki 1 % lėšų. O norint žmonėms su negalia skirti specializuotus ne maisto produktus (NMP) ir judėjimo įrangą, tam reikėtų skirti dar 3–4 % (daugiausia skiriant 7 %). Žr. Help Age, CBM, Handicap International, *Humanitarian inclusion standards for older people and people with disabilities*, ir Light for the World, *Resource Book on Disability Inclusion* (2017), p. 36.

36 Neigaliųjų teisių komiteto bendroji pastaba Nr. 1 (2014) – 12 straipsnis. Lygybė prieš įstatymą [CRPD/C/GC/1](#), 2014 m. gegužės 19 d. Taip pat žr. 2018 m. balandžio 26 d. Neigaliųjų teisių komiteto bendrosios pastabos Nr. 6 (2018) dėl lygybės ir nediskriminavimo 66 punktas, [CRPD/C/GC/6](#), „IASC politikoje dėl apsaugos humanitarinės veiklos metu“ (angl. *IASC Policy on Protection in Humanitarian Action*) teigiama, kad negavus asmens, kuriam prieš tai buvo suteikta informacija, laisvo sutikimo, jo informacijos ir duomenų negalima atskleisti. Žr. skyrių „Apibrėžimai“.

37 Žr. Europos Parlamento vidaus politikos generalinis direktoratas. *Discrimination Generated by the Intersection of Gender and Disability* (2013). Taip pat žr. 2018 m. balandžio 26 d. Neigaliųjų teisių komiteto bendrosios pastabos Nr. 6 dėl lygybės ir nediskriminavimo, [CRPD/C/GC/6](#), 19 punktas.

38 Neigaliųjų teisių komitetas. *Guidelines on the Participation of Disabled Persons Organizations (DPOs) and Civil Society Organizations in the work of the Committee*, CRPD/C/11/2 II priedo 3 punktas. Taip pat žr. 2018 m. lapkričio 9 d. Neigaliųjų teisių komiteto bendroji pastaba Nr. 7 (2018) dėl neigaliųjų, įskaitant neigalius vaikus, dalyvavimo Konvencijos įgyvendinimo ir kontrolės procese per jiems atstovaujančias organizacijas, [CRPD/C/GC/7](#).

39 NTK yra naudojama sąvoka „psichikos“ sutrikimas. Vėliau Neigaliųjų teisių komitetas pradėjo teikti pirmenybę sąvokai „psichosocialinis“ sutrikimas.

40 [JT NTK 1 straipsnis](#).

Žmonėms su negalia humanitarinės veiklos metu galinčių kilti pavojų ir kliūčių analizė

Pavojų mažinimas, atsparumo gerinimas ir apsaugos didinimas

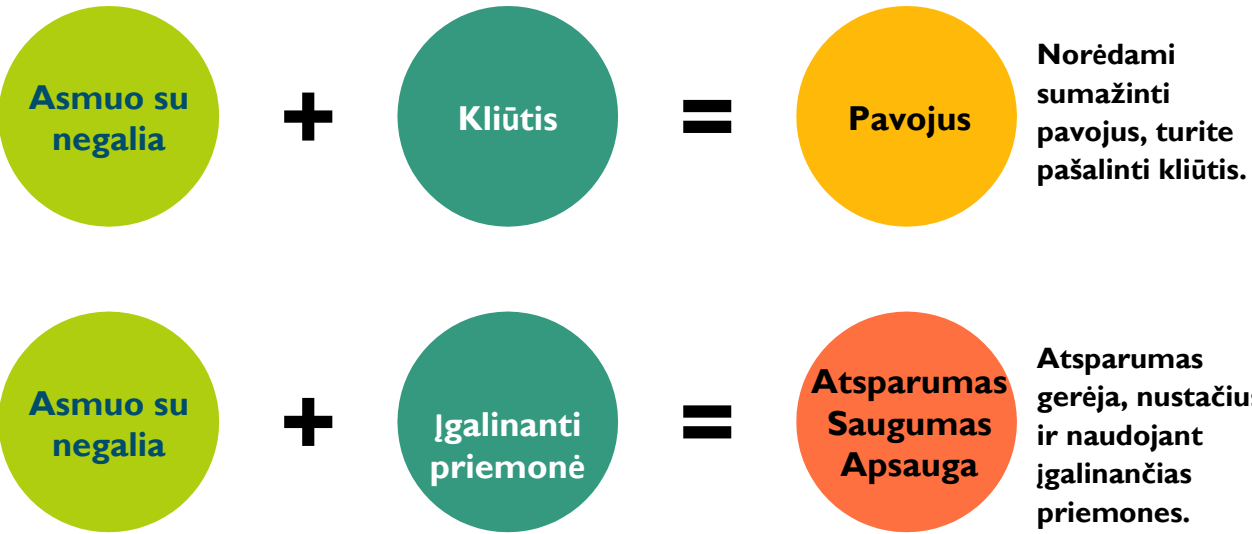
Žmonės su negalia susiduria su **kliūtimis**, kurios humanitariniais atvejais didina pavojų. „Kliūtys gali būti klasifikuojamos kaip *grėsmės*, jei jas dalyviai sudarė tyčia arba laikomos *pažeidžiamumu*, jei jos atsirado netyčia. Abiem atvejais, dėl kliūčių atsiranda atskirtis, todėl tikėtina, kad žmonės su negalia susidurs su didesnėmis grėsmėmis ir pažeidžiamumu nei kiti nukentėjusieji nuo krizės.“⁴¹ Todėl naudodamiesi **įgalinančiomis priemonėmis** (pavyzdžiui, stovyklose teikiamomis pagalbos paslaugomis, palengvinta prieiga prie maisto skirstymo punktų arba pagalbinių

priemonių įsigijimu), žmonės su negalia gali pagerinti savo **atsparumo** lygį. Tuo tarpu, mažėjantis pavojus ir didėjantis atsparumas reiškia geresnę **apsaugą**.

Ką turėtumėte žinoti, siekdami pašalinti kliūtis?

Šiame skyriuje aprašomos bendrosios kliūtys, su kuriomis susiduria žmonės, turintys negalią, humanitarinių krizių metu. 11–18 skyriuose aprašytos konkrečioms sektoriams būdingos kliūtys. Siekiant veiksmingai nustatyti pagrindinius veiksmus ir priemones bei planuoti ir įgyvendinti prieinamas ir įtraukias humanitarines programas, labai svarbu suprasti negalios, prieinamumo ir kliūčių sąvokas.

3 pav. | Kliūtys ir įgalinančios priemonės, padedančios įtraukti žmones su negalia į humanitarinę veiklą

41 DG ECHO, *The Inclusion of Persons with Disabilities in EU-funded Humanitarian Aid Operations* (2019, DG ECHO Operational Guidance).

Žmonės su negalia kasdieniniame gyvenime dažnai susiduria su požiūrio, aplinkos ir institucinėmis kliūtimis. Humanitarinių krizių metu šios kliūtys padidėja ir jų padaugėja, todėl žmonės su negalia turi ne tik mažiau galimybių gauti pagalbą ir užsitikrinti apsaugą, bet ir negali dalyvauti humanitarinėje veikloje. Taip pat svarbu pripažinti,

kad asmenys, turintys tokius pačius sutrikimus, dėl daugybės skirtingų priežasčių, įskaitant savo lytį, amžių, kultūrą arba socialinę ir ekonominę padėtį, kliūtis gali suvokti skirtingai. Dėl sudėtingų daugialypės ir sąveikinės diskriminacijos ir negalios formų ir pobūdžio, reikia atlikti daugiakriterinį rizikos vertinimą.

Šeimos narių ir socialinių tinklų vaidmuo

Šeimos nariai ir socialiniai tinklai gali padėti pašalinti arba sumažinti žmonių su negalia dalyvavimui trukdančias kliūtis. Tuo tarpu jiems padedantys šeimos nariai gali ne tik gerokai sumažinti jų išlaidas, bet ir skatinti jų įtrauktį, ypač tada, kai šie dalykai yra susiję su stigmatizuojamais arba atskirtais žmonėmis su negalia. Tačiau šeimos nariai gali ne tik padėti, bet ir trukdyti. Todėl humanitarinės veiklos dalyviai turi užtikrinti, kad intervencijos metu žmonėms su negalia būtų skiriamas pagrindinis dėmesys.

Žemiau pateiktos lentelės kairiajame stulpelyje yra nurodytos humanitariniais atvejais kylančios kliūtys. O dešiniajame stulpelyje yra aprašytas įtraukus požiūris į žmones su negalia.

Šis sąrašas nėra išsamus. Daugiau informacijos apie kliūtis galite rasti 11–18 skyriuose.

A. Humanitariniais atvejais kylančios kliūtys dėl požiūrio. Dėl turimų klaidingų socialinių požiūrių arba išankstinio nusistatymo prieš žmones su negalia, gali būti daromos neteisingos prielaidos.

Kliūčių ir klaidingų požiūrių pavyzdžiai	Įgalinančių priemonių ir tinkamų prielaidų pavyzdžiai
Visi žmonės su negalia mirė, nes negalėjo pabėgti.	Nors keli žmonės su negalia mirė, bet daugeliui jų pavyko pabėgti. Jie yra nepakankamai atstovaujami tarp visų išgyvenusiujų.
Žmonės su negalia yra aukos, kurioms reikia visapusiškos pagalbos.	Žmonėms su negalia reikia pagalbos, kaip ir bet kuriai kitai nukentėjusių gyventojų grupei, bet jie turi gebėjimus, išteklius ir balsą, o daugelis jų gali prisidėti prie humanitarinės veiklos.
Žmonės su negalia turi sveikatos sutrikimų ir visiems jiems reikalinga medicininė priežiūra.	Žmonės su negalia turi tokius pačius poreikius kaip ir kiti, todėl kai kuriems gali prireikti konkrečios medicininės pagalbos, tačiau jos reikės ne visiems žmonėms su negalia.
Sveikatos priežiūros ir medicinos paslaugos atitinka tik su negalia susijusių reikalavimų įgyvendinimą, pavyzdžiui, suteikiant neįgaliojo vežimėlį ir pagalbines priemones.	Humanitarinės veiklos dalyviai gali suteikti pagalbinių priemonių įvairiais būdais. Tačiau jie turi suprasti, kokių rūšių priemonės yra reikalingos žmonėms su negalia, kad pastarieji galėtų ne tik pagerinti savo gebėjimą atlikti tam tikras funkcijas esamomis aplinkybėmis, bet ir padidinti turimus pajėgumus bei atsparumą.

Kliūčių ir klaidingų požiūrių pavyzdžiai	Įgalinančių priemonių ir tinkamų prielaidų pavyzdžiai
Mažai tikėtina, jog žmonės su negalia gebės priimti sprendimus. Labiau tikėtina, kad kiti žmonės turės priimti sprendimus už juos šių žmonių labui.	Žmonės su negalia turi teisę priimti sprendimus jiems aktualiais klausimais ir dauguma jų geba tai padaryti. Kai kuriems asmenims, įskaitant turinčius psichosocialinę arba intelekto negalią, gali prireikti pagalbos, bandant suprasti ir priimti sprendimus.
Žmonės su negalia negali dirbti, todėl humanitarinės organizacijos jų nesamdo.	Žmonės su negalia gali dirbti ir vertingai prisidėti. Todėl svarbu su jais tiesiogiai aptarti jų turimus įgūdžius ir interesus.
Žmonės su negalia verčia aplinkinius jaustis nepatogiai.	Tai pasitaiko tik ten, kur vyrauja didelis stigmatizavimas ir neteisingas supratimas. Siekiant paskatinti žmones kvestionuoti turimus neigiamus įsitikinimus, svarbu didinti jų informuotumą ir jautrumą.
Sudaryti tinkamas sąlygas žmonėms su negalia yra pernelyg sudėtinga ir brangu. Tai yra kažkieno kito atsakomybė.	Įgyvendinti žmonių su negalia reikalavimus gali būti paprasta, jei žinote, ko jiems reikia ir kaip tuo pasirūpinti. Paklauskite jų. Daugeliu atvejų galima rasti paprastų ir pigių sprendimų. Visi humanitarinės veiklos dalyviai yra įsipareigoję užtikrinti, kad jų programos būtų pritaikytos žmonėms su negalia, o prireikus, sudaryti jiems tinkamas sąlygas jose dalyvauti.
Vietos kultūra neretai yra laikoma vienu iš išankstinio nusistatymo prieš žmones su negalia ir jų stigmatizavimo šaltiniu. Nustatykite kultūrinės ir socialinės kliūtis ir jas pašalinkite kultūriškai priimtinu būdu.	
B. Humanitariniais atvejais kylančios aplinkos kliūtys. Tikėtina, kad kai kurios aplinkos kliūtys jau egzistuoja. Kitas kliūtis humanitarinės veiklos dalyviai ir vietos gyventojai gali sukurti netyčia.	
Kliūčių pavyzdžiai	Įgalinančių priemonių pavyzdžiai
Registracijos ir skirstymo punktai yra pernelyg toli, įkalnėje, kelias į juos veda per sudėtingą reljefą, o transporto priemonės yra neprieinamos.	Registracijos ir skirstymo punktai yra įkurti tokiose vietose, kurias visi gali lengvai pasiekti. Jei to padaryti neįmanoma, yra pasirūpinta transporto priemonėmis ir asmenų, negalinčių pasiekti skirstymo punktų, nuvežimo paslaugomis.
Maisto paketai yra pernelyg sunkūs, kad juos galėtų panešti žmonės su negalia.	Yra paskirti pagalbiniai asmenys, kurie gali paimti ir panešti žmonių su negalia maisto paketus.
Tualetų kabinos yra per siauros, kad jose galėtų tilpti neįgalųjų vežimėlis su pagalbiniu asmeniu.	Projektuose ir pirkimo dokumentuose yra numatytos tokios tualetų kabinos, kuriose tilptų neįgalųjų vežimėliai.
Palapinės ir laikini būstai turi laiptelius ir siaurus įėjimus.	Projektuose ir pirkimo dokumentuose yra numatyti tokie laikini būstai, į kuriuos būtų galima įvažiuoti neįgalųjų vežimėliu.

Kliūčių pavyzdžiai	Igalinančių priemonių pavyzdžiai
Vandentiekio punktuose yra aukštai įrengti siurbiai, kuriuos sudėtinga valdyti.	Projektuose ir pirkimo dokumentuose yra numatyti pasiekiami vandens siurbiai (tačiau turėkite omenyje, kad pagalbos gali prireikti net pritaikius dizainą).
Koordinaciniai pasitarimai vyksta neprieinamuose pastatuose, kurie neatitinka principo „pasiek, patek, nukeliauk ir pasinaudok“. ⁴²	Reaguojant yra užtikrinama, kad koordinaciniai pasitarimai būtų rengiami prieinamuose pastatuose ir vietose.
Informacija apie humanitarinę pagalbą yra teikiama, naudojant tik vieną komunikacijos priemonę (pavyzdžiui, žodžiu, raštiškais pranešimais arba skelbiama plakatuose).	Informacija apie humanitarinę pagalbą yra teikiama įvairiomis pritaikytomis formomis (žodžiu, raštu, gestų kalba, lengvai skaitoma arba paprasta kalba ir pan.). Žmogiškoji pagalba yra suteikiama tiems, kuriems jos reikia, kad galėtų gauti informaciją.
Humanitarinės sistemos, elgesio kodeksai ir kiti pagrindiniai dokumentai nėra prieinami įvairiomis pritaikytomis formomis, įskaitant lengvai skaitoma arba paprasta kalba.	Pagrindiniai dokumentai yra prieinami įvairiomis pritaikytomis formomis, įskaitant lengvai skaitoma arba paprasta kalba.
Pasitarimai su bendruomene (rengiant tikslinių grupių diskusijas, naudojant atsiliepimų ir skundų teikimo mechanizmus ir pan.) nėra rengiami įvairiomis formomis, o žmonėms, turintiems klausos, psichosocialinę arba intelekto negalią, nėra suteikiama pagalba, kad jie galėtų suprasti pasitarimų informaciją arba juose dalyvauti.	Pasitarimai yra rengiami įvairiomis formomis, o žmonėms, turintiems klausos, psichosocialinę arba intelekto negalią, yra suteikiama pagalba, kad jie galėtų dalyvauti bendruomenės pasitarimuose, tikslinių grupių diskusijose bei naudotis atsiliepimų ir skundų teikimo mechanizmais.

C. Humanitariniais atvejais kylančios institucinės kliūtys ir įgalinančios priemonės. Daugumoje šalių, žmonių su negalia įtrauktis yra numatyta vos keliose politikose arba visai nenumatyta.
--

Kliūčių pavyzdžiai	Igalinančių priemonių pavyzdžiai
Su humanitarine veikla susijusi vyriausybės politika ir teisinės sistemos bei humanitarinių organizacijų politika neskatina ir neužtikrina žmonių su negalia įtraukties.	Vyriausybės politika palaiko NTK principus atitinkančius įtraukius metodus. Prireikus, JT subjektai, JT šalių komandos ir JT humanitarinę pagalbą teikiančių šalių komandos laikosi JT Žmonių su negalia įtraukties strategijos (UNDIS).
Grynaisiais apmokamo darbo ir kitomis užimtumo programomis nėra atsižvelgiama į žmonių su negalia gebėjimus, be to, jie nėra samdomi.	Grynaisiais apmokamo darbo ir kitomis užimtumo programomis yra atsižvelgiama į žmonių su negalia gebėjimus, o teikiant pagalbos paslaugas, yra atsižvelgiama į jų savarankiškumą (bei yra suteikiama asmeninė pagalba arba vertėjo paslaugos).

⁴² Vieta arba pastatas yra laikomi prieinamais, kai žmogus su negalia gali juos pasiekti, į juos patekti, nuvykti iš vienos patalpos arba aukšto į kitą ir naudotis juose teikiamomis paslaugomis.

Kliūčių pavyzdžiai	Igalinančių priemonių pavyzdžiai
Nėra parengtų kompetentingų paslaugų teikėjų ir kvalifikuotų darbuotojų (pavyzdžiui, mokytojų ir gydytojų).	Įdarbinimo dokumentuose yra numatyta žmonių su negalia įtrauktis ir vertinama žmonių su negalia turima patirtis. Programų metu darbuotojai yra mokomi įtraukties principų ir praktinių jos užtikrinimo būdų.
Įtrauktis nėra laikoma paramos teikėjo reikalavimu.	EBPO Paramos vystymuisi komitetas ir vis daugiau kitų paramos teikėjų remiasi žmonių su negalia įtraukties rodikliais ir nori dar daugiau dėmesio skirti žmonėms su negalia. ⁴³ Todėl JT subjektai privalės teikti ataskaitas apie savo padarytą pažangą negalios srityje pagal „JT Žmonių su negalia įtraukties strategiją“ .
Įdarbinimo į humanitarines pagalbos teikimo pareigas dokumentuose yra reikalaujama, kad kandidatai būtų „geros sveikatos“, taip atskiriant žmones su negalia, kadangi negalia yra laikoma sveikatos problema.	Įdarbinimo politika atitinka NTK standartus, o kandidatai yra vertinami, atsižvelgiant į jų gebėjimą atlikti pagrindines siūlomo darbo funkcijas, o prireikus, gauna pagalbą. ⁴⁴
Nacionaliniai teisės aktai draudžia žmonėms su negalia atsidaryti banko sąskaitas (dėl ko jie negali gauti pagalbos grynaisiais pinigais), gauti paskolas arba kreditą arba nuosavybės teise turėti žemės sklypą.	Į tai reaguojant, yra bendradarbiaujama su vyriausybe, kad būtų parengta įtrauki politika, atitinkanti NTK. Taip pat yra bendradarbiaujama su finansų subjektais, kad žmonės su negalia galėtų lengviau saugiai ir teisėtai gauti grynųjų pinigų, kol nauji įstatymai arba teismai jiems leis atsidaryti banko sąskaitas.
Ribojamas žmonių su negalia teisinis veiksnumas, ⁴⁵ todėl mažėja jų galimybės naudotis teisine apsauga ir ribojama teisė priimti sprendimus bei duoti informaciją grįstą, laisvą sutikimą.	Vyriausybė palaiko NTK atitinkančią įtraukią politiką. Siekiant padėti žmonėms su negalia priimti informaciją grįstus sprendimus, jiems yra skiriami pagalbiniai asmenys ir teikiamos pagalbos paslaugos, imantis apsaugos priemonių, užtikrinančių jog žmonės su negalia nepriims sprendimų priverstinai. Humanitarinių organizacijų politika nekelia teisiniu veiksmu paremtų kliūčių.
Humanitarinės organizacijos neturi nei politikos, susijusios su žmonių, turinčių negalią, įtrauktimi, nei atskaitomybės mechanizmų, kad galėtų įvertinti savo veiklos rezultatus žmonių su negalia įtraukties srityje. Tai trukdo vystyti organizacinei kultūrai, kurios metu yra tinkamai palaikomi žmonės su negalia.	Politikose yra užtikrinama žmonių su negalia įtrauktis, o atskaitomybės mechanizmais yra vertinamas veiklos rezultatų gerinimas. Humanitarinės organizacijos, kurdamos įtraukties sistemas, vadovaujasi UNDIS. ⁴⁶
Humanitarinės pagalbos struktūroje nėra numatyta atsakomybės už žmones su negalia sritis.	Negalia apsaugos ir tarpžinybiniuose posėdžiuose yra laikoma nuolatiniu darbotvarkės klausimu. Yra paskirtas už negalios sritį atsakingas asmuo.
Poreikių vertinimai nėra rūšiuojami pagal negalios formą, todėl sudėtinga suprasti, kokių mastu žmonės su negalia susiduria su konkrečiais pavojais.	Poreikių vertinimai yra orientuoti į žmones su negalia, todėl jų duomenys yra rūšiuojami, o pavojai yra išsamiai vertinami.

⁴³ Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija. [Handbook for the marker for the inclusion and empowerment of persons with disabilities \(2019\)](#).

⁴⁴ Tarptautinė darbo organizacija. [Promoting diversity and inclusion through workplace adjustments: a practical guide](#).

⁴⁵ „Teisinis veiksnumas“ reiškia asmens teisę atlikti pagrįstus teisinius veiksmus, susituokti, sudaryti darbo sutartį, tvarkyti savo pinigus, sutikti su medicininiu gydymu arba jo atsisakyti ir t. t. Daugumoje šalių ši teisė nėra suteikiama asmenims, turintiems intelekto ir psichosocialinių sutrikimų, nors taip yra pažeidžiama NTK.

⁴⁶ [Jungtinių Tautų Žmonių su negalia įtraukties strategija](#). Taip pat žr. the ILO [Model Self-Assessment Tool](#) , kuri buvo sukurta žmonėms kaip tarpinė vertinimo priemonė.

Norint užtikrinti įtraukią reagavimo veiklą, reikia pasirūpinti keliais intervencijos lygiais. Atsižvelgiant į tai, kad žmonės su negalia turi specialių reikalavimų, NTK yra skatinama planavimo procesą vykdyti dviem būdais: i) palaipsniui kuriant prieinamą ir įtraukią aplinką bei intervencines priemones; ir ii) įgyvendinant individualius sprendimus, kuriais būtų sudaromos sąlygos žmonėms su negalia iškart dalyvauti.

Imkitės veiksmų, kad sudarytumėte tinkamas sąlygas arba jas pritaikytumėte

„Tinkamų sąlygų sudarymas“ – tai būtini ir tinkami pakeitimai ir pritaikymas, dėl kurių nepatiriama neproporcinga ar nepagrįsta našta ir kurių reikia konkrečiu atveju, siekiant užtikrinti žmonėms su negalia galimybę naudotis visomis žmogaus teisėmis ir pagrindinėmis laisvėmis lygiai su kitais asmenimis ar galimybę įgyvendinti šias teises ir laisves (NTK 2 straipsnis).

Siekdami paaiškinti, kaip humanitarinės veiklos dalyviai gali suderinti pagrindinius arba struktūrinius sprendimus su individualiu sąlygų sudarymu, apsvarstykite prieinamumo aspektą. Humanitarinės veiklos dalyvis, norintis pagerinti prieinamumą, įprastai tai daro etapais. Jis: i) atlieka vertinimą; ii) įvertina alternatyvius veiksmus; iii) parengia

Kai nėra integruotų sprendimų, dalyviai turėtų būti pasirengę sudaryti tinkamas sąlygas, kad atitiktų žmonių su negalia poreikius.

pirkimo procesą ir dokumentus; iv) nuperka arba įsigyja prekes, įrenginius, medžiagas, technologijas ir t. t.; ir v) platina ir pristato pasirinktas prekes arba paslaugas pagal numatytą tvarkaraštį arba grafiką. Kadangi atsisakymas sudaryti tinkamas sąlygas yra laikomas diskriminacija, humanitarinės veiklos dalyvis, pagal poreikį, taip pat privalo pasiūlyti individualius sprendimus.

Atotrūkio tarp prieinamumo ir individualaus sąlygų pritaikymo mažinimas	
Programa arba paslauga yra laikoma prieinama, jeigu...	Sąlygos yra tinkamai sudarytos, jeigu...
Ją galima nedelsiant įgyvendinti.	Jas galima nedelsiant suteikti (vengiant diskriminacijos).
Ją siūlomas bendras sprendimas.	Tai yra individualus sprendimas.
Ji yra prieinama ir pritaikyta, nepriklausomai nuo to, ar to buvo reikalaujama.	Yra suteikiamos, kai jų reikalauja žmonės su negalia ir kai jis negali jomis pasinaudoti kitokiu būdu.
Ji yra paremta bendraisiais universalus dizaino principais.	Jos atitinka individualius asmens reikalavimus ir buvo sudarytos kartu dalyvaujant pačiam asmeniui.
Ji atitinka prieinamumo standartus.	Jos atitinka proporcingumo principą.

Tinkamų sąlygų sudarymas yra individuali priemonė, kuri yra naudinga konkrečiam žmogui, tačiau taip pat gali duoti platesnės naudos. Pavyzdžiui, vienam žmogui pritaikytu keliu vėliau gali naudotis daugybė kitų žmonių. Tą patį galima pasakyti apie paramos grynaisiais pinigais tvarkos keitimą, maisto dalijimo būdų pertvarkymą arba darbo reorganizavimą, siekiant patenkinti kolegos su negalia poreikius (žr. I priedą „Tinkamų sąlygų sudarymas“).

Prieinamumo užtikrinimas yra laikomas tik vienu iš tinkamų sąlygų sudarymo pavyzdžių. Atskaitomybės procedūros gali būti koreguojamos tam tikriems asmenims, kurie ilgą laiką negali išlaikyti savo dėmesio; tuo tarpu, naudodamasis programomis, kurių metu vietoj grynųjų pinigų galima daryti pinigines perlaidas, asmuo, kuriam keliavimas prilygsta dideliu iššūkiui, gali sutaupyti daug laiko.⁴⁷

Žmogaus teisėmis grįstos sąvokos

Sąvokomis, kuriomis yra kreipiamasi į žmones su negalia arba kuriomis jie yra apibūdinami, galima juos sumenkinti arba įgalinti. Žemiau yra pateiktos kelios pagrindinės sąvokos, į kurias vertėtų atkreipti dėmesį:

Pažeidžiamas/pažeidžiamumas. Žmonės nėra laikomi savaime pažeidžiamais vien dėl turimos negalios. Jie tampa pažeidžiami dėl jiems kylančių kliūčių ir pagalbos trūkumo. Žmogaus teisėmis grįstoje kalboje sąvoka „pažeidžiamumas“ įprastai yra naudojama su apibrėžiamuoju žodžiu. Pavyzdžiui, „mergaitės su negalia yra labiau pažeidžiamos seksualinio smurto, kai yra atskiriamos nuo šeimos narių ir globėjų“ arba „berniukai su negalia yra labiau pažeidžiami patyčių, nei jos neturintys berniukai“.

Prižiūrintis asmuo/globėjas. Prižiūrintis asmuo arba globėjas paprastai yra apibrėžiamas kaip asmuo (šeimos narys arba samdomas pagalbininkas), kuris reguliariai rūpinasi vaiku, ligoniu, vyresnio amžiaus asmeniu arba žmogumi, turinčiu negalią. Kalbėdami apie suaugusius žmones su negalia, teisėmis grindžiamo požiūrio į vystymąsi subjektai yra linkę teikti pirmenybę sąvokai „pagalba“ arba „parama“, o ne „prižiūra“ (pavyzdžiui, asmeninė pagalba, savitarpio pagalba, pagalbinis asmuo).

Konkretūs poreikiai. Žmonių poreikiai (turėti maisto, būstą, gauti sveikatos priežiūros paslaugas ir pan.) yra universalūs. Tokius pat poreikius turi žmonės su negalia. Tačiau jie taip pat gali reikalausti imtis veiksmų, kad būtų patenkinti konkretūs poreikiai, kurie yra būdinti tik jiems (pvz., užtikrinti prieinamumą, bendravimo priemones, gauti asmeninę pagalbą ir pan.). Teisėmis grindžiamo požiūrio į vystymąsi subjektai įprastai sąvoką „konkretūs poreikiai“ keičia sąvoka „konkretūs reikalavimai“, nes taip akcentuojamas jų teisių įgyvendinimas.

Papildomi dalykai, kuriuos verta apsvarstyti prieš naudojant tam tikras sąvokas:

- Pirmiausia kalboje akcentuokite žmogų (pavyzdžiui, geriau sakykite „žmogus su negalia“, o ne „neįgalus asmuo“; „mergaitė, kuri yra akla“ arba „mergaitė, turinti regėjimo sutrikimą“, o ne „akla mergaitė“).
- Venkite tokių neigiamą konotaciją turinčių sąvokų, kaip „kentėti“, „kenčiantis“, „auka“ arba „neįgalus“. Sakykite „asmuo, naudojantis neįgaliojo vežimėli“, o ne „prikaustytas prie neįgaliojo vežimėlio“ arba „įkalintas neįgaliojo vežimėlyje“.
- Taip pat sakykite „asmenys, neturintys sutrikimų“, o ne „normalūs“ arba „įprasti“ žmonės.
- Nevartokite trumpinių, nei kalbėdami apie vaikus su negalia (pvz., VSN), nei apie asmenis su negalia (pvz., ASN).⁴⁸
- Norėdami nurodyti įvairius sutrikimų tipus, įskaitant fizinius, regos/regėjimo, klausos, intelekto ir psichosocialinius, naudokite atitinkamas sąvokas.

⁴⁷ Žr. ILO, *Promoting diversity and inclusion through workplace adjustments: a practical guide* (2016).
⁴⁸ NTK yra vartojamos sąvokos „neįgalūs vaikai“ ir „neįgalieji“. Kadangi vaikai ir suaugusieji su negalia dažnai yra stigmatizuojami ir susiduria su diskriminacija, jie norėtų būti vadinami „vaiku“ ir „asmeniu“, o ne trumpiniais.

3

Darytini veiksmai. Pagrindiniai programų kūrimo metodai

Žmonės su negalia turi turėti galimybę pasinaudoti humanitarine pagalba ir intervencinėmis priemonėmis tokiomis pačiomis sąlygomis kaip ir kiti gyventojai. Todėl reikia naudoti **dvejopą metodą** (angl. *twin-track approach*), kuris tuo pat metu apimtų įtraukias pagrindines programas ir žmonėms su negalia skirtas tikslines intervencines priemones.

Visų pirma, visiems gyventojams skirtose pagrindinėse humanitarinėse programose ir intervencijose turi dalyvauti žmonės su negalia. Šį tikslą turėtų atspindėti jų planavimas, projektavimas, įgyvendinimas ir vertinimas. Pavyzdžiui:

- informacija turėtų būti platinama įvairiomis pritaikytomis formomis (žodžiu, raštu, gestų kalba, lengvai skaitoma arba paprasta kalba ir pan.);
- paskirstymo vietos turėtų būti įrengtos visiems prieinamos vietose, įskaitant žmones su negalia;
- bendruomeninių tualetų kabinos turėtų būti prieinamos žmonėms su negalia – jos turėtų būti ne tik fiziškai prieinamos, bet ir aiškiai paženklintos.

Visų antra, humanitarinės pagalbos programose turi būti atsižvelgiama į konkrečius žmonių su negalia poreikius, rengiant tikslines intervencijas. Pavyzdžiui:

- jos turėtų suteikti galimybę naudotis pagalbinais prietaisais;

- jomis turėtų būti suteiktos transporto išmokos žmonėms su negalia, kad jie galėtų naudotis paslaugomis;
- jose turėtų būti numatytas maisto ir ne maisto produktų pristatymas žmonėms su negalia, kurie negali pasiekti šių produktų paskirstymo vietų.

Norint įtraukti žmones su negalia į humanitarinę veiklą, labai svarbu laikytis dvejopo metodo. Jį turėtų įgyvendinti visi suinteresuotieji asmenys visuose sektoriuose.

Privalomi veiksmai

Kiekvienas suinteresuotasis asmuo, dirbantis bet kokioje kiekvieno sektoriaus srityje, turi imtis privalomų veiksmų, kad žmonės su negalia būtų sėkmingai įtraukti į visus humanitarinės veiklos etapus.

Skaitant arba taikant kiekvieno sektoriaus skyrių ir skirsnį apie **suinteresuotųjų asmenų vaidmenį ir atsakomybę**, reikėtų atsižvelgti į keturis toliau aprašytus privalomus veiksmus.

Skatinkite prasmingą dalyvavimą

Neįgalųjų teisių konvencijoje (NTK)⁴⁹ yra įtvirtinta teisė dalyvauti sprendimų priėmimo procesuose. Todėl žmonės su negalia turi teisę dalyvauti, priimant su jais susijusius sprendimus dėl humanitarinės pagalbos.

⁴⁹ *Sendžiaus nelaimių rizikos mažinimo programoje, Pasauliniame susitarime dėl pabėgėlių ir Pasauliniame susitarime dėl migracijos*, be kita ko, yra reikalaujama, kad humanitarinės ir kitokios veiklos dalyviai pasitartų su žmonėmis, turinčiais negalią, ir juos įtrauktų į savo programas ir sprendimus.

Remiantis šia teise ir faktu, jog žmonės su negalia turi žinių ir įgūdžių, kuriuos jie gali pasiūlyti kitiems, jie, humanitarinės pagalbos teikimo metu, gali būti laikomi svarbiais veiklos dalyviais ir išteklių turinčiais asmenimis.

Pagrindiniai veiksmai

- Sudarykite sąlygas žmonėms su negalia dalyvauti visuose procesų, kurių metu yra nustatomos, planuojamos, rengiamos, įgyvendinamos, stebimos arba vertinamos humanitarinės programos, etapuose visais lygmenimis;
- įdarbinkite žmones su negalia kaip darbuotojus visuose humanitarinių organizacijų lygiuose, įskaitant pirminės grandies specialistus ir bendruomenės sutelkimo specialistus;
- kurdami strategijas, kaip įtraukti žmones su negalia nukentėjusioje bendruomenėje, pasikonsultuokite ir bendradarbiaukite su žmonių su negalia organizacijomis (ŽNO).

Pašalinkite kliūtis

Kol nėra pašalintos kliūtys, negalima užtikrinti nei žmonių su negalia įtraukties, nei dalyvavimo. Norint įveikti pavojus, labai svarbu pašalinti požūrio į juos, jų aplinkos ir institucines kliūtis.⁵⁰

Pagrindiniai veiksmai

- Nustatykite visas požūrio, aplinkos ir institucines kliūtis, trukdančias žmonėms su negalia naudotis humanitarinėmis programomis ir paslaugomis. Taip pat nustatykite įgalinančias priemones, kurios palengvintų žmonių su negalia dalyvavimą;
- imkitės atitinkamų priemonių kliūtims pašalinti ir įgalinančioms priemonėms skatinti, siekdami užtikrinti, kad žmonės su negalia turėtų galimybę gauti pagalbą ir galėtų prasmingai dalyvauti.

Suteikite žmonėms su negalia daugiau galimybių; padėkite jiems ugdyti savo gebėjimus

Humanitarinės srities suinteresuoti subjektai, įskaitant žmonių su negalia organizacijas (ŽNO), pirmiausia turi pagerinti savo supratimą apie žmonių su negalia teises ir gebėjimus. Tuomet jie turi padirbėti su žmonėmis, turinčiais negalią, kad išsiugdytų ir pagerintų turimus gebėjimus. Šie du veiksmai padeda tarpusavyje bendradarbiauti abiem suinteresuotųjų asmenų grupėms, kartu užtikrinant, jog žmonės su negalia bus visapusiškai įtraukti į visus humanitarinės pagalbos ir apsaugos aspektus.

Gebėjimai gali būti stiprinami įvairiomis formomis. Pavyzdžiui, pabandykite ugdyti jautresnį ugdytojų ir mentorių požiūrį į žmones su negalia, rengdami jiems kursus, mokymus ir mokomąsias pratybas; peržiūrėkite naudojamas mokymo priemones, įskaitant įvadinis ir mokymo kursus; kurkite praktines bendruomenes; kaupkite patirtį (išmoktas pamokas) ir atpažinkite gerosios patirties pavyzdžius; suteikite techninę pagalbą, pasitelkdami žmonių su negalia įtraukties ekspertus; ugdykite gebėjimus, pasitelkdami patarėjų ir pagalbos centrus, ir pan.

Pagrindiniai veiksmai

- Pirmiausia ugdykite žmonių su negalia ir ŽNO gebėjimus humanitarinės veiklos srityje. Suteikite jiems žinių, gebėjimų ir vadovavimo įgūdžių, kurių jiems reikia, kad jie galėtų prisidėti humanitarinės pagalbos ir apsaugos srityse bei jomis pasinaudoti.⁵¹
- Ugdykite humanitarinės pagalbos darbuotojų gebėjimus. Padėkite jiems parengti ir įgyvendinti įtraukias humanitarinės pagalbos programas, kurios būtų prieinamos žmonėms su negalia, gerindami jų supratimą apie žmonių su negalia teises, o taip pat principus ir praktinius metodus, kuriais yra skatinama įtrauktis ir mažinamos įtraukties kliūtys.

Siekdami stebėti įtrauktį, rūšiuokite duomenis

Norint stebėti įtrauktį, būtina turėti duomenų apie kliūtis ir žmonių su negalia reikalavimus. Humanitariniai duomenys turėtų apimti surūšiuotus duomenis apie negalią, siekiant užtikrinti, kad humanitarinių veiksmų planavimas, įgyvendinimas ir stebėsena būtų prieinami žmonėms su negalia ir juos apimtų. Taip pat turėtų būti renkami ir analizuojami duomenys ir informacija apie pavojus ir kliūtis, su kuriomis susiduria žmonės, turintys negalią. Tai padės humanitarinės srities suinteresuotiems subjektams geriau suprasti įtraukties kliūtis, todėl jie savo ruožtu galės jas veiksmingai pašalinti ir įgyvendinti įtraukties skatinimo priemones.

Pagrindiniai veiksmai

- Kai duomenų nėra, humanitarinės srities suinteresuoti subjektai, būdami ŽNO partneriais, turėtų rinkti duomenis apie lytį, amžių ir negalią, naudodami įvairias, humanitarinės veiklos metu išbandytas, priemones. Jos apima [Vašingtono grupės trumpą klausimų apie negalią rinkinį](#) ir [UNICEF-Vašingtono grupės modulį apie vaikams kylančius funkcinius sunkumus](#), o taip pat duomenis, susijusius su pavojais ir kliūtimis.
- Naudokite apie negalią surinktus duomenis, siekdami stebėti, ar yra užtikrinama vienoda prieiga, kurti įtraukias programas ir planuoti jų įgyvendinimą. Pasirūpinkite žmonių su negalia dalyvavimu visais lygmenimis.
- Rūšiuojant duomenis pagal lytį, amžių ir negalią, galima parengti atitinkamus rodiklius ir juos naudoti, siekiant stebėti žmonių su negalia įtrauktį į visus humanitarinės veiklos etapus.

Taip pat žr. skyrių „Duomenų ir informacijos valdymas“.

⁵⁰ Žr. skyrių „Apibrėžimai“.

⁵¹ Į siūlomus mokymus įtraukite pagrindinius humanitarinės pagalbos veiksmų sąvokas ir priemones.

4 DUOMENŲ IR INFORMACIJOS VALDYMAS

Ižanga. Kodėl svarbu rinkti duomenis apie žmones, turinčius negalią?

Kokybiškų humanitarinių programų kūrimas yra grindžiamas supratimu apie žmonių su negalia reikalavimus ir prioritetus krizės metu. Šis supratimas gerėja: 1) nustačius gyventojų, turinčių negalią, skaičių; 2) išanalizavus pavojus, su kuriais susiduria žmonės su negalia, ir šiuos pavojus sąlygojančius veiksnius; 3) nustačius kliūtis, trukdančias žmonėms su negalia gauti humanitarinę pagalbą; ir 4) suvokus žmonių su negalia vaidmenis ir gebėjimus humanitarinės pagalbos teikimo metu.

Norint geriau suprasti šiuos dalykus, svarbu gauti duomenis apie žmones su negalia. Tokie duomenys yra reikalingi šiems tikslams:

1. Nustatyti žmones su negalia ir namų ūkius, kuriuose tokie žmonės gyvena, kad būtų galima stebėti jų padėtį, teikti tikslią pagalbą ir nustatyti reagavimo veiklos prioritetus.
2. Nustatyti bendrą nukentėjusių gyventojų su negalia skaičių. Taip galima tiksliai įvertinti bendrus ir konkrečius nukentėjusių gyventojų su negalia reikalavimus bei pasitelkti atitinkamus išteklius, kuriais galima įgyvendinti tokius reikalavimus.
3. Suprasti, kaip krizė veikia žmones su negalia, įskaitant jos įtaką jų mirtingumui, mitybai ir aprūpinimui maistu, pragyvenimo šaltiniams, sveikatai, apsaugai ir kitiems būtiniesiems poreikiams. Turint šią informaciją, galima nustatyti veiksnius, kurie mažina pavojus, su kuriais susiduria žmonės, turintys negalią, ir didina jų atsparumą.

4. Suprasti žmonių su negalia pažiūras ir prioritetus. Be šios informacijos, humanitarinės organizacijos negali būti atskaitingos nukentėjusiems žmonėms (ANŽ).
5. Nustatyti organizacijų, prisidedančių prie veiklos, įskaitant žmonių su negalia organizacijas (ŽNO), pajėgumus ir turimus išteklius. Šia informacija yra grindžiama vietos partnerysčių plėtra ir dedamos pastangos, siekiant nustatyti pajėgumų trūkumus.
6. Stebėti, koku mastu žmonės su negalia gali naudotis pagalba, paslaugomis ir įrenginiais, ir nustatyti jų prieinamumui trukdančias požūrio, fizinės, institucinės ir bendravimo kliūtis. Be šios informacijos, humanitarinės organizacijos negali tobulinti savo programų ir mechanizmų, šalinti kliūčių arba gerinti žmonių su negalia dalyvavimo. Šia informacija taip pat remiamasi, priimant sprendimus dėl mokymo, informuotumo didinimo ir pajėgumų trūkumo.
7. Didinti faktinių duomenų bazę, kuria yra grindžiamos skatinimo iniciatyvos ir išteklių telkimas.

Rinkti žmonių su negalia duomenis pat privalo Neįgalųjų teisių konvenciją (NTK) ratifikavusios valstybės. Neįgalųjų teisių konvencijos 31 straipsnyje „Statistika ir duomenų

rinkimas“ valstybių, šios Konvencijos Šalių, yra reikalaujama „rinkti atitinkamą informaciją, įskaitant statistinius ir tyrimų duomenis“, ir yra teigiama, kad duomenys „turi būti atitinkamai rūšiuojami ir naudojami, siekiant padėti įvertinti, kaip valstybės, šios Konvencijos Šalys, vykdo pagal šią Konvenciją prisiimtus įsipareigojimus, o taip pat nustatyti ir pašalinti kliūtis, su kuriomis susiduria žmonės su negalia, naudodamiesi savo teisėmis“.

Kokių duomenų reikia?

Kokius duomenis reikia rinkti lems sprendimai arba veiksmai, kuriuos reikės priimti arba kurių reikės imtis humanitarinės pagalbos teikimo metu.

Galima naudoti kiekybinius duomenis (informaciją, kurią galima įvertinti ir apskaičiuoti), siekiant	- nustatyti žmones su negalia ir apskaičiuoti nukentėjusių gyventojų su negalia skaičių (remiantis registracijos duomenimis, namų ūkių apklausomis, namų ūkių įvertinimais ir t. t.); - nustatyti prieinamų ir neprieinamų pastatų skaičių ir vietą; - surūšiuoti duomenis apie poreikius ir pavojus (pavyzdžiui, žmonių su negalia valdomų namų ūkių, kuriuose yra maisto stygiaus problema, skaičių arba dalį); - stebėti esamas galimybes gauti pagalbą (pavyzdžiui, nustatant pragyvenimo šaltinių programose dalyvaujančių asmenų su negalia skaičių arba jų dalį); - stebėti su apsauga susijusias problemas (pavyzdžiui, nustatant žmogaus teisių pažeidimų, kuriuos patiria žmonės su negalia, skaičių arba rūšis).
Galima naudoti kokybinius duomenis (aprašomąją informaciją), siekiant	- palyginti žmonių su negalia pažiūras ir prioritetus, pavyzdžiui, remiantis atsiliepimais ir skundų nagrinėjimo procedūromis; - suprasti pavojus ir kliūtis, su kuriomis susiduria žmonės, turintys negalią, o taip pat juos įgalinančius veiksnius, pavyzdžiui, organizuojant tikslinių grupių diskusijas ir pagrindinių informantų interviu; - nustatyti konkrečius pavojus, kliūtis ir gauti pagalbą padedančias priemones, su kuriais susiduria žmonės, turintys negalią, pavyzdžiui, peržiūrint politikas ir dokumentus; - stebėti su apsauga susijusias problemas, pavyzdžiui, asmeniškai apklausiant žmones su negalia apie jų patirtus žmogaus teisių pažeidimus; - gauti išsamią informaciją apie humanitarinės veiklos dalyvių ir vietos bendruomenių žinias, pažiūras apie žmones su negalia ir negalios suvokimą, pavyzdžiui, rengiant apklausas arba interviu; - nustatyti ŽNO ir prieinamų paslaugų sąrašą, pavyzdžiui, renkant duomenis, atsakant į 5K klausimus (kas ką daro, kur, kada ir kam?).

Priemonės, skirtos rūšiuoti duomenis pagal negalios formą

Siekiant suprasti kokiais būdais žmonės su negalia patiria krizę ir stebėti jų galimybes gauti pagalbą, svarbu duomenis rūšiuoti pagal negalios formą. Iš esmės, duomenys, kurie yra rūšiuojami pagal lytį ir amžių, taip pat turėtų būti rūšiuojami pagal negalios formą.

Plačiausiai išbandytomis priemonėmis, naudojamomis surinkti lyginamuosius duomenis apie žmones su negalia, yra laikomi Vašingtono grupės klausimų rinkiniai ir Pasaulio sveikatos organizacijos Negalios vertinimo klausimynas. Vis dažniau yra sutinkama su faktu,⁵² kad naudojant Vašingtono grupės trumpą klausimų apie negalią rinkinį, yra gaunami patikimesni duomenys, kuriuos galima palyginti tarptautiniu mastu, rūšiuoti ir rinkti nieko nediskriminuojant bei greitai ir nebrangiai įtraukti į surašymų ir apklausų formas. Šis klausimų rinkinys yra vis dažniau naudojamas humanitariniais atvejais (žr. 2 priedą, kuriame yra pateikta trumpa šių priemonių apžvalga, įskaitant komentarus apie jų naudojimą humanitariniais atvejais).

Svarbu suprasti, kad šias priemones galima naudoti duomenims rūšiuoti, tačiau jos nėra naudingos, nustatant konkrečius sveikatos sutrikimus arba diagnostines kategorijas.⁵³ Jos neturėtų būti naudojamos individualiam vertinimui arba atrankai, neturint papildomų duomenų apie poreikius ir rizikos veiksnius, įskaitant kliūtis.

Pagrindiniai žmonių su negalia duomenų rinkimo ir naudojimo veiksmai

Duomenys apie žmones su negalia turi būti renkami kiekviename humanitarinės pagalbos programos ciklo etape. Kiekviename etape reikėtų imtis toliau nurodytų pagrindinių veiksmų.

I. Nustatykite, kokios informacijos reikia

Į kokį klausimą reikia atsakyti arba kokį sprendimą reikia priimti? Pamąstykite, kodėl yra renkami duomenys apie žmones su negalia. Rinkimo tikslu gali būti siekis suprasti krizės poveikį; nustatyti kliūtis, trukdančias žmonėms su negalia gauti pagalbą; nustatyti

turimus išteklius ir pajėgumus. Iš duomenų rinkimo tikslo turi būti aišku, kokios rūšies duomenys bus renkami.

2. Nustatykite žmonių su negalia (antrinių) duomenų šaltinius

Kokios informacijos reikia, norint atsakyti į pagrindinius klausimus? Visada pradėkite nuo jau turimos informacijos.

- Pasinaudokite oficialiais duomenų šaltiniais, pavyzdžiui, vyriausybės duomenų bazėmis, tarptautiniais stebėsenos mechanizmais (įskaitant JT žmogaus teisių sutarčių stebėsenos organų ataskaitas, Žmogaus teisių tarybos specialiąsias procedūras ir visuotinius periodinius vertinimus, Aukšto lygio politinį forumą darnaus vystymosi srityje ir JT generalinio sekretoriaus ataskaitas), humanitarinės veiklos dalyvių surinkta informacija, plėtros projektų duomenimis ir ŽNO turimomis žiniomis (išsamesnę antrinių duomenų šaltinių ir jų naudojimo apžvalgą rasite 3 priede).
- Tačiau svarbu pripažinti, kad į šiuos skaičius gali būti neįtraukti žmonės su negalia, todėl jų poreikiai, pažiūros ir prioritetai gali būti netiksliai nurodyti. Todėl būtina įvertinti antrinių duomenų apie žmones su negalia kokybę, patikimumą, išsamumą ir palyginamumą (patarimai, kaip vertinti žmonių su negalia duomenis, yra pateikti 4 priede).
- Be to, kol buvo surinkta antrinė informacija, situacija galėjo pasikeisti. Pagrindė ji gali pasikeisti kilus humanitarinei krizei, ypač tuomet, kai daug žmonių yra perkeliama į kitas vietas. Kilus krizėms, žmonių su negalia skaičius ir jų dalis tarp gyventojų dažnai padidėja, nes, sutrikus paslaugų teikimui, atsiranda naujos kliūtys, patiriamos traumos ir psichologinis stresas.

52 Daniel Mont and Nora Groce, *Counting disability: emerging consensus on the Washington Group questionnaire*, The Lancet, July 2017.
53 Daniel Mont, *How does the WG-SS Differ from Disability Eligibility Determination?* (2017), Washington Group on Disability Statistics.

3. Užpildykite svarbiausios informacijos spragas

- Įtraukite žmonėms su negalia aktualius klausimus į poreikių vertinimo priemones bei stebėsenos ir vertinimo procesus.
- Atlikite atskirus duomenų rinkimo veiksmus, kuriais daugiausia dėmesio būtų skiriama žmonėms su negalia, kai tai yra aktualu ir įmanoma padaryti. Atskiras duomenų rinkimas gali būti ypač vertingas, kai atlikus analizę paaiškėja, jog žmonės su negalia susiduria su konkrečiais pavojais arba pritaikymo trūkumais.
- Papildomi duomenys leidžia geriau suprasti kylančias problemas. Į šį darbą labai svarbu įtraukti ŽNO.
- Rinkdami, analizuodami, saugodami, dalindamiesi, naudodami, naikindami arba archyvuodami neskelbtinus asmens duomenis, naudokite tinkamas jų apsaugos priemones. Žr. leidinio „[Apsaugos srityje dirbančių dalyvių ir veikėjų profesiniai standartai](#)“ (angl. [Professional Standards for Protection Work](#)) skyrių „Duomenų ir informacijos valdymas“.⁵⁴

Išsamesnės rekomendacijos yra pateiktos skyriuje „Poreikių vertinimas“

Informacija grindžiamo sutikimo svarba, renkant ir naudojant duomenis

Visi asmenys turi teisę priimti informaciją grįžtus sprendimus dėl savo asmens duomenų rinkimo ir naudojimo būdo. Asmens duomenų rinkėjai turi gebėti paaiškinti, kaip ir koku tikslu tokie duomenys bus naudojami, ir užtikrinti jų konfidencialumą.

Kad žmonės su negalia galėtų duoti informaciją grįžtą sutikimą, informaciją apie jų duomenų naudojimą gali tekti pateikti skirtingomis formomis. Taip pat gali tekti skirti daugiau laiko paaiškinimui ir sprendimo priėmimui. Kai kurie žmonės su negalia gali pageidauti pasitarti su patikimu asmeniu, kuris jiems padėtų priimti informaciją grįžtą sprendimą.

Informacija ir duomenys turėtų būti saugomi. Pavyzdžiui, neatskleiskite asmenų, prie kurių vėliau gali būti priekabiuojama, kurie gali būti persekiojami arba net nužudyti, tapatybės.

Humanitarinės programos ciklo metu naudojami duomenys apie žmones su negalia

Pasirengimas

Patikimos informacijos apie žmones su negalia surinkimas yra laikomas viena iš svarbiausių išankstinio pasirengimo krizei dalių. **3 priede** yra aptariami galimi antrinių duomenų šaltiniai. Antrinių duomenų šaltiniais yra laikomos:

- tokios vyriausybės duomenų bazės, kaip sveikatos arba [švietimo valdymo informacinės sistemos](#) (ŠVIS). Pasibaigus krizei, tokius šaltinius reikia naudoti atsargiai, kadangi pasikeitus padėčiai, duomenys gali nebeatspindėti nukentėjusių gyventojų demografijos arba poreikių;
- tokios tarptautiniu mastu palyginamos namų ūkių apklausos, kaip [Daugelio rodiklių lizdinės apklausos](#) (MICS) bei [Demografinės padėties ir sveikatos apklausos](#) (DPSA);

- tokias kitas nacionalines, provincijų ir rajonines iniciatyvas, kurių metu yra renkami duomenys apie žmones su negalia ir jų namų ūkius, kaip nacionaliniai surašymai arba nacionalinės socialinės apsaugos sistemos;
- ŽNO arba specializuotų NVO renkamus duomenis, pavyzdžiui, projektų ataskaitas.

Pasirengimo etape taip pat galima imtis tokių papildomų informacijos rinkimo veiksmų:

- surinkti informaciją apie vietines ŽNO ir vietinius arba nacionalinius paslaugų žmonėms su negalia teikėjus, pavyzdžiui, gestų kalbos vertėjus, bendroves, siūlančias žmonėms su negalia pritaikytas transporto paslaugas ir pagalbinių priemonių tiekėjus;
- nustatyti prieinamus visuomeninius pastatus ir kitas infrastruktūras, kurias būtų galima naudoti kaip paslaugų teikimo punktus. Tuomet šią informaciją susieti su bendru veiklos duomenų rinkiniu (BVDR), kurį šalies lygmeniu tvarko Humanitarinių reikalų koordinavimo biuras (OCHA);
- įpratinti darbuotojus arba partnerius, kaip naudoti žmonių su negalia duomenų rinkimo priemones. Nustatyti surašinėtojų vaidmenį atliekančius vietas dalyvius, įskaitant ŽNO, ir surengti jiems mokymus;⁵⁵
- į atitinkamas kalbas, įskaitant priimančiųjų šalių ir perkeltų bendruomenių kalbas, išversti informaciją apie priemones, naudojamas rinkti žmonių su negalia duomenis.⁵⁶

Poreikių vertinimas ir analizė

Nors patikimi kiekybiniai duomenys yra vis dažniau prieinami, ypač dėl vis platesnio Vašingtono grupės klausimų rinkinių naudojimo, tačiau vis dar pasitaiko rimtų duomenų trūkumų, o duomenys apie žmones su negalia nėra vieningai patikimi ar palyginami. Turimi antriniai duomenys gali būti nepatikimi dėl įvairių priežasčių, įskaitant skirtingą negalios supratimą, nepakankamą atvejų pranešimą dėl vyraujančių stigmų, taikomus skirtingus negalios klasifikavimo arba vertinimo standartus, atrankos apribojimus, užduotų klausimų nenuoseklumą arba pasenusių šaltinių naudojimą (išsamesnė apžvalga yra pateikta **4 priede**).

Kai daugiasektoriniais poreikių vertinimais (DPV) yra analizuojamas gyventojų poreikių rimtumas, jais taip pat turėtų būti nagrinėjamas esamos situacijos poveikis žmonėms su negalia ir jų šeimos nariams. Jei DPV metu duomenų šaltiniais yra laikomos namų ūkių apklausos, turėtų būti renkami tokie duomenys apie negalią, kurie leistų visus duomenis surūšiuoti pagal negalios formą.

Kai nėra patikimų kiekybinių duomenų, rekomenduojama daryti prielaidą, kad 15 % visų nukentėjusių gyventojų turi negalią.⁵⁷ 15 % įverčiu bus grindžiamas ne tik planavimas, bet ir pastangos, skirtos stebėti galimybes gauti pagalbą (pavyzdžiui, turi būti daroma prielaida, kad 15 % žmonių turi gauti visas paslaugas).

Kad poreikių vertinimas būtų įtraukus, žmonės su negalia turi būti laikomi pagrindiniais informantais ir dalyvauti tikslinių grupių diskusijose.

Įtraukaus tikslinės grupės poreikių vertinimo tikslai

- Suprasti, kaip skirtingai moterys, vyrai, mergaitės ir berniukai, turintys įvairias negalias, reaguoja į plačiąją visuomenei kylančias problemas. O taip pat suprasti kokios konkrečios problemos kyla žmonėms su negalia.
- Suprasti žmonių su negalia vaidmenis bendruomenėje. Atkreipti dėmesį į jų įnašus į bendruomenės gerovę ir suvokti, kaip kiti bendruomenės nariai juos palaiko.
- Suvokti, kaip žmonės su negalia pergyveno ekstremaliąsias situacijas praeityje, ir nustatyti su kokiomis kliūtimis jie susidūrė bei kokius krizės įveikimo mechanizmus jie naudojo.

⁵⁴ Žr. ICRC, [Professional Standards for Protection Work Carried Out by Humanitarian and Human Rights Actors in Armed Conflict and Other Situations of Violence](#) (2018), Chapter 6, Managing data and information for protection outcomes, pp. 106–148; ir NTK 22 straipsnio 2 dalį.

⁵⁵ Naudingų išteklių, įskaitant surašinėtojų skirtą mokomąjį paketą, paaiškinantį, kaip naudoti Vašingtono grupės trumpą klausimų apie negalią rinkinį, galite rasti organizacijos „Humanity and Inclusion“ straipsnyje „[Žmonių su negalia duomenys humanitarinėje veikloje](#)“ (angl. [Disability Data in Humanitarian Action](#)).

⁵⁶ Žr. internetinę Vašingtono grupės mokymo priemonių vertimo metodiką.

⁵⁷ PSO ir Pasaulio banko [Pasaulinė ataskaita apie neįgalumą](#) (2011).

Pasirinkite tikslinę grupę	• Pasistenkite nustatyti, kokie žmonės su negalia galėtų geriausiai atstovauti visos jų grupės pažiūras ir prioritetus. • Tikslinės atrankos metu rinkitės įvairius žmones su negalia. Apsvarstykite pavojų ir kliūčių skirtumus, o taip pat atsižvelkite į sąveikinę diskriminaciją bei amžiaus, lyties ir įvairovės skirtumus. Įtraukite žmones, turinčius skirtingas negalias. • Pasiūlykite asmenis, negalinčius dalyvauti tikslinėse grupėse, apklausti asmeniškai.
Pasitarkite	• Pasidomėkite, kokioms vietinio bendravimo priemonėms ŽNO ir žmonės su negalia teikia pirmenybę. • Išmokykite asmenis, imančius interviu, kaip tikslinei grupei pritaikyti bendravimo būdus.⁵⁸ • Pasirinkite žmonėms su negalia prieinamas ir saugias interviu vietas.

Be gautų rezultatų rūšiavimo pagal negalios formą, poreikių vertinimus turėtų sudaryti žmonės su negalia aktuali kokybinė informacija. Gali būti užduodami tokie klausimai:

- Ar žmonės su negalia patiria kokias nors konkrečias diskriminacijos arba prieš juos nukreipto smurto formas?
- Su kokiomis kliūtimis susiduria žmonės, turintys negalią, bandydami gauti pagalbą?
- Kokios bendravimo formos ir kanalai yra dažniausiai prieinami žmonėms su negalia?
- Ar žmonėms su negalia yra ar nėra prieinamos konkrečios jiems reikalingos paslaugos (pavyzdžiui, pagalbinės technologijos)?
- Kokie yra nukentėjusių gyventojų įsitikinimai žmonių su negalia atžvilgiu ir su pastaraisiais susijusi praktika? Ar vyrauja kenksmingi įsitikinimai ir praktika?

Aukščiau pateiktus klausimus (kurie, prireikus, gali būti atitinkamai pritaikomi) taip pat galima užduoti humanitarinės veiklos dalyviams, įskaitant pirmosios pagalbos teikėjus.

Gauti atsakymai gali padėti geriau suprasti vietinių turimas žinias, pažiūras ir praktiką bei parengti apsaugos programas, skatinimo iniciatyvas ir atitinkamų gebėjimų ugdymo veiklas.

Strateginis planavimas

Norint planuoti įtraukią reagavimo veiklą, būtina turėti informacijos apie žmones su negalia. Pavyzdžiui:

- Pagal negalios formą surūšiuoti duomenys gali atskleisti, kokia apimtimi negalia yra susijusi su pažeidžiamumu dėl pragyvenimo šaltinio arba maisto stygiaus, smurto, išnaudojimo ir prievartos arba kitokio pavojaus. Ši informacija gali padėti, nustatant prioritetus ir numatant tikslią pagalbą.
- Surūšiuoti duomenys taip pat gali atskleisti, kokiose srityse žmonės su negalia negali gauti pagalbos, kad būtų galima perorientuoti arba sustiprinti teikiamas paslaugas ir pašalinti prieinamumo trūkumus. Norint išanalizuoti kliūtis ir numatyti veiksmus, kuriais jas būtų galima pašalinti, gali prireikti atlikti tolesnius vertinimus.
- Humanitarinių organizacijų turima kokybinė informacija apie žmonių su negalia pažiūras ir suvokimą padeda įtraukiau ir tinkamiau reaguoti.
- Kokybiniai duomenys apie žmonių su negalia krizės įveikimo mechanizmus gali humanitarinėms organizacijoms padėti parengti intervencijas, didinančias šių žmonių atsparumą.

- Duomenys apie žmonių su negalia skaičių iš visų nukentėjusiųjų gyventojų (įskaitant 15 % įverčiu paremtus tarpinius skaičius)⁵⁹ gali būti naudojami sudarant sektorių planus bei vykdam planavimo ir stebėsenos veiklas, užtikrinančias, kad programos būtų pakankamai finansuojamos ir būtų atitinkamai prieinamos.

Išteklių telkimas

Duomenys apie žmones su negalia taip pat gali padėti telkti išteklius, pabrėžiant krizės poveikį žmonėms su negalia, nurodant konkrečius pavojus, su kuriais susiduria atskiri žmonės su negalia ir jų namų ūkiai, bei atskleidžiant bendrą išlaidų sumą, kurios reikia, norint patenkinti visų nuo krizės nukentėjusių asmenų su negalia poreikius.

Tačiau biudžeto sudarymas prieinamumo gerinimo tikslais neturėtų būti grindžiamas duomenų rinkimu. Apskaičiuota, kad, siekiant patenkinti žmonių su negalia fizinio prieinamumo reikalavimus (pavyzdžiui, statant pastatus arba juose teikiant VSSH), biudžetams turėtų būti skiriama nuo 0,5 iki 1 % lėšų. O norint žmonėms su negalia skirti specializuotus ne maisto produktus ir judumo įrangą, tam rekomenduojama skirti dar 3–4 % lėšų.⁶⁰

Paramos teikėjai galėtų dar labiau sustiprinti žmonių su negalia įtrauktį, reikalaudami, kad humanitarinės veiklos dalyviai rūšiuotų duomenis pagal negalios formą, parengtų rezultatų sistemas, kuriose matytųsi konkretūs, žmonių su negalia atžvilgiu atliktų darbų arba pasiektų rezultatų rodikliai, ir naudotų išteklių stebėjimo rodiklius, kad galėtų nustatyti projektus, kurių metu yra įtraukiami žmonės su negalia.

Vienodų galimybių ir įtraukties rezultatus aiškiausiai galima nustatyti, stebėjimo metu, analizuojant surūšiuotus duomenis. Pavyzdžiui, vienu iš būdų galėtų būti konkretaus, su negalia susijusio, rodiklio įtraukimas, tarkim „vaikų su negalia, kuriems yra prieinamos švietimo paslaugos, skaičius“. Tačiau geresnių rezultatų galima pasiekti, surūšiuojant bendrus klausimus („vaikų, kuriems yra prieinamos švietimo paslaugos, skaičius“) pagal negalios formą. O kalbant apskritai, prasmingiausia būtų atsižvelgti į konkrečius su negalia susijusius aspektus išdirbio rodiklio

lygmenyje. Šie rodikliai gali parodyti veiksmus, kurių buvo imtasi, norint pagerinti pagalbos prieinamumą, įvertinti dalyvavimą arba suteikti tikslią pagalbą žmonėms su negalia.

5 priede yra aptariama, kaip galima suformuluoti atliktų darbų rodiklius, kad būtų galima nustatyti, koku mastu į veiklas yra įtraukiami žmonės su negalia. Rodiklius taip pat reikia parengti, siekiant stebėti kaip yra laikomasi NTK, įskaitant jos II straipsnį apie humanitarinėje veikloje dalyvaujančius žmones su negalia. Žr. skyrių apie [atotrūkio mažinimą](#).

Igyvendinimas ir stebėseną

Igyvendinimo stebėjimo metu turėtų būti nustatoma tiek, koku būdu humanitarinė pagalba yra prieinama žmonėms su negalia, tiek kaip kinta jų poreikiai, keičiantis krizės aplinkybėms.

Surūšiuoti duomenys, surinkti naudojant stebėsenos priemones ir procesus, padeda nustatyti žmonių su negalia prieinamumo trūkumus. Stebėsenos metu nustačius tokius trūkumus, gali tecti atlikti tikslinių duomenų rinkimo užduotis (įskaitant tikslinių grupių diskusijų surengimą ir interviu paėmimą iš nukentėjusių žmonių su negalia, ŽNO ir humanitarinės srities suinteresuotųjų subjektų), siekiant suprasti su kokio pobūdžio kliūtimis susiduria žmonės, turintys negalią, ir parengti priemones joms pašalinti.

Siekiant skatinti sistemingą galimybių gauti pagalbą stebėseną, humanitarinės pagalbos teikimo metu turėtų būti užtikrinta, kad įgyvendinimo partneriams skirtose sutartyse ir stebėsenos šablonuose būtų reikalaujama, kad jie savo ataskaitose nurodytų žmonių su negalia, kuriems buvo prieinamos jų programos, skaičių arba dalį. Padėties ataskaitose, humanitarinės pagalbos suvestinėse ir kituose pranešimų teikimo mechanizmuose turėtų būti registruojama pažanga, padaryta bandant pasiekti žmones su negalia, be kita ko, naudojant surūšiuotus duomenis.

Apsaugos stebėseną yra laikoma svarbia priemone, skirta nustatyti konkrečius ir padidėjusius pavojus, su kuriais susiduria žmonės, turintys negalią. Jos metu gauta informacija gali padėti imtis riziką mažinančių ir atsparumą didinančių veiksmų. Kai įmanoma,⁶¹ apsaugos stebėsenos

59 PSO ir Pasaulio banko *Pasaulinė ataskaita apie neįgalumą* (2011).

60 Žr. *Humanitarian inclusion standards for older people and people with disabilities* ir Light for the World, *Resource Book on Disability Inclusion* (2017), 36 psl.

61 Tai padaryti gali būti ne visada įmanoma. Pavyzdžiui, to padaryti gali būti neįmanoma, kai apie incidentus praneša trečiųjų šalių liudytojai arba kai incidentai yra susiję su bendruomenėmis arba žmonių grupėmis, o ne pavieniais asmenimis.

58 Daugiau patarimų apie įtraukiąją komunikaciją su vaikais, turinčiais negalią rasite UNICEF, Disabilities, [Inclusive Communication Module](#).

duomenys turėtų būti rūšiuojami pagal negalios formą. Apsaugos stebėsenos procesais taip pat turėtų būti siekiama nustatyti žmonėms su negalia kylančius saugumo pavojus. Jais gali būti laikomas prieš konkrečius žmones nukreiptas smurtas, žalingų praktikų taikymas, suvaržymo priemonių naudojimas ir institucionalizavimas.

Vertinimas

Siekiant skatinti žmonių su negalia įtraukimą į humanitarinės veiklos vertinimus, standartinėse vertinimo sąlygose turėtų būti reikalaujama, jog renkant duomenis apie asmenis (neatsižvelgiant į tai ar jie iš veiklos gauna kokios nors naudos, ar prie jos prisideda), tokie duomenys turi būti rūšiuojami pagal negalios formą. Be to, vertinimuose, be kitų informantų, taip pat turėtų dalyvauti žmonės su negalia, kuriems turėtų būti užduodami klausimai, kuriais remiantis, būtų gauta konkreti informacija apie žmones su negalia.

Atsižvelgiant į vertinimo tikslą, jo metu turėtų būti svarstoma, kaip žmonės su negalia gavo pagalbą; kaip jie dalyvavo humanitarinės pagalbos programos ciklo metu; ir kaip reagavimo veikla sumažino pavojus, su kuriais susiduria žmonės, turintys negalią, bei kaip ji padidino jų atsparumą. Tai atliekant, taip pat turėtų būti atsižvelgiama į gerą patirtį, kuria yra skatinama įtrauktis. Vertintojai gali norėti parengti konkrečius rodiklius, pagal kuriuos būtų galima įvertinti padarytą pažangą, susisiekiant su žmonėmis, turinčiais negalią, ir juos įtraukiant; pavyzdžiui, šiais rodikliais gali būti bandoma nustatyti kiek žmonių su negalia, dalyvavo konkrečiose intervencijose.

6 priede yra pateikti humanitarinės veiklos vertinimo kriterijai, paremti EBPO Paramos vystymuisi komiteto kriterijų apibrėžimais. Jame nurodyti kriterijai yra taikomi, žvelgiant iš žmonių su negalia perspektyvos, o pavyzdžių stulpelyje yra pateikti klausimai, kuriuos būtų galima nagrinėti, teikiant humanitarinę pagalbą.

Pagrindinių elementų santrauka: duomenų rinkimas ir informacijos valdymas

Pasirengimas

- Parenkite gaires, kaip humanitarinės veiklos dalyviai gali pagerinti duomenų rinkimą, kad būtų pagerinta žmonių su negalia įtrauktis, kartu užtikrinant jų privatumą ir duomenų apsaugą.

- Nustatykite patikimus žmonių su negalia duomenų ir ŽNO arba specializuotų NVO renkamų duomenų šaltinius, įskaitant gyventojų surašymų ir administracines duomenų bazes.

- Surinkite informaciją apie ŽNO, prieinamas paslaugas ir visuomeninius pastatus.

- Ugdykite gebėjimus rinkti duomenis apie žmones su negalia, mokydami vietos dalyvius, nustatydami pagrindines duomenų rinkimo priemones ir išversdami jų naudojimo informaciją.

- Kai tokios apklausos, kaip DPSA, MICS ir nacionaliniai gyventojų surašymai, yra atliekamos didelės humanitarinės rizikos šalyse, pabrėžkite, kaip svarbu yra naudoti ir integruoti tokias humanitarinės veiklos metu išbandytas priemones, kaip [Vašingtono grupės trumpas klausimų apie negalią rinkinys](#) ir [UNICEF-Vašingtono grupės modulis apie vaikams kylančius funkcinis sunkumus](#). Kai yra priimtina naudoti tokias metodikas, kaip TMO naudojamas „Gyventojų perkėlimo stebėjimo mechanizmas“ (*angl. Displacement Tracking Mechanism*), humanitarinių duomenų rinkimo procesų metu nustatykite kitas duomenų įrašymo vietas.

Poreikių vertinimas ir analizė

- Atitinkamus gebėjimus turinčios organizacijos turėtų bendradarbiauti su vertinimo darbo grupėmis, kad įtrauktų negalią į poreikių vertinimus ir susijusias analizes.

- Humanitariniais atvejais, rinkite informaciją apie paslaugas, kurios apima žmones su negalia ir yra į juos orientuotos. Norėdami tai padaryti, pakeiskite tokias veiklos valdymo priemones, kaip standartinis SK procesas.

- Užsitęsus krizėms, humanitarinės veiklos dalyviai turi galimybę tobulinti duomenų rinkimo metodus. Kai kurios situacijos yra pakankamai stabilios, kad būtų galima atlikti gyventojų lygmens apklausas, tačiau dažnai nukentėjusių gyventojų judėjimas yra toks, kad atsitiktinėms imtims rinkti turi būti naudojami naujoviški statistiniai metodai.

- Kai patikimų duomenų apie žmones su negalia nėra arba jie yra pasenę, planavimo tikslais kaip atskaitos rodiklį naudokite 15 % įvertį.⁶²

Strateginis planavimas

- Naudokite duomenis apie žmones su negalia, siekdami pagrįsti planavimo darbus bei skirti pirmenybę ir tikslingai teikti pagalbą.

Išteklių telkimas

- Reikalavimas rinkti duomenis apie humanitarinėje veikloje dalyvaujančius žmones su negalia būtų griežtesnis, jei būtų taikomos atitinkamos paramos teikėjų politikos ir ataskaitų teikimo reikalavimai, rezultatų sistemos, apimančios konkrečius, žmonių su negalia atžvilgiu atliktų darbų arba pasiektų rezultatų rodiklius, ir lėšų stebėseną, naudojant rodiklius, skirtus nustatyti projektus, į kuriuos yra įtraukiami žmonės su negalia.

- Su žmonėmis, turinčiais negalią, susiję tikslai turėtų būti aiškiai nurodyti finansavimo prašymuose ir projektuose.

Įgyvendinimas ir stebėseną

- Labai svarbu rūšiuoti duomenis, surinktus taikant stebėsenos priemones ir procesus, įskaitant apsaugos stebėseną, siekiant nustatyti žmonėms su negalia kylančius prieinamumo ir kitus trūkumus.

- Pakeiskite standartines duomenų rinkimo priemones ir duomenų bazes, naudojamas vykdant humanitarinius veiksmus, įtraukdami kokybinius duomenis apie tai, kaip veiksmingai programos ir intervencijos pasiekia žmones su negalia.

- Įgyvendinimo partneriams skirtose humanitarinės pagalbos sutartyse ir stebėsenos šablonuose turėtų būti reikalaujama, kad jie savo ataskaitose nurodytų žmonių su negalia, kuriems buvo prieinamos jų programos, skaičių arba dalį.

Vertinimas

- Veiksmingas vertinimas priklauso nuo reguliarios stebėsenos ir duomenų rinkimo, įskaitant registracijos procesus pabėgėlių atvejais. Humanitariniais atvejais,

standartinėse vertinimo sąlygose turėtų būti reikalaujama, jog renkant duomenis apie asmenis (neatsižvelgiant į tai ar jie iš veiklos gauna kokios nors naudos, ar prie jos prisideda), tokie duomenys turėtų būti rūšiuojami pagal negalios formą. Be to, vertinimuose, be kitų informantų, taip pat turėtų dalyvauti žmonės su negalia, kuriems turėtų būti užduodami klausimai, kuriais remiantis, būtų gauta konkreti informacija apie žmones su negalia.

- Vertintojai galėtų parengti su negalia susijusius rodiklius, pagal kuriuos būtų vertinama padaryta pažanga, susisiekiant su žmonėmis, turinčiais negalią. Pavyzdžiui, šiais rodikliais gali būti nustatoma žmonių su negalia, kurie dalyvavo konkrečiose intervencijose, procentinė dalis.

Pagrindinės sąvokos⁶³

Kiekybiniai duomenys padeda suprasti humanitarinės krizės mastą, apimtį ir padarinius, pateikiant statistinį jos poveikio nukentėjusioms bendruomenėms aprašymą. Kiekybiniai duomenys yra gaunami, užduodant klausimus, į kuriuos atsakant, galima gauti skaitinius atsakymus, pavyzdžiui, „kiek?“ arba „kaip dažnai?“.

Kokybiniai duomenys padeda suprasti humanitarinės krizės mastą, apimtį ir padarinius, pateikiant patirtinį jos poveikio nukentėjusioms bendruomenėms aprašymą. Kokybiniai duomenys yra gaunami, užduodant klausimus, į kuriuos atsakant yra išsakomos nuomonės, vertybės, įsitikinimai ir spėjimai. Pavyzdžiui, kodėl krizės įveikimo strategijas pavyko arba jų nepavyko pritaikyti prie pasikeitusių aplinkybių? Ką perkeltasis asmuo mano apie savo padėtį? Kas, jo manymu, pagerintų jo padėtį?

Pirminius duomenis vertinimo komanda renka tiesiogiai iš nukentėjusių gyventojų, dirbdama vietoje. Pirminiai duomenys gali būti kiekybiniai arba kokybiniai.

Antriniai duomenys yra renkami, remiantis anksčiau atliktų statistinių ir analitinių tyrimų informacija (gyventojų surašymo, ankstesnių apklausų arba tyrimų duomenimis). Antriniai duomenys gali būti kiekybiniai arba kokybiniai.

62 PSO ir Pasaulio banko [Pasaulinė ataskaita apie neįgalumą](#) (2011).

63 ACAPS, [Qualitative and Quantitative Research Techniques for Humanitarian Needs Assessment](#) (2012).

5

ŽMONIŲ SU NEGALIA PARTNERYSTĖ IR ĮGALINIMAS

Įvadas. Kas yra žmonių su negalia organizacijos?

Žmonių su negalia organizacijos (ŽNO) yra žmonėms su negalia atstovaujančios organizacijos, kurias daugiausia valdo arba joms vadovauja žmonės su negalia, veikiantys žmonių su negalia labui. Kai tam tikroje vietoje nėra vietinių ŽNO, per pasaulinius aljansus galima susirasti regionines, nacionalines arba pasaulines ŽNO.

ŽNO įprastai vykdo skatinimo ir patariamąją veiklą, rengia mokymus ir pasirūpina technine pagalba, o taip pat užtikrina asmenų teises, taikydamos [socialinių ir žmogaus teisių įtraukties ir įgalinimo modelį](#). ŽNO taip pat sėkmingai dirba, pertvarkydamos nacionalinius teisės aktus ir didindamos informuotumą, o dauguma jų moko humanitarinės veiklos dalyvius, bendruomenes, vyriausybes ir nacionalinius nelaimių valdymo biurus apie žmonių su negalia teises.

ŽNO skiriasi nuo organizacijų, kurios žmonėms su negalia teikia tiesiogines paslaugas.

Žmonių su negalia organizacijos gali:

- dirbti vietos, nacionaliniu, regioniniu arba pasauliniu mastu;
- skirti dėmesį vienai arba įvairioms negalios rūšims;
- atstovauti vienai konkrečiai žmonių grupei (pavyzdžiui, moterims arba čiabuviams su negalia);

- atstovauti didelei arba mažai žmonių grupei, tačiau ŽNO gali neturėti tikslo atstovauti absoliučiai visiems žmonėms su negalia;
- jungtis prie vietinio arba nacionalinio tinklo, kuris gali priklausyti vienam arba daugiau regioninių arba pasaulinių tinklų.

Buvimas žmonių su negalia organizacijų partneriais

Partnerystė ir bendradarbiavimas didina humanitarinių operacijų veiksmingumą ir atskaitomybę. Jie padeda tiesiogiai siekti įtraukties ir užtikrina, kad humanitariniai veiksmai būtų naudingi vystymuisi ir prie jo prisidėtų. Atsižvelgdami į žmonių su negalia bendruomenės devizą („Tai, kas susiję su mumis, negali būti sprendžiama be mūsų“), humanitarinės srities suinteresuoti subjektai privalo bendradarbiauti su žmonėmis, turinčiais negalią, ir jiems atstovaujančiomis organizacijomis, o ne planuoti ir priimti sprendimus už juos.

Kaip ir bet kurios partnerystės atveju, čia nuo pat pradžių turėtų būti susitarta dėl bendrų interesų, pridėtinės vertės, turimų lūkesčių ir gebėjimų ugdymo.

ŽNO ir humanitarinės srities suinteresuotų subjektų partnerystė prieš krizę, jos metu ir po jos:

- suteikia humanitarinės veiklos dalyviams galimybę susipažinti su žmonių, turinčių negalią, kompetencija, įgyta patirtimi ir turimomis žiniomis apie aplinkybes, kuriomis jie gyvena.

- ugdo įgūdžius ir žinias, kuriuos pasitelkus humanitarinės paslaugos ir pagalba gali tapti įtraukesnės, kompetentingesnės ir palaikomos gyventojų, kuriems padeda humanitarinės veiklos dalyviai;
- skatina tarpusavio supratimą ir gerina turimas žinias;
- ugdo gebėjimus ir skatina ŽNO ir humanitarinės veiklos dalyvius mokytis gretutinių dalykų;
- užtikrina veiklos tęstinumą, nes ŽNO savo veiklą vykdo net pasibaigus krizei arba nelaimei;
- stiprina ir vienija gyventojus bendrų poreikių ir probleminių klausimų;
- gerina perkeltų žmonių su negalia apsaugą.
- veikti kaip savo bendruomenių ryšių centrai, taikydami savo turimas žinias apie negalią;
- suteikti vertingos informacijos: kur rasti žmones su negalia; kokia jų padėtis; kokios kliūtys jiems trukdo gauti humanitarinę pagalbą; kokios jiems gresia grėsmės; kaip yra pažeidžiamos jų teisės ir pan.;
- humanitarinėms organizacijoms teikti techninę pagalbą negalios klausimais, pavyzdžiui, didindamos informuotumą, nustatydamos ir pašalindamos kliūtis, sudarydamos palankesnes sąlygas naudotis ištekiais, ugdydamos gebėjimus, kurių reikia atliekant įtraukius humanitarinius veiksmus, apsaugodamos ir stiprindamos teises arba mažindamos neproporcingą krizių poveikį žmonėms su negalia;
- skatinti vyriausybės pareigūnus ir humanitarinės srities suinteresuotus subjektus domėtis negalios tema, keisti ir peržiūrėti politikas, pertvarkyti teisinės sistemas arba įgyvendinti priemones ir procesus, kuriais būtų stiprinama žmonių su negalia apsauga ir jiems teikiama pagalba krizių metu;
- teikti tikslines paslaugas žmonėms su negalia, neretai taikydamos savitarpio pagalbos modelį.

Partnerystė, kai nėra viena ŽNO tinkamai neatstovauja nukentėjusių gyventojų

Esant įvairioms humanitarinėms aplinkybėms, gali nutikti taip, kad vietinių ŽNO tiesiog nebus, o ten, kur jos bus, jas gali būti paveikusi krizė, jos gali turėti ribotus pajėgumus arba gali nesugebėti tinkamai atstovauti visiems žmonėms su negalia. Pavyzdžiui, perkėlus gyventojus, ŽNO nariai gali būti pasklidę po įvairias vietas. Jiems gali būti sudėtinga vieniems su kitais susisiekti arba susiskirstyti taip, kad galėtų tinkamai reaguoti į kilusią krizę arba padėti teikti humanitarinę pagalbą.

Nepriklausomai nuo to, ar vietoje įmanoma rasti ir į veiklą įtraukti ŽNO ar ne, į humanitarinės pagalbos teikimą turi būti įtraukiami žmonės su negalia, o šios veiklos metu turi būti atsižvelgiama į pastarųjų prioritetus ir reikalavimus. Norint tai padaryti, kai nėra vietinių ŽNO arba kai nei viena ŽNO negali visapusiškai atstovauti perkeltiems gyventojams, galima naudoti šias strategijas:

- susisiekti su žmonėmis, turinčiais negalią, ir jų šeimos nariais bendruomenės arba stovyklos lygmeniu ir paskatinti juos dalyvauti konsultacijų procesuose ir sprendimų priėmimo organų, įskaitant stovyklos vadovybę, veikloje. Paraginti juos naudoti savo turimas žinias apie negalią, kad būtų parengtos konkrečios rizikos valdymo ir mažinimo strategijos žmonėms su negalia;
- nustatyti skirtingas negalias turinčius skirtingo amžiaus ir lyties kvalifikuotus asmenis įdarbinti juos kaip darbuotojus ir savanorius;
- sukurti ir skatinti kurti oficialias ir neoficialias grupes (pavyzdžiui, žmonių su negalia ir jų šeimos narių savitarpio pagalbos grupes) bei ugdyti šių grupių narių gebėjimus atstovauti savo grupės nariams valdant ir koordinuojant reagavimo veiklą. Pavyzdžiui, jie gali ne tik padėti nustatyti kliūtis, patenkinti poreikius ir sumažinti saugumo pavojus, bet ir bendrai pasirūpinti, kad žmonės su negalia galėtų pasisakyti;
- kai susiję asmenys yra pabėgėliai, koordinuoti veiksmus su priimančiosios šalies ŽNO. Jei įmanoma, paraginti jas stovyklose ir žmones priimančiose bendruomenėse pasitelkti žmones, turinčius negalią. Paskatinti ir padėti ŽNO įtraukti pabėgėlius ir kitus perkeltus asmenis į savo tinklus.

Priemonės ir literatūros šaltiniai

- [Žmonėms su negalia pritaikytų susirinkimų ir renginių kontrolinis sąrašas \(angl. Accessible Meeting and Event Checklist\)](#)
- (Amerikiečių su negalia įstatymą (ADA) įgyvendinančio) Nacionalinio tinklo „[Planavimo vadovas, kaip rengti žmonėms su negalia pritaikytus laikinus renginius](#)“ (angl. [Planning Guide for Making Temporary Events Accessible to People with Disabilities](#))
- (ADA) Nacionalinio tinklo „[Žmonėms su negalia pritaikyti renginiai: svarbiausia planavimas ir pasiruošimas](#)“ (angl. [Accessible Events: Planning and Preparation Are Key](#))

6

KOMPLEKSNIAI
KLAUSIMAIAmžius, lytis ir įvairovė⁶⁴

Realūs arba įsivaizduojami asmeninių savybių skirtumai reikšmingai įtakoja mūsų patirtį, galimybes, gebėjimus, poreikius ir pažeidžiamumą. Konfliktų ir gyventojų perkėlimo metu nelygybė dažnai padidėja, o marginalizacija arba atskirtis pagilėja, nes didėja nesaugumo lygis, yra pažeidžiamos socialinės paramos struktūros, sumažėja pajamų gavimo galimybės ir (be kitų sukrėtimų) pasikeičia socialinė bei fizinė aplinka.

Visų visuomenių narius galima suskirstyti pagal tokias bendras savybes, kaip amžius, lytis, negalia bei kitas įvairovės formas. Visuose humanitarinės pagalbos programų ciklo etapuose labai svarbu atsižvelgti tiek į jas, tiek į jų tarpusavio sąveiką, siekiant užtikrinti, kad visi nukentėjusieji, įskaitant turinčius negalią, galėtų apginti savo turimas teises ir visapusiškai dalyvauti humanitarinės pagalbos teikimo metu. Be to, humanitarinės veiklos dalyviai, vykdydami savo pareigą būti atskaitingais nukentėjusiems gyventojams, turi pripažinti, kad amžiaus, lyties, negalios ir kitų įvairovės formų sąveika *skirtingai* veikia nukentėjusių gyventojų atsparumą, apsaugą ir saugumą. Pavyzdžiui, esant būdingai diskriminacijai dėl amžiaus, egzistuojant lyčių normoms *ir* esant su negalia susijusioms kliūtims, vyresnio amžiaus moterims su negalia gali grėsti smurtas dėl lyties; esant būdingai diskriminacijai dėl negalios *ir* egzistuojant lyčių normoms, paauglės mergaitės su negalia gali būti neįtraukiamos į sprendimų priėmimo procesą; o berniukams su negalia dėl jų amžiaus *ir* turimos negalios gali grėsti ginkluotų grupuočių verbavimas.

Siekiant sušvelninti humanitarinių krizių poveikį, svarbu suprasti, kaip krizės mažina nukentėjusių asmenų su negalia gebėjimą gauti humanitarinę pagalbą ir dalyvauti humanitarinės pagalbos teikimo bei apsaugos veikloje.

Siekiant išvengti diskriminacijos ir neteisybės, būtina pasiekti visus nukentėjusius gyventojus, o ne tik tuos, kurie yra labiau matomi.

Šiose gairėse žmonės su negalia yra vertinami pagal jų amžių, lytį, psichosocialinę padėtį ir kitus faktus.

Amžius

Amžius reiškia socialiai ir pagal aplinkybes apibrėžtus asmens gyvenimo ciklo etapus. Asmeniui senstant, jo gebėjimai ir reikalavimai keičiasi. Amžius gali pagerinti arba pabloginti asmens gebėjimą naudotis savo teisėmis. Siekdami parengti įvairioms amžiaus grupėms (vaikams, jaunuoliams, suaugusiesiems ir vyresnio amžiaus asmenims su negalia) tinkamus sprendimus, humanitarinės veiklos dalyviai privalo atsižvelgti į skirtingus žmonių su negalia poreikius, jiems kylančias kliūti ir grėšiančias grėsmes skirtingu jų gyvenimo metu.

Lytis

Lytis reiškia socialiai sukurtus vyrų, moterų ir kitų lyčių asmenų skirtumus bei jų tarpusavio santykius per visą gyvenimo ciklą. Šie skirtumai priklauso nuo aplinkybių ir laiko, o laikui bėgant keičiasi tiek pačiose kultūrose, tiek tarp jų. Pagal lytį, amžių, lytinę orientaciją ir lytinę tapatybę yra priskiriami vaidmenys, pareigos, galia ir galimybės naudotis ištekiais.

⁶⁴ Šis skyrius buvo adaptuotas pagal UNHCR, *Emergency Handbook*.

Šiuos rezultatus taip pat lemia tokie kiti įvairovės veiksniai, kaip negalia, socialinė klasė, rasė, luomas, etninė kilmė arba religiniai įsitikinimai, ekonominis turtas, šeimyninė padėtis, migrantų statusas, gyventojų perkėlimas ir miesto arba kaimo vietovė.⁶⁵ Siekiant užtikrinti, kad visi nukentėjusieji su negalia turėtų saugias ir vienodas galimybes gauti humanitarinę pagalbą ir apsaugą, humanitarinės veiklos dalyviai privalo parengti programas, kuriose būtų atsižvelgta į skirtingas žmonių su negalia lytines tapatybes ir seksualines orientacijas tose bendruomenėse, kurioms jie tarnauja.

Įvairovė

Įvairovė – tai vertybių, požiūrių, kultūrinių aspektų, įsitikinimų, etninės kilmės, tautybės, seksualinės orientacijos, lytinės tapatybės, sveikatos, socialinės padėties, turimų sutrikimų ir kitų konkrečių asmeninių savybių skirtumai. Nors visi yra tam tikro amžiaus ir lyties, tačiau visos kitos savybės pas kiekvieną yra skirtingos. Humanitarinės veiklos dalyviai, siekiantys apsaugoti ir padėti visiems nukentėjusiems asmenims, įskaitant žmones su negalia, ir skatinti jų dalyvavimą, privalo pripažinti, suprasti ir vertinti šiuos skirtumus.

Bendras programų kūrimas

Apsaugos principų įtraukimas⁶⁶

Atsižvelgiant į daugialypį apsaugos grėsmių pobūdį ir sudėtingas aplinkybes, kuriomis tokios grėsmės kyla, dauguma humanitarinę pagalbą teikiančių organizacijų ir institucijų turi koordinuoti veiksmus ir dirbti, taikant vienas kitą papildančius ir bendradarbiavimu grįstus būdus. Norint, kad apsauga taptų pagrindiniu humanitarinės veiklos objektu, reikia, kad įsipareigojimų vykdymas galiotų visai sistemai.⁶⁷ Humanitarinės veiklos dalyviai turi integruoti apsaugą į savo programas, atsižvelgdami į asmenų amžių, lytį, negalią ir įvairovę, o taip pat laikydamiesi šių keturių pagrindinių apsaugos principų įtraukimo punktų:

1. **Teikite pirmenybę saugumui ir orumui bei venkite žalos sukėlimo.** Užkirskite kelią ir kiek įmanoma labiau sumažinkite bet kokį nenumatytą neigiamą jūsų intervencijos poveikį, dėl kurio gali padidėti žmonių pažeidžiamumas tiek fizinių, tiek psichosocialinių pavojų atžvilgiu.
2. **Visapusiška prieiga.** Užtikrinkite žmonėms galimybę nekludomai (pvz., nediskriminuojant) gauti pagalbą ir paslaugas, proporcingai atsižvelgiant į esamą poreikį. Ypatingą dėmesį skirkite asmenims ir jų grupėms, kurios bandydamos gauti pagalbą ir paslaugas, gali susidurti su padidėjusiais saugumo pavojais.
3. **Atskaitomybė.** Sukurkite tinkamus mechanizmus, pagal kuriuos nukentėję gyventojai galėtų vertinti intervencijų adekvatumą, ir nagrinėkite susirūpinimą keliančius klausimus bei skundus.
4. **Dalyvavimas ir įgalinimas.** Palaikykite savisaugos gebėjimų ugdymą ir padėkite žmonėms pasinaudoti savo teisėmis, įskaitant, bet neapsiribojant teisėmis į būstą, maistą, vandenį ir sanitarines sąlygas, sveikatą ir švietimą.

Teikite pirmenybę saugumui ir orumui bei venkite žalos sukėlimo

Pirmajame, aukščiau nurodytame, principo (teikti pirmenybę saugumui ir orumui bei vengti žalos sukėlimo⁶⁸) paminėtos žalos taip pat negali patirti žmonės su negalia. Šio principo negalima taikyti, atsisakant žmonėms su negalia suteikti pagalbą, imantis diskriminuojančių veiksmų ar sudarant žmonėms su negalia kliūtis pasinaudoti pagalba. Organizacijos, veikdamos nepasitarusios su žmonėmis, turinčiais negalią, gali teikti pirmenybę netinkamiems dalykams bei prastai planuoti veiksmus, todėl žmonėms su negalia gali kilti didesnis žalos pavojus. Nesiimant veiksmų arba atsisakant jų imtis, siekiant išvengti žalos, padaroma netyčinė žala.

65 Adaptuota pagal IASC, *Gender Handbook for Humanitarian Action* (2017), p. 385.

66 Žr. Global Protection Cluster, *Protection Mainstreaming*.

67 IASC, *IASC Policy on Protection in Humanitarian Action* (2016).

68 Žr. Global Protection Cluster, *Protection Mainstreaming Training Package* (2014).

Pagrindiniai veiksmai

- Pasitarkite su žmonėmis, turinčiais negalią, siekdami užtikrinti, kad priimant sprendimus, būtų atsižvelgta į jų pageidavimus ir jie neigiamai nepaveiktų jų gyvenimų (žr. **informacija grindžiamas sutikimas**).
- Venkite strategijų ir veiksmų, kuriais yra leidžiama stigmatizuoti negalią. Pavyzdžiui, rehabilitacija yra laikoma svarbia veiklos dalimi, tačiau ją neatsižvelgiama į visą asmens patirtį, todėl ją galima tik papildyti veiksmus, kuriems žmonės su negalia teikia pirmenybę.

Teikite pirmenybę saugumui ir orumui bei venkite žalos sukėlimo

Nesiimant veiksmų, padaroma netyčinė žala	Blogai elgiantis, padaroma žala
Programos arba projektai (pvz., dėl maisto arba vandens skirstymo punktu) yra rengiami, neatsižvelgiant į tai, ar žmonės su negalia galės patekti į pasirinktas vietas.	Veikimas, negavus atitinkamo asmens laisvo ir informacija grįsto sutikimo, gali sukelti neatitaisomą žalą jo sveikatai.
Informacija apie programos arba projekto suteikiamas teises nėra pateikiama skirtingais pritaikytais formatais ir kalba, kurią visi supranta.	Veikdami, nepasitarę su naudos gavėjais, įskaitant žmones su negalia, humanitarinės veiklos dalyviai gali teikti pirmenybę netinkamiems dalykams bei prastai planuoti veiksmus, todėl naudos gavėjams gali kilti didesnis žalos pavojus.

Psichikos sveikata ir psichosocialinė pagalba

Psichikos sveikata ir psichosocialinė pagalba (PSPSP) – tai bet kokios rūšies pagalba, kuria siekiama apsaugoti arba skatinti psichosocialinę gerovę arba išvengti sveikatos sutrikimų arba juos valdyti.⁶⁹ Humanitarinių krizių metu daug veiksmų (smurtas, neužtikrintumas, šeimos narių netektis, namų netekimas ir pan.) gali neigiamai paveikti asmenų, jų šeimos narių ir bendruomenių psichikos sveikatą ir psichosocialinę gerovę; tuo tarpu, žmonės su negalia neretai patiria neproporcingai didelį poveikį. Įtraukdami PSPSP temą į kuriamas programas, humanitarinės veiklos dalyviai gali pagerinti visų nukentėjusiųjų, įskaitant turinčius fizinę, jutimo, psichosocialinę arba intelekto negalią, psichikos sveikatą ir psichosocialinę gerovę. PSPSP veiksmai ekstremaliųjų situacijų atvejais apima įvairius pagalbos lygius, kurie yra koordinuojami skirtinguose sektoriuose, taikant daugiasluoksnį ir papildomą modelį (kurį iliustruoja intervencijos į psichikos sveikatos ir psichosocialinės pagalbos teikimą ekstremaliųjų situacijų metu piramidė).⁷⁰

69 IASC, *Guidelines for Mental Health and Psychosocial Support in Emergency Settings* (2007).

70 Ten pat.

Šias intervencijas gali atlikti nespecializuoti darbuotojai ir savitarpio pagalbos grupės nariai, dirbantys sveikatos, švietimo arba bendruomeninėse įstaigose (3 lygis).

4. Prireikus, konkrečias (pavyzdžiui, psichologines arba farmakologines) PSPSP intervencijas atlieka specialistai (4 lygis).

PSPSP intervencijos yra paremtos žmogaus teisių sistema ir jomis yra skatinamos bei saugomos žmonių su negalia teisės. Daugiasluoksnės PSPSP paslaugos ir pagalba yra naudingos visiems nukentėjusiesiems, įskaitant didelį psichosocialinį stresą patyrusius žmones su negalia.

7

ATSKAITOMYBĖ NUKENTĖJUSIEMS ŽMONĖMS IR JŲ APSAUGA NUO SEKSUALINIO IŠNAUDOJIMO IR PRIEVARTOS

Atskaitomybė nukentėjusiems žmonėms (ANŽ)⁷¹ yra laikoma bendra pagalbos teikėjų ir kitų suinteresuotųjų asmenų (paramos teikėjų, vyriausybių), įsipareigojusių etiškai ir atsakingai naudotis savo galia ir ištekliais, kad „daugiausia dėmesio“ humanitarinės veiklos metu „būtų skirta žmonėms“, atsakomybė. Humanitarinės veiklos dalyviai privalo užtikrinti, kad pagalba būtų kuo naudingesnė visoms nuo krizės nukentėjusių asmenų grupėms, įskaitant tokius mažiau matomus asmenis, kaip žmonės su negalia. Jie yra įsipareigoję to siekti nuosekliai, taikydami techninius ir kokybės standartus; koordinuodami savo veiksmus, kad apimtų kuo daugiau žmonių ir kuo labiau sumažintų pavojus, trūkumus ir darbų dubliavimąsi; išklaUSDami ir bendraudami su nukentėjusiais; ir veikdami, atsižvelgiant į jų atsiliepimus.

ANŽ metu daugiausia dėmesio yra skiriama visos nukentėjusios bendruomenės narių teisėms, orumui ir apsaugai. Ja yra reikalaujama, kad humanitarinės veiklos dalyviai nustatytų ir atsižvelgtų į nukentėjusių bendruomenių narių poreikius ir pažeidžiamumą; be to, ja taip pat yra reikalaujama, kad jie pripažintų ir naudotųsi tų bendruomenių gebėjimais, žiniomis ir siekiais.

Siekiant veiksmingai užtikrinti, kad atskaitomybė būtų taikoma visiems nukentėjusiems asmenims, įskaitant žmones su negalia, atskaitomybės mechanizmai ne tik privalo būti prieinami žmonėms su negalia, bet ir turi atsižvelgti į jų reikalavimus. Ši pareiga apima pareigą skirti dėmesį žmonių su negalia įtraukčiai per visą humanitarinės

pagalbos programos ciklą, užtikrinant žmonių su negalia dalyvavimą sprendimų priėmimo procesuose, ir perduodant jiems informaciją įvairiomis pritaikytomis formomis.

7 priede yra aptariama, kaip humanitarinės veiklos dalyviai, įskaitant jų grupes, gali praktiniais darbo būdais padėti įgyvendinti pagrindiniuose humanitariniuose standartuose (PHS) nustatytus įsipareigojimus ir kokybės kriterijus, siekdami įtraukti žmones su negalia.

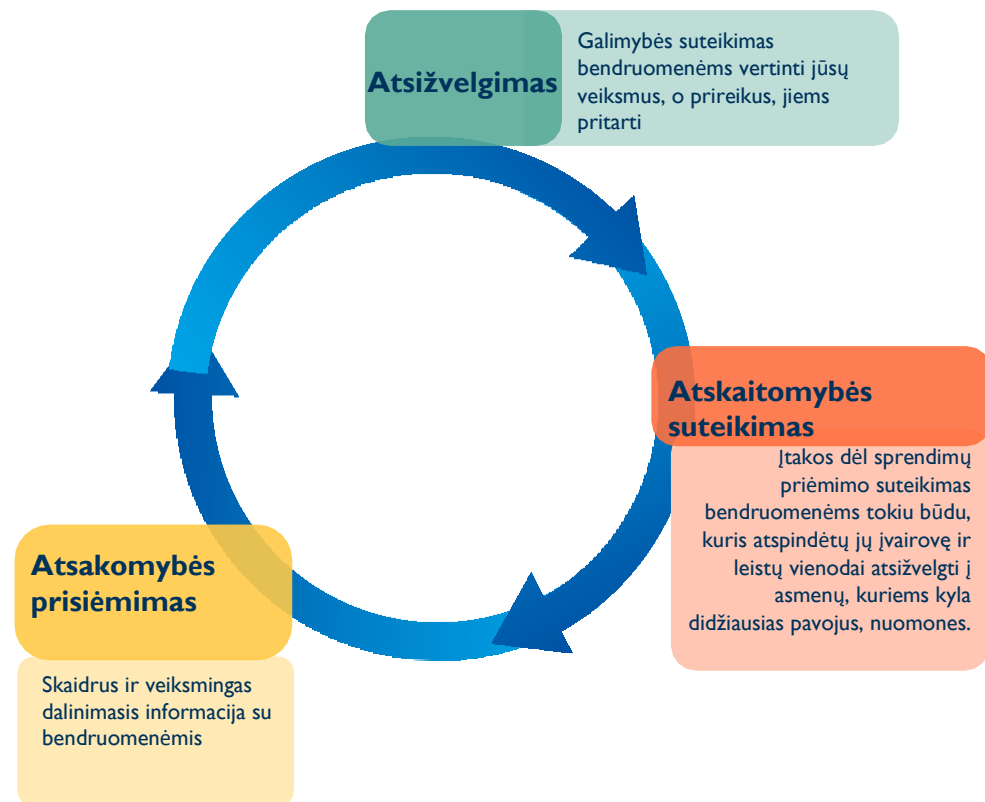
IASC įsipareigojimai dėl atskaitomybės nukentėjusiems žmonėms

2017 m. IASC vadovai patvirtino patikslintą ANŽ leidinio „Įsipareigojimai dėl atskaitomybės nukentėjusiems žmonėms ir apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir prievartos“ (IANŽ ir ASIP) redakciją. Patikslintoje redakcijoje buvo atsižvelgta į naujas humanitarinės politikos rekomendacijas, įskaitant pagrindinius humanitarinius standartus ir pasaulio aukščiausiojo lygio susitikimo humanitariniais klausimais bei Didžiojo sandėrio rezultatus.⁷²

Patikslintuose IANŽ daug dėmesio yra skirta kolektyvinei atskaitomybei. Tikimasi, kad humanitarinės veiklos dalyviai, veikdami tiek kartu, tiek atskirai, sustiprins ANŽ ir ją integruos į savo reagavimo veiklas. Jų vaidmuo yra labai svarbus. **7 priede** yra paaiškinta, kaip užtikrinti žmonių su negalia įtrauktį, atsižvelgiant į keturis įsipareigojimus.

⁷¹ Naujausią šios politikos pareiškimą rasite IASC, *Commitments on Accountability to Affected People and Protection from Sexual Exploitation and Abuse* (CAAP and PSEA) (2017). Pradinę politikos pareiškimą rasite IASC svetainės grupėje „IASC darbo grupė, atsakinga už atskaitomybę nukentėjusiems žmonėms ir jų apsaugą nuo seksualinio išnaudojimo ir prievartos“ (ANŽ/ASIP) (angl. *The IASC Task Team on Accountability to Affected Populations and Protection from Sexual Exploitation and Abuse: AAP/PSEA*).

⁷² Žr. IASC svetainės informaciją apie Didįjį sandėrį.

4 pav. | Atskaitomybė nukentėjusiems žmonėms (ANŽ)⁷³

Atskaitomybės nukentėjusiems žmonėms ir jų apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir prievartos pagrindinių elementų santrauka:

Poreikių vertinimas ir analizė

Poreikių vertinimas ir analizė padeda didinti humanitarinės pagalbos apimtį, kartu išlaikant kompetenciją ir užtikrinant, kad ANŽ išliktų visapusiškai integruota. Žemiau nurodyti minimalūs rekomenduojami veiksmai:

- Pasirūpinkite, kad žmonės su negalia dalyvautų poreikių vertinimuose.
- Į visas vertinimo priemones sistemingai įtraukite bent penkis kokybinius klausimus.
- Analizuodami saugumo pavojus arba prieigos kliūtis, duomenis rūšiuokite pagal lytį, amžių ir negalią.

- Atkreipkite dėmesį į nukentėjusių žmonių nuomones, prioritetus ir pageidavimus bei užtikrinkite, kad žmonės su negalia visose poreikių analizėse būtų laikomi neatsiejama pogrupio dalimi.

Tuo pat metu atlikite poreikių vertinimus, siekdami išsiaiškinti:

- Kokios pagalbos teikimo tvarkos (vietos, laiko ir t. t.) pageidauja žmonės su negalia?
- Kokiems komunikacijos kanalams (asmeniškai, per radiją, SMS žinutėmis ir pan.) žmonės su negalia teikia pirmenybę?
- Kokie kiti susiję veiksniai gali turėti įtakos intervencijos strategijoms (įskaitant lytį, prieinamumą, apsaugą, kultūrinius ir ekonominius veiksnius ir t. t.)?

73 Adaptuota pagal IASC, [Accountability to Affected Populations \(AAP\): A brief overview](#).

Įgyvendinimas ir stebėseną

- Susisiekite, įdėkite ir apmokykite žmones su negalia, galinčius dalyvauti įgyvendinimo procese.
- Stebėsenos tikslais sukurkite atitinkamus techninius, kokybės ir atskaitomybės rodiklius.
- Sukurkite atsiliepimų ir skundų teikimo mechanizmus, kurie apimtų žmones su negalia ir kurie būtų pastariesiems prieinami.
- Reguliariai stebėkite, kiek žmonės su negalia kaip nukentėjusių gyventojų pogrupis, yra patenkinti humanitarinės pagalbos kokybe ir veiksmingumu.

Stebėseną ir ataskaitų teikimas

- Nustatykite tinkamiausius techninius standartus ir gerą patirtį, pritaikydami juos prie krizės aplinkybių. Rinkitės metodus, kuriais būtų užtikrinta visų žmonių su negalia ir jų grupių įtrauktis.

- Stebėkite ir skatinkite nuoseklų sutartų kokybės ir techninių standartų taikymą.
- Rinkite, analizuokite ir reaguokite į stebėsenos duomenis, įskaitant žmonių su negalia atsiliepimus.
- Pasirūpinkite, kad veiklos stebėjime dalyvautų žmonės su negalia.
- Remdamiesi atsiliepimais, pakoreguokite ir atitinkamai pritaikykite kursus, intervencijos strategijas ir planus.

Apsauga nuo seksualinio išnaudojimo ir prievartos

Vietos gyventojų dalyvavimas yra laikomas pagrindiniu ANŽ elementu. Šioje srityje taip pat atliekama didžioji dalis darbo, susijusio su apsauga nuo seksualinio išnaudojimo ir prievartos. Darbo, skirto humanitariniais atvejais užkirsti kelią seksualiniam išnaudojimui⁷⁴ ir prievartai,⁷⁵ metu daugiausia dėmesio yra skiriama humanitarinės pagalbos darbuotojų veiksams, kuriais kenkiama nukentėjusiems žmonėms.

Seksualinis išnaudojimas ir prievarta yra laikomi vienais rimčiausių atskaitomybės pažeidimų. 2015 m. IASC vadovai oficialiai įsipareigojo užkirsti kelią humanitarinės pagalbos darbuotojų vykdomam seksualiniam išnaudojimui ir prievartai bei į juos atitinkamai reaguoti. Dėl esamų galios skirtumų, žmonėms su negalia, o ypač moterims ir mergaitėms, reikalinga didesnė apsauga.

Todėl labai svarbu didinti žmonių su negalia ir jų bendruomenių informuotumą. Jie turėtų žinoti savo teises ir turėti galimybę naudotis veiksmingais, konfidencialumą užtikrinančiais mechanizmais, per kuriuos jie galėtų teikti skundus ir dalintis informacija apie gaunamą pagalbą ir apsaugą. Kai veiksmais įgyvendinamos ASIP politikos, turėtų būti laikomasi visapusiško požiūrio, apimančio prevenciją, reagavimą, koordinavimą ir valdymą.

Priemonės ir literatūros šaltiniai

- IASC „[Įsipareigojimai dėl atskaitomybės nukentėjusiems žmonėms ir apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir prievartos](#)“ (angl. [Commitments on Accountability to Affected People and Protection from Sexual Exploitation and Abuse](#)) (2015)
- „[Apsaugos nuo mūsų darbuotojų vykdomo seksualinio išnaudojimo ir prievartos darbo grupė](#)“ (angl. [The Task Force on Protection from Sexual Exploitation and Abuse by our own staff](#))
- USAID „[Intervencijos dėl socialinių pokyčių ir elgsenos keitimo](#)“ (angl. [Social and Behaviour Change Interventions](#))

74 Seksualinis išnaudojimas reiškia „piktnaudžiavimą pažeidžiamą padėtimi, skirtinga galios padėtimi arba pasitikėjimu seksualiniais tikslais“. Žr. JT generalinio sekretoriaus biuletenį „[Specialiosios priemonės, siekiant apsaugoti nuo seksualinio išnaudojimo ir netinkamo elgesio](#)“ (angl. [Special measures for protection from sexual exploitation and sexual abuse](#)) (PSEA) (ST/SGB/2003/13).

75 Seksualinė prievarta reiškia „esamą arba grėsiantį fizinį seksualinio pobūdžio įsibrovimą“. *Ten pat.*

8

HUMANITARINĖS
VEIKLOS GALIMYBĖS⁷⁶

Humanitarinė pagalba įprastai apima kelių veiklos galimybių analizę ir įgyvendinimą, įskaitant, bet neapsiribojant:

- prekių tiekimu natūra;
- pagalba grynaisiais pinigais ir kuponais;
- tiesioginiu paslaugų teikimu;
- technine pagalba;
- gebėjimų ugdymu;
- logistikos ir tiekimo grandinės valdymu.

Konkretus pasirinktų veiklos galimybių derinys paprastai, bėgant laikui, keičiasi. Siekiant nustatyti, kaip geriausia teikti humanitarinę pagalbą žmonėms su negalia, būtina pasikonsultuoti tiek su žmonėmis, turinčiais negalią, tiek su jų atstovais.

Šiame skyriuje daugiausia dėmesio yra skiriama pagalbai grynaisiais pinigais ir kuponais, pripažįstant, jog šie būdai yra vis dažniau naudojami. Tačiau skaitytojai turėtų atkreipti dėmesį į tai, jog negalima atskirai taikyti vien tik šiame skyriuje pateiktos informacijos. Jame pateiktos rekomendacijos galioja visiems sektoriams, todėl turėtų būti skaitomos kartu su kituose skyriuose pateikta informacija.

Grynųjų pinigų principu vykdomos intervencijos arba pagalba grynaisiais pinigais ir kuponais

Tyrimų rezultatai rodo, kad, veikiančiose rinkose, grynųjų pinigų principu vykdomos intervencijos gali pasiekti žmones, kuriems reikia pagalbos ne tik greičiau ir efektyviau, bet ir mažesnėmis sąnaudomis, nei kitos pagalbos formos ekstremaliosios situacijos atveju. Taip žmonėms suteikiama galimybė rinktis pagalbą arba paslaugas pagal Neįgaliųjų teisių konvencijoje (NTK) įtvirtintus principus ir tuo pat metu palaikoma vietos ekonomika. Šiuo metu humanitarinės veiklos dalyviai investuoja į grynųjų pinigų principu vykdomas intervencijas didesniu mastu ir nuosekliau, laikydamiesi [Didžiajame sandėryje](#) – susitarime, kurį sudarė daugiau kaip 30 didžiausių paramos ir pagalbos teikėjų – numatytų įsipareigojimų.

Grynųjų pinigų principu vykdoma intervencija yra tik viena iš pagalbos rūšių, kuri daugelį metų buvo naudojama kuriant žmonių su negalia socialinės apsaugos sistemos ir priemonių programas vystymosi srityse. Humanitarinės veiklos dalyviai gali šia patirtimi naudotis, išbandydami ir didindami grynaisiais pinigais teikiamą paramą ekstremaliųjų situacijų atvejais.⁷⁷

Tačiau grynųjų pinigų naudojimas yra tik vienas iš būdų. Jis gali papildyti arba jį galima papildyti nepiniginiu pagalbos teikimu paskirstymo punktuose arba namų ūkiuose.⁷⁸ Tačiau vis dar trūksta įrodymų ir nevisiškai gerai suprantama, kokį vaidmenį grynųjų pinigų principu vykdomos intervencijos gali atlikti, apsaugant ir įgalinant žmones su negalia

⁷⁶ Šis skyrius buvo adaptuotas *Sphere Handbook („Sphere“ vadovą)* (2018).

⁷⁷ Šį pavyzdį pateikė UNICEF ir Nepalo federalinių reikalų ir vietos plėtros ministerija. Reaguodamos į 2015 m. įvykusį žemės drebėjimą, jos sukūrė visapusišką socialinės paramos sistemą. Žr. bendrovės „Cash Learning Partnership“ (CaLP) leidinį „*Pasaulinės pagalbos grynaisiais pinigais padėties ataskaita. Paramos grynaisiais pinigais programų kūrimas humanitarinės pagalbos srityje*“ (angl. *The State of the World's Cash Report – Cash Transfer Programming in Humanitarian Aid*) (2018), 114 psl.

⁷⁸ Norėdami sužinoti daugiau informacijos apie nepiniginius paramos paskirstymo būdus, žr. konkretiems sektoriams skirtus skyrius.

humanitariniais atvejais, arba su kokiais pavojais gali susidurti žmonės su negalia, tokiais atvejais galėdami naudotis grynaisiais pinigais.⁷⁹

Pagrindinės teisinės priemonės ir kitos sistemos

- [Neįgalųjų teisių konvencija](#). Jos 11, 12, 27 ir 28 straipsniuose yra minimi konkretūs humanitariniai veiksmai ir yra atkreipiamas dėmesys į galimybę gauti finansinę paramą.
- [Didysis sandėris](#)
- Bendrovės „Cash Learning Partnership“ leidinys [„Visuotinė veiksmų programa. Įsipareigojimų dėl paramos grynaisiais pinigais programų kūrimo konsoliduotoji ataskaita“ \(angl. Global Framework for Action, a consolidated summary of commitments for cash transfer programming\)](#)

Pagrindinės sąvokos⁸⁰

Šiame leidinyje pakaitomis vartojamos sąvokos **parama grynaisiais pinigais, grynųjų pinigų principu vykdoma intervencija, paramos grynaisiais pinigais programų kūrimas, pagalba grynaisiais pinigais, išmokos grynaisiais pinigais** bei **pagalba grynaisiais pinigais ir kuponais** reiškia visas programas (suteikiančias būstą, maistą, sveikatos priežiūrą ir pan.), kurių metu paramos gavėjams yra išduodami gryniesi pinigai arba kuponai, kad jie galėtų patys įsigyti prekių arba paslaugų. Humanitariniais atvejais, gryniesi pinigai arba kuponai gali būti išduodami ne tik pavieniams asmenims, bet ir namų ūkių arba bendruomeniniams gavėjams. Humanitarinės intervencijos metu, tokios programos neapima mikrofinansavimo veiklų arba finansinės paramos vyriausybėms arba kitiems valstybiniais subjektams.

Standartai ir gairės

- [Bendrovės „Cash Learning Partnership“ svetainė](#)
- [Pagalba grynaisiais pinigais: priemonių rinkinys kokybei gerinti](#)
- [Minimalusis rinkos analizės standartas](#)

- Organizacijų „Help Age“, „CBM“ ir „Handicap International“ leidinys [„Vyresnio amžiaus žmonių ir žmonių su negalia humanitarinės įtraukties standartai“ \(2018\)](#)

Pagrindiniai elementai – privalomi veiksmai

Privalomų veiksmų reikia imtis visuose humanitarinės veiklos etapuose, kai yra įgyvendinamos žmonėms su negalia skirtos įtraukios grynųjų pinigų principu vykdomos programos.

Dalyvavimas

- Pasirūpinkite, kad žmonės su negalia būtų tinkamai atstovaujami tiek oficialiuose, tiek neoficialiuose mechanizmuose ir procesuose. Atsižvelkite į įvairias negalias bei amžių, lytį ir įvairovę. Ypač siekite skatinti nepakankamai atstovaujamų žmonių su negalia grupių dalyvavimą, įskaitant asmenis, turinčius intelekto ir psichosocialinę negalią, čiabuvius, moteris ir mergaites.
- Paklauskite įvairaus amžiaus ir lyties asmenų, turinčių skirtingas negalias, kaip jie gauna (prieina prie) grynųjų pinigų, koku būdu jie nori gauti (prieiti prie) grynųjų pinigų, kaip jie naudojami rinkomis ir paslaugomis bei kokius poreikius jie įprastai tenkina tokiose rinkose. Pasirūpinkite, kad į biudžetus taip pat būtų įtrauktos išlaidos, susijusios su dalyvavimo sąlygų sudarymu.
- Pasirūpinkite, kad žmonės su negalia, jų šeimos nariai ir žmonių su negalia organizacijos (ŽNO) aktyviai dalyvautų, nustatant kliūtis, planuojant, rengiant, įgyvendinant, stebint ir vertinant grynųjų pinigų principu vykdomas intervencijas. Kiekviename etape apsvaistykite saugumo pavojus, rizikos mažinimo mechanizmus ir privalumus.
- Nustatykite paramos gavėjų su negalia pageidavimus, susijusius su grynųjų pinigų išdavimo verte, dažniu ir trukme.

- Būkite ŽNO ir organizacijų, atliekančių grynųjų pinigų principu vykdomas intervencijas, **partneriais**. Tokios partnerystės gali padėti žmonėms su negalia naudotis grynųjų pinigų principu vykstančiomis programomis, be to, jomis gali būti grindžiamas ir skatinamas įtraukių paslaugų ir pagalbos teikimas.

Kliūčių pašalinimas

- Atkreipkite dėmesį į darbuotojų požiūrį, kuriuo stigmatizuojami žmonės su negalia (kai, pavyzdžiui, yra manoma, kad žmonės su negalia nesugeba gauti ir valdyti grynųjų pinigų arba dalyvauti grynaisiais apmokamo darbo ir pragyvenimo šaltinių veiklose arba įgūdžių ugdymo programose).
- Atsižvelkite į skirtingus žmonių su negalia reikalavimus dėl galimybių sudarymo. Atsižvelkite į asmenis, gyvenančius kaimo ir miesto vietovėse; finansinių ir technologinių galimybių bei raštingumo skirtumus; bei fizines ir informacines kliūtis (pavyzdžiui, atstumą iki paskirstymo punktų, pritaikyto transporto prieinamumą ir kainą).
- Įvertinkite kokios yra galimybės naudotis skirtingais grynųjų pinigų išdavimo mechanizmais (grynųjų pinigų išdavimu, banko kortelėmis, mobiliojo telefono kreditu ir pan.).
- Prisiminkite, jog taikant kai kurias grynųjų pinigų išdavimo formas (pvz., ribojant kokiam tikslui galima išleisti pinigines lėšas) gali sumažėti prieiga prie pagalbinių priemonių, kurios dažnai yra klasifikuojamos kaip su sveikata susijusios išlaidos.

Įgalinimas ir gebėjimų ugdymas

- Prieš vykdydami bet kokią intervenciją, įvertinkite grynųjų pinigų principu vykdomų intervencijų politikas ir procesus; organizacijų, atliekančių grynųjų pinigų principu vykdomas intervencijas, pajėgumus; bei darbuotojų gebėjimą rengti ir įgyvendinti grynųjų pinigų principu vykdomas intervencijas, į kurias būtų įtraukiami žmonės su negalia.
- Žmonėms su negalia teikite pagalbą ir organizuokite mokymus, kad jie galėtų naudotis pagalba grynaisiais pinigais ir grynųjų pinigų skirstymo sistemomis (pvz., bankais). Surenkite bendrojo raštingumo ir finansinio raštingumo kursus, jei žmonės gerai neišmano technologijos, kuri bus naudojama.

Duomenų rinkimas ir stebėseną

- Stebėkite, ar žmonės su negalia turi vienodas galimybes gauti grynųjų pinigų ir kuponų savo namų ūkiuose ir ar gali juos išleisti.
- Stebėkite, ar paramos grynaisiais pinigais programų metu žmonės su negalia nepatiria išnaudojimo ir prievartos, ir ar nesusiduria su kliūtimis, bandydami gauti grynųjų pinigų arba juos išleisti.
- Rinkite įrodymus ir dalinkitės įgyta patirtimi apie tai, kokie dalykai yra veiksmingi. Kokios praktikos didina žmonių su negalia įtrauktį į grynųjų pinigų principu vykdomas intervencijas?

⁷⁹ Cash Learning Partnership, *As the movement for cash transfer programming advances, how can we ensure that people with disabilities are not left behind in cash transfer programming for emergencies?* (2015); UNHCR and WFP, *Mitigating risks of abuse of power in cash assistance in the Democratic Republic of Congo* (2018).

⁸⁰ Daugiau sąvokų rasite Cash Learning Partnership, *Glossary of Terminology for Cash and Voucher Assistance* (2017).

5 pav. | Kliūtys, trukdančios naudotis grynųjų pinigų principu vykdomomis intervencijomis ir jose dalyvauti

KAIP PAGILĖJA KRIZĖS POVEIKIS ŽMONĖMS SU NEGALIA GRYNŲJŲ PINIGŲ PRINCIPU VYKDOMŲ INTERVENCIJŲ METU

	Pasirengimas	Reagavimas	Atsigavimas
Planuokite, kaip būtų galima padėti rinkos dalyviams paversti jų rinkas ir paslaugas prieinamesnėmis žmonėms su negalia (pavyzdžiui, gerinant fizinį arba ryšių prieinamumą). ⁸¹	✗		
Įvertinkite, kiek finansiniai ir technologiniai sprendimai yra prieinami žmonėms su negalia.	✗		✗
Apsvarstykite kitas su negalia susijusias išlaidas, įskaitant papildomas išlaidas, kurias gali patirti namų ūkiai, įskaitant žmones su negalia, leisdami grynuosius pinigus (transporto išlaidoms, pagalbiniams prietaisams ir kt.).	✗		✗
Pritaikytais formatais ir paprasta kalba pateikite aiškią informaciją apie grynųjų pinigų principu vykdomas intervencijas, jų trukmę ir prieinamas alternatyvias programas.	✗	✗	✗
Užtikrinkite, kad finansų įstaigos būtų pasirengusios pasirūpinti, kad grynųjų pinigų principu vykdomos intervencijos būtų prieinamos žmonėms su negalia. Pasirūpinkite, kad jos taip pat būtų pasirengusios atlikti pažeidžiamumo vertinimus.	✗		
2. Išteklių telkimas			
Įvertinkite, ar žmonėms su negalia skirtos socialinės apsaugos programos gali būti naudojamos kaip įgyvendinimo mechanizmai.	✗	✗	
3. Įgyvendinimas			
Pasirūpinkite, kad visi nukentėjusieji turėtų lygias galimybes naudotis „grynaisiais apmokamo darbo“ programomis ir kad jie gautų vienodą atlyginimą už tokios pat vertės darbą. Nerekomenduokite žmonėms su negalia rinktis mažiau apmokamo arba mažiau pageidaujamo darbo vien dėl jų turimos negalios.			✗
Pasirūpinkite, kad grynaisiais ir maistu apmokamo darbo programų metu sukurta aplinka ir darbo sąlygos būtų pritaikytos žmonėms su negalia.	✗		✗
Rinkitės tokias platinimo vietas, kurios būtų saugios ir prieinamos žmonėms su negalia.	✗	✗	
Apsvarstykite galimybę surengti „prekybos muges“ (angl. <i>market fairs</i>) arba suorganizuoti „mobiliąsias prekyvietes“ (angl. <i>itinerant markets</i>) atokiose arba sunkiai pasiekiamose vietovėse, kad jose galėtų dalyvauti tose vietose gyvenantys žmonės su negalia.			✗
Įvertinkite, ar žmogui su negalia nekils pavojus, jį nurodžius kaip registruotą paramos gavėją.			✗
Aiškiai nurodykite pagalbos tikslus. Tai darydami, siekite mažinti išmokas gaunančių žmonių su negalia stigmatizavimą, tikėjimą mitais apie juos arba jiems jaučiamą pavydą.	✗	✗	✗
Apsvarstykite alternatyvius pagalbos teikimo mechanizmus, pavyzdžiui, informavimo programas arba pristatymą į namus, kad žmonės su negalia galėtų patys pasirinkti jiems reikiamą pagalbą.	✗	✗	✗

81 Žr. Cash Learning Partnership with Catholic Relief Services, *Market Support Interventions in Humanitarian Contexts – a Tip Sheet* (2018).

	Pasirengimas	Reagavimas	Atsigavimas
4. Koordinavimas			
Įtraukite ŽNO į apsaugos ir grynųjų pinigų koordinavimo veiklas, pavyzdžiui, į apsaugos grupę ir darbo grupę grynųjų pinigų klausimais.	✗	✗	✗
Prisijunkite prie nacionalinių programų ir sistemų, pagal kurias žmonėms su negalia yra siūloma parama grynaisiais pinigais.	✗		
Derinkite veiksmus su kitais sektoriais, siekdami užtikrinti, kad grynųjų pinigų principu vykdomų intervencijų metu būtų sudarytos palankesnės sąlygos žmonėms su negalia naudotis kitomis humanitarinėmis paslaugomis (pavyzdžiui, vaikams pritaikytomis erdvėmis arba švietimu).	✗	✗	✗
5. Stebėseną ir vertinimas			
Reguliariai rinkite įvairias negalias turinčių skirtingo amžiaus ir lyties asmenų atsiliepimus apie kliūtis ir pavojus, su kuriais jie susiduria, gaudami paramą grynaisiais pinigais.		✗	✗
Vykdydami stebėseną po platinimo, konsultuokitės su asmenimis, turinčiais įvairias negalias, kad nustatytumėte kliūtis, su kuriomis jie susiduria, prisijungdami prie paramos gavėjų registracijos sistemų.			✗
Atlikite paslaugų teikimo mechanizmų ir atsiliepimų bei skundų teikimo mechanizmų prieinamumo auditą.			✗
Atlikite rinkų prieinamumo auditą ir pasiūlykite pakeitimus, dėl kurių jos taptų prieinamesnės.			✗
Rūšiukite individualius duomenis bent jau pagal lytį, amžių ir negalios formą, naudodami humanitarinės veiklos metu išbandytas priemones, pavyzdžiui, Vašingtono grupės trumpą klausimų apie negalią rinkinį.			✗
Naudokite pritaikytus metodus ir procedūras, kad žmonės su negalia galėtų duoti sutikimą, kad būtų naudojami jų duomenys. Pasirūpinkite, kad jie žinotų, su kuo bus dalijamasi jų duomenimis (pavyzdžiui, su kitomis humanitarinėmis organizacijomis, vyriausybe ir t. t.).			✗

Priemonės ir literatūros šaltiniai

- Bendrovės „Cash Learning Partnership“ svetainė
 - Organizacijos „CBM“ programėlė „CBM praktinė humanitarinės pagalbos priemonė“ (angl. *CBM Humanitarian Hands-on Tool*)⁸²
 - Bendrovės „Cash Learning Partnership“ leidinys „Pagalba grynaisiais pinigais: priemonių rinkinys kokybei gerinti“ (angl. *Cash-Based Assistance: Programme Quality Toolbox*)
 - Konvencijos dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims 11 ir 14 straipsniai
- Bendrovės „Cash Learning Partnership“ leidinys „*Saugesnių grynųjų pinigų mokslinis tyrimas ir priemonių rinkinys*“ (angl. *Safer Cash Research and Toolkit*)
 - UNHCR „*Grynųjų pinigų principu vykdomos intervencijos apsaugos vadovas*“ (angl. *Guide for Protection in Cash-Based Interventions*)
 - Moterų pabėgėlių komisijos ir organizacijos „Mercy Corps“ leidinys „*Smurto dėl lyties klausimų integravimas į grynųjų pinigų principu vykdomas intervencijas ir grynųjų pinigų naudojimas, reaguojant į smurtą dėl lyties: priemonių rinkinys, skirtas optimizuoti grynųjų pinigų principu vykdomas intervencijas, skirtas apsaugoti nuo smurto dėl lyties*“ (angl. *Mainstreaming GBV Considerations in CBLs and Utilizing Cash in GBV Response: Toolkit for Optimizing Cash-based Interventions for Protection from Gender-based Violence*)
 - Moterų pabėgėlių komisijos leidinys „*Bendra pragyvenimo šaltinių ir rizikos analizė*“ (angl. *Cohort Livelihoods and Risk Analysis*)

82 Humanitarinės pagalbos darbuotojams skirta nurodymų ir mokymosi programėlė.

9

SUINTERESUOTŲ ASMENŲ VAIDMUO IR ATSAKOMYBĖ

Toliau pateiktose lentelėse yra nurodytas skirtingų suinteresuotųjų asmenų grupių vaidmuo ir atsakomybė per visą humanitarinės pagalbos programos ciklą, siekiant padėti žmonėms su negalia ir humanitarinės srities suinteresuotiems subjektams, o taip pat užtikrinti, kad jie būtų įtraukti į teikiamos humanitarinės pagalbos procesą ir galėtų jame dalyvauti.

Vyriausybės

Pasirengimas	• Pasirūpinkite, kad nenumatytų atvejų planuose būtų atsižvelgta į žmonių su negalia poreikius, o patys planai būtų įtraukūs ir pritaikyti. Pavyzdžiui, surenkite mokymus ir didinkite informuotumą atitinkamų įstatymų klausimais; sukurkite pritaikytus bendravimo, atsiliepiamų ir skundų teikimo mechanizmus; ir skatinkite rinkti bei naudoti duomenis, taikant tokias, humanitarinės veiklos metu išbandytas, priemones, kaip Vašingtono grupės trumpą klausimų apie negalią rinkinį. • Aktyviai siekite, kad veikloje dalyvautų įvairiems žmonėms su negalia atstovaujančios žmonių su negalia organizacijos (ŽNO). Įtraukite jas į nelaimių rizikos mažinimo politikos, kitokios humanitarinės pagalbos politikos, įstatymų, nacionalinių planų ir kitų programų bei procesų rengimo ir peržiūros procesus. Pasirūpinkite, kad teisinės sistemos palaikytų žmonių su negalia įtrauktį į teikiamos humanitarinės pagalbos procesą. • Pasirūpinkite, kad (reabilitacijos, švietimo, sveikatos priežiūros ir savitarpio pagalbos) paslaugas teikiančios nacionalinės sistemos gebėtų tinkamai reaguoti, įvykus dideliame migrančių judėjimui. Nustatykite kokiais ištekliais (gestų kalbos vertėjų, įtraukties ekspertų ir kitų paslaugų teikėjų paslaugomis) gali naudotis žmonės su negalia vietos lygmeniu bei sudarykite jų sąrašą. • Pasitarę su įvairiems žmonėms su negalia atstovaujančiomis ŽNO, paskirkite žmonių su negalia ryšių centrą, kuris palaikytų ryšį su humanitarinę pagalbą teikiančios šalies komanda ir grupių koordinavimo sistemomis.
Poreikių vertinimas ir analizė	• Suteikite humanitarinės veiklos dalyviams prieigą prie visų rūšių žmonių su negalia vertinimų duomenų (neatidėliotinių poreikių vertinimų, įvairių grupių pradinių greitujų vertinimų (angl. Multi-Cluster/Sector Initial Rapid Assessment), poreikių vertinimų po nelaimės). Įvertinkite statistinių duomenų apie gyventojus su negalia kokybę. • Į duomenų rinkimo veiklos planavimą ir įgyvendinimą įtraukite įvairiems žmonėms su negalia atstovaujančias ŽNO bei žmonių su negalia paslaugų teikėjus; rinkite, analizuokite ir dalinkitės informacija apie kliūtis ir įgalinančias priemones; skatinkite naudoti tokias humanitarinės veiklos metu išbandytas duomenų rinkimo priemones, kaip Vašingtono grupės trumpas klausimų apie negalią rinkinys (žr. skyrių „Duomenų ir informacijos valdymas“).

Strateginis veiklos planavimas	- Įtraukite ŽNO į strateginį veiklos planavimą. - Imkitės veiksmų, siekdami užtikrinti, kad į strateginį veiklos planavimą būtų įtraukti žmonės su negalia ir, kad būtų laikomasi žmogaus teisėmis grindžiamo požiūrio, kuris atitiktų nacionalinius, regioninius ir tarptautinius teisinius dokumentus bei sistemas.
Išteklių telkimas	Pasitelkite nacionalinius ir tarptautinius (ŽNO, paslaugų teikėjų ir fondų) išteklius bei biudžetus. Užtikrinkite žmonių su negalia, įskaitant pabėgėlius ir kitus perkeltus asmenis su negalia, įtrauktį; pasirūpinkite, kad jie gautų paramą ir apsaugą visuose humanitarinės pagalbos programos ciklo etapuose.
Igyvendinimas ir stebėseną	- Kartu su įvairiems žmonėms su negalia atstovaujančiomis ŽNO stebėkite, kiek žmonių su negalia turi galimybę gauti pagalbą ir apsaugą. - Pasirūpinkite, kad vyriausybės ir kitų humanitarinės veiklos dalyvių teikiama pagalba taip pat būtų prieinama žmonėms su negalia. - Sudarykite galimybes socialinės apsaugos sistemoms atlikti reagavimo į krizes mechanizmų funkciją. Sukurkite ir palengvinkite prieigą⁸³ prie socialinės apsaugos sistemų, atliekančių reagavimo į krizes mechanizmų funkciją, ir jų naudojimą. - Kovokite su smurtu prieš žmones su negalia ir jų žmogaus teisių pažeidimais, įskaitant smurtą dėl lyties (SDL).
Vertinimas	- Siekdami pagerinti žmonių su negalia įtrauktį, realiuoju laiku įvertinkite, kiek žmonių su negalia turi galimybę gauti pagalbą ir apsaugą. - Pasirūpinkite, kad į visus vertinimus būtų įtrauktas klausimas, pagal kurio atsakymus būtų galima išnagrinėti žmonių su negalia lygias galimybes, dalyvavimą ir apsaugą. - Pasirūpinkite, kad žmonės su negalia dalyvautų tiek sektorių, tiek tarpsektoriniuose vertinimuose.
Koordinavimas	- Paraginkite įvairiems žmonėms su negalia atstovaujančias vietines ŽNO ir privačius bei vyriausybinius žmonių su negalia paslaugų teikėjus vykdyti koordinavimo veiklą ir dalintis informacija su humanitarinės pagalbos suinteresuotaisiais subjektais. - Sistemiškai reikalaukite, kad atitinkamose posėdžių darbotvarkėse ir ataskaitų teikimo procesuose būtų atnaujinama informacija apie žmones su negalia ir būtų teikiamos su negalia susijusios ataskaitos.
Informacijos valdymas	- Dalinkitės oficialia informacija apie žmones su negalia, įskaitant informaciją apie kliūtis, pavojus, teikiamas paslaugas ir vykdomus mokymus. - Parenkite, įgyvendinkite ir taikykite teisės aktus, kurie ekstremaliųjų situacijų metu pagerintų prieinamos informacijos valdymo sistemas. Teisinė duomenų apsaugos sistema turėtų apimti duomenų rinkimo, atitinkamos informacijos sklaidos ir prieigos prie informacijos aspektus.⁸⁴

⁸³ Pavyzdžiui, supaprastinkite su negalia susijusių asmenų tapatybės dokumentų, suteikiančių teisę naudotis išmokų sistema ir pan., gavimo tvarką.

⁸⁴ Žr. ICRC, *Professional Standards for Protection Work Carried Out by Humanitarian and Human Rights Actors in Armed Conflict and Other Situations of Violence* (2018), Chapter 6, Managing data and information for protection outcomes, pp. 106–148; ir NTK [22 straipsnio 2 dalį](#).

Humanitarinė lyderystė (humanitarinės pagalbos/nuolatinis koordinatorius, humanitarinę pagalbą teikiančios šalies komanda)⁸⁵

Platesnę šio skyriaus informaciją rasite leidinyje [„Rekomendacijos dėl žmonių su negalia įtraukties į humanitarinės pagalbos teikimo planus gerinimo“ \(angl. Guidance on strengthening disability inclusion in Humanitarian Response Plans\)](#).

Pasirengimas	- Integruokite žmonių su negalia įtrauktį į humanitarinę pagalbą teikiančių šalių (HPTŠK) komandų įgaliojimus. - Paraginkite vyriausybę humanitarinę pagalbą teikiančios šalies komandai (HPTŠK) skirti žmonių su negalia ryšių centrą. - Priziūrėkite, kad į visus pasirengimo nelaimėms ir nenumatytų atvejų planus būtų įtraukti žmonės su negalia: skatinkite laikytis IASC gairių dėl žmonių su negalia įtraukties į humanitarinę veiklą; pasirūpinkite, kad ŽNO ir žmonės su negalia dalyvautų visuose susijusiuose procesuose; ugdykite HPTŠK gebėjimus negalios srityje. - Pasirūpinkite, kad pasirengimo nelaimėms ir nenumatytų atvejų planams būtų skiriama pakankamai išteklių (finansavimo lėšų ir žmogiškųjų išteklių prasme), kad pasirengimo nelaimėms ir nenumatytų atvejų planai būtų pritaikyti žmonėms su negalia ir kad jie būtų į juos įtraukti.
Poreikių vertinimas ir analizė	- Pasirūpinkite, kad poreikių vertinimo procesuose, kurių metu yra vertinamas poreikių rimtumas, būtų atsižvelgta į susidariusios situacijos poveikį žmonėms su negalia ir jų šeimos nariams. - Pasirūpinkite, kad atliekant įvairių sektorių poreikių vertinimus būtų atsižvelgta į žmonių su negalia reikalavimus, patiriamus pavojus, turimus įgūdžius, gebėjimus ir pažiūras bei suvokimą. - Visi duomenys, surinkti atliekant įvairių sektorių poreikių vertinimus, turėtų būti rūšiuojami pagal lytį, amžių ir negalios formą (naudojant tokias, humanitarinės veiklos metu išbandytas, duomenų rinkimo priemones, kaip Vašingtono grupės trumpas klausimų apie negalią rinkinys). - Įtraukite žmones su negalia ir ŽNO į poreikių vertinimo komandas.
Strateginis veiklos planavimas	- Įtraukite žmones su negalia į veiklos planų strategines ir rezultatų sistemas; pasirūpinkite, kad teikiamose ataskaitose atsispindėtų žmonių su negalia įvairovė. - Užtikrinkite, kad į visus strateginius veiklos planus (humanitarinės pagalbos teikimo planus, greitojo reagavimo planus ir pan.) būtų įtraukti visi žmonės su negalia, kuriems reikia pagalbos. - Plane aprašykite, kaip veiklos metu bus atsižvelgta į veiksnius, kurie prisideda prie pavojų, su kuriais susiduria žmonės, turintys negalią, didėjimo. - Į humanitarinės pagalbos teikimo plano rengimą įtraukite ŽNO.
Išteklių telkimas	- Skatinkite paramos teikėjus skirti reagavimo veiklos lėšų žmonėms su negalia ir jų įtraukčiai į reagavimo veiklą. - Nustatykite kriterijus, pagal kuriuos žmonės su negalia būtų įtraukiami į skubios pagalbos prašymus, reagavimo į ekstremalias situacijas fondus, jungtinius šalių fondus ir kitus neatidėliotinos pagalbos finansavimo mechanizmus. - Pasirūpinkite, kad biudžeto programų sudarytojai būtų apmokyti žmonių su negalia įtraukties klausimais. Pasirūpinkite, kad būtų skirta pakankamai lėšų, kad būtų pagerintas žmonių su negalia prieinamumas ir jiems sudarytos tinkamos sąlygos.

⁸⁵ Taip pat žr. Jungtinių Tautų [Žmonių su negalia įtraukties strategiją](#) (2019), kurioje yra nurodyti Jungtinių Tautų organizacijų vadovams keliami konkretūs lūkesčiai.

Igyvendinimas ir stebėseną	- Sistemiškai į HPTŠK posėdžių darbotvarkes įtraukite žmonių su negalia įtraukties ir apsaugos temas. - Pasirūpinkite, kad stebėsenos priemonėmis būtų sprendžiamos žmonių su negalia problemos; įtraukite į jas prieinamumo, pavojų ir rizikos valdymo, konkrečių reikalavimų, nuomonių ir suvokimo aspektus. Pasirūpinkite, kad žmonės su negalia dalyvautų stebėsenos, poreikių vertinimo ir apskritai reagavimo veikloje.
Vertinimas	- Skatinkite visus sektorius ir grupes į savo vertinimus įtraukti žmonių su negalia įtraukties klausimus (apsaugos, saugumo ir vienodų galimybių srityse). - Pasirūpinkite, kad žmonės su negalia dalyvautų tiek sektorių, tiek tarpsektoriniuose vertinimuose. - Išplatinkite vertinimų išvadas įvairiomis pritaikytomis formomis. Pasirūpinkite, kad visi sektoriai, planuodami savo programas arba jas keisdami, remtųsi vertinimo išvadomis.
Koordinavimas	- Pasirūpinkite, kad į grupių susirinkimus taip pat būtų įtraukti žmonių su negalia ryšių centrai ir (arba) ŽNO. - Remdamiesi šiomis gairėmis, skatinkite įtraukti negalios aspektą į visas humanitarinius mechanizmus (priemonės, standartus).
Informacijos valdymas ⁸⁶	- Be kita ko, susitarkite su vyriausybe dėl visos sistemos duomenų apie žmones su negalia rinkimo ir dalijimosi jais tvarkos pagal duomenų etikos ir apsaugos principus.⁸⁷ - Sistemiškai renkite ataskaitas apie žmones su negalia. Jei tokios informacijos nėra, nurodykite, jog „tokios informacijos nėra“. - Reikalaukite, kad visi renkami, analizuojami ir naudojami duomenys būtų rūšiuojami pagal lytį, amžių ir negalią.

86 Informacijos valdymas – tai duomenų ir informacijos rinkimas, analizė bei tvarkymas humanitarinės pagalbos programos ciklo metu.

87 Žr. ICRC, *Professional Standards for Protection Work Carried Out by Humanitarian and Human Rights Actors in Armed Conflict and Other Situations of Violence* (2018), Chapter 6, Managing data and information for protection outcomes, pp. 106–148; ir NTK [22 straipsnio 2 dalį](#).

Grupių ir sektorių vadovai⁸⁸

Platesnę šio skyriaus informaciją rasite IASC atskaitomybės nukentėjusiems žmonėms politikoje.⁸⁹

Pasirengimas	- Įtraukite nacionalines ir vietines ŽNO į grupes ir sektorius bei paprašykite jų duoti patarimų dėl gerosios patirties ir iššūkių. - Kiekvienoje grupėje paskirkite žmonių su negalia ryšių centrą. - Nustatykite saugumo ir apsaugos pavojus, o taip pat kokios paslaugos žmonėms su negalia yra teikiamos kiekviename sektoriuje. Įvertinkite žmonių su negalia gebėjimus ir pasirūpinkite, kad jie būtų įtraukti į konkrečioms sektoriams skirtus nenumatytų atvejų planus. Pasirūpinkite, kad nenumatytų atvejų planuose būtų numatytas pagalbinių priemonių (pavyzdžiui, neįgaliųjų vežimėlių, ramentų, aklųjų lazdelių, klausos aparatų, savitarpio pagalbos sistemų) atsargų kaupimas, siekiant pakeisti tas priemones, kurios gali būti pamestos arba sugadintos. - Pasirūpinkite, kad nenumatytų atvejų planuose būtų numatytos aiškios ryšių sistemos, įskaitant išankstinio perspėjimo sistemas, ir įtraukūs atsiliepimų bei reagavimo į krizes mechanizmai. Ryšių palaikymo priemonės turėtų būti pritaikytos žmonėms su negalia ir atsižvelgti į jų reikalavimus.
Poreikių vertinimas ir analizė	- Pasirūpinkite, kad poreikių vertinimo procesuose, kurių metu yra vertinamas poreikių rimtumas, būtų atsižvelgta į susidariusios situacijos poveikį žmonėms su negalia ir jų šeimos nariams. - Pasirūpinkite, kad atliekant įvairių sektorių poreikių vertinimus būtų atsižvelgta į žmonių su negalia reikalavimus, gresiančius pavojus, turimus įgūdžius, gebėjimus ir pažiūrą bei suvokimą. - Pasirūpinkite, kad poreikių vertinimuose būtų nustatomi žmonės su negalia ir jų reikalavimai. Kai yra renkami pirminiai duomenys, apsvarstykite galimybę naudoti tokias humanitarinės veiklos metu išbandytas priemones, kaip Vašingtono grupės trumpą klausimų apie negalią rinkinį. - Konsultuokitės su nukentėjusiais gyventojais, įskaitant žmones su negalia. Skirkite 15–20 % viso konsultacijų laiko ir lėšų žmonėms su negalia. - Pasirūpinkite, kad į jų komandų bendrus poreikių vertinimus būtų įtrauktos įvairiems žmonėms su negalia atstovaujančios ŽNO.
Strateginis veiklos planavimas	- Į strateginio veiklos planavimo ir informacijos, susijusios su žmonėmis, turinčiais negalią, analizės procesus įtraukite įvairiems žmonėms su negalia atstovaujančias ŽNO. - Vadovaudamiesi šiose gairėse pateiktomis rekomendacijomis, parenkite ir naudokite atitinkamus rodiklius, kuriais būtų galima įvertinti žmonių su negalia įtrauktį. - Remdamiesi konkrečioms sektoriams skirtomis žmonių su negalia įtraukties gairėmis ir standartais, sukurkite dvejopą metodą (angl. <i>twin-track approach</i>) ir reagavimo veiklos strategiją, įskaitant standartines veiklos procedūras (SVP). Šiame metode ir strategijoje turėtų būti atsižvelgiama į lyties, amžiaus, negalios ir kitų įvairovės veiksnių tarpusavio sąveiką.

88 Taip pat žr. Jungtinių Tautų [Žmonių su negalia įtraukties strategiją](#) (2019), kurioje yra nurodyti Jungtinių Tautų organizacijų vadovams keliami konkretūs lūkesčiai.

89 IASC Task Team on AAP, Global protection cluster and OCHA, [Suggested Actions for cluster coordination groups to strengthen Accountability to Affected Populations and Protection in the Humanitarian Programme Cycle](#) (2016).

Išteklių telkimas	• Pasirūpinkite, kad sektorių biudžetuose ir finansavimo poreikių apžvalgoje būtų numatyta pakankamai lėšų žmonių su negalia įtraukties programų kūrimui. Įtraukite naujų arba laikinų statinių universalų dizainą, esamų statinių keitimą, tinkamų sąlygų sudarymą, informavimo mechanizmus, gestų kalbos vertėjus ir pan.). Planuodami ir rengdami biudžetus, pasitarkite su ŽNO ir žmonių su negalia ryšių centrais. • Į atrinktų projektų (pvz., reagavimo į ekstremalias situacijas fondų ir jungtinių fondų) peržiūros komitetą įtraukite ŽNO, atstovaujančias žmonėms, turintiems skirtingas negalias, siekdami užtikrinti, kad į pasiūlymus būtų įtraukti žmonių su negalia reikalavimai ir, kad į juos būtų pakankamai ir tinkamai atsižvelgta.
Igyvendinimas ir stebėseną	• Stebėkite ir renkite ataskaitas, koku mastu žmonės su negalia gali gauti pagalbą ir apsaugą; rūšiuokite surinktą informaciją pagal lytį, amžių ir negalią. • Pasirūpinkite, kad žmonės su negalia būtų įtraukti į grupių ataskaitas. • Bendradarbiaudami su ŽNO, parenkite ir išplatinkite palaikančius pranešimus apie nuo krizės nukentėjusių žmonių su negalia teises ir apsaugą.
Vertinimas	• Suorganizuokite sektorių vertinimus ir sudalyvaukite tarpsektoriniuose vertinimuose, kuriuose yra nagrinėjama žmonių su negalia įtrauktis. • Į vertinimo procesus sistemingai įtraukite žmonių su negalia ryšių centrus, darbo grupes negalios klausimais ir įvairiems žmonėms su negalia atstovaujančias ŽNO.
Koordinavimas	• Pasirūpinkite, kad sektoriai ir grupės, kurdami įtraukias žmonių su negalia programas, tiek viduje, tiek tarpusavyje derintų atliekamus darbus. • Paskatinkite ŽNO, su negalios sritimi susijusias organizacijas ir paslaugų teikėjus dalyvauti grupių susirinkimuose. Pasirūpinkite, kad susirinkimai vyktų prieinamose vietose, o prireikus, sudarykite tinkamas sąlygas. • Koordinuokite įtraukios grupių sistemos kūrimą, kad būtų galima į jas kreiptis ir stebėti žmonėms su negalia sudarytą prieinamumą.
Informacijos valdymas⁹⁰	• Pasirūpinkite, kad informacijos valdymo sistemose būtų nurodyta informacija apie tai, kokia apimtimi žmonės su negalia gali gauti pagalbą ir apsaugą bei dalyvauti jiems aktualioje veikloje. • Pasirūpinkite, kad apie žmones, turinčius negalią, surinkta informacija būtų patikima, atnaujinta ir joje atsispindėtų įgyta geroji patirtis žmonių su negalia apsaugos, pagalbos ir dalyvavimo atžvilgiu. Pritaikytais formatais dalinkitės turima informacija grupių ataskaitose. Laikykitės duomenų etikos ir apsaugos principų.⁹¹

90 Informacijos valdymas – tai duomenų ir informacijos rinkimas, analizė ir tvarkymas humanitarinės programos ciklo metu.

91 Žr. ICRC, *Professional Standards for Protection Work Carried Out by Humanitarian and Human Rights Actors in Armed Conflict and Other Situations of Violence* (2018), Chapter 6, Managing data and information for protection outcomes, pp. 106–148; ir NTK [22 straipsnio 2 dalį](#).

(Humanitarinių ir plėtros organizacijų) programų sudarytojai^{92,93}

Pasirengimas	• Visuose nelaimių rizikos mažinimo ir pasirengimo ekstremaliosioms situacijoms programų etapuose konsultuokitės, įtraukite ir bendradarbiaukite su žmonių, turinčių negalią, ryšių centrais, pačiais žmonėmis, turinčiais negalią, ir įvairiems žmonėms su negalia atstovaujančiomis ŽNO. • Bendradarbiaudami su ŽNO, suorganizuokite darbuotojų ir partnerių informuotumą gerinančius ir gebėjimus ugdančius mokymus žmonių su negalia įtraukties klausimais. • Padėkite ŽNO ugdyti ir stiprinti jų turimus gebėjimus, vykdam humanitarinę veiklą visuose lygmenyse: administraciniame, žmogiškųjų išteklių, atskaitomybės, finansų valdymo ir pasiūlymų rašymo.
Poreikių vertinimas ir analizė	• Analizuokite veiksnus, prisidedančius prie pavojų, su kuriais susiduria nukentėję gyventojai, turintys negalią, atsiradimo. Atsižvelgdami į poreikių vertinimą, nustatykite kliūtis, trukdančias žmonėms su negalia pasinaudoti pagalba ir apsauga, bei priemones, kuriomis galima sudaryti palankesnes sąlygas gauti pagalbą ir apsaugą. • Pasirūpinkite, kad poreikių vertinimo procesai būtų prieinami žmonėms su negalia. Prireikus, pasiūlykite sudaryti tinkamas sąlygas, kad būtų supaprastintas ir palengvintas žmonių su negalia vykdomas ir su jais susijęs informacijos rinkimas. • Pasirūpinkite, kad pagrindiniais tikslinių grupių ir poreikių vertinimo komandų informantais būtų žmonės, turintys įvairias negalias.
Strateginis veiklos planavimas	• Pasirūpinkite, kad vienu iš humanitarinės pagalbos teikimo plano tikslų būtų žmonių su negalia reikalavimų tenkinimas. Parenkite ir įtraukite rodiklius, pagal kuriuos būtų galima įvertinti žmonių su negalia įtrauktį. • Parenkite dvejopą planą (angl. <i>twin-track plan</i>), pagal kurį būtų įgyvendinami projektai ir strategijos, kuriais būtų užtikrinama, kad žmonės su negalia turėtų lygias galimybes naudotis pagalba ir apsauga. Šiuo tikslu apmąstykite informavimo, namuose teikiamų paslaugų, prieinamos (pritaikytos) infrastruktūros, tinkamų sąlygų sudarymo ir kitus klausimus. • Palaikykite ryšius ir plėtokite partnerystes su organizacijomis, kurių veikla yra orientuota į žmones su negalia, o taip pat su paslaugų teikėjais ir įvairiems žmonėms su negalia atstovaujančiomis ŽNO.
Išteklių telkimas	• Parenkite įtraukų biudžetą, kuriame būtų pripažįstama prieinamumo ir tinkamų sąlygų sudarymo svarba. Nustatydami prioritetus ir lėšas, kurių reikės siekiant pašalinti kliūtis, su kuriomis susiduria žmonės, turintys negalią, bandydami pasinaudoti pagalba ir apsauga, į šią veiklą įtraukite ŽNO ir žmonių su negalia ryšių centrus. • Kaip darbuotojus arba konsultantus įdarbinkite žmones su negalia ir asmenis, turinčius įgūdžių spręsti negalios klausimus.

92 Kai kurie šiame skyriuje aprašyti veiksmai taip pat bus aktualūs analizės ir informacijos valdymo specialistams.

93 Taip pat žr. Jungtinių Tautų [Žmonių su negalia įtraukties strategiją](#) (2019), kurioje yra nurodyti Jungtinių Tautų organizacijų vadovams keliami konkretūs lūkesčiai.

Igyvendinimas ir stebėseną	• Pasirūpinkite, kad stebint veiklą būtų naudojami žmonių su negalia įtraukties rodikliai, o duomenys būtų rūšiuojami pagal lytį, amžių ir negalią. • Sistemingai peržiūrėkite ir analizuokite, koku mastu susiję asmenys gali naudotis programomis, o prireikus, imkitės taisomųjų veiksmų. • Renkite ataskaitas apie tai, su kokiomis kliūtimis ir pavojais susiduria žmonės, turintys negalią, bandydami gauti humanitarinę pagalbą ir apsaugą. Dalinkitės gerąja patirtimi; platinkite informaciją ir taikykite standartus⁹⁴ bei priemones.
Vertinimas	• Rengdami, planuodami ir atlikdami vertinimus, kurių klausimai yra susiję su žmonėmis, turinčiais negalią (jų apsauga, saugumu ir vienodomis galimybėmis), pasitarkite su įvairiems žmonėms su negalia atstovaujančiomis ŽNO. • Pasirūpinkite, kad žmonės su negalia galėtų prisijungti prie vertinimo procesų ir aktyviai juose dalyvauti. • Išplatinkite vertinimo ataskaitas įvairiais pritaikytais formatais. Koreguodami programas, remkitės šių vertinimo ataskaitų išvadomis.
Koordinavimas	• Į koordinavimo mechanizmus įtraukite įvairiems žmonėms su negalia atstovaujančias ŽNO. • Skatinkite grupes bendradarbiauti žmonių su negalia įtraukties klausimais. Sukurkite žmonių su negalia nukreipimo mechanizmus; skatinkite gretutinių dalykų mokymosi veiklas; siūlykite dalyvauti mokymuose, kuriuos vestų konkretaus sektoriaus ekspertai ir ŽNO.
Informacijos valdymas⁹⁵	• Pasirūpinkite, kad pagal žmonių su negalia pateiktus duomenis, būtų galima nustatyti ir parengti ataskaitas apie atliktus darbus, pasiektus rezultatus ir humanitarinės pagalbos teikimo planuose nustatytus rodiklius. • Įpratinkite darbuotojus rinkti ir analizuoti su negalia susijusius duomenis, įskaitant duomenis apie įtraukties kliūtis ir įtrauktį gerinančius veiksnius. • Sukurkite arba pritaikykite priemones, kuriomis būtų galima gauti informaciją apie tai, kokia apimtimi žmonės su negalia gali prisijungti prie pagalbos ir apsaugos programų bei dalyvauti jiems aktualioje reagavimo veikloje. • Pasirūpinkite, kad neskelbtini asmens duomenys būtų renkami, saugomi ir tvarkomi laikantis atitinkamų duomenų etikos ir apsaugos principų.⁹⁶

94 Pavyzdžiui, „Sphere“ standartus, Humanitarinės įtraukties standartus ir Humanitarian Hands-on Tool programėlę.

95 Informacijos valdymas – tai duomenų ir informacijos rinkimas, analizė ir tvarkymas humanitarinės programos ciklo metu.

96 Žr. ICRC, *Professional Standards for Protection Work Carried Out by Humanitarian and Human Rights Actors in Armed Conflict and Other Situations of Violence* (2018), Chapter 6, Managing data and information for protection outcomes, pp. 106–148; ir NTK [22 straipsnio 2 dalį](#).

Pagalbos teikėjai

Pasirengimas	• Į kvietimų teikti paraiškas, pasiūlymų ir sutarčių sąlygas įtraukite kriterijus ir politikas, susijusias su žmonių, turinčių negalią, įtrauktimi. • Pasirūpinkite, kad darbuotojai mokėtų įtraukti žmones su negalia ir kad šiuo tikslu būtų paskirtas žmonių su negalia ryšių centras. Remdamiesi šiomis gairėmis, įgyvendinimo partneriams parenkite rekomendacijas negalios klausimais. • Investuokite į pasiruošimą ir skirkite lėšų, padėti ugdyti gebėjimus, siekdami užtikrinti, kad visi humanitarinės srities suinteresuoti subjektai, įskaitant ŽNO, būtų aprūpinti reikiamomis priemonėmis ir pasirenę įtraukti žmones su negalia į humanitarinę veiklą. • Nurodykite, kad ataskaitas turi sudaryti surinkti duomenys apie žmones su negalia, įskaitant duomenis apie prieinamumą, kliūčių pašalinimą ir paslaugų kokybę. Reikalaukite, kad duomenys būtų rūšiuojami pagal lytį, amžių ir negalią.
Poreikių vertinimas ir analizė	• Padėkite įgyvendinimo partneriams lengviau atlikti žmonių su negalia poreikių vertinimus ir analizes. Juose turėtų būti nurodyta, su kokiomis grėsmėmis šie žmonės susiduria, kokią galimybę turi pasinaudoti apsauga ir pagalba, kokia yra paslaugų kokybė ir kokios yra kliūtys.
Strateginis veiklos planavimas	• Reikalaukite, kad įgyvendinimo partneriai parengtų ir įtrauktų žmonių su negalia įtraukties strategijas, kurios vėliau bus laikomos finansavimo reikalavimų dalimi. • Skatinkite partnerius ir padėkite jiems kurti metodus, kuriais būtų nustatomi, analizuojami ir šalinami pavojai, su kuriais susiduria žmonės, turintys negalią.
Išteklių telkimas	• Pasirūpinkite, kad žmonių su negalia įtrauktis būtų laikoma finansavimo prioritetu ir nustatykite tokius finansavimo tikslus, kad būtų gerinamas jų prieinamumas ir skatinamas dalyvavimas. • Kad būtų lengviau atrinkti ir stebėti pasiūlymus, žmonių su negalia įtraukties rodiklį naudokite kartu su kitais atitinkamais rodikliais, pavyzdžiui, lyties ir amžiaus rodikliu. • Skatinkite į programas įtraukti žmones su negalia, atsižvelgiant į visuotinius dalyvavimo įsipareigojimus. • Pasirūpinkite, kad finansavimo prašymai būtų prieinami įvairiems žmonėms su negalia atstovaujančioms ŽNO. Prireikus, atitinkamai pritaikykite finansavimo kriterijus, kad vietinės ŽNO juos atitiktų.
Igyvendinimas ir stebėseną	• Vertindami partnerių programas, pasitarkite su žmonėmis, turinčiais negalią; aptarkite jų galimybes gauti pagalbą ir apsaugą. • Vertinkite ataskaitas arba stebėkite įgyvendinimo partnerių veiklos rezultatus, remdamiesi Neįgaliųjų teisių konvencijoje (NTK) nustatytais kriterijais. Teikite atsiliepimus ir rekomendacijas partneriams. • Stebėkite partnerių dedamas pastangas, siekiant įtraukti žmones su negalia.

Vertinimas	• Reikalaukite, kad partneriai žmonių su negalia įtrauktį ir dalyvavimą laikytų sistetine vertinimo dalimi. • Platinkite vertinimų rezultatus įvairiais pritaikytais formatais. • Atsižvelkite į vertinimo rekomendacijas dėl žmonių su negalia įtraukties ir dalyvavimo. • Pasirūpinkite, kad žmonės su negalia dalyvautų sektorių ir tarpsektoriniuose vertinimuose.
Koordinavimas	• Palaikykite darbuotojų, turinčių atitinkamą kvalifikaciją žmonių su negalia įtraukties srityje, paskyrimą (pavyzdžiui, žmonių su negalia ryšių centruose, humanitarinę pagalbą teikiančių šalių komandose, sektorių ir grupių koordinavimo mechanizmuose). • Skatinkite ir padėkite įvairiems žmonėms su negalia atstovaujančioms ŽNO dalyvauti humanitarinėse intervencijose ir koordinavimo mechanizmuose.
Informacijos valdymas⁹⁷	• Reikalaukite, kad partneriai rūšiuotų informaciją, įskaitant informaciją apie kliūtis ir jų pašalinimą, pagal žmonių su negalia lytį, amžių ir negalios formą. • Parenkite ataskaitas apie žmonių su negalia įtraukties srityje padarytą pažangą; pasidalinkite išmoktomis pamokomis ir įgyta gerąja patirtimi. • Kai informacijos apie krizę arba pavojaus poveikį nukentėjusiems žmonėms su negalia nėra, padėkite partneriams rinkti duomenis apie žmones su negalia. • Reikalaukite, kad neskelbtini asmens duomenys būtų renkami, saugomi arba tvarkomi laikantis atitinkamų duomenų etikos ir apsaugos principų.⁹⁸

Žmonių su negalia organizacijos (ŽNO)

Humanitarinės veiklos dalyviai turėtų įtraukti įvairiems žmonėms su negalia atstovaujančias ŽNO į visus humanitarinės pagalbos programos ciklo etapus. Jos gali pasidalinti savo turimomis žiniomis ir patirtimi apie žmones su negalia, padėti vadovauti ir užtikrinti, kad žmonės su negalia būtų visapusiškai įtraukti į humanitarinę veiklą ir joje visapusiškai dalyvautų. Kai nėra vietinės ŽNO, humanitarinės veiklos dalyviai turėtų įtraukti savitarpio pagalbos grupes arba žmones su negalia.

Pasirengimas	• Skatinkite naudoti tokias, humanitarinės veiklos metu išbandytas, priemones, kaip Vašingtono grupės trumpas klausimų apie negalią rinkinys, kuris suteikia galimybę duomenis rūšiuoti pagal lytį, amžių ir negalią. • Palaikykite žmonių su negalia teises pavojaus ir ekstremaliųjų situacijų metu ir pasirūpinkite, kad visos nelaimių rizikos mažinimo programos ir pasirengimo ekstremaliosioms situacijoms programos būtų visapusiškai prieinamos žmonėms su negalia. • Didinkite informuotumą ir renkite mokymus bendruomenės nariams, žmonėms su negalia, humanitarinės srities suinteresuotiems subjektams ir pirmosios pagalbos teikėjams apie žmonių su negalia poreikius, teises ir gebėjimus. Paaiškinkite jų bendravimo reikalavimus. • Skatinkite pabėgėlius su negalia naudotis nacionalinėmis paslaugomis ir sistemomis.
Poreikių vertinimas ir analizė	• Dalyvaukite poreikių vertinimuose bei kiekybinės ir kokybinės informacijos rinkime. Dalyvaukite, nustatant tiek kliūtis, trukdančias įtraukti žmones su negalia, tiek jų įtrauktį palengvinančias priemones. • Padėkite kurti priemones ir rengti pritaikytus poreikių vertinimus. Jie turėtų sudaryti tinkamas sąlygas ir įtraukti žmones su negalia į vertinimo komandas, tikslinių grupių diskusijas ir t. t.
Strateginis veiklos planavimas	• Taikykite žmogaus teisėmis grindžiamą požiūrį į žmones su negalia, kad humanitarinės srities suinteresuoti subjektai ir vyriausybės būtų atskaitingi, rengiant humanitarinės pagalbos teikimo planus ir kitas humanitarinės pagalbos planavimo priemones. • Atstovaukite žmonėms su negalia susirinkimuose ir ginkite jų teises. • Užmegzkite ryšius su nukentėjusiais žmonėmis, turinčiais negalią, įskaitant pabėgėlius ir kitus perkeltuosius asmenis, bei įtraukite juos į vietinių ŽNO tinklus.
Išteklių telkimas	• Padėkite kurti biudžetus, kuriais finansuojamos žmonių su negalia įtrauktį skatinančios veiklos. Tokiuose biudžetuose turėtų būti numatytas tinkamų sąlygų sudarymas, tinkamo būsto suteikimas, ŽNO dalyvavimas ir t. t. • Palaikykite bendrą žmonių teisių gynimą, siekdami didinti reagavimo į krizes finansavimą. • Prisidėkite prie išteklių telkimo visuose lygmenyse ir padėkite juos telkti.

⁹⁷ Informacijos valdymas – tai duomenų ir informacijos rinkimas, analizė ir tvarkymas humanitarinės programos ciklo metu.

⁹⁸ Žr. ICRC, *Professional Standards for Protection Work Carried Out by Humanitarian and Human Rights Actors in Armed Conflict and Other Situations of Violence* (2018), Chapter 6, Managing data and information for protection outcomes, pp. 106–148; ir NTK [22 straipsnio 2 dalį](#).

Igyvendinimas ir stebėseną	- Dalyvaukite renkant duomenis, skirtus stebėti ir teikti ataskaitas apie galimybę naudotis paslaugomis ir pagalba, saugumo pavojus, žmogaus teisių pažeidimus, finansavimo naudojimą ir kt. - Palaikykite intervencijas, kurios yra naudingos asmenims, esantiems rizikos grupėse, įskaitant žmones su negalia. - Pasitarkite prieinamos infrastruktūros, paslaugų ir informacinės medžiagos kūrimo klausimais.
Vertinimas	- Padėkite vertinimo komandoms įvertinti prieinamumą ir kokia apimtimi žmonės su negalia gali visapusiškai naudotis savo žmogaus teisėmis, atsižvelgiant į jų lytį, amžių ir turimas skirtingas negalias. - Nustatykite, kokius atitinkamus klausimus apie įtrauktį reikia užduoti vertinimų metu. Žmonių su negalia vertinimuose turėtų būti atsižvelgiama į paslaugų pritaikymą, prieinamumą, įperkamumą, atskaitomybę ir kokybę, o taip pat reagavimo veiklos veiksmingumą, efektyvumą, poveikį ir aktualumą. - Bendradarbiaudami su vyriausybe ir humanitarinės srities suinteresuotais subjektais, surinkite duomenis ir dokumentuose nurodykite įgytą gerąją patirtį ir išmoktas pamokas, susijusias su įtrauktimi ir pagalbos bei apsaugos paslaugų prieinamumu. - Pritarkite, jog vertinimo išvados turėtų būti įtrauktos į programų planavimo ir įgyvendinimo procesus.
Koordinavimas	- Nustatykite ŽNO ryšių centrus, kurie galėtų dalyvauti grupių ir pogrupių susirinkimuose visais lygmenimis, įskaitant humanitarinės pagalbos komandos narių vaidmens atlikimą. - Koordinuokite (tiek nacionalines, tiek vietines) ŽNO ir papildykite humanitarinės pagalbos koordinavimo mechanizmų turimus duomenis jų pateikta informacija, naudodami 5K priemonę.⁹⁹ - Dalyvaukite renkant informaciją apie pavojus ir kliūtis, su kuriomis susiduria žmonės, turintys negalią, ir apie jų galimybes naudotis paslaugomis. Teikite atsiliepimus humanitarinės veiklos dalyviams ir žmonių su negalia ryšių centrums.
Informacijos valdymas ¹⁰⁰	- Skatinkite informacijos valdytojus rinkti ir analizuoti informaciją apie tai, koku mastu žmonės su negalia gali naudotis pagalbos ir apsaugos paslaugomis. - Padėkite aiškinti ir analizuoti informaciją apie negalios tendencijas ir žmonių su negalia programas. - Pasirūpinkite, kad informacija ŽNO nariams, žmonėms su negalia ir kitai auditorijai būtų platinama įvairiais pritaikytais formatais. - Perduokite duomenis ir vertinimus apie žmones su negalia jų ryšių centrums ir koordinavimo mechanizmams. - Reikalaukite, kad neskelbtini asmens duomenys būtų renkami, saugomi arba tvarkomi laikantis atitinkamų duomenų etikos ir apsaugos principų.¹⁰¹

99 Kas ką daro, kur, kada ir kam? (5K) priemonė yra naudojama, siekiant surinkti vietoje turimus duomenis ir sukurti tokius informacinius produktus, kaip žemėlapiai ir pasiekimų lentelės. 5K priemonė gali padėti išvengti netyčinio skirtingų agentūrų veiklos dubliavimosi ir padėti suinteresuotiems subjektams, įskaitant nukentėjusias bendruomenes ir vietos valdžios institucijas, nustatyti reagavimo veiklos trūkumus.

100 Informacijos valdymas – tai duomenų ir informacijos rinkimas, analizė ir tvarkymas humanitarinės programos ciklo metu.

101 Žr. ICRC, *Professional Standards for Protection Work Carried Out by Humanitarian and Human Rights Actors in Armed Conflict and Other Situations of Violence* (2018), Chapter 6, Managing data and information for protection outcomes, pp. 106–148; ir NTK [22 straipsnio 2 dalį](#).

10 SEKTORIŲ VEIKLA

Sektorių ir tarpsektorinis koordinavimas

Humanitarinės pagalbos koordinavimo tikslas yra pagerinti teikiamos humanitarinės pagalbos veiksmingumą, didinant nuspėjamumą, atskaitomybę ir stiprinant partnerystę.

Sektorių ir tarpsektorinio koordinavimo metu yra teikiamos rekomendacijos ir gairės, kaip vykdyti humanitarinę veiklą, susitariant dėl įsipareigojimų ir veiksmų, kuriais būtų gerinama asmenų įtrauktis ir dalyvavimas. Koordinavimo mechanizmai gali būti įvairių formų, o kai kurie toje pačioje šalyje gali būti įgyvendinami vienu metu.

(Prireikus) grupių ir sektorių koordinavimo mechanizmus aktyvuoja ekstremaliosios situacijos arba humanitarinės pagalbos koordinatoriai, arba nuolatinis koordinatorius kartu su humanitarinę pagalbą teikiančios šalies komanda (HPTŠK) bei atitinkamos šalies vyriausybė. Juos aktyvavus, prasideda [humanitarinės pagalbos programos ciklas](#).

Nors koordinavimo mechanizmais vis dažniau yra sprendžiami negalios klausimai darbo grupėse, tačiau koordinavimas tebėra *ad hoc* ir nenuoseklus. Negalia vis dar nėra sistemingai įtraukiama į tarpžinybinius koordinavimo mechanizmus.

Jei grupių arba sektorių koordinavimo mechanizmai nebuvo sukurti arba yra aktyvuoti tik iš dalies, atitinkamos vyriausybės gali naudoti savo koordinavimo sistemą. Kad ir kokios formos būtų naudojami koordinavimo mechanizmai, būtina į vyriausybės vadovaujamus koordinavimo procesus ir kitas reagavimo veiklos strategijas įtraukti žmonių su negalia organizacijas (ŽNO).

Negalios klausimų sprendimas koordinavimo mechanizmuose

Žmonių su negalia įtrauktis suteikia galimybę stiprinti tarpsektorinį koordinavimą. Tarpsektoriniais koordinavimo mechanizmais turėtų būti užtikrinta, kad žmonės su negalia turėtų galimybę gauti pagalbą ir apsaugą taip pat, kaip ir kiti nuo krizės nukentėję asmenys, ir turėtų būti laikomi humanitariniais suinteresuotaisiais subjektais. Įgyvendinus šiuos tikslus tarpžinybiniu, sektorių ir tarpsektoriniu lygmenimis, padidės apsaugos svarba, bus palaikomas žmogaus teisėmis grįstas požiūris ir padidės atskaitomybė nukentėjusiems žmonėms (ANŽ).

Veiksmai, kurių turėtų imtis humanitarinės pagalbos koordinavimo mechanizmai, siekiant skatinti žmonių su negalia įtrauktį, yra nurodyti lentelėje apie [suinteresuotų subjektų vaidmenį ir pareigas](#).

Pagrindiniai elementai – privalomi veiksmai

Sektorių ir tarpsektorinio koordinavimo metu, visuose humanitarinės pagalbos teikimo etapuose būtina imtis privalomų veiksmų, skirtų įtraukti žmones su negalia.

Dalyvavimas

- Pasirūpinkite, kad žmonės su negalia, jų šeimos nariai ir ŽNO aktyviai dalyvautų koordinavimo mechanizmuose, tarpsektoriniuose poreikių vertinimuose bei

[Humanitarinių poreikių apžvalgų](#) ir [Humanitarinės pagalbos teikimo planų](#) (HPTP) rengime.

- Pasirūpinkite, kad įvairūs žmonės su negalia būtų tinkamai atstovaujami. Atsižvelkite į įvairias negalios formas, lytį ir amžių. Dėkite bendras pastangas, kad būtų ginamos nepakankamai atstovaujamos grupės, įskaitant asmenis, turinčius intelekto ir psichosocialinę negalią, čiabuvius, moteris ir mergaites.

Kliūčių pašalinimas

- Atlikdami poreikių vertinimus, nustatykite su kokiomis kliūtimis ir pavojais susiduria žmonės, turintys negalią.
- Rengdami humanitarinės pagalbos teikimo planus, remkitės kokybine ir kiekybine informacija apie žmones su negalia, siekdami nustatyti žmones su negalia, jiems kylančius pavojus ir kliūtis bei priemones, kuriomis galima šias kliūtis sušvelninti arba pašalinti.

Įgalinimas ir gebėjimų ugdymas

- Pasirūpinkite, kad koordinavimo mechanizmai įtrauktų ŽNO į gebėjimų ugdymo iniciatyvas.
- Ugdykite koordinavimo veiklą atliekančių darbuotojų gebėjimus žmonių su negalia įtraukties srityje. Į koordinavimo mokymus įtraukite temas apie žmonių su negalia įtrauktį.
- Sukurkite tarpsektorinius žmonių su negalia nukreipimo mechanizmus, kuriais būtų didinama jų įtrauktis.

Duomenų rinkimas ir stebėseną

- Dalinkitės turimais duomenimis apie kiekvienam sektoriui keliamus žmonių su negalia reikalavimus ir atlikite bendrą tarpsektorinę analizę, siekdami visapusiškai suprasti jų situaciją ir reikalavimus.
- Kai patikimų duomenų nėra arba jų negalima surinkti, taikykite 15 % visuotinio negalios paplitimo įvertį.¹⁰²
- Pasirūpinkite, kad negalia būtų aiškiai nurodyta kiekviename humanitarinės pagalbos teikimo planų sektoriuje ir aiškiai rekomenduokite tikslų ir rodiklių duomenis rūšiuoti pagal negalios formą.
- Pasirūpinkite, kad HPTŠK reguliariose stebėsenos ataskaitose būtų reguliariai aptariama žmonių su negalia padėtis (įskaitant jų galimybes gauti humanitarinę pagalbą, jiems kylančius sunkumus, jų pasiekimus ir įgytą patirtį).
- Įvairiais pritaikytais formatais dalinkitės informacija apie žmones su negalia (surūšiuota pagal lytį, amžių ir negalios formą) tarpsektorinėse suvestinėse ir ataskaitose.

¹⁰² PSO ir Pasaulio banko [Pasaulinė ataskaita apie neįgalumą](#) (2011).

STOVYKLŲ KOORDINAVIMAS IR STOVYKLŲ VALDYMAS

Žr. 10 skyrių, o taip pat skyrius „Būstai ir gyvenvietės“ bei „VSSH“.

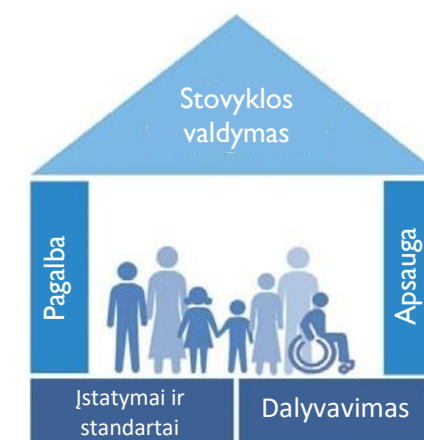
Įžanga

Stovyklų koordinavimas ir stovyklų valdymas (SKSV) yra techninio sektoriaus veiklos. Ši sąvoka reiškia standartizuotus koordinavimo mechanizmus, kurie gali būti taikomi vykdant pabėgėlių operacijas (naudojant [Pabėgėlių koordinavimo modelį](#)) bei operacijas, kuriomis siekiama apsaugoti (SKSV grupės) šalies viduje perkeltus asmenis (ŠVPA).¹⁰³ Pagrindinis SKSV sektoriaus tikslas yra apsaugoti priverstinai perkeltų gyventojų (ir juos priimančių šeimų bei bendruomenių narių) teises.

Praktiškai, šis sektorius siekia užtikrinti, kad asmenys, gyvenantys kolektyvinio arba bendruomeninio perkėlimo sąlygomis, turėtų vienodas galimybes gauti pagalbą ir apsaugą. Tai yra pasiekama koordinuojant ir stebint paslaugų teikimą bei sukuriant atstovaujančias ir atskaitingas valdymo bei dalyvavimo struktūras vietos lygmeniu (stovyklų valdymas); užtikrinant strateginį ir operatyvinį

koordinavimą tarp skirtingų vietų (stovyklų koordinavimas); ir bendrai stebint vykdomą veiklą (stovyklų administravimas). Valdymo ir dalyvavimo struktūromis gali būti komitetai, interesų arba įtakos grupės, arba atsiliepimų ir skundų teikimo mechanizmai ir pan.; kartu šios struktūros užtikrina, kad visi asmenys būtų išklausti ir galėtų dalyvauti, priimant su jais susijusius sprendimus.

Tose vietose, kuriose yra apgyvendinami perkelti gyventojai, SKSV sektorius taip pat atlieka svarbų vaidmenį koordinuojant ir stebint pagalbos ir apsaugos paslaugų teikimą. Jis užtikrina, kad būtų nustatyti ir patenkinti poreikiai, kad atsakingi sektoriai arba dalyviai pašalintų trūkumus ir kad paslaugos nesidubliuotų. Vietos veiklos koordinaciniuose pasitarimuose dažnai dalyvauja visi sektoriai – nuo VSSH ir būsto teikėjų iki asmenų, atsakingų už apsaugą, švietimą ir platinimą, įskaitant perkeltų gyventojų, stovyklos saugumo ir priimančiosios bendruomenės atstovus.

Pagrindinės teisinės priemonės ir kitos sistemos

- [Neįgaliųjų teisių konvencija](#)
- [Pasaulinis susitarimas dėl pabėgėlių](#)
- [Pasaulinis susitarimas dėl saugios, tvarkingos ir teisėtos migracijos](#)

103 UNHCR, *Emergency Handbook: Stovyklų koordinavimas ir stovyklų valdymas*.

Pagrindinės sąvokos

Stovyklos/vietos. Sąvokos „stovykla“ arba „vieta“ reiškia įvairias laikino apgyvendinimo vietas, įskaitant pagal planą įkurtas stovyklas, savarankiškai įkurtas stovyklas, kolektyvinius centrus, priėmimo centrus, tranzito centrus ir evakuacijos centrus.¹⁰⁴ Kadangi sąvoka „stovykla“ daugeliu atveju yra nenaudojama, SKSV dalyviai, kalbėdami apie perkeltų gyventojų aplinką, vartoja įvairias kitas sąvokas. Nors yra pripažįstama, kad stovyklos nėra geras gyventojų perkėlimo sprendimas, tačiau kartais tai yra vienintelis įmanomas būdas apsaugoti perkeltus gyventojus ir jiems padėti. SKSV sektorius nepritaria stovyklų įrengimui.

Stovyklų administravimas. Stovyklų administracijos stovyklose ir stovyklų veikloje atlieka vyriausybės arba nacionalinių valdžios institucijų funkcijas.¹⁰⁵

Stovyklų valdymas. Stovyklos vadovybė koordinuoja ir stebi paslaugų, apsaugos ir pagalbos teikimą vienoje stovykloje arba vietoje, laikydamasi atitinkamų nacionalinių ir tarptautinių teisinės apsaugos programų nuostatų ir minimaliųjų humanitarinės pagalbos standartų.¹⁰⁶ Taip skatinamas aktyvus ir prasmingas perkeltų gyventojų dalyvavimas. Stovyklos valdymas yra tiek techninis, tiek socialinis darbas, nes jo metu yra siekiama sudaryti tinkamas gyvenimo sąlygas (vykdant tarpžinybinį koordinavimą stovyklos lygmeniu) ir išlaikyti socialinę įtrauktį ir orumą (dalyvaujant, teikiant atsiliepimus ir į veiklą įtraukiant valdymo struktūras). Stovyklas gali valdyti humanitarinės veiklos dalyviai (UNHCR, TMO, TNVO, nacionalinės NVO), pilietinės visuomenės organizacijos, privačiojo sektoriaus institucijos arba vyriausybė, arba nacionalinės valdžios institucijos.¹⁰⁷

Stovyklų koordinavimas. Stovyklų koordinatoriai yra atsakingi už reagavimo veiklos koordinavimą tarp skirtingų vietų, galimybės naudotis humanitarinėmis paslaugomis suteikimą ir šių paslaugų teikimą bei vietų, kuriose apgyvendinami perkelti gyventojai, apsaugą. Jie koordinuoja vaidmenį ir atsakomybę bendro humanitarinio gyventojų

perkėlimo metu, o koordinavimui vadovauja UNHCR ir (arba) TMO, kurie dažnai dirba kartu su nacionalinėmis valdžios institucijomis. SKSV grupės (ŠVPA atveju) arba sektoriui vadovaujančios agentūros (pabėgėlių atveju) tikslas yra teikti veiksmingai ir efektyviai koordinuotą humanitarinę pagalbą, kai perkelti gyventojai yra priversti ieškoti prieglobsčio laikino apgyvendinimo vietose. Jos gerina gyvenimo sąlygas perkėlimo metu, teikia pagalbą ir apsaugą, ieško ilgalaikių sprendimų, kad būtų galima užbaigti laikiną gyventojų perkėlimą, ir galiausiai valdo vietų, į kurias buvo perkelti gyventojai, organizuotą uždarymą ir laipsnišką jų panaikinimą. Vadovaujanti agentūra arba grupė siekia užbaigti asmenų perkėlimą, siūlydama ilgalaikius sprendimus. TMO ir UNHCR bendrai vadovauja Pasaulinėms SKSV grupėms, dirbančiomis stichinių nelaimių ir konfliktų, dėl kurių susidarė atitinkamos ŠVPA situacijos, o taip pat kitoms šios srities grupėms, kurios dažnai dirba kartu su nacionalinėmis valdžios institucijomis.¹⁰⁸

Evakuacijos centrai yra pastatai, kuriuose suteikiamas laikinas būstas asmenims, bėgantiems nuo konkretaus, tiesioginio pavojaus, pavyzdžiui, kovos arba tokio gamtinio pavojaus, kaip ciklonas arba žemės drebėjimas. Šiam tikslui dažnai yra naudojamos mokyklos, sporto arenos ir religiniai arba visuomeniniai pastatai. Jei įmanoma, avarinės evakuacijos centrai turėtų būti nustatyti ir paruošti dar neįvykus nelaimėms.¹⁰⁹

Vietos pasirengimo komitetai yra bendruomeninės arba vyriausybės reagavimo veiklos struktūros, kurios prižiūri pasirengimo nelaimėms priemones.¹¹⁰

Kliūtys

Gyventojų perkėlimas dažnai vyksta staigiai, o jam pasiruošti įprastai lieka mažai laiko. Tai yra trikdantis įvykis, dėl kurio gali padidėti žmonėms su negalia kylančių kliūčių kiekis arba atsirasti naujų kliūčių. Laikinoje vietoje, kuriose apgyvendinami perkelti gyventojai, žmonės su negalia

dažnai negali pasirūpinti savo būtiniausiais poreikiais arba gauti tinkamos pagalbos ir apsaugos.

Tačiau laikino apgyvendinimo vietose priglausti žmonės su negalia turi teisę gauti humanitarinę pagalbą. Praktiškai tai reiškia, kad humanitarinės veiklos dalyviai privalo imtis veiksmų, kad nustatytų ir pašalintų aplinkos, požiūrio ir institucinės kliūtis, dėl kurių šie žmonės negali gauti pagalbos ir apsaugos. Stovyklose esantys žmonės su negalia taip pat turi teisę dalyvauti stovyklos gyvenime ir su jais susijusių sprendimų priėmimu. Tai reiškia, kad humanitarinės veiklos dalyviai privalo užtikrinti, kad šie žmonės galėtų prasmingai dalyvauti vietų valdymo ir atstovaujančiose struktūrose, suteikti jiems veiksmingą prieigą prie informacijos ir atsiliepimų bei skundų teikimo mechanizmų ir užtikrinti, kad jie galėtų dalyvauti visuomeniniuose renginiuose ir ekonominėje veikloje. Pareiga pašalinti kliūtis ir skatinti prasmingą įtrauktį bei dalyvavimą išlieka visais vietos egzistavimo etapais, pradedant jos planavimu ir įrengimu, priežiūra ir tvarkymu bei baigiant uždarymu ir ilgalaikiais sprendimais.

Standartai ir gairės

- UNHCR „[Darbas su žmonėmis, turinčiais negalią, priverstinio gyventojų perkėlimo metu](#)“ (angl. [Working with Persons with Disabilities in Forced Displacement](#)) (2019).
- „Sphere“ leidinys „[„Sphere“ standartų vadovas](#)“ (2018).
- Organizacijų „Help Age“, „CBM“ ir „Handicap International“ leidinys „[Vyresnio amžiaus žmonių ir žmonių su negalia humanitarinės įtraukties standartai](#)“ (2018).
- TMO, Norvegijos pabėgėlių tarybos ir UNHCR „[Stovyklų valdymo priemonių rinkinys](#)“ (angl. [Camp Management Toolkit](#)) (2015).
- SKSV grupės „[Kolektyvinių centrų įrengimo rekomendacijos](#)“ (angl. [Collective Centre Guidelines](#)) (2010).
- „[Pagrindiniai gyventojų perkėlimo šalies viduje principai](#)“ (angl. [Guiding Principles on Internal Displacement](#)) (2004).
- SKSV „[Gyventojų perkėlimo į miesto teritorijas ir jų iškraustymo iš stovyklų apžvalga](#)“ (angl. [Urban Displacement and Out of Camps Review](#)) (2013).

- SKSV grupės leidinys „[PSPSP ekstremaliųjų situacijų atvejais: Ką turėtų žinoti stovyklų koordinavimo ir stovyklų valdymo dalyviai?](#)“ (angl. [MHPSS in Emergency Settings: What should Camp Coordination and Camp Management Actors Know?](#)) (2014).

Pagrindiniai elementai – privalomi veiksmai

Igyvendinant įtraukias žmonių su negalia SKSV programas, privalomų veiksmų būtina imtis visuose humanitarinės veiklos etapuose.

Dalyvavimas

- Aktyviai įtraukite žmones su negalia, jų šeimos narius ir žmonių su negalia organizacijas (ŽNO) į kliūčių nustatymo veiklą. Pasirūpinkite, kad jie dalyvautų planuojant, rengiant, įgyvendinant, stebint ir vertinant vietos infrastruktūrą, o taip pat apsaugos ir pagalbos paslaugų teikimo metu gyventojų perkėlimo vietose.
- Pasirūpinkite, kad žmonės su negalia būtų tinkamai atstovaujami tokiuose vietos valdymo mechanizmuose, kaip vietos valdymo komitetai, techniniai komitetai, kurie rūpinasi būsto, VSSH, maisto skirstymo ir apsaugos bei saugumo reikalais, o taip pat tokiose kitose formalaus ir neformalaus dalyvavimo struktūrose, kaip bendruomenės grupės, moterų grupės, jaunimo grupės ir pan. Planuodami atstovavimo veiklą, atsižvelkite ne tik į įvairias negalios formas, bet ir į amžių, lytį ir žmonių įvairovę. Dėkite bendras pastangas, kad būtų ginamos nepakankamai atstovaujamos žmonių su negalia grupės, pavyzdžiui, asmenys, turintys intelekto ir psichosocialinę negalią, čiabuviai, moterys ir mergaitės.
- Įtraukite žmones su negalia į bendruomenės veiklas ir atsiliepimų bei skundų teikimo mechanizmus. Skatinkite pasirūpinti veiksmingomis priemonėmis, kurios ne tik neturėtų kliūčių, bet ir būtų pritaikytos visoms negalios formoms.

104 IOM, Norwegian Refugee Council, UNHCR, [Camp Management Toolkit](#) (2015), p. 9.

105 Konkrečiau tariant, kai vyriausybė arba nacionalinės valdžios institucijos prižiūri stovyklos valdymą arba stovyklos koordinavimą, stovyklos vadovybė, stovyklos koordinatoriai ir stovyklos administracija įvairiais būdais dalijasi atsakomybe.

106 Pavyzdžiui, papildomai žr. „Sphere“ standartus, [Pagrindinius humanitarinius standartus](#) ir Help Age, CBM, Handicap International, [Humanitarian inclusion standards for older people and people with disabilities](#).

107 Žr. IOM, Norwegian Refugee Council, UNHCR, [Camp Management Toolkit](#) (2015) ir [CCCM Cluster's training material](#).

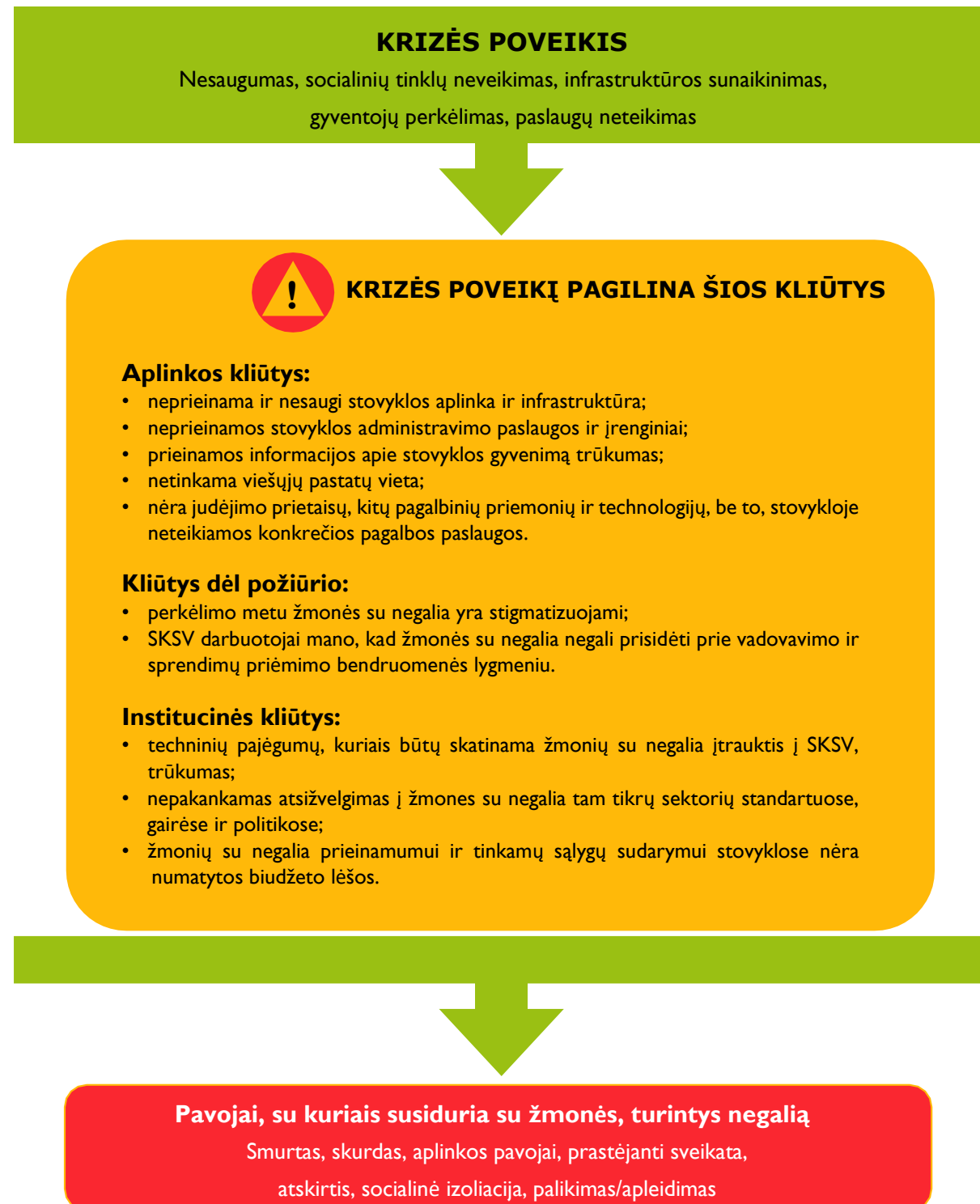
108 Žr. IOM, Norwegian Refugee Council, UNHCR, [Camp Management Toolkit](#) (2015), p. 14.

109 Ten pat, 18 psl.

110 Global Camp Coordination and Camp Management (CCCM) Cluster, [The MEND Guide – Comprehensive Guide for Planning Mass Evacuations in Natural Disasters](#) (2014), p. 23.

6 pav. | Kliūtys, trukdančios naudotis SKSV paslaugomis ir dalyvauti šioje veikloje

KAIP PAGILĖJA KRIZĖS POVEIKIS ŽMONĖMS SU NEGALIA SKSV METU

Kliūčių pašalinimas

- Nustatykite ir stebėkite kliūtis, trukdančias žmonėms su negalia naudotis paslaugomis laikino apgyvendinimo vietose. Ieškokite sprendimų, galinčių pašalinti kliūtis, ir imkitės veiksmų, kad būtų sudarytos tinkamos sąlygos.
- Skatinkite visus rangovus, planuojančius ir įkuriančius vietas, taikyti universalus dizaino principus.
- Pasirūpinkite, kad visa informacija ir pranešimai (apie pagalbos ir apsaugos paslaugas, ilgalaikius sprendimus, vietų uždarymo procedūras ir t. t.) būtų pateikiami įvairiomis pritaikytomis formomis. Atsižvelkite į žmonių, turinčių klausos, regos, intelekto ir psichosocialinę negalią, poreikius.
- Įgyvendinkite strategijas, skirtas mažinti negalios stigmatizavimą. Didinkite bendruomenės informuotumą apie žmonių su negalia teises. Kurkite paramos grupes. Skatinkite žmones, turinčius psichosocialinę ir intelekto negalią, ginti savo teises.
- Peržiūrėkite sektorių politikas, gaires ir priemones, siekdami užtikrinti, kad jose yra aiškiai pripažinta žmonių su negalia teisė į prieigą ir įtrauktį.

Įgalinimas ir gebėjimų ugdymas

- Ugdykite laikino apgyvendinimo vietose dirbančių SKSV dalyvių ir partnerių (pagalbos teikėjų, darbuotojų, paslaugų teikėjų ir rangovų) gebėjimus. Pasiūlykite surengti informuotumo didinimo mokymus apie žmonių su negalia teises, įskaitant negalios, amžiaus, lyties, migracijos statuso, religijos ir lytiškumo tarpusavio sąveiką.

- Įpratinkite SKSV dalyvaujančias ŽNO palaikyti įtraukų pagalbos teikimą ir sudaryti palankesnes sąlygas prasmingam žmonių su negalia dalyvavimui.
- Pasitelkite žmones su negalia ir ŽNO, kad jie prisidėtų prie stovyklose vykdomos gebėjimų ugdymo veiklos.

Duomenų rinkimas ir stebėseną

- Humanitarinės programos ciklo metu sistemingai rinkite ir analizuokite duomenis apie žmones su negalia, juos rūšiuodami pagal lytį, amžių ir negalios formą. Naudokite duomenis, siekdami įvertinti, kiek veiksmingai žmonės su negalia gali naudotis esminiais dokumentais ir jiems prieinamomis paslaugomis (pavyzdžiui, registracijos procesais, neįgalųjų pažymėjimais, gimimų registravimu). Kai patikimų duomenų nėra arba jų negalima surinkti, taikykite 15 % visuotinio negalios paplitimo įvertį.¹¹¹
- Nustatykite teikiamų paslaugų maršrutus ir jų prieinamumą; taip pat nustatykite kiek yra prieinama infrastruktūra ir ištekliai. Sukurkite žmonių nukreipimo sistemas.
- Dalinkitės informacija apie prieigos kliūtis, susijusias su konkrečiais sektoriais (VSSH, apsaugos, švietimo) ir partneriais, o, prireikus, pasirūpinkite tarpsektoriniu jų koordinavimu.
- Pasirūpinkite, kad renkant ir naudojant duomenis apie žmones su negalia būtų laikomasi duomenų etikos ir apsaugos principų (įskaitant konfidencialumo laikymąsi, informacijos teikimą, informacija grindžiamo sutikimo gavimą ir duomenų saugumą).¹¹²

¹¹¹ PSO ir Pasaulio banko [Pasaulinė ataskaita apie neįgalumą](#) (2011).

¹¹² Žr. ICRC, [Professional Standards for Protection Work Carried Out by Humanitarian and Human Rights Actors in Armed Conflict and Other Situations of Violence](#) (2018), Chapter 6, Managing data and information for protection outcomes, pp. 106–148; ir NTK [22 straipsnio 2 dalį](#).

INTEGRUOTA PAGALBA	TIKSLINĖ PAGALBA
SKSV programos ir koordinavimo struktūros yra rengiamos ir pritaikomos taip, jog būtų galima užtikrinti, kad laikino apgyvendinimo vietose teikiamos pagalbos ir apsaugos paslaugos bei valdymo struktūros ir kita veikla būtų įtraukios ir prieinamos visiems, įskaitant žmones su negalia.	SKSV agentūros imasi konkrečių veiksmų, kad patenkintų žmonių su negalia poreikius ir užtikrintų jiems prieigą prie vietos infrastruktūros, paslaugų, informacijos ir abipusio ryšio sistemų. Jos siekia įgalinti žmones su negalia, naudodamos dalyvavimo ir valdymo mechanizmus.

Toliau pateiktos rekomendacijos padės SKSV dalyviams nustatyti ir pašalinti kliūtis, su kuriomis susiduria ne tik žmonės su negalia, bet ir jų šeimos nariai, pagalbiniai asmenys ir globėjai, bandydami stovyklose naudotis infrastruktūra, informacija ir paslaugomis.

Rekomenduojami veiksmai

	Pasirengimas	Reagavimas	Atsigavimas
I. Vertinimas, analizė ir planavimas			
Peržiūrėkite politiką, gaires, priemones ir standartines veiklos procedūras, vadovaudamiesi IASC gairėmis dėl žmonių su negalia įtraukties.	X		
Tapkite ŽNO partneriais. Paraginkite jas ištirti bendradarbiavimo sritis ir surengti SKSV darbuotojams bei suinteresuotiems asmenims mokymus negalios klausimais.	X		
Ugdykite SKSV dalyvių ir suinteresuotų asmenų įgūdžius ir žinias apie žmonių su negalia įtrauktį.	X		
Atlikite kolektyvinių arba evakuacijos centrų nustatymo ir prieinamumo auditus, įskaitant vietų įrengimo auditus.	X		X
Nustatykite ir išanalizuokite pavojus ir kliūtis. Planavimo metu, parenkite poveikio mažinimo priemones šioms problemoms spręsti.	X		

	Pasirengimas	Reagavimas	Atsigavimas
Nustatykite suinteresuotuosius asmenis. Įtraukite nacionalinių interesų turinčias organizacijas ir valdžios institucijas, kurių tikslas yra patenkinti žmonių su negalia poreikius ir pašalinti jiems kylančias kliūtis (pavyzdžiui, sveikatos, švietimo, socialinių paslaugų, aprūpinimo būstais, viešųjų darbų ministerijas ir pan.). Stiprinkite esamus tinklus.	X		
Įtraukite žmones su negalia ir ŽNO į veiklą, konsultuokitės su jais ir prašykite pateikti atsiliepimų apie tai, kokias jie turi galimybes naudotis paslaugomis, gauti pagalbą ir apsaugą. Nustatykite jiems kylančias kliūtis ir kokių veiksmų reikėtų imtis, siekiant jas pašalinti, o taip pat kokios priemonės palengvintų jų prieigą.		X	X
Pasitelkę kvalifikuotus darbuotojus, sukurkite ir įgyvendinkite įtraukias registracijos sistemas ir procesus, kurie padėtų nustatyti žmones su negalia, naudojant skirtingų duomenų apie lytį, amžių ir negalią lenteles. Įmkitės veiksmų, kad būtų įtrauktos visos negalios formos. ¹¹³		X	X
Įtraukite žmones su negalia į vertinimų, veiklos planavimo, strategijų kūrimo, programų įgyvendinimo ir stebėjimo veiklas.		X	X
Pasirūpinkite, kad į planus būtų įtrauktos išeities iš krizės ir sprendimų priėmimo strategijos, o taip pat kad jos būtų prieinamos žmonėms su negalia ir atitiktų jų turimus reikalavimus.		X	X
Pasirūpinkite, kad neskelbtini asmens duomenys būtų renkami, saugomi ir tvarkomi, užtikrinant tinkamą duomenų apsaugą.		X	X
2. Išteklių telkimas			
Nuo pat pradžių atsižvelkite į žmonių su negalia poreikius ir integruokite jų įtrauktį į visus gyventojų perkėlimo aspektus, įskaitant avarinę evakuaciją, prieigą prie vietų, prieigą prie paslaugų, ilgalaikių sprendimų nustatymą ir t. t.	X	X	X
Nustatykite kokių įgūdžių ir patirties turi turėti komanda. Apsvarstykite įdarbinimo galimybę, siekdami užtikrinti pakankamą techninę kompetenciją. Pasitelkite darbuotojus su negalia arba darbuotojus, žinančius, kaip į veiklą įtraukti žmones su negalia. Jei įmanoma, įtraukite ŽNO.		X	
Pasirūpinkite, kad finansavimas būtų lankstus. Atlikite vietos patobulinimo darbus, kad pašalintumėte esamas kliūtis. Sudarykite reikiamas sąlygas, kad žmonės su negalia turėtų tiesioginę prieigą prie paslaugų ir galėtų dalyvauti valdymo struktūrose bei kitose veiklose (apsvarstykite galimybę pasirūpinti transportu, vertėjais ir t. t.).		X	

¹¹³ Žr. UNHCR, *Working with Persons with Disabilities in Forced Displacement* (2011); tuo tarpu registracijos priemonės ir konkrečių reikalavimų kodai yra nurodyti IOM, Norwegian Refugee Council ir UNHCR *Camp Management Toolkit* (2015) p. 141.

	Pasirengimas	Reagavimas	Atsigavimas
3. Įgyvendinimas			
Įtraukite žmones su negalia ir ŽNO į vietos planavimo ir tobulinimo posėdžius. Prašykite jų duoti patarimų, kaip pašalinti kliūtis ir sumažinti saugumo pavojus.		X	X
Palaikykite arba įgyvendinkite valdymo mechanizmus, kurie užtikrintų, jog žmonės su negalia galės dalyvauti oficialiuose ir neoficialiuose konsultacijų ir sprendimų priėmimo procesuose.		X	X
Pasirūpinkite, kad informavimo kampanijos ir skundų bei atsiliepimų teikimo mechanizmai būtų prieinami visiems, nepriklausomai nuo negalios formos, ir būtų platinami įvairiais pritaikytais formatais (žodžiu, raštu, gestų kalba, lengvai skaitoma arba paprasta kalba ir pan.) ir tomis kalbomis, kuriomis kalba nukentėjusios bendruomenės nariai.		X	X
Stebėkite, kiek žmonės su negalia sėkmingai gali naudotis bendrosiomis paslaugomis ir paslaugomis būtent žmonėms su negalia.		X	X
Steikite arba palaikykite stovyklose veikiančius žmonių su negalia komitetus, interesų grupes arba savitarpio pagalbos grupes. Imkitės veiksmų, siekdami užtikrinti, kad stovyklos atstovai ir ŽNO tinkamai atstovautų žmonių su negalia įvairovę tiek stovykloje, tiek už jos ribų.	X	X	X
Pasirūpinkite, kad būtų reguliariai rūpinamasi stovyklų infrastruktūra (tualetų kabinomis, vandeniu, būstu). Siekdami pagerinti jų prieinamumą, atlikite pakeitimus ir nustatykite išteklius.		X	X
Įtraukite žmones su negalia į visas veiklas ir sprendimų priėmimo procesus, susijusius su ilgalaikiais sprendimais. Organizuokite apsilankymus, kad žmonės galėtų „nueiti ir savo akimis pamatyti“ esamas sąlygas, o paskui „grįžę apie jas papasakoti“ kitiems.			X
4. Koordinavimas			
Koordinuokite ir skatinkite tarptautinių standartų įgyvendinimą stovyklose (įskaitant šias gaires). Susitarkite, kokie standartai bus taikomi, ir stebėkite bei vertinkite jų taikymą. ¹¹⁴	X	X	X
Pasirūpinkite, kad susirinkimų vietos būtų prieinamos. Imkitės veiksmų, kad žmonėms su negalia būtų sudarytos tinkamos sąlygos (pasirūpinkite gestų kalbos vertėjais, lengvai skaitoma medžiaga, papildomais apšvietimo įrenginiais ir kt.).	X	X	X

114 Žr. „Sphere“ projekta (2018) bei Help Age, CBM ir Handicap International, *Humanitarian inclusion standards for older people and people with disabilities* (2018).

	Pasirengimas	Reagavimas	Atsigavimas
Palaikykite nacionalinių valdžios institucijų dedamas pastangas šalinti prieigos ir įtraukties kliūtis, su kuriomis susiduria žmonės, turintys negalią. Aptarkite sprendimus ir pasiūlykite atitinkamą pagalbą (pavyzdžiui, mokymus ir gebėjimų ugdymo kursus).	X		
Ginkite žmonių su negalia teises; pašalinkite kliūtis, trukdančias jų įtraukčiai ir galimybėms naudotis paslaugomis bei apsauga; bei palaikykite žmonėms su negalia skirtų tikslinių paslaugų integravimą į sektorines reagavimo veiklas ir programas.	X	X	X
5. Stebėseną ir vertinimą			
Pasirūpinkite, kad skundų teikimo ir atsiliepimų mechanizmai būtų prieinami žmonėms, turintiems įvairias negalias, įskaitant asmenis, likusius prieglaudose arba namuose.		X	X
Į stebėsenos veiklą ir komandas įtraukite moteris, vyrus, mergaites ir berniukus, turinčius tipines negalias.		X	X
Stebėkite vietos ir paslaugų prieinamumą, o taip pat saugumo pavojus (įskaitant SDL), kurie gali turėti įtakos žmonėms su negalia. Tai darykite, atlikdami reguliarius auditus. Konsultuokitės su žmonėmis, turinčiais negalią, bei apsaugos komandomis, ŽNO ir kt.		X	X
Atlikite vertinimus ir pasinaudokite jų išvadomis, kad atitinkamai pakoreguotumėte programas ir užtikrintumėte geresnę žmonių su negalia įtrauktį. Dalinkitės išmoktomis patirtimis ir integruokite įgytą gerąją patirtį į pasirengimo planus.	X	X	X

Priemonės ir literatūros šaltiniai

- SKSV grupės svetainė
 - SKSV grupės „Kolektyvinių centrų įrengimo rekomendacijos“ (angl. *The Collective Centre Guidelines*) (2010)
 - SKSV grupės „Gyventojų perkėlimo į miesto teritorijas ir jų iškraustymo iš stovyklų apžvalga“ (angl. *Urban Displacement and Out of Camps Review*) (2013)
 - „Pagrindiniai gyventojų perkėlimo šalies viduje principai“ (angl. *Guiding Principles on Internal Displacement*) (2004)
 - IASC leidinys „Psichikos sveikatos ir psichosocialinės pagalba ekstremaliųjų situacijų atvejais: Ką turėtų žinoti humanitarinės pagalbos sveikatos srityje teikėjai?“ (angl. *Mental Health and Psychosocial Support in Emergency Settings: What should Humanitarian Health Actors know?*) (2011)
- TMO, NPT ir UNHCR „Stovyklų valdymo priemonių rinkinys“ (angl. *The Camp Management Toolkit*) (2015)
 - UNHCR „Išvada dėl pabėgėlių su negalia ir kitų asmenų, turinčių negalią, kuriuos saugo ir kuriems padeda UNHCR“ (angl. *Conclusion on refugees with disabilities and other persons with disabilities protected and assisted by UNHCR*) (2010)
 - JT pabėgėlių agentūra ir kt. „Darbas su žmonėmis, turinčiais negalią, priverstinio gyventojų perkėlimo metu“ (2019)

12 ŠVIETIMAS

Taip pat žr. skyrius apie **VSSH, SKSV, sveikatą, mitybą ir apsaugą.**

Įžanga

Švietimo ekstremaliųjų situacijų metu yra suteikiama psichosocialinė, fizinė ir kognityvinė pagalba, kuri padeda išgelbėti ir išsaugoti gyvybes. Jis gali padėti išlaikyti besimokančių vaikų pažangą ir suteikti galimybių tiems, kurie jų neturėjo, vykdant pagreitinato ugdymo programas, profesinį mokymą ir kitas neformaliojo bei formaliojo mokymosi programas. Krizės metu dalyvaudami švietimo programose, žmonės įgyja pagrindinių išgyvenimo įgūdžių ir išmoksta rizikos mažinimo strategijų, įskaitant būdus, padedančius apsisaugoti nuo seksualinės prievartos, infekcijų ir sprogstamųjų įtaisų, bei sužino esminę informaciją apie savo teises, sveikatą ir mitybą. Švietimas gali tapti ne tik viską keičiančia ir taiką kuriančia jėga, stiprinančia atsparumą būsimiems sukrėtimams, bet ir palaikyti gyvybiškai svarbias įprasto gyvenimo sąlygas ir rutiną vaikams, jaunimui ir suaugusiesiems, patyrusiems stiprų ekstremaliųjų situacijų poveikį.

Įtraukaus, lygiateisio švietimo ekstremaliųjų situacijų atvejais metu galima visiems suteikti daugiau mokymosi galimybių, pagerinti rezultatus, kurti inovacijas, padėti vyriausybėms „atkurti geresnę padėtį, nei buvo“ ir normalizuoti arba integruoti įtrauktį į po krizių sukurtas sistemas.

Ekstremaliųjų situacijų metu, humanitarinės organizacijos atlieka pagrindinį vaidmenį, atkuriant švietimo sistemas, palaikydamos nacionalinių vyriausybių pastangas. Jei vyriausybės bus linkusios teikti pirmenybę besimokančių asmenų su negalia įtraukčiai ir užtikrinti, kad nacionalinės ir vietos sistemos atitiktų pripažintus pasaulinius žmonių su negalia įtraukties standartus ir gaires, tai gali tapti potencialia galimybe kardinaliai pakeisti esamą situaciją.

Pagrindinės teisinės priemonės ir kitos sistemos

- [4-asis darnaus vystymosi tikslas](#)
- [JT neįgaliųjų teisių konvencija](#)
- [Dakaro veiksmų programa](#)
- [Salamankos pareiškimai ir veiksmų planas](#)
- [JT Vaiko teisių konvencija](#)
- [JT Konvencija dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims](#)
- [Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas](#)
- [Visuotinė žmogaus teisių deklaracija](#)

Pagrindinės sąvokos

Švietimas ekstremaliųjų situacijų metu reiškia programas, kurios įvairaus amžiaus žmonėms krizės metu suteikia galimybę mokytis. Siūlomos programos apima ankstyvąjį ugdymą, pradinį, vidurinį, neformalųjį, techninį, profesinį, aukštąjį išsilavinimą ir suaugusiųjų švietimą. Švietimo ekstremaliųjų situacijų metu yra suteikiama fizinė, psichosocialinė ir kognityvinė apsauga, kuri gali išgelbėti ir išsaugoti gyvybes. Ji yra labai svarbi konfliktų, smurto, priverstinio gyventojų perkėlimo, nelaimių ir visuomenės sveikatos krizių atvejais. Abstrakčiai kalbant, sąvoka „švietimas ekstremaliųjų situacijų metu“ yra ne tik platesnė už sąvoką „reagavimas į ekstremaliąją švietimo situaciją“, bet ir laikoma esmine jos dalimi.¹¹⁵

Įtraukaus švietimo sistemos apima *visus* besimokančius asmenis ir jiems padeda, nepriklausomai nuo jų kilmės, gebėjimų ar turimų reikalavimų. Kad būtų pasiektas šis tikslas, mokymas, mokymo programos, mokyklų pastatai, klasės, žaidimų erdvės, transporto priemonės ir tualetai privalo būti pritaikyti visiems vaikams, esantiems bet kokiame lygyje. Įtraukus švietimas reiškia, kad visi vaikai mokysis kartu tose pačiose mokyklose.¹¹⁶

Specialusis ugdymas – tai vaikų su negalia ugdymas atskiroje mokymosi aplinkoje, pavyzdžiui, specialiojoje mokykloje arba ugdymo centre, kurie dažnai yra atskirti nuo bendruomenės, kitų vaikų ir pagrindinių mokyklų.¹¹⁷ Specialiosios mokyklos įprastai yra skirstomos pagal turimą negalią (pavyzdžiui, aklųjų ar kurčiųjų mokyklos).¹¹⁸

Besimokantys asmenys reiškia asmenis, dalyvaujančius švietimo veikloje arba ją užsiimančius, o taip pat potencialius besimokančiuosius, kurie šiuo metu gali būti atskirti. Besimokančiais asmenimis su negalia gali būti moterys, vyrai, mergaitės ir berniukai. Jie gali priklausyti bet kokio tipo formaliojo arba neformaliojo švietimo sistemai: ankstyvojo ugdymo ir priežiūros programoms, pradinio arba vidurinio išsilavinimo, aukštojo mokslo, profesinio išsilavinimo arba visą gyvenimą trunkančio mokymosi kursų.

Mokytojai arba dėstytojai apima kvalifikuotus pedagogus, kurie tiesiogiai moko mokinius ir studentus. Tai gali būti klasių mokytojai, specialiojo ugdymo mokytojai ar kitokie dėstytojai. Jie gali dirbti klasėje su visa mokinių klase arba studentų grupe, mažose grupėse mokomosios medžiagos patalpoje arba dviese įprastoje klasėje arba už jos ribų.¹¹⁹

Prieinamumas (pritaikomumas) galioja pastatams, informacijai, komunikacijai, mokymo programoms, mokomajai medžiagai (įskaitant vadovėlius), mokymo metodams, vertinimui, kalbai, pagalbinėms paslaugoms, mokyklos transportui, vandeniui ir sanitarinėms sąlygoms, mokyklų valgykloms ir poilsio vietoms.

Kliūtys

Besimokantys asmenys su negalia įprastai yra laikomi labiausiai marginalizuota ir atskirta grupe švietimo sistemose, įskaitant ekstremaliųjų situacijų atvejus.

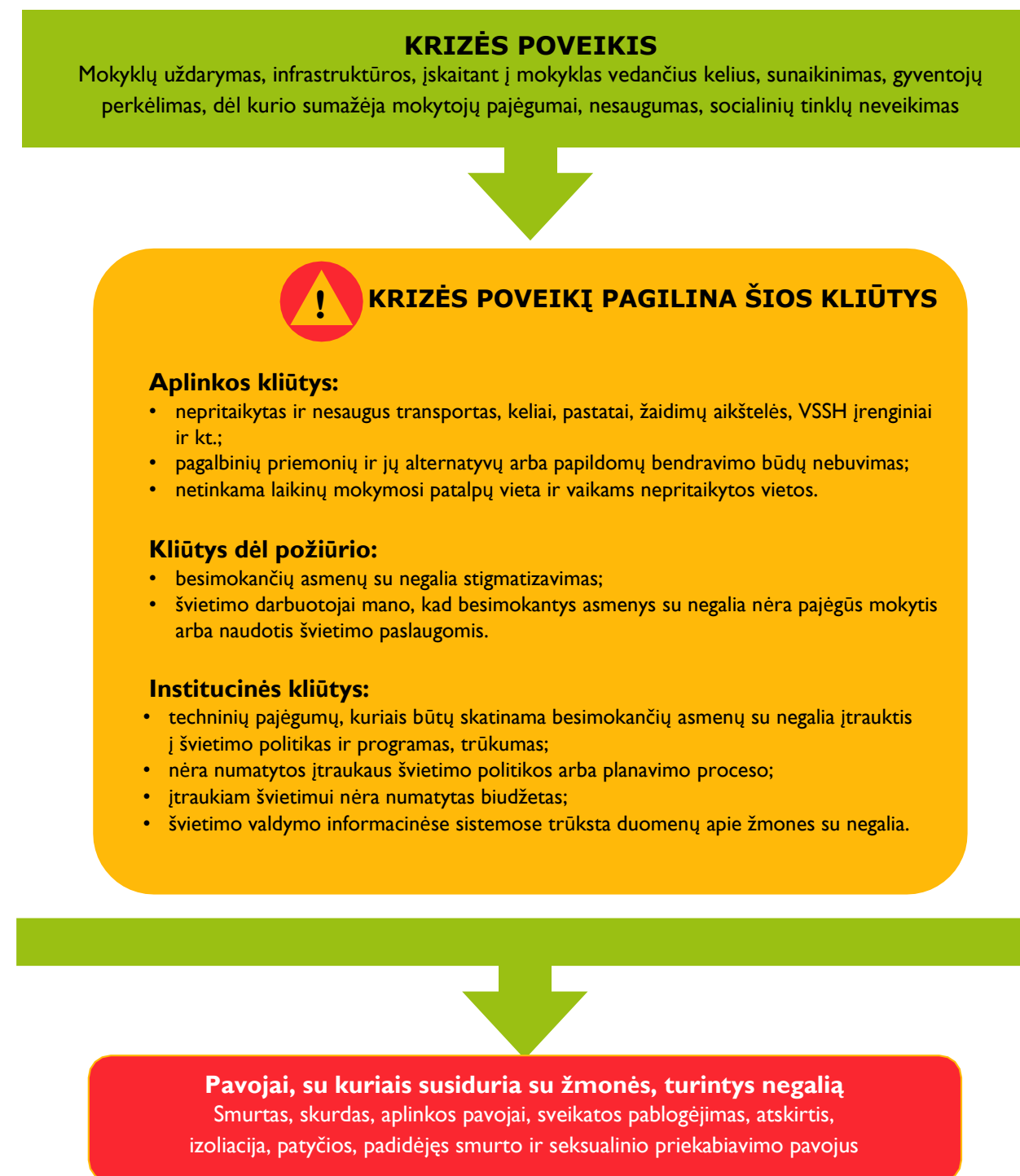
Konfliktų metu, kliūčių, dėl kurių besimokantys asmenys su negalia negali lankyti ankstyvojo ugdymo ir priežiūros įstaigų, mokyklų, kolegijų ir universitetų, dar labiau padaugėja. Tai gali būti aplinkos kliūtys, kliūtys dėl požūrio arba institucinės kliūtys.

Sąvoka **sąveikinė diskriminacija** yra pripažįstamos įvairios asmens tapatybės savybės, tokios kaip lytis, etninė kilmė, amžius, ekonominė padėtis ir negalia, dėl kurių sąveikos asmuo įgyja pranašumą arba patenka į nepalankią padėtį. Sąveikinė diskriminacija gali turėti įtakos besimokančio asmens marginalizavimo arba neįtraukimo į pasiruošimą ekstremaliajai situacijai, reagavimo į ją arba atsigavimą po jos, mastui. Taip pat labai svarbu pripažinti įvairias negalios formas. Besimokantieji su negalia ir besimokantieji, kuriems kyla mokymosi sunkumų, nėra vienuose grupė. Berniukas, turintis intelekto arba fizinę negalią, susidurs su skirtingomis kliūtimis, be to, jis gali turėti visiškai kitokias stipriąsias puses, nei kurčias arba aklas berniukas. Humanitarinės veiklos metu labiausiai marginalizuojami gali būti asmenys, turintys intelekto arba psichosocialinę negalią, o ypač moterys ir mergaitės.¹²⁰

Šie ir kiti veiksniai, įskaitant buvimo vietą ir jos atokumą, privalo būti sistemingai nustatomi ir mažinami, taikant strategijas, skirtas užtikrinti, kad švietimas ir mokymasis visą gyvenimą ekstremaliosios situacijos metu būtų įtraukūs.

7 pav. | Kliūtys, trukdančios naudotis švietimu ir dalyvauti jo veikloje

KAIP PAGILĖJA KRIZĖS POVEIKIS ŽMONĖMS SU NEGALIA ŠVIETIMO SRITYJE

¹¹⁵ Inter-Agency Network for Education in Emergencies/INEE.

¹¹⁶ UNICEF, *Inclusive Education – Including children with disabilities in quality learning: what needs to be done?* (2017).

¹¹⁷ Handicap International, *Policy Paper on Inclusive Education* (2012) pp. 10–12.

¹¹⁸ Save the Children, *Schools for all. Including disabled children in education*, (2002) 10 psl.

¹¹⁹ INEE, *Minimum Standards for Education: Preparedness, Response, Recovery* (2010), p. 94.

¹²⁰ EENET, *The implications of ensuring equal access and inclusion of persons with intellectual disabilities and mental health issues in disaster risk reduction and humanitarian action, A rapid literature review* (2017).

Standartai ir gairės

- Švietimo esant ekstremalioms situacijoms agentūrų tinklo leidinys „[Minimalieji švietimo standartai: pasiruošimas krizėms, reagavimas į jas ir atsigavimas po jų](#)“ (angl. [Minimum Standards for Education: Preparedness, Response, Recovery](#)) (2010)
- Organizacijų „Help Age“, „CBM“ ir „Handicap International“ leidinys „[Vyresnio amžiaus žmonių ir žmonių su negalia humanitarinės įtraukties standartų](#)“ (angl. [Standards for the Inclusion of Older People and People with Disabilities](#)) (2018)
- UNHCR „[Švietimo ekstremaliųjų situacijų metu standartas](#)“ (angl. [Education Emergency Standard](#)) (1.5 versija)
- INEE „[Kišeninis vadovas besimokantiems asmenims su negalia](#)“ (angl. [Pocket Guide to Supporting Learners with Disabilities](#)) (2010)
- INEE „[Švietimas ekstremaliųjų situacijų metu: visų žmonių įtrauktis](#)“ (angl. [Education in Emergencies: Including Everyone](#)) (2009, INEE kišeninis vadovas apie įtraukų švietimą)
- UNHCR „[Švietimas ekstremaliųjų situacijų metu](#)“ (angl. [Education in Emergencies](#))

Pagrindiniai elementai – privalomi veiksmai

Igyvendinant žmonių su negalia įtraukus švietimo programas, privalomų veiksmų būtina imtis visuose humanitarinės veiklos etapuose.

Dalyvavimas

- Pasirūpinkite, kad žmonės su negalia, vaikai, šeimos nariai ir žmonių su negalia organizacijos (ŽNO) būtų įtraukti ir aktyviai dalyvautų priimančiais sprendimus, nustatant kliūtis, planuojant, rengiant, įgyvendinant, stebint ir vertinant visas politikas ir programas, padedančias besimokantiems asmenims su negalia įgyti išsilavinimą.
- Pasirūpinkite, kad žmonės su negalia būtų tinkamai atstovaujami, atsižvelgiant ne tik į visas jų negalios formas, bet ir į amžių, lytį bei įvairovę. Dėkite bendras pastangas, kad apgintumėte oficialiuose ir neoficialiuose mechanizmuose ir procesuose dalyvaujančias nepakankamai atstovaujamas grupes, pavyzdžiui, žmones su intelekto ir psichosocialine

negalia, čiabuvių, moteris ir mergaites.

- Tapkite ŽNO ir kitų švietimo srityje dirbančių organizacijų **partneriais**. Įtraukite šias organizacijas į pagalbos mokytojams arba dėstytojams ir besimokantiems asmenims su negalia, asmeninės pagalbos teikimą ir įtraukaus švietimo palaikymą.

Kliūčių pašalinimas

- Nustatykite ir stebėti švietimo ir mokymosi kliūtis bei sprendimus ir padėkite besimokantiems asmenims su negalia patenkinti turimus reikalavimus ir psichosocialinius poreikius.
- Siekdami užtikrinti, kad švietimas būtų prieinamas besimokantiems asmenims su negalia, sudarykite sąlygas visiems mokiniams ir studentams dalyvauti pagrindiniuose kursuose ir sudarykite **tinkamas sąlygas** jų reikalavimams tenkinti, pašalindami kliūtis, trukdančias dalyvauti fiziniame ir skaitmeniniame¹²¹ aplinkoje. Įtraukite mokymosi erdves ir vietas, kuriose galėtų žaisti, valgyti ir rinktis vaikai.¹²²
- Skatinkite visus paslaugų teikėjus taikyti universalaus dizaino principus, planuojant ir statant švietimo ir mokymosi pastatus.
- Pasirūpinkite, kad visos švietimo vertinimo ir ataskaitų teikimo priemonės, o taip pat informacija ir pranešimai būtų pateikiami įvairiais pritaikytais formatais, atitinkančiais žmonių, turinčių klausos, regos, intelekto ir psichosocialinę negalią, reikalavimus.
- Vykdykite visuomenės informavimo kampanijas, kuriomis būtų siekiama spręsti stigmatizavimo ir diskriminavimo problemas bei ginti žmonių su negalia teises.
- Peržiūrėkite sektorių politikas, gaires ir priemones, siekdami užtikrinti, kad jose yra aiškiai pripažinta žmonių su negalia teisė į prieigą ir įtrauktį.

Įgalinimas ir gebėjimų ugdymas

- Integruokite apsaugos ir saugumo priemones į švietimo ir mokymosi veiklas. Informuokite besimokančius asmenis su negalia apie apsaugos ir saugumo priemones bei kaip jomis naudotis. Pripažinkite kai kurių apsaugos ir saugumo priemonių pavojus, susijusius su lyties aspektu.
- Ugdykite mokytojų/dėstytojų ir mokyklų personalo (įskaitant transporto, valgyklų ir kitų, su mokykla susijusių paslaugų, darbuotojų) gebėjimus. Renkite mokymus ir informuokite juos apie įtraukios pedagogikos principus ir žmonių su negalia teises.
- Ugdykite ŽNO gebėjimus, kad jos galėtų prisidėti prie švietimo programų rengimo, įgyvendinimo ir stebėsenos.
- Įtraukite žmones su negalia ir ŽNO į visos bendruomenės telkimo ir informavimo veiklas.
- Pasirūpinkite, kad įtraukios švietimo sistemos (įskaitant vykdomas tarptautinio bendradarbiavimo metu) atsižvelgtų į žmonių su negalia reikalavimus ir juos patenkintų.

Duomenų rinkimas ir stebėseną

- Rinkite ir analizuokite duomenis apie besimokančius asmenis su negalia, juos skirstydami pagal lytį, amžių ir negalios formą. Tai darykite sistemingai viso humanitarinės programos ciklo metu švietimo valdymo informacinėse sistemose, nacionalinėse ataskaitų teikimo duomenų bazėse ir kitose sistemose. Kai patikimų duomenų nėra arba jų negalima surinkti, taikykite 15 % visuotinio negalios paplitimo įvertį.¹²³

- Nustatykite kokios paslaugos jau yra teikiamos, kokios yra prieinamos/pritaikytos švietimo įstaigos, kokios yra ŽNO ir svarbiausiosios suinteresuotosios šalys bei kur gyvena besimokantys asmenys su negalia.
- Kartu su ŽNO ir bendruomene nustatykite mokyklos nelankančių žmonių su negalia grupes arba pavienius asmenis, kuriems gali reikėti skubios pagalbos. Įtraukite juos į apsaugos, sveikatos ir kitų aktualių paslaugų tinklą.
- Tarpžinybinio koordinavimo mechanizmuose dalinkitės informacija apie įvairius besimokančių asmenų su negalia tarpsektorinius poreikius (pavyzdžiui, VSSH, apsaugą ir sveikatą) bei pasirūpinkite tarpsektoriniu koordinavimu.
- Pasirūpinkite, kad renkant ir naudojant duomenis apie žmones su negalia būtų laikomasi duomenų etikos ir apsaugos principų (įskaitant konfidencialumo laikymąsi, informacijos teikimą, informacija grindžiamo sutikimo gavimą ir duomenų saugumą).¹²⁴
- Peržiūrėkite švietimo standartus ir priemones, ir pasirūpinkite, kad juose būtų rekomenduojama rinkti duomenis apie besimokančius asmenis su negalia ir juos rūšiuoti pagal lytį, amžių ir negalios formą.

Šios gairės atitinka [INEE minimaliuosius standartus](#). Šie standartai yra taikomi ekstremaliosioms situacijoms, įskaitant stichines nelaimes ir žmogaus sukeltas katastrofas, konfliktines situacijas bei staiga prasidėjusias ir užsitęsusias krizes tiek kaimo, tiek miesto vietovėse. Jais yra patvirtinamos nuo nelaimių nukentėjusių žmonių teisės, poreikiai ir orumas.

Siekdamos skatinti įtraukų švietimą ekstremaliųjų situacijų metu, švietimo institucijos ir humanitarinės organizacijos turėtų taikyti dvejopą metodą (angl. [twin-track approach](#)). Žmonėms su negalia skirtos **tikslinės** intervencinės priemonės, kurių tikslas yra patenkinti besimokančių asmenų su negalia reikalavimus, turėtų papildyti visiems besimokantiems asmenims naudingas **integuotas** intervencines priemones.

¹²¹ Daugiau informacijos apie e. prieinamumą rasite CBM, [Digital Accessibility Toolkit](#) (2018).

¹²² Žr. 7 priedą, kuriame rasite mokymosi erdvių pritaikymo kontrolinį sąrašą. NTK [2 straipsnyje](#) „Prieinamumas“ yra aprašyti veiksmai, kurių turėtų imtis valstybės, šios Konvencijos šalys, kad žmonės su negalia galėtų gyventi savarankiškai ir visapusiškai dalyvauti visose gyvenimo srityse.

¹²³ PSO ir Pasaulio banko [Pasaulinė ataskaita apie neįgalumą](#) (2011).

¹²⁴ Žr. ICRC, [Professional Standards for Protection Work Carried Out by Humanitarian and Human Rights Actors in Armed Conflict and Other Situations of Violence](#) (2018), Chapter 6, Managing data and information for protection outcomes, pp. 106–148; ir NTK [22 straipsnio 2 dalį](#).

	
INTEGRUOTA PAGALBA	TIKSLINĖ PAGALBA
Švietimo priemonės ir programos yra parengtos ir pritaikytos taip, kad jos apimtų ir būtų prieinamos visiems, įskaitant besimokančius asmenis su negalia (pavyzdžiui, mokytojai išmano įtraukią pedagogiką, mokymo programa yra orientuota į besimokančiuosius ir t. t.)	Švietimo programos yra parengtos taip, kad atitiktų individualius besimokančių asmenų su negalia reikalavimus (pavyzdžiui, mokymosi medžiaga yra pritaikyta, besimokantieji yra aprūpinami pagalbinėmis priemonėmis ir t. t.).

Toliau pateiktos rekomendacijos padės švietimo srities subjektams nustatyti ir pašalinti kliūtis, su kuriomis susiduria ne tik žmonės su negalia, bet ir jų šeimos nariai, pagalbiniai asmenys ir globėjai, besinaudodami švietimo programomis humanitarinės pagalbos vietose.

Rekomenduojami veiksmai

	Pasirengimas	Reagavimas	Atsigavimas
I. Vertinimas, analizė ir planavimas			
Kartu su ŽNO atlikite vertinimus, kad nustatytumėte ir išanalizuotumėte kliūtis, dėl kurių vaikai, jaunimas ir suaugę besimokantys asmenys su negalia negali mokytis. Siekdami programas vykdyti koordinuotai ir nepervargti vertinimų metu, vertinimus atlikite, koordinuodami veiksmus su kitais sektoriais (pavyzdžiui, vaikų apsaugos, PSPSP ir VSSH).		X	
Pritaikykite Pasaulinės švietimo grupės „Bendra ugdymosi poreikių vertinimo priemonių rinkinį, siekdami: 1) išvengti mokinių arba studentų atskirties bendrojo lavinimo aplinkoje; 2) užtikrinti, kad prireikus būtų sudarytos tinkamos sąlygos; 3) patikslinti krizės poveikį tiek besimokantiems asmenims su negalia, tiek švietimo sistemai. Nustatykite gebėjimų trūkumus ir teikiamo įtraukaus žmonių su negalia švietimo spragas.	X		
Planuokite veiksmus, kuriais būtų stiprinamos įtraukaus švietimo sistemos (daugiau praktinių idėjų ir šaltinių rasite INEE „ <i>Kišeniniame vadove besimokantiems asmenims su negalia</i> “ (angl. <i>Pocket Guide to Learners with Disabilities</i>).	X	X	
Analizuodami gebėjimus ir įtraukaus švietimo spragas, remkitės įvairiais duomenų šaltiniais.	X		
Sukurkite nukreipimo mechanizmą, pagal kurį mokiniams ir studentams su negalia bei jų šeimos nariams būtų galima pasiūlyti konkrečias pagalbos formas. Įtraukite paramą grynaisiais pinigais, protezus, apsaugos paslaugas ir kt.	X	X	X

	Pasirengimas	Reagavimas	Atsigavimas
2. Išteklių telkimas			
Siekdami pagerinti įtraukaus švietimo prieigą, nustatykite, kokie yra turimi vietiniai ištekliai (prieinamas transportas, bendruomeninės programos ir kitos pagalbos formos) ir juos panaudokite.	X	X	
Pasirūpinkite finansavimu ir parenkite įtraukų biudžetą, pagal kurį būtų skiriama lėšų prieinamumui ir įtraukčiai gerinti.		X	X
Pasirūpinkite, kad įtraukus švietimas būtų įtrauktas į visus finansavimo prašymus. Pasirūpinkite, kad finansavimo prašymais būtų prašoma skirti lėšų prieinamai infrastruktūrai ir pagalbinėms priemonėms, o taip pat tinkamų sąlygų sudarymui.		X	X
3. Įgyvendinimas			
Kartu su ŽNO parenkite reagavimo veiklos strategijas, kuriomis būtų pašalinamos konkrečios besimokančių asmenų su negalia įtraukaus švietimo kliūtys.		X	
Ugdykite švietimo darbuotojų (įskaitant mokytojus/dėstytojus, mokyklinių autobusų vairuotojus ir valgyklų darbuotojus) gebėjimus ir informuotumą apie įtraukų švietimą ir pagalbinių priemonių naudojimą (bei naudojimo stebėjimą). Parenkite priežiūros tvarkaraščius.	X	X	
Informuokite bendruomenių narius apie įtraukaus švietimo svarbą ir būtinybę kovoti su žmonių stigmatizavimu ir diskriminavimu.	X	X	X
Parenkite išsamią, kultūriškai tinkamą ir visus besimokančiuosius apimančią mokymosi medžiagą.	X	X	X
Įsitikinkite, kad inžinieriai ir architektai, statydami mokyklas ir projektuodami kitus patogumus, vadovaujasi universalaus dizaino principu.	X	X	X
4. Koordinavimas			
Įtraukite ŽNO į grupinius ir tarpžinybinio koordinavimo mechanizmus.	X	X	X
Siekdami skatinti įtraukų švietimą ir nustatyti mokinius arba studentus, kuriems reikia konkrečios pagalbos, sukurkite žmonių su negalia nukreipimo mechanizmus, kurie jiems padėtų gauti atitinkamas specializuotas paslaugas (pavyzdžiui, sveikatos patikrinimą, sutrikimų nustatymą ir logopedo paslaugas).	X		
Siekdami pašalinti finansines kliūtis, trukdančias namų ūkiams, kuriuose gyvena vaikai su negalia, naudotis švietimo galimybėmis, vykdykite paramos grynaisiais pinigais programas (kurios padengtų, pavyzdžiui, transporto išlaidas arba pagalbinių prietaisų kainą). Tuo tarpu siekdami užtikrinti, kad namų ūkiai, kuriuose gyvena vaikai su negalia, galėtų ilgainiui tokias išlaidas padengti, vykdykite pragyvenimo šaltinių programas.		X	X
Siekdami suteikti prieinamą informaciją apie mitybą, atliekamus veiksmus koordinuokite su mitybos srities subjektais. Įmkitės bendrų veiksmų, kad skatintumėte gerą vaikų su negalia maitinimo praktiką. Padėkite sukurti mechanizmus, kuriais būtų galima padėti mokyklos nelankantiems arba namie besimokantiems vaikams su negalia.		X	X

	Pasirengimas	Reagavimas	Atsigavimas
5. Stebėseną ir vertinimą			
Kad būtų lengviau vykdyti stebėseną programos ir nacionaliniu lygmeniu, surinkite pradinį duomenį apie vaikų su negalia priėmimą į mokyklas. Remdamiesi gerąja patirtimi, skatinkite integruoti UNICEF-Vašingtono grupės modulį apie vaikams kylančius funkcinis sutrikimus į nacionalinę švietimo valdymo informacinę sistemą.	X	X	
Stebėkite besimokančių asmenų su negalia apsaugos ir saugumo priemonių veiksmingumą.		X	X
Į švietimo veiklų stebėseną ir vertinimą įtraukite besimokančius asmenis su negalia, jų tėvus ir ŽNO. Pasirūpinkite, kad tokių veiklų rezultatais būtų pasidalinta ir kad jie būtų aptarti.		X	X
Siekdami pasidalinti mokymosi ir įtraukaus švietimo gerąja patirtimi, sukurkite žinių valdymo sistemą. Siekdami ugdyti žmonių gebėjimus, sukurkite tarpinukines paramos sistemas.	X	X	X

Priemonės ir literatūros šaltiniai

- Neįgaliųjų teisių komiteto NTK [bendroji pastaba Nr. 4](#) apie 24 straipsnį „dėl teisės į įtraukų švietimą“ (2016)
- INEE [„Kišeninis vadovas besimokantiems asmenims su negalia“ \(angl. Pocket Guide to Supporting Learners with Disabilities\)](#) (2010)
- INEE, [Pocket Guide to Inclusive Education](#) (2009)
- INEE, [Guidance Note on Psycho-social Support and Social Emotional Learning](#) (2018)
- INEE leidiniai apie [įtraukų švietimą](#)
- INEE, [Teachers in Crisis Contexts – Training for Primary School Teachers](#)
- [Taržinybinės darbo grupės leidiniai apie pagreitintą ugdymą](#)
- Kett, M., [Risk, resilience and inclusive humanitarian action](#), in UNICEF, *State of the World’s Children* (2013)
- Saebones, A. M., et al., [Towards a Disability Inclusive Education: Background paper for the Oslo Summit](#) (2015)
- UNICEF, [Including children with disabilities in humanitarian action: Education guidance](#) (2018)
- UNHCR, [Education in Emergencies Guidance](#)
- UNICEF, [Early Childhood Development in Emergencies: Integrated Programme Guide](#) (2014)
- UNICEF, [Early Childhood Development in Humanitarian Action](#)
- UNICEF ir Vašingtono neįgaliųjų statistikos grupės [„Modulis apie įtraukų švietimą“ \(angl. Module on Inclusive Education\)](#) (rengiamas)

13

APRŪPINIMAS MAISTU IR MITYBA

Taip pat žr. skyrius apie **VSSH**, **sveikatą** ir **švietimą**.

Įžanga

Kiekvienas žmogus turi teisę gauti pakankamą maisto kiekį ir nebadauti. Ši teisė yra pripažįstama įvairiuose tarptautiniuose teisės aktuose, įskaitant tarptautinę humanitarinę teisę (THT), reglamentuojančią ginkluotų konfliktų situacijas.

Negalia yra visokeriopai susijusi su aprūpinimu maistu ir mityba. Konkrečiau kalbant, negalia gali neigiamai paveikti namų ūkio aprūpinimą maistu ir žmonių mitybą. Pasak tyrimų rezultatų, namų ūkiuose, kuriuose gyvena žmonės su negalia, dažniau patiriamas maisto stygius, nes jų gyventojai turi mažiau ekonominių išteklių ir mažiau darbo galimybių. Be to, jiems reikia daugiau sveikatos priežiūros paslaugų ir papildomo laiko slaugai. Kai namų ūkiui vadovauja žmogus su negalia, kuris yra laikomas pagrindiniu pajamų šaltiniu, tikimybė patirti maisto stygių įprastai yra didesnė. Netinkama mityba taip pat yra būdingesnė žmonėms su negalia, kuriems yra sudėtinga valgyti ir ryti maistą, kurie dažnai serga arba yra neprižiūrimi.¹²⁵ Svarbu prisiminti, jog tiek staiga prasidėjusi, tiek užsitęsusi ekstremalioji situacija gali daryti labai skirtingą poveikį, ypač žmonių su negalia maisto stygiui.

Pagrindinės teisinės priemonės ir kitos sistemos

- [Neįgaliųjų teisių konvencija](#)
- [2-as darnaus vystymosi tikslas](#)
- [Vaiko teisių konvencija](#)
- [Konvencija dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims](#)

Pagrindinės sąvokos

Šiame leidinyje pakaitomis vartojamos sąvokos **parama grynaisiais pinigais** ir **grynųjų pinigų principu vykdoma intervencija** reiškia visas programas, kurių metu paramos gavėjams yra išduodami grynieji pinigai arba kuponai, kad jie galėtų patys įsigyti prekių arba paslaugų. Humanitariniais atvejais, šios sąvokos reiškia grynųjų pinigų arba kuponų skyrimą asmenims, namų ūkiams arba kitiems bendruomenės gavėjams, tačiau jos nereiškia finansinių asignavimų vyriausybėms ir kitiems valstybiniais subjektams.¹²⁶

Maisto prieinamumas reiškia skirtingo amžiaus, lyties ir socialinės padėties asmenų turimą galimybę reguliariai įsigyti pakankamą tinkamų maisto produktų kiekį, kuris užtikrintų jų maistingą mitybą, maistą perkant, gaminant namie, mainant, gaunant dovanų, skolinantis arba gaunant pagalbą maistu

¹²⁵ Vaikams su negalia gali reikėti skirti daugiau laiko ir padėti valgyti, jeigu jiems neišeina čiupti, laikyti šaukšto, vertikaliai sėdėti ir pan. Nora Groce, Eleanor Challenger, Marko Kerac, *Stronger Together: Nutrition-Disability Links and Synergies*, Briefing Note, UNICEF; ir UNICEF (2017), *Including children with disabilities in humanitarian action. Nutrition* (2011), p. 13.

¹²⁶ Adaptuota pagal Cash Learning Partnership, *Cash Transfers Glossary*.

(DVT 2.1 uždavinys). Žmonės su negalia gali neturėti prieigos prie patikimo maisto tiekimo šaltinio arba galimybių pasirūpinti tinkamai subalansuota mityba.

Maisto pakankamumas reiškia, kad pastovų pakankamo maisto kiekio turėjimą, siekiant patenkinti tam tikroje vietoje esančių žmonių poreikius. Tai galima užtikrinti, naudojant vietos produkciją arba teikiant pagalbą importuojamais maisto produktais.

Maisto konsistencija reiškia vaikams ir suaugusiems, įskaitant vyresnio amžiaus žmones, kuriems sunku valgyti, duodamo maisto tirštumą, kietumą arba tąsumą. Nuo maisto konsistencijos priklauso, kaip lengva arba kaip sunku bus maistą sukramtyti ir nuryti. Pagrindinės maisto konsistencijos kategorijos yra tokios: nemodifikuoti įprasti maisto produktai, minkšti maisto produktai (pavyzdžiui, bananai), malti ir drėgni maisto produktai bei trinti maisto produktai.¹²⁷

Aprūpinimas maistu yra užtikrinamas, kai visi žmonės nuolat turi fizinę, socialinę ir ekonominę galimybę pakankamai pavalgyti saugią ir maistingą maisto produktą, atitinkančią jų mitybos poreikius, bei gali rinktis maisto produktus, kurie jų manymu užtikrina aktyvią ir sveiką gyvenimą (DVT 2.3 ir 2.4 uždaviniai).¹²⁸

Aprūpinimo maistu stabilumas reiškia tiek aprūpinimą pakankamu maisto kiekiu, tiek maisto prieinamumą; šia sąvoka yra atkreipiamas dėmesys į gyventojų poreikį pastoviai turėti maisto.

Maisto pasisavinimas reiškia maisto poveikį, gaunamą perdirbant, gaminant ir vartojant maisto produktus. Šis procesas apima maisto gaminimą, laikymą ir higieną, asmenų sveikatą, tinkamų vandens ir sanitarinių sąlygų sudarymą, o taip pat namų ūkių maitinimosi ir dalijimosi maistu praktiką.¹²⁹

Pagalba maistu už dalyvavimą mokymuose arba atliktus darbus reiškia iniciatyvas, kuriomis siekiama patenkinti būtiniausius nukentėjusių gyventojų aprūpinimo maistu poreikius, duodant grynųjų pinigų, kuponų arba duodant maisto produktų, kol jie stato arba atkūrinėja turtą, kuris pagerins jų ilgalaikį aprūpinimą maistu ir atsparumą.¹³⁰

Pagalba natūra reiškia tiesioginį prekių (maisto produktų) davimą arba paslaugų teikimą paramos gavėjams. Pagalba natūra tebėra laikoma svarbiu krizinių situacijų sprendimu.

Pragyvenimo šaltinis reiškia būdus, kuriais asmuo apsirūpina būtiniausiais pragyvenimo dalykais. Ši reiškia įvairias darbo, už kurį gali būti atsilyginama natūra (pavyzdžiui, už darbą duodama maisto), grynaisiais pinigais arba darbo užmokesčiu, formas.

Netinkama mityba reiškia fiziologinę būklę, kurią sukelia nepakankamas, nesubalansuotas arba pernelyg didelis makroelementų ir (arba) mikroelementų vartojimas. Netinkama mityba taip pat laikomas neprievalgis, persivalgymas ir mikroelementų trūkumas.¹³¹

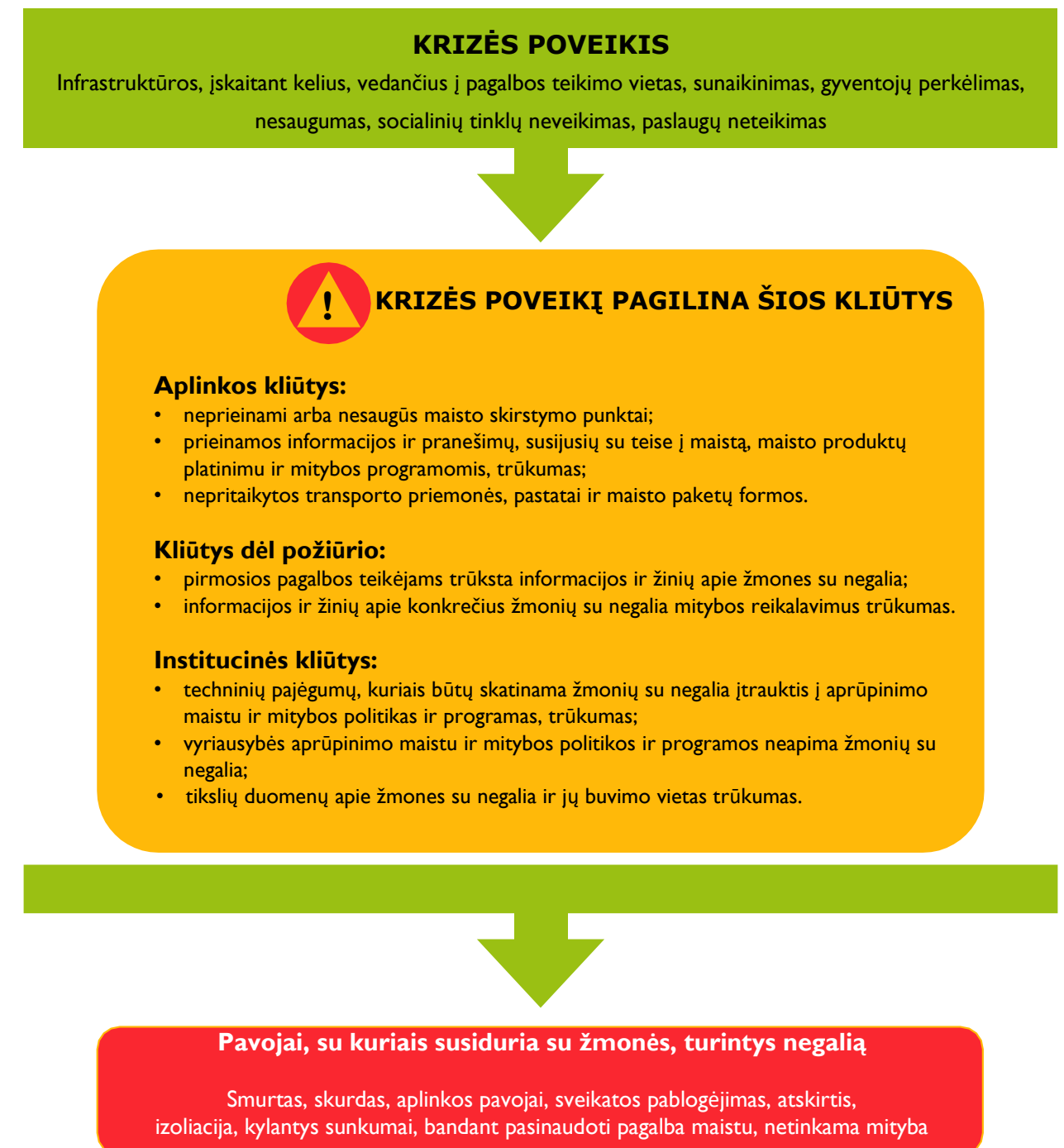
Mitybos būklė¹³² reiškia fiziologinę asmens būklę, atsirandančią dėl ryšio tarp maisto medžiagų suvartojimo ir esamų poreikių bei organizmo gebėjimo virškinti, pasisavinti ir sunaudoti tokias maisto medžiagas.

Standartai ir gairės

- Organizacijų „Handicap International“, „CBM“ ir „HelpAge International“ leidinys *„Vyresnio amžiaus žmonių ir žmonių su negalia humanitarinės įtraukties standartai“* (2018). Žr. skyrių apie maistą, mitybą ir pragyvenimo šaltinius
- *„Sphere“ vadovas* (2018). Žr. skyrių apie aprūpinimą maistu ir mitybą
- *Gyvulininkystės gairės ir standartai ekstremaliosios situacijos atveju (angl. Livestock Emergency Guidelines and Standards)*
- *„Minimalieji ekonomikos gaivinimo standartai“ (angl. The Minimum Economic Recovery Standards)* (2017)
- Bendrovės „Cash Learning Partnership“ *„Minimalieji rinkos analizės standartai“ (angl. Minimum Standard for Market Analysis; MISMA)* (2018)

8 pav. | Kliūtys, trukdančios naudotis aprūpinimo maistu ir mitybos paslaugomis ir dalyvauti šioje veikloje

KAIP PAGILĖJA KRIZĖS POVEIKIS ŽMONĖMS SU NEGALIA APRŪPINIMO MAISTU IR MITYBOS SRITYJE

¹²⁷ UNICEF, *Including children with disabilities in humanitarian action. Nutrition* (2017), p. 108.

¹²⁸ Adaptuota pagal IFAD, WFP, FAO, *The State of Food Insecurity in the World: The multiple dimensions of food security* (2013), p. 50.

¹²⁹ PMP maisto prieinamumo, pakankamumo ir pasisavinimo apibrėžimus rasite *Emergency Food Security Assessment Handbook (EFSA) – 2nd edition* (2009).

¹³⁰ WFP, *Food Assistance for Assets*.

¹³¹ IFAD, WFP, FAO, *The State of Food Insecurity in the World: The multiple dimensions of food security* (2013), p. 50.

¹³² Šiuo metu nėra rekomendacijų, kaip būtų galima vertinti žmonių su negalia mitybos būklę. Galima naudoti tokius tradicinius metodus, kaip žasto vidurinės dalies apimties (ŽVDA) matavimą, tačiau toks metodas gali būti klaidinantis, pavyzdžiui, jei žmonės su negalia užsiaugino raumenis tam, kad jiems būtų lengviau judėti. Šaltinis: *Vyresnio amžiaus žmonių ir žmonių su negalia humanitarinės įtraukties standartai (angl. Humanitarian inclusion standards for older people and people with disabilities)*.

Pagrindiniai elementai – privalomi veiksmai

Igyvendinant įtraukias žmonių su negalia maisto ir mitybos programas, privalomų veiksmų būtina imtis visuose humanitarinės veiklos etapuose.

Dalyvavimas

- Pasirūpinkite, kad žmonės su negalia, jų šeimos nariai ir ŽNO aktyviai dalyvautų nustatant kliūtis ir planuojant, rengiant, įgyvendinant, stebint ir vertinant aprūpinimo maistu ir mitybos politikas bei programas. Apsvarstykite įvairius dalykus, įskaitant tinkamas vietas, laiką, dažnumą, maisto paskirstymo ir pagalbos teikimo tvarką.
- Pasirūpinkite, kad žmonės su negalia būtų tinkamai atstovaujami, atsižvelgiant ne tik į visas jų negalios formas, bet ir į amžių, lytį bei įvairovę. Dėkite bendras pastangas, siekdami skatinti nepakankamai atstovaujamų grupių, įskaitant asmenis, turinčius intelekto ir psichosocialinę negalią, čiabuvių, moteris ir mergaites, dalyvavimą oficialiuose ir neoficialiuose mechanizmuose ir procesuose, kuriuose sprendžiami aprūpinimo maistu ir mitybos klausimai.
- Pripažinkite, kad tinkamai besimaitinantys žmonės su negalia gali dalyvauti veiklose ir visuomenėje lygiai su kitais asmenimis.

Kliūčių pašalinimas

- Nustatykite ir stebėkite kliūtis ir sprendimus, trukdančius žmonėms su negalia naudotis aprūpinimo maistu ir mitybos programomis ir paslaugomis. Sudarykite tinkamas sąlygas, kad būtų skatinama visapusiška žmonių įtrauktis.

- Suteikite visas vertinimo ir ataskaitų teikimo priemones bei įvairiais pritaikytais formatais pateikite informaciją apie aprūpinimą maistu ir mitybą. Atsižvelkite į žmonių, turinčių klausos, regos, intelekto ir psichosocialinę negalią, reikalavimus.
- Įgyvendinkite strategijas, skirtas mažinti žmonių su negalia stigmatizavimą. Didinkite bendruomenės informuotumą apie žmonių su negalia teises. Kurkite savitarpio pagalbos grupes, kuriose dalyvautų žmonės, turintys psichosocialinę ir intelekto negalią.
- Peržiūrėkite sektorių politikas, gaires ir priemones, siekdami užtikrinti, kad jomis būtų aiškiai pripažinta žmonių su negalia teisė į prieinamumą ir įtrauktį.

Igalinimas ir gebėjimų ugdymas

- Integruokite apsaugos ir saugumo priemones į visas aprūpinimo maistu ir mitybos programas. Informuokite žmones su negalia apie šias priemones ir kaip jomis naudotis. Pripažinkite su lyties aspektu susijusius kai kurių apsaugos ir saugumo priemonių pavojus.
- Ugdykite ŽNO gebėjimus, kad jos galėtų aktyviai dalyvauti visuose aprūpinimo maistu ir mitybos programų etapuose, įskaitant šių programų rengimą, įgyvendinimą ir stebėseną. Suteikite joms galimybę atstovauti žmonių su negalia interesams koordinavimo struktūrose ir mechanizmuose.
- Ugdykite aprūpinimo maistu srities subjektų gebėjimus, kad jie geriau suprastų, su kokiais pavojais ir kliūtimis susiduria žmonės, turintys negalią, ir kaip šiuos pavojus ir kliūtis pašalinti, laikantis humanitarinės pagalbos principų.
- Pasirūpinkite, kad aprūpinimo maistu srities subjektai žinotų žmonių su negalia teises bei negalios, amžiaus, lyties, migracijos statuso, religijos ir lytiškumo tarpusavio sąveiką.

Duomenų rinkimas ir stebėseną

- Rinkite ir analizuokite duomenis apie žmonių su negalia aprūpinimą maistu ir jų mitybą, šiuos duomenis rūšiuodami pagal lytį, amžių ir negalios formą. Tai darykite sistemingai visuose humanitarinės pagalbos programos ciklo etapuose. Kai patikimų duomenų nėra arba jų negalima surinkti, taikykite 15 % visuotinio negalios paplitimo įvertį.¹³³

- Pasidalinkite informacija apie tarpsektorinius žmonių su negalia poreikius tarpžinybiniuose koordinavimo mechanizmuose (VSSH, apsaugos ir sveikatos) bei pasirūpinkite tarpsektorinio koordinavimo klausimais.
- Pasirūpinkite, kad renkant ir naudojant duomenis apie žmones su negalia būtų laikomasi duomenų etikos ir apsaugos principų (įskaitant konfidencialumo laikymąsi, informacijos teikimą, informacija grindžiamo sutikimo gavimą ir duomenų saugumą).¹³⁴

	
INTEGRUOTA PAGALBA	TIKSLINĖ PAGALBA
Informaciniai pranešimai apie maistą ir mitybą bei su tuo susijusios programos yra parengtos ir pritaikytos taip, kad apimtų ir būtų prieinamos visiems, įskaitant žmones su negalia.	Maisto ir mitybos programos atitinka individualius žmonių su negalia reikalavimus, susijusius su informavimo veikla, infrastruktūra, komunikacija, maisto daaviniais, pakuotėmis ir pagalbėmis priemonėmis, susijusiomis su maistu ir mityba.

Toliau pateiktos rekomendacijos padės aprūpinimo maistu ir mitybos srities subjektams nustatyti ir pašalinti kliūtis, su kuriomis susiduria ne tik žmonės su negalia, bet ir jų šeimos

nariai, pagalbinių asmenys ir globėjai, bandydami humanitariniais atvejais pasinaudoti maisto ir mitybos programomis.

Rekomenduojami veiksmai

	Pasirengimas	Reagavimas	Atsigavimas
I. Vertinimas, analizė ir planavimas			
Nustatykite pagrindinę informaciją apie žmonių su negalia padėtį ir pasidomėkite ar jiems yra prieinamos vyriausybės aprūpinimo maistu ir mitybos politikos bei programos. Išanalizuokite pavojus ir kliūtis, trukdančias žmonėms su negalia apsirūpinti maistu ir tinkamai maitintis.	X		

¹³³ PSO ir Pasaulio banko *Pasaulinė ataskaita apie neįgalumą* (2011).

¹³⁴ Žr. ICRC, *Professional Standards for Protection Work Carried Out by Humanitarian and Human Rights Actors in Armed Conflict and Other Situations of Violence* (2018), Chapter 6, Managing data and information for protection outcomes, pp. 106–148; ir NTK [22 straipsnio 2 dalį](#).

	Pasirengimas	Reagavimas	Atsigavimas
Pateikite žmonėms su negalia aktualią informaciją (apie patirtį, rinkas ir paslaugų prieinamumą) ir šaltinius apie maistą ir mitybą bendruomenės, rajono ir nacionaliniu lygmenimis. Naudokitės šia informacija, planuodami veiklą.	X		
Atlikdami aprūpinimo maistu ir mitybos vertinimus, į juos įtraukite žmones su negalia iš nukentėjusių bendruomenių.		X	
Atlikite tikslinius žmonių su negalia aprūpinimo maistu ir mitybos reikalavimų vertinimus. Skirkite dėmesio vaikams, nėščioms ir žindančioms moterims bei vyresnio amžiaus žmonėms su negalia. Apsvarstykite pagalbinių maitinimo ir mitybos reikalavimus, o taip pat maisto produktų, įskaitant perdirbtus maisto produktus (baltymus ir kitas maisto medžiagas), maistines savybes. Nustatykite reikiamo maisto rūšis (pavyzdžiui, skysti maisto produktai) ir atitinkamai pritaikykite maisto pakuočių dydį ir formą.	X	X	
Į pagrindinius vertinimo procesus ir priemones įtraukite klausimus apie žmonių su negalia gebėjimus ir reikalavimus. Atsižvelkite į esamą mitybos būklę, kliūtis ir galimybes apsirūpinti maistu, mitybą, pragyvenimo šaltinius, infrastruktūrą ir susijusią informaciją. ¹³⁵	X	X	
2. Išteklių telkimas			
Skatinkite humanitarinės veiklos dalyvius sukaupti pakankamai išteklių, kad jų pakaktų aprūpinti žmones maistu ir pasirūpinti jų mityba. Lėšos turėtų būti lengvai prieinamos pasiruošimo ekstremaliosioms situacijoms ir reagavimo veiklos metu, be to, jos turėtų būti prieinamos žmonėms su negalia.	X		
Skirkite ir naudokite išteklius įtraukioms aprūpinimo maistu ir mitybos intervencijoms, kurios būtų prieinamos ir tikslingai skirtos žmonėms su negalia. Pasirūpinkite koordinavimo veikla. Skirkite pakankamai biudžeto lėšų prieinamumo ir įtraukties išlaidoms padengti.		X	X
3. Įgyvendinimas			
Informuokite bendruomenės narius apie tai, kaip svarbu yra įtraukti žmones su negalia į aprūpinimo maistu ir mitybos sritis, rengiantis ekstremaliosioms situacijoms, ruošiant nenumatytų atvejų planus, reaguojant į kilusią krizę ir atsigauvant po jos.	X	X	

¹³⁵ Negalios turėjimas automatiškai nereiškia, jog asmuo patiria maisto stygių arba netinkamai maitinasi, arba turi papildomų poreikių. Žmonės su negalia ekstremaliąsias situacijas išgyvena skirtingai, todėl vertinimas ir tikslinių grupių nustatymas privalo būti atliekami į tai atsižvelgiant.

	Pasirengimas	Reagavimas	Atsigavimas
Parenkite nenumatytų atvejų planą, kuriame būtų nurodyta pradinė reagavimo veiklos strategija ir veiklos planas, kaip kuo skubiau patenkinti žmonių būtiniausius maisto ir mitybos poreikius per pirmąsias tris-keturias ekstremaliosios situacijos savaites. Pasirūpinkite, kad į juos būtų įtraukti žmonės su negalia ir kad juose būtų numatytos transporto priemonės ir maisto daaviniai.	X		
Įtraukite ŽNO ir kitus su žmonėmis, turinčiais negalią, dirbančius subjektus į įtraukaus aprūpinimo maistu ir mitybos vertinimo rengimą ir įgyvendinimą. Nustatykite kliūtis, trukdančias vertinti ir įgyvendinti intervencijas.		X	
Įvertinkite darbuotojų gebėjimus žmonių su negalia įtraukties atžvilgiu. Surenkite mokymus darbuotojams ir partneriams, įskaitant ekstremaliųjų situacijų valdytojus ir pirmosios pagalbos teikėjus. Mokymų metu turėtų būti paaiškintos žmonių su negalia teisės ir turimi reikalavimai bei aiškiai nurodyta, kad žmonės su negalia turi būti integruoti į pasirėngimo planus, susijusius su jų aprūpinimu maistu ir tinkamos mitybos užtikrinimu. ¹³⁶	X		
Ieškokite būdų, kaip pasiekti marginalizuotus ir izoliuotus nukentėjusius gyventojus, įskaitant asmenis, turinčius psichosocialinę negalią, kurie negali judėti arba susiduria su kitomis kliūtimis. Apsvarstykite informavimo ir bendruomeninio informacijos platinimo procesus, kad būtų galima paruošti ir tiekti maistą.		X	X
Siekdami parengti įtraukią aprūpinimo maistu ir tinkamos mitybos programą bei skatinti įtraukų požiūrį į sektorių ir tarpsektorines veiklas, bendradarbiaukite su atitinkamais jų dalyviais.	X	X	
Ugdykite bendruomeninį požiūrį. Nustatykite kokie darbuotojai padės žmonėms su negalia gauti maisto daavinius (juos paskirdami vietoje ir informuodami). Sudarykite tinkamas sąlygas. Įtraukite pervežimo paslaugas ir pasiūlykite vaikų priežiūros paslaugas tiek tėvams, turintiems vaikų su negalia, tiek tėvams, turintiems negalia.	X	X	
Pasirūpinkite, kad pardavimo vietos, paskirstymo punktai ir prekyvietės bei mitybos paslaugų teikimo ir kiti pastatai atitiktų prieinamumo kriterijus: „pasiek, patek, nukeliauk ir pasinaudok“.		X	
Išmokykite atitinkamą vietos ir nacionalinį personalą gerosios žmonių su negalia mitybos patirties.			X
Bendradarbiaukite su nacionalinėmis sistemomis, atsakingomis už aprūpinimą maistu ir tinkamą mitybą, įskaitant socialinės apsaugos sistemas, kad, pasibaigus ekstremaliajai situacijai galėtumėte žmonėms su negalia toliau teikti reikiamą pagalbą. Įgyvendinkite aiškius nukreipimo mechanizmus žmonėms su negalia, kuriems reikia pagalbos, susijusios su aprūpinimu maistu ir pasirūpinimu tinkama mityba.			X

¹³⁶ Organizuodami mokymus, naudokitės turimais ištekliais. Pavyzdžiui, specialistai gali pasidalinti savo įgyta profesine patirtimi apie duomenų rinkimą, informaciją, pagalbos paslaugas ir pan. [Tarptautinis neigaliųjų ir vystymosi konsorciūmas](#) yra parengęs įvairiose šalyse esančių ir padėti galinčių NVO bei kitų organizacijų sąrašą.

	Pasirengimas	Reagavimas	Atsigavimas
Patarkite vyriausybės institucijoms ir kitiems nacionaliniams suinteresuotiems asmenims, kaip integruoti žmones su negalia apimančią praktiką į atitinkamas nacionalines aprūpinimo maistu ir mitybos programas bei mokymus.			X
Duokite patarimų, kaip užtikrinti prieinamumą, statant, rekonstruojant ir remontuojant su mityba susijusius infrastruktūros objektus. Įtraukite vietas, teikiančias su mityba ir aprūpinimu maistu susijusias paslaugas.			X
4. Koordinavimas			
Skatinkite gerinti žinias apie negalią ir ugdyti su ja susijusius įgūdžius. Įtraukite žmones su negalia į aprūpinimo maistu ir mitybos užtikrinimo ekstremaliųjų situacijų metu budėtojų tvarkaraščius ir kitus pajėgumų mechanizmus, skirtus tenkinti padidėjusius sveikatos priežiūros poreikius. Tai darykite visuose lygmenyse.	X		
Bendradarbiaukite su komunikacijos skyriaus kolegomis, žmonių su negalia specialistais ir ŽNO, kad parengtumėte įtraukius bendruomeninius metodus ir pritaikytą informaciją apie aprūpinimą maistu ir mitybą.		X	
Pasikonsultavę su ŽNO ir atitinkamais sveikatos ir mitybos srities subjektais, pritaikykite maisto produktų krepšelį, kad jis atitiktų žmonių su negalia, kuriems sudėtinga valgyti, kramtyti ar nuryti maistą arba kuriems taikomi konkretūs mitybos reikalavimai, mitybos ir valgymo poreikius.		X	
Sektorių lygmeniu bendradarbiaukite su atitinkamais sektoriais, kad sukurtumėte žmonių su negalia nukreipimo mechanizmus, skirtus patenkinti jų aprūpinimo maistu ir mitybos poreikius.		X	
Bendradarbiaukite su nacionaliniais dalyviais, įskaitant ministerijas ir paslaugų teikėjus, kad žmonės su negalia taptų atsparesni apsirūpinimo maistu ir mitybos srityje. Tobulinkite aprūpinimo maistu ir mitybos politikas ir įstatymus. Taip pat pasirūpinkite, kad į juos būtų įtraukti žmonės su negalia.			X
5. Stebėseną ir vertinimą			
Pasirūpinkite, kad atsiliepimų ir skundų teikimo mechanizmai būtų prieinami žmonėms su negalia ir juos apimtų.		X	
Įtraukite žmones su negalia į stebėsenos ir vertinimo komandas.		X	
Siekdami stebėti žmonių su negalia aprūpinimo maistu ir mitybos padėtį, nustatykite arba parenkite su negalia susijusius rodiklius.		X	
Įvertinkite, kiek žmonėms su negalia yra prieinamos aprūpinimo maistu ir mitybos intervencijos bei priemonės, įskaitant laikinas. Įmkitės veiksmų, kad visos intervencijos ir priemonės būtų prieinamos.		X	

	Pasirengimas	Reagavimas	Atsigavimas
Dokumentuokite ir renkite ataskaitas apie pažangą, padarytą aprūpinant žmones su negalia maistu ir pasirūpinant jų mitybos poreikiais. (Padėties ataskaitose ir suvestinėse) aprašykite pažangą, padarytą tarpsektorinės stebėsenos ir ataskaitų teikimo srityse.		X	
„Žmonių su negalia įtrauktį“ nurodykite kaip vieną iš aprūpinimo maistu ir mitybos programų bei veiklos vertinimo kriterijų.		X	
Sistemiškai užtikrinkite, kad aprūpinimo maistu ir mitybos intervencijų vykdytojai būtų atskaitingi žmonėms su negalia, suteikdami galimybę pastariesiems susipažinti su informacija, sukurdami skundų teikimo ir atsiliepimų mechanizmus ir įtraukdami žmones su negalia į sprendimų priėmimo ir planavimo procesus.		X	
Dokumentuose nurodykite įgytą patirtį, susijusią su žmonių, turinčių negalią, įtrauktimi į aprūpinimo maistu ir mitybos intervencijas.			X

Priemonės ir literatūros šaltiniai

- Bendrovės „Cash Learning Partnership“ ir organizacijos „Handicap International“ leidinys *„Kaip galime užtikrinti, kad tobulėjant paramos grynaisiais pinigais programų kūrimui, žmonės su negalia, ekstremaliųjų situacijų metu, neliks nuošaly paramos grynaisiais pinigais programų atžvilgiu?“ (angl. As the movement for cash transfer programming advances, how can we ensure that people with disabilities are not left behind in cash transfer programming for emergencies?)* (2016)
- Bendrovės „Cash Learning Partnership“ *„Minimalieji rinkos analizės standartai“ (angl. Minimum Standard for Market Analysis)* (2017)
- Organizacijos „Handicap International“ leidinys *„Negalia humanitariniais atvejais. Nukentėjusiųjų ir vietos organizacijų nuomonė“ (angl. Disability in humanitarian context. Views from affected people and field organisations)* (2015)
- Organizacijų „Help Age“, „CBM“ ir „Handicap International“ leidinys *„Vyresnio amžiaus žmonių ir žmonių su negalia humanitarinės įtraukties standartai“* (2018) (ADCAP programos dalis)

- Pagal „Sphere“ projektą parengti „Minimalieji aprūpinimo maistu ir mitybos standartai“ (angl. Minimum Standards in Food Security and Nutrition), kuriuos galite rasti *„Sphere“ vadove* (2018)
- UNICEF leidinys *„Vaikų su negalia įtrauktis į humanitarinę veiklą: mityba“ (angl. Including children with disabilities in humanitarian action: Nutrition)* (2017)
- Jungtinės Tautų *„Chartija dėl dėmesio neigaliesiems humanitarinių operacijų metu“* (2016)
- Jungtinių Tautų *„Neigaliųjų teisių konvencija“* ir jos fakultatyvus protokolą“ (2008)
- PMP *„Gairės dėl žmonių su negalia įtraukties į pagalbos maistu programas“ (angl. Guide to Inclusion of Persons with Disabilities in Food Assistance)* (rengiamos)
- PSO *„Gairės negalios ir su sveikata susijusių ekstremaliųjų situacijų rizikos valdymo klausimais“ (angl. Note on Disability and Emergency Risk Management for Health)* (2013)

14 PRAGYVENIMO ŠALTINIAI

Įžanga

Nelaimės ar konflikto atveju, pragyvenimo šaltinio netekimas yra vienas iš blogiausių padarinių, kurį gali patirti namų ūkio nariai. Nuo to priklauso žmonių gebėjimas išgyventi. Be to, turtas ir ištekliai gali būti sunaikinti arba tapti neprieinami, o namų ūkio paramos tinklo veikla tokiais atvejais dažnai tiesiog sutrinka. Pragyvenimo šaltinių programos padeda žmonėms patenkinti savo pagrindinius poreikius ir išlikti savarankiškiems, padėdamos jiems atsigauti ir gauti (arba atgauti) galimybę naudotis ištekliais ir turtu, kuriais būtų užtikrintas jų saugus ir tvarus gyvenimas.

Tarptautinė žmogaus teisių teisė patvirtina, jog kiekvienas asmuo turi teisę dirbti, laisvai pasirinkti darbo vietą ir netapti bedarbiu. Tačiau darbingo amžiaus žmonių su negalia nedarbo lygis tiek besivystančiose, tiek išsivysčiusiose šalyse yra labai aukštas. Besivystančios ekonomikos šalyse nedarbas siekia 80–90 %.¹³⁷ Taip yra dėl kelių priežasčių, įskaitant darbdavių šališkumą, prieinamų arba pritaikytų darbo vietų nebuvimą ir prastą prieigą prie informacijos ir finansų. Dar vienas svarbus veiksnys yra tai, jog žmonių su negalia gebėjimų dažnai nepripažįsta net jų pačių šeimos nariai.

Pagrindinės sąvokos

Pragyvenimo šaltinis reiškia bet kokias atliekamas veiklas, teises į išmokas ir turimas lėšas, iš kurių žmonės pragyvena. Pragyvenimo šaltiniai yra būdai, kuriais žmonės pragyvena ir patenkina savo kasdieninius poreikius.

Pagrindinės teisinės priemonės ir kitos sistemos

- [Neįgaliųjų teisių konvencija](#)
- [I-asis darnaus vystymosi tikslas](#)
- [Tvarių pragyvenimo šaltinių sistema \(angl. Sustainable Livelihoods Framework\)](#)
- [Pasaulinis susitarimas dėl pabėgėlių](#)

Sąvoka **tvarūs pragyvenimo šaltiniai** reiškia asmenų pajėgumą užsidirbti ir pragyventi bei pagerinti ne tik savo, bet ir būsimų kartų gerovę. Pragyvenimo šaltinis yra laikomas **tvariu**, kai jis yra paremtas rinkos tendencijomis, geba atlaikyti sukrėtimus ir ekonominis sunkumus bei po jų atsigauti, o taip pat geba išsaugoti turimus pajėgumus ir turtą, nepadarant žalos gamtinei aplinkai.

Šiame leidinyje pakaitomis vartojamos sąvokos **parama grynaisiais pinigais** ir **grynųjų pinigų principu vykdoma intervencija** reiškia programas, kurių metu paramos gavėjams yra išduodami gryniesi pinigai arba kuponai, kad jie galėtų patys įsigyti prekių arba paslaugų. Humanitariniais atvejais, jos reiškia grynųjų pinigų arba kuponų skyrimą asmenims, namų ūkiams arba bendruomenės gavėjams, tačiau jos nereiškia asignavimų vyriausybės arba kitiems valstybiniais subjektams.¹³⁸

¹³⁷ UN, [Disability and Employment Fact sheet I](#).

¹³⁸ Adaptuota pagal Cash Learning Partnership, *Cash Transfers Glossary*.

Pagalba natūra reiškia tiesioginį prekių (maisto produktų) davimą arba paslaugų teikimą pagalbos gavėjams. Pagalba natūra tebėra laikoma svarbiu krizinių situacijų sprendimu.

Krizės įveikimo strategijos yra veiksmai, kurių žmonės imasi sunkiu metu. Jas naudodami, žmonės gali toliau tenkinti savo pagrindinius poreikius krizės metu. Krizės įveikimo strategijos gali neturėti reikšmingų pasekmių (pavyzdžiui, trumpam laikui sumažinus suvartojamo maisto kiekį, pradėjus naudoti santaupas) arba gali turėti neigiamas ir sunkiau atitaisomas pasekmes (pavyzdžiui, pradėjus išpardavinėti gamybinių turtą arba užsiiminėti orumą žeminančia arba nusikalstama veikla).

Standartai ir gairės

- Organizacijų „Help Age“, „CBM“ ir „Handicap International“ leidinys *„Vyresnio amžiaus žmonių ir žmonių su negalia humanitarinės įtraukties standartai“* (2018). Žr. skyrių apie maistą, mitybą ir pragyvenimo šaltinius.
- *„Sphere“ vadovas* (2018). Žr. skyrių apie aprūpinimą maistu ir mitybą.
- *„Gyvulininkystės gairės ir standartai ekstremaliosios situacijos atveju“ (angl. Livestock Emergency Guidelines and Standards)*.
- *„Minimalieji ekonomikos gaivinimo standartai“ (angl. Minimum Economic Recovery Standards)* (2017).
- Bendrovės „Cash Learning Partnership“ *„Minimalieji rinkos analizės standartai“ (angl. Minimum Standard for Market Analysis: MISMA)* (2018).

Pagrindiniai elementai – privalomi veiksmai

Įgyvendinant žmonių su negalia pragyvenimo šaltinių programas, privalomų veiksmų būtina imtis visuose humanitarinės veiklos etapuose.

Dalyvavimas

- Pasirūpinkite, kad žmonės su negalia, jų šeimos nariai ir žmonių su negalia organizacijos (ŽNO) aktyviai dalyvautų, nustatant kliūtis, planuojant, rengiant, įgyvendinant, stebint ir vertinant pragyvenimo šaltinių ir ekonominės įtraukties politikas bei programas.

Įtraukite į jas prieigą prie rinkų ir paslaugų, mokymų trukmę ir jų tvarką, pagalbos teikimo bei sprendimų priėmimo dažnumą ir tvarką.

- Pasirūpinkite, kad žmonės su negalia būtų teisingai atstovaujami, atsižvelgiant ne tik į visas jų negalios formas, bet ir į amžių, lytį bei įvairovę. Dėkite bendras pastangas, siekdami skatinti nepakankamai atstovaujamų grupių, įskaitant asmenis, turinčius intelekto ir psichosocialinę negalią, čiabuvių, moteris ir mergaites, dalyvavimą oficialiuose ir neoficialiuose mechanizmuose ir procesuose.

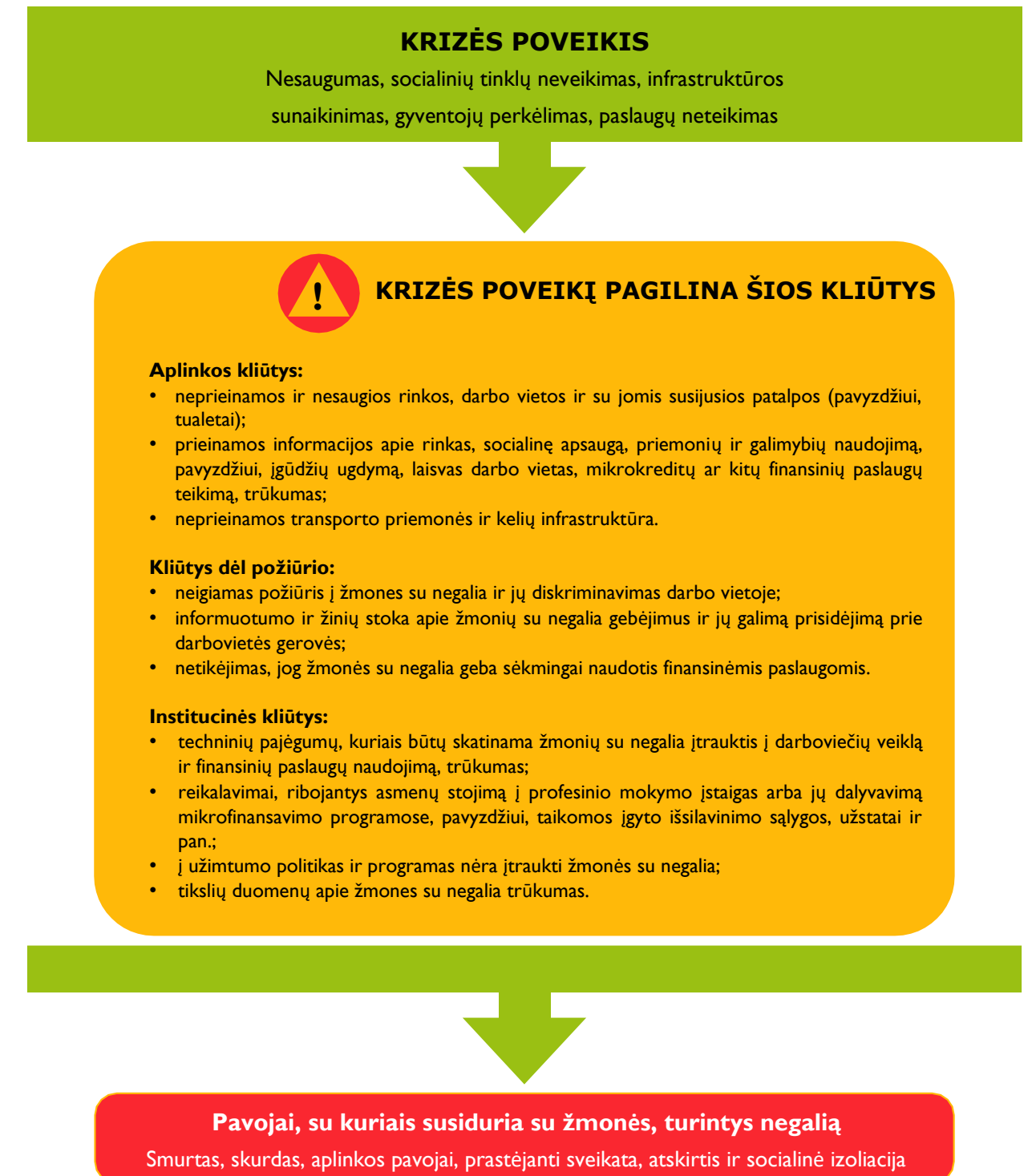
Tapkite ŽNO ir kitų organizacijų, dirbančių pragyvenimo šaltinių klausimais, **partneriais**. Įtraukite jas į pagalbos teikimą žmonėms su negalia ir įtraukite pagalbos bei paslaugų formų palaikymą ir skatinimą.

Kliūčių pašalinimas

- Nustatykite ir stebėkite kliūtis bei imkitės veiksmų joms pašalinti, siekdami užtikrinti, kad pragyvenimo šaltinių ir ekonominės įtraukties programos būtų prieinamos žmonėms su negalia. Sudarykite tinkamas sąlygas žmonėms su negalia ir užmegzkite su jais ryšius, kad sukurtumėte palankesnes sąlygas visapusiškai jų įtraukčiai.
- Bendradarbiaukite su mokymo ir pameistrystės paslaugų teikėjais, verslo plėtros ir finansinių paslaugų teikėjais, potencialiais darbdaviais ir pameistrystės organizatoriais, siekdami į šias veiklas įtraukti žmones su negalia ir užtikrinkite, kad visos patalpos būtų jiems prieinamos.
- Užtikrinkite, kad informacija apie vertinimo ir ataskaitų teikimo priemones bei programas (įskaitant tikslinius kriterijus, trukmę, pagalbos priemones ir kt.) būtų prieinama įvairiais pritaikytais formatais, kuriais būtų atsižvelgiama žmonių, turinčių klausos, regos, intelekto ir psichosocialinę negalią, reikalavimus.
- Įgyvendinkite strategijas, skirtas mažinti negalios stigmatizavimą. Imkitės veiksmų, siekdami didinti visuomenės informuotumą apie žmonių su negalia teises.

9 pav. | Kliūtys, trukdančios naudotis pragyvenimo šaltiniais ir dalyvauti jų programose

KAIP PAGILĖJA KRIZĖS POVEIKIS ŽMONĖMS SU NEGALIA PRAGYVENIMO ŠALTINIŲ SRITYJE

Sukurkite savitarpio pagalbos grupes ir skatinkite žmones, turinčius psichosocialinę ir intelekto negalią, ginti savo teises.

- Peržiūrėkite sektorių politikas, gaires ir priemones, siekdami užtikrinti, kad jomis būtų aiškiai pripažinta žmonių su negalia teisė į prieinamumą ir įtrauktį.

Igalinimas ir gebėjimų ugdymas

- Integruokite apsaugos ir saugumo priemones į pragyvenimo šaltinių ir ekonominės įtraukties programas. Informuokite žmones su negalia apie šias priemones ir kaip jomis naudotis. Pripažinkite kai kurių apsaugos ir saugumo priemonių pavojus, susijusius su lyties aspektu.
- Ugdykite pragyvenimo šaltinių sritimi suinteresuotų asmenų gebėjimus. Organizuokite mokymus apie žmonių su negalia teises, įskaitant negalios, lyties, amžiaus, migracijos statuso, religijos ir lytiškumo tarpusavio sąveiką.
- Ugdykite pragyvenimo šaltinių sritimi suinteresuotų asmenų gebėjimus, kad jie geriau suprastų, su kokiais pavojais ir kliūtimis susiduria žmonės, turintys negalią, ir kaip šiuos pavojus ir kliūtis pašalinti, laikantis humanitarinės pagalbos principų.

- Ugdykite ŽNO gebėjimus, kad jos galėtų prisidėti prie pragyvenimo šaltinių programų rengimo, įgyvendinimo ir stebėsenos, ir atstovaukite žmonėms su negalia koordinavimo struktūrose ir mechanizmuose.

Duomenų rinkimas ir stebėseną

- Užtikrinkite, kad būtų nustatyti visi tikslinėse bendruomenėse esantys žmonės su negalia.
- Rinkite ir analizuokite duomenis apie žmonių su negalia pragyvenimo šaltinius, juos rūšiuodami pagal lytį, amžių ir negalios formą. Tai darykite sistemingai viso humanitarinės pagalbos programos ciklo metu. Kai patikimų duomenų nėra arba jų negalima surinkti, taikykite 15 % visuotinio negalios paplitimo įvertį.¹³⁹
- Pasidalinkite informacija apie tarpsektorinius žmonių su negalia reikalavimus tarpžinybiniuose koordinavimo mechanizmuose (VSSH, apsaugos ir sveikatos) bei pasirūpinkite tarpsektorinio koordinavimo klausimais.
- Pasirūpinkite, kad renkant ir naudojant duomenis apie žmones su negalia būtų laikomasi duomenų etikos ir apsaugos principų (įskaitant konfidencialumo laikymąsi, informacijos teikimą, informacija grindžiamo sutikimo gavimą ir duomenų saugumą).¹⁴⁰

INTEGRUOTA PAGALBA

Su pragyvenimo šaltiniais susijusios priemonės ir programos yra parengtos ir pritaikytos taip, kad apimtų ir būtų prieinamos visiems, įskaitant žmones su negalia.

TIKSLINĖ PAGALBA

Pragyvenimo šaltinių programos atitinka individualius žmonių su negalia poreikius, susijusius su infrastruktūra, ryšiais, priemonėmis, turtu ir mokymais (pavyzdžiui, suteikiant pagalbines technologijas, pagal individualius reikalavimus pritaikant darbo vietas ir pan.)

139 PSO ir Pasaulio banko *Pasaulinė ataskaita apie neįgalumą* (2011).
140 Žr. ICRC, *Professional Standards for Protection Work Carried Out by Humanitarian and Human Rights Actors in Armed Conflict and Other Situations of Violence* (2018), Chapter 6, Managing data and information for protection outcomes, pp. 106–148; ir NTK [22 straipsnio 2 dalį](#).

Toliau pateiktos rekomendacijos padės pragyvenimo šaltinių srities subjektams nustatyti ir pašalinti kliūtis, su kuriomis susiduria ne tik žmonės su negalia, bet ir jų šeimos nariai, pagalbinių asmenys ir globėjai, bandydami humanitariniais atvejais pasinaudoti pragyvenimo šaltinių programomis.

Rekomenduojami veiksmai

	Pasirengimas	Reagavimas	Atsigavimas
1. Vertinimas, analizė ir planavimas			
Įvertinkite įgūdžių ugdymo, pameistrystės ir finansinių paslaugų teikėjų bei rinkų ir su rinka susijusios informacijos prieinamumą žmonėms, turintiems skirtingas negalias.		X	X
Nustatykite ŽNO, kurios galėtų padėti nustatyti žmones su negalia, su jais susisiekti ir jiems padėti.	X	X	X
Nustatykite ir išanalizuokite pavojus, susijusius su žmonių, turinčių skirtingas negalios formas, pragyvenimo šaltiniais, ir numatykite rizikos mažinimo priemones.	X	X	X
Įvertinkite žmonių su negalia psichosocialinius reikalavimus bei raštingumo ir mokėjimo skaičiuoti įgūdžius, siekiant padėti tiems, kurie neturėjo pragyvenimo šaltinio arba galimybės mokytis.		X	X
Nustatykite kokios tikslinėje vietoje yra prieinamos žmonių nukreipimo pas specialistus paslaugos. Įtraukite psichosocialinę pagalbą, fizinę reabilitaciją, protezus, ortopedinius gaminius ir kt.		X	X
Pasirūpinkite, kad tiksliniais pragyvenimo šaltinių kriterijais būtų tinkamai atsižvelgiama į skirtingas negalios formas ir sunkumo lygį.		X	X
Surenkite TNVO personalui ir kitiems suinteresuotiems asmenims mokymus apie įtraukius pragyvenimo šaltinius. Į juos taip pat įtraukite profesinio rengimo mokytojus, ūkininkų asociacijas, moterų grupes, verslininkus, vietos tarybas, privačias bendroves, trečiųjų šalių stebėtojus ir kitus.	X		X
2. Išteklių telkimas			
Įdarbinkite žmones su negalia, kurie prisijungtų prie projekto komandos. Būdami sektiniais pavyzdžiais, jie gali paskatinti kitus žmones su negalia sudalyvauti projekte.	X	X	X
Telkite išteklius ir juos naudokite adaptyvių priemonių rengimui, prieinamos infrastruktūros kūrimui, papildomų mokymų organizavimui (pavyzdžiui, raštingumo ir mokėjimo skaičiuoti įgūdžių ugdymui) ir pasirūpinkite transporto priemonėmis bei kita technine pagalba (fizine reabilitacija, pagalbėmis priemonėmis).	X	X	X

	Pasirengimas	Reagavimas	Atsigavimas
3. Įgyvendinimas			
Siekdami keisti neigiamą požiūrį, didinkite bendruomenės informuotumą apie žmonių su negalia gebėjimus ir jų indėlį į bendruomenę.		X	X
Informuokite žmonių su negalia šeimos narius apie žmonių su negalia teises ir gebėjimus, įskaitant jų teisę ir pajėgumą dirbti.	X	X	X
Įtikinkite ir skatinkite darbdavius, vietos lyderius ir valdžios institucijų atstovus gerbti žmonių su negalia teises, įskaitant jų teisę turėti visapusišką prieigą prie pragyvenimo šaltinių.	X	X	X
Pasirūpinkite, kad humanitarinės veiklos dalyviai suprastų, jog žmonės su negalia turi įvairios patirties, žinių ir gebėjimų. Taip pat pasirūpinkite, kad jiems nebūtų taikomi stereotipai arba skiriami stereotipiniai vaidmenys. Pavyzdžiui, moteris, turinti klausos negalią, gali gebėti atlikti fiziškai sunkų darbą.	X	X	X
Bendradarbiaukite su finansinių paslaugų teikėjais ir padėkite jiems pritaikyti savo produktus taip, kad jie atitiktų žmonių su negalia reikalavimus.		X	X
Padėkite profesinio arba verslo įgūdžių mokymo centrams padaryti, kad jų siūlomos mokymo programos ir kursai būtų prieinami žmonėms, turintiems skirtingas negalios formas.		X	X
Aprūpinkite darbo vietas žmonėms su negalia pritaikytomis priemonėmis.	X		X
Apsvarstykite galimybę pritaikyti bendruomeninę infrastruktūrą (pavyzdžiui, rinkas ir mokymo institutus) taip, kad ji taptų prieinamesnė žmonėms su negalia.		X	X
Išmokykite projekto personalą, kaip reikia bendrauti su žmonėmis, turinčiais skirtingas negalios formas, ir kaip jiems padėti.		X	X
Parenkite informavimo ir bendruomeninius procesus, kurie padėtų nustatyti „nepastebimus“ žmones su negalia ir užmegzti su jais ryšius.	X		
Bendradarbiaukite su ŽNO ir kitais, žmonėms su negalia padedančiais, suinteresuotais asmenimis, kad parengtumėte ir atliktumėte įtraukčių pragyvenimo šaltinių ir ekonominio saugumo vertinimus. Jie turėtų nustatyti kliūtis, trukdančias atlikti vertinimus ir įgyvendinti programas.	X	X	

	Pasirengimas	Reagavimas	Atsigavimas
4. Koordinavimas			
Skirkite įtraukties ekspertą aprūpinimo maistu ir pragyvenimo šaltinių darbo grupei. Jis arba ji turėtų padėti sektoriaus partneriams įgyvendinti įtraukties aspektus ir padėti nukreipti žmones į atitinkamus sektorius.	X	X	
5. Stebėseną ir vertinimą			
Įtraukite ŽNO ir žmones su negalia į humanitarinės pagalbos ir apsaugos rodiklių stebėsenos procesą. Šie rodikliai turėtų būti rūšiuojami pagal asmenų lytį, amžių ir negalios formą.		X	
Pasirūpinkite, kad paramos gavėjų atsiliepimų teikimo mechanizmai būtų prieinami ir apimtų žmones, turinčius įvairias negalios formas.		X	
Sistemiškai rūpinkitės, kad pragyvenimo šaltinių programos būtų atskaitingos žmonėms su negalia. Turėtų būti prieinami informacijos, jos platinimo būdų bei skundų ir atsiliepimų teikimo mechanizmai. Žmonės su negalia turėtų turėti galimybę dalyvauti sprendimų priėmimo ir planavimo procesuose.		X	X
Nustatykite gerą patirtį ir iniciatyvas, kuriomis buvo sėkmingai skatinama žmonių su negalia įtrauktis. Visą šią informaciją dokumentuokite ir platinkite.			X

Priemonės ir literatūros šaltiniai

- Bendrovės „Cash Learning Partnership“ [„Minimalieji rinkos analizės standartai“](#) (angl. [Minimum Standard for Market Analysis](#))
 - EMMA [„Ekstremalių situacijų rinkos žemėlapių sudarymo ir analizės priemonių rinkinys“](#) (angl. [Emergency Market Mapping and Analysis \(EMMA\) Toolkit](#))
 - Organizacijos „Livelihood Centre“ svetainė
 - SEEP [„Minimalieji ekonomikos gaivinimo standartai“](#) (angl. [Minimum Economic Recovery Standards](#))
 - [„Sphere“ vadovas](#) (2018)
 - USAID [„Bendros pragyvenimo šaltinių ir rizikos analizės gairės“](#) (angl. [Cohort livelihoods and risk analysis guidance](#))
- FAO Azijos ir Ramiojo vandenyno šalių regioninio biuro [„Žmonių su negalia mokymų apie kaimo įmonių plėtrą vadovas“](#) (angl. [A handbook for training of disabled on rural enterprise development](#)) (2003)
 - TDO ir FAO [„Gairės, kaip spręsti tinkamo užimtumo kaimo vietovėse problemą FAO šalių veiklos metu: antrasis leidimas“](#) (angl. [Guidance on how to address decent rural employment in FAO country activities: Second Edition](#)) (2010)

15 SVEIKATA

Taip pat žr. skyrius **VSSH**, **Aprūpinimas maistu ir mityba**, **Švietimas** ir **Apsauga**.

Įžanga

Dėl savo pobūdžio, humanitarinės nelaimės ir konfliktai kenkia ne tik sveikatos priežiūros sistemoms, bet ir nuo jų nukentėjusių žmonių sveikatai. Be tiesioginių sužeidimų ir traumų, jie gilina visuomenės sveikatos problemas (įskaitant maliarijos, choleros paplitimą, netinkamos mitybos, neužkrečiamųjų ligų ir lytinės bei reprodukcinės sveikatos problemų paplitimą), nes dėl jų sutrinka socialinės apsaugos sistemų veikimas ir pagrindinių sveikatos priežiūros paslaugų teikimas. Daugumai žmonių su negalia, kurie naudojami švietimo, būsto ir kitomis sveikatos priežiūros tarnybų teikiamomis paslaugomis, krizės ir nelaimės trukdo naudotis sveikatos priežiūros paslaugomis, todėl pablogėja jau atskirtų arba marginalizuojamų asmenų padėtis.

Žmonės su negalia turi teisę naudotis visomis pagrindinėmis sveikatos priežiūros paslaugomis ir gauti informaciją apie savo sveikatos būklę ir gydymą. Jie taip pat turi teisę priimti su gydymu susijusius sprendimus (duodami **informaciją grindžiamą sutikimą**). Daugelis medicinos darbuotojų klaidingai supranta žmonių su negalia gebėjimus ir reikalavimus. Jie dažnai mano, kad pastariesiems reikia tik su negalia susijusių paslaugų, arba leidžia pastarųjų šeimos nariams, medicinos darbuotojams arba kitiems įgaliotiniams duoti sutikimą jų vardu.

Sveikatos priežiūros paslaugų nebuvimas arba jų teikimo sutrikdymas gali turėti rimtų pasekmių žmonėms su negalia. Pavyzdžiui, manant, jog moterys su negalia yra aseksualios, joms gali būti neteikiamos lytinės ir reprodukcinės sveikatos priežiūros paslaugos, todėl joms gali kilti didesnis nepageidaujamo nėštumo arba lytiškai plintančių infekcijų pavojus. Tinkamai nenustačius vaikų su negalia, jie gali

Pagrindinės teisinės priemonės ir kitos sistemos

- [Neįgaliųjų teisių konvencija](#)
- [Vaiko teisių konvencija](#)
- PSO „Reagavimo į ekstremaliasias situacijas programa“ ([angl. Emergency Response Framework](#))
- JT Nelaimių rizikos mažinimo biuro (JTNRMB) Reprodukcinės sveikatos darbo pogrupio ir PSO Teminės nelaimių rizikos sveikatai valdymo platformos „Politikos apžvalga: lytinės bei reprodukcinės sveikatos klausimų integravimas į ekstremaliųjų sveikatos situacijų ir nelaimių rizikos valdymą“ ([angl. Policy Brief: Integrating Sexual and Reproductive Health into Health Emergency and Disaster Risk Management](#))
- [2015–2030 m. Sendajaus nelaimių rizikos mažinimo programa](#)

nesudalyvauti vaikų ugdymo intervencijose ir nepasiekti savo didžiausio potencialo.

Pagrindinės sąvokos

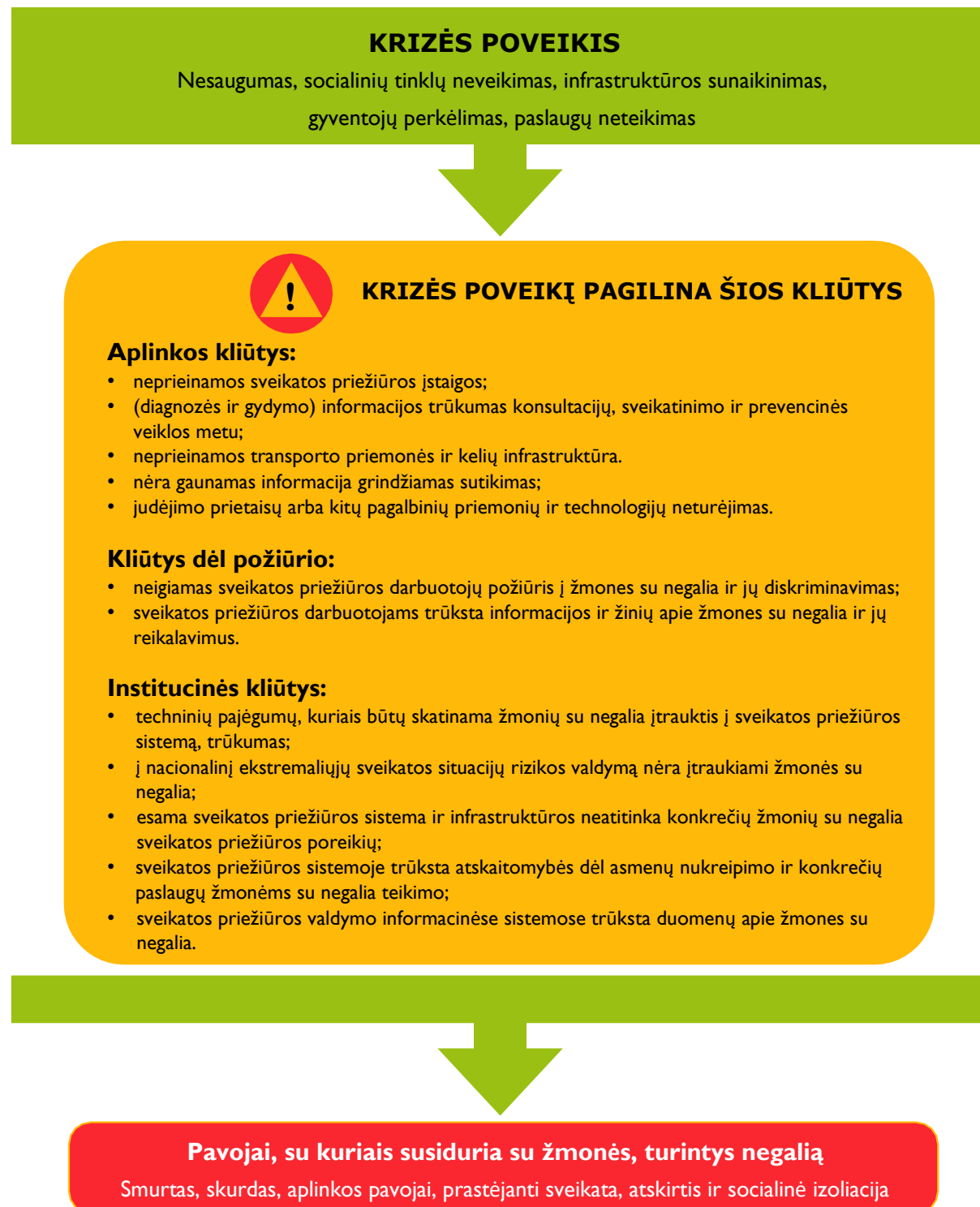
Sveikatos priežiūros sistema sudaro visos organizacijos, žmonės ir atliekami veiksmai, kurių pagrindinis tikslas yra skatinti sveikatingumą, pagerinti arba išlaikyti gerą sveikatą.¹⁴¹ Joje daugiausia dėmesio yra skiriama būdams, kuriais įtakojami veiksniai, pagal kuriuos yra nustatoma sveikatos būklė ir kuriais yra skatinama tiesiogiai sveikatą gerinanti veikla. Šiuo tikslu, valstybinio ir nevalstybinio sektoriaus subjektai ir tarnybos atlieka prevencines, skatinamąsias, gydomąsias ir reabilitacines intervencijas.¹⁴²

¹⁴¹ WHO – Western Pacific Region, [The WHO health system framework](#) (2018).

¹⁴² WHO, [Monitoring the building blocks of health systems: a handbook of indicators and their measurement strategies](#) (2010).

10 pav. | Kliūtys, trukdančios naudotis sveikatos priežiūros paslaugomis ir dalyvauti šioje veikloje¹⁴³

KAIP PAGILĖJA KRIZĖS POVEIKIS ŽMONĖMS SU NEGALIA SVEIKATOS PRIEŽIŪROS SRITYJE

¹⁴³ Sveikatos priežiūros kliūčių sąrašą rasite WHO, [Factsheet on disability and health](#).

Standartai ir gairės

- Nuolatinio tarpžinybinio komiteto (IASC) „Gairės dėl psichikos sveikatos ir psichosocialinės pagalbos ekstremaliųjų situacijų metu“ (angl. [Guidelines on Mental Health and Psychosocial Support in Emergency Settings](#)) (2007)
- PSO leidinys „Greitosios medicinos pagalbos komandos: minimalieji reabilitacijos techniniai standartai ir rekomendacijos“ (angl. [Emergency medical teams: minimum technical standards and recommendations for rehabilitation](#)) (2016)
- PSO „Gairės negalios ir su sveikata susijusių ekstremaliųjų situacijų rizikos valdymo klausimais“ (angl. [Note on Disability and Emergency Risk Management for Health](#)) (2018)
- „Sphere“ vadovas (2018)¹⁴⁴
- PSO „Gairės dėl reabilitacijos bendruomenėje“ (angl. [Community-Based Rehabilitation Guidelines](#))
- Organizacijų „HelpAge International“, „CBM“ ir „Handicap International“ leidinys „Vyresnio amžiaus žmonių ir žmonių su negalia humanitarinės įtraukties standartai“ (angl. [Humanitarian inclusion standards for older people and people with disabilities](#)) (2018)

Pagrindiniai elementai – privalomi veiksmai

Įgyvendinant žmonių su negalia sveikatos priežiūros programas, privalomų veiksmų būtina imtis visuose humanitarinės veiklos etapuose.

Dalyvavimas

- Pasirūpinkite, kad žmonės su negalia, jų šeimos nariai ir žmonių su negalia organizacijos (ŽNO) aktyviai dalyvautų, nustatant kliūtis, planuojant, rengiant, įgyvendinant, stebint ir vertinant sveikatos priežiūros programas.
- Bendradarbiaudami su žmonėmis, turinčiais negalia, ir ŽNO, informuokite sveikatos priežiūros darbuotojus apie žmonių su negalia teises, įskaitant negalios, lyties, amžiaus, migracijos statuso, religijos ir lytiškumo tarpusavio sąveiką.

Kliūčių pašalinimas

- Įgyvendinkite strategijas, skirtas mažinti negalios stigmatizavimą. Gerinkite bendruomenės informuotumą apie negalia. Kurkite savitarpio pagalbos grupes, kuriose dalyvautų žmonės, turintys psichosocialinę ir intelekto negalia.
- Didinkite tarpusavio supratimą, kovojant su neteisingu supratimu ir mitais, stiprinkite bendradarbiavimą, skatinkite žmonių su negalia dialogą su sveikatos priežiūros darbuotojais, keiskitės idėjomis ir dalinkitės jų turimomis žiniomis.
- Pasirūpinkite, kad sveikatos priežiūros įstaigos būtų prieinamos žmonėms su negalia. Skatinkite iniciatyvas, kurių tikslas būtų nuvežti žmones su negalia į sveikatos priežiūros įstaigas, praplėsti įėjimus, pagerinti vietų informacinį ženklumą ir apskritai palengvinti asmenų su negalia judėjimą.
- Įvairiais pritaikytais formatais teikite informaciją sveikatos klausimais, atsižvelgdami į žmonių, turinčių klausos, regos, intelekto arba psichosocialinę negalia, reikalavimus.
- Pašalinkite socialines ir ekonomines kliūtis, trukdančias naudotis sveikatos priežiūros programomis, pavyzdžiui, neturint išsilavinimo arba gaunant mažas pajamas.

Įgalinimas ir gebėjimų ugdymas

- Stiprinkite ŽNO gebėjimus, susijusius su sveikatos programų rengimu. Sudarykite joms sąlygas dalyvauti kuriant, įgyvendinant ir stebint sveikatos priežiūros paslaugas.
- Į sveikatos specialistams skirtus mokymus apie negalia įtraukite ŽNO darbuotojus, asmenis, sau arba kitiems atstovaujančius asmenis, turinčius intelekto ir psichosocialinę negalia, psichikos sveikatos paslaugų naudotojus, jų šeimos narius ir globėjus.
- Įgyvendinkite informacija grindžiamo sutikimo gavimo procedūras, leidžiančias žmonėms su negalia patiems priimti sprendimus dėl medicininių ir chirurginių sprendimų bei leidimo dalintis duomenimis (įskaitant siuntimus).

¹⁴⁴ The Sphere Project, [Humanitarian Charter and Minimum Standards in Humanitarian Response](#) (2011).

Duomenų rinkimas ir stebėsena

- Nustatykite, kokie yra turimi duomenys apie žmonių su negalia skaičių. Įvertinkite duomenų tikslumą ir nustatykite spragas. Kai duomenų nėra, taikykite 15 % visuotinį įvertį.¹⁴⁵
- Siekdami surinkti duomenis apie žmonių su negalia sveikatą, atlikite sveikatos vertinimus, apklausas ir naudokite stebėjimo priemones. Darykite tai nuosekliai, visais krizės etapais.

Rūšiuokite duomenis pagal lytį, amžių ir negalios formą.

- Sukurkite aiškias asmenų nukreipimo į įvairias institucijas sistemas. Dokumentuokite ir stebėkite jų veikimą.
- Atlikite tarpsektorinę analizę, siekdami geriau suprasti galios skirtumus dėl lyties, amžiaus ir negalios, ir kokią įtaką tarpsektorinė diskriminacija daro galimybei naudotis finansiniais ištekliais, judėjimui ir sprendimų priėmimui.

Kokybiškų sveikatos priežiūros paslaugų teikimas

Kad sveikatos priežiūros paslaugos būtų kuo kokybiškesnės, jos turi užtikrinti vienodas galimybes pasinaudoti būtiniausiais medicinos reikmenimis ir patikimos kokybės technologijomis. Jos turi būti saugios, veiksmingos ir ekonomiškios, o taip pat mokliškai

pagrįstos. Humanitarinės pagalbos vietose visi asmenys turėtų turėti galimybę naudotis kokybiškomis sveikatos priežiūros paslaugomis, neatsižvelgiant į turimą negalią.

INTEGRUOTA PAGALBA

Su pragyvenimo šaltiniais susijusios priemonės ir programos yra pritaikytos, laikantis universalaus dizaino principo, yra įtraukios ir prieinamos visiems, įskaitant žmones su negalia. Pavyzdžiui, sveikatos priežiūros darbuotojai išmano apie negalią, o sveikatos priežiūra yra orientuota į žmones.

TIKSLINĖ PAGALBA

Sveikatos priežiūros programos atitinka individualius žmonių su negalia reikalavimus. Pavyzdžiui, tiekiamos pagalbinės priemonės ir medicinos reikmenys atitinka individualius asmenų reikalavimus.

Toliau pateiktos rekomendacijos padės sveikatos srities subjektams nustatyti ir pašalinti kliūtis, su kuriomis susiduria ne tik žmonės su negalia, bet ir jų šeimos nariai,

pagalbiniai asmenys ir globėjai, besinaudodami sveikatos priežiūros programomis humanitarinės pagalbos vietose.

Rekomenduojami veiksmai

	Pasirengimas	Reagavimas	Atsigavimas
1. Vertinimas, analizė ir planavimas			
Dokumentuokite, kaip vykdoma išankstinė nelaimių prevencija ir kokie yra sveikatos priežiūros poreikiai. Atsižvelkite į lytinę ir reprodukcinę sveikatą, psichikos sveikatą, psichosocialinę pagalbą, užkrečiamąsias ir neužkrečiamąsias ligas ir traumų priežiūrą. Siekite, kad žmonėms su negalia, nepriklausomai nuo jų amžiaus ir lyties, būtų suteikta galimybė naudotis kokybiškomis ir įperkamos pirminės sveikatos priežiūros paslaugomis, visuotinė sveikatos priežiūra, būtiniausiais vaistais ir pagalbinėmis priemonėmis.	X		
Nustatykite, kokios yra prieinamos pagrindinės sveikatos priežiūros paslaugos ir konkrečiai žmonėms su negalia skirtos paslaugos. Pamaštykite apie pirminės sveikatos priežiūros centrus, ūmių ligų ir reabilitacijos ligonines, ankstyvosios intervencijos paslaugas, reabilitacijos bendruomenėje programas, bendruomenės ir ligoninių lygmeniu teikiamas psichikos sveikatos ir psichosocialinės pagalbos (PSPSP) paslaugas bei pagalbinių priemonių tiekėjus ir gamintojus.	X	X	
Nustatykite vietos ŽNO, su sveikata susijusias savitarpio pagalbos grupes, psichikos sveikatos priežiūros paslaugų naudotojus, sau arba kitiems atstovaujančius asmenis, globėjus ir tėvus bei negalios klausimais dirbančias organizacijas. Įtraukite šiuos asmenis ir organizacijas į visas pasirengimo veiklas.	X		
Siekdami į programas įtraukti žmones su negalia, ugdykite humanitarinės pagalbos sveikatos srityje teikėjų gebėjimus.	X	X	
Atlikite organizacijų, sveikatos priežiūros įstaigų ir paslaugų bei sveikatos priežiūros produktų prieinamumo auditą. Parenkite veiksmų planus, kuriais būtų paremta stebėsena ir vertinimas.	X	X	X
Su ŽNO peržiūrėkite nacionalinę sveikatos priežiūros ekstremaliųjų situacijų metu politiką ir pasirūpinkite, kad joje būtų numatyta skirti lėšų žmonių su negalia sveikatos ir gerovės poreikiams tenkinti.	X		X
Paskirkite žmonių su negalia ryšių centrą sveikatos priežiūros klausimais arba sveikatos sektoriaus ekspertą, kuris duotų techninių rekomendacijų dėl sveikatos priežiūros paslaugų, į kurias būtų įtraukiami žmonės su negalia, programų kūrimo ir pagalbos teikimo, asmenų tarpsektorinio nukreipimo klausimais.	X	X	X
2. Išteklių telkimas			
Skirkite lėšų ir rinkite pinigus, siekdami užtikrinti sveikatos priežiūros paslaugų, įskaitant konkrečias ypatingos svarbos paslaugas, kuriomis naudojasi žmonės su negalia, tęstinumą.	X	X	X

¹⁴⁵ PSO ir Pasaulio banko *Pasaulinė ataskaita apie neįgalumą* (2011).

	Pasirengimas	Reagavimas	Atsigavimas
Pasitarkite specialistus, kurie išmano ir gali patenkinti žmonių su negalia sveikatos poreikius. Įdarbinkite ekspertus, kurie integruotų negalios klausimus į sveikatos priežiūros paslaugas.		X	
Sukurkite duomenų bazę, kurioje būtų nurodyti konkretūs žmonėms su negalia atstovaujantys asmenys ir pagrindiniai sveikatos srities subjektai bei paslaugų teikėjai, galintys sudaryti palankesnes sąlygas sukurti veiksmingą nukreipimo sistemą.	X	X	
3. Įgyvendinimas			
Siekdami mažinti žmonių su negalia stigmatizavimą, didinkite sveikatos priežiūros darbuotojų ir bendruomenių narių informuotumą. Įgyvendinkite strategijas šiam tikslui pasiekti, pavyzdžiui, bendraudami ir informuodami.	X	X	X
Įsitikinkite, kad žmonės su negalia gali patekti į visas sveikatos priežiūros įstaigas, įskaitant laikinas. Įsitikinkite, kad inžinieriai ir architektai, perstatantys arba rekonstruojantys sveikatos priežiūros įstaigas, laikosi universalaus dizaino principų.		X	X
Pasirūpinkite, kad sveikatos priežiūros įstaigos būtų visiškai prieinamos žmonėms su negalia. Atkreipkite dėmesį į įėjimus, tualetų patalpas, judėjimo pastatę paprastumą ir informacinius ženklus.	X	X	X
Pasirūpinkite, kad visa informacija apie sveikatos priežiūros paslaugas ir informacija, gauta iš naudotojų pasitenkinimo ir atsiliepimų mechanizmų, būtų prieinama įvairiais pritaikytais formatais.		X	X
Pasirūpinkite, kad, kilus ekstremaliajai situacijai, paciento informacija liktų prieinama ir pritaikyta asmens siuntimo, judėjimo, perkėlimo ir vėlesnės priežiūros tikslais.			X
4. Koordinavimas			
Įtraukite informaciją apie negalią į informacijos apie sveikatą valdymo sistemas. Atkreipkite dėmesį į sveikatos priežiūros įstaigų registrus, įstaigos prieinamumo būklę ir su sveikata susijusią priežiūrą.	X	X	
Sudarykite koordinavimo grupes. Įtraukite sveikatos srities suinteresuotus asmenis ir ŽNO atstovus, įskaitant žmones, turinčius intelekto ir psichosocialinę negalią.	X	X	X
Užtikrinkite, kad nukreipimo sistemos susietų sveikatos priežiūros paslaugų teikėjus su sveikatos srities subjektais, turinčiais patirties negalios srityje.		X	

	Pasirengimas	Reagavimas	Atsigavimas
5. Stebėseną ir vertinimas			
Pasirūpinkite, kad atsiliepimų ir skundų teikimo mechanizmai būtų prieinami žmonėms su negalia ir juos apimtų.		X	
Rinkite duomenis apie sveikatą. Pasirūpinkite, kad šie duomenys būtų rūšiuojami pagal lytį, amžių ir negalios formą.		X	X
Stebėkite ir vertinkite sveikatos priežiūros įstaigų, programų ir paslaugų prieinamumą bei įtrauktį, siekdami užtikrinti, kad jos atitiktų įvairaus amžiaus moterų, vyrų, mergaičių ir berniukų poreikius ir problemas.		X	X
Vertindami sveikatos priežiūros paslaugų teikimo kokybę, įtraukite kriterijus, pagal kuriuos būtų vertinama įtrauktis, prieinamumas ir sveikatos standartų atitiktis (žr. žemiau pateiktus <i>literatūros šaltinius</i>).		X	X

Priemonės ir literatūros šaltiniai

- [mhGAP mokymų vadovai \(angl. mhGAP Training Manuals\)](#) (2017)
- PSO, EBPO ir Pasaulio banko „[Kokybiškų sveikatos priežiūros paslaugų teikimas: Pasaulinė būtinybė pasirūpinti visuotinę sveikatos apsaugą](#)“ (angl. [Delivering quality health services: A global imperative for universal health coverage](#)) (2018)

Sveikatos sektoriaus darbuotojai

Kokybiškai dirbantys sveikatos sektoriaus darbuotojai yra atjautūs, pagarbūs, sąžiningi ir kvalifikuoti. Jie siekia pačių geriausių rezultatų sveikatos srityje, atsižvelgdami į turimus išteklius ir esamas aplinkybes. Tai reiškia, jog jie yra tinkamai paskirstyti, įvairūs, kompetentingi ir produktyvūs, o jų yra pakankamai daug, kad būtų galima atlikti reikiamas funkcijas.

Rekomenduojami veiksmai

	Pasirengimas	Reagavimas	Atsigavimas
I. Vertinimas, analizė ir planavimas			
Atlikite sveikatos sektoriaus darbuotojų poreikių vertinimą, kad nustatytumėte jų supratimą tiek apie negalią, tiek apie žmonių su negalia įtraukties į sveikatos priežiūros programas ir paslaugų teikimą svarbą.	X	X	X
Nustatykite sveikatos priežiūros darbuotojų turimų gebėjimų ir žinių apie įtrauktį ir negalią, o taip pat su tuo susijusios politikos ir gairių spragas.	X	X	
Nustatykite ir reguliariai atnaujinkite darbuotojų, dirbančių su žmonėmis, turinčiais negalią (sveikatos priežiūros ir reabilitacijos specialistais, bendruomeniniais darbuotojais ir kt.), skaičių ir vietą.	X	X	
2. Išteklių telkimas			
Nustatykite turimus išteklius. Į sveikatos sektoriaus darbuotojų ratą įtraukite žmones su negalia, turinčius sveikatos priežiūros įgūdžių ir išsilavinimą.	X	X	X
Įdarbinkite kvalifikuotus darbuotojus, turinčius patirties, kaip patenkinti žmonių su negalia sveikatos poreikius.		X	
Naudokite lėšas sveikatos priežiūros darbuotojų turimai kompetencijai negalios klausimais tobulinti. Įtraukite bendravimo įgūdžių tobulinimą ir sveikatos patikrinimų atlikimą.	X	X	X
Į greitosios medicinos pagalbos komandas įtraukite reabilitacijos darbuotojų.		X	
Sutelkite įvairius sveikatos priežiūros paslaugų teikėjus (įskaitant ergoterapeutus ir logopedus), kad žmonės su negalia galėtų gauti jiems reikalingas paslaugas.		X	X
3. Įgyvendinimas			
Pasirūpinkite, kad visuose sveikatos priežiūros programose ir pagrindiniuose mokymuose, skirtuose sveikatos priežiūros specialistams, būtų gerinamos žinios apie negalią ir sprendžiami žmonių su negalia teisių klausimai.	X		X

	Pasirengimas	Reagavimas	Atsigavimas
Surenkite sveikatos priežiūros darbuotojams mokymus apie humanitarinių nelaimių poveikį žmonių su negalia sveikatai (pavyzdžiui, žmonėms, turintiems psichosocialinę negalią, pasireiškia rimtesni simptomai; neturint vaistų neįmanoma valdyti epilepsijos priepuolių, cukrinio diabeto ir pan.; asmenys, patyrę stuburo traumas, be pagalbinių asmenų negali susitvarkyti pragulų ir pan.).	X	X	
Kurkite informavimo ir bendruomeninės globos bei priežiūros namuose strategijas, kad sveikatos priežiūros darbuotojai galėtų pasiekti negalinčius keliauti arba atokiau gyvenančius žmones su negalia.		X	X
Pasirūpinkite, kad visi atsiliepimų ir skundų teikimo mechanizmai būtų prieinami žmonėms su negalia.	X	X	X
4. Koordinavimas			
Parenkite ir vietoje išbandykite bendruomenės nukreipimo mechanizmus į ligonines ir sveikatos priežiūros įstaigų sąsajas su kitais sektoriais bei tarnybomis.	X	X	
Sukurkite visų lygių sveikatos priežiūros darbuotojų, turinčių darbo su žmonėmis, turinčiais negalią, kvalifikaciją, duomenų bazę.	X		
5. Stebėsena ir vertinimas			
Reguliariai stebėkite, kokias žinias ir įgūdžius turi sveikatos priežiūros darbuotojai darbo su žmonėmis, turinčiais negalią, ir jų įtraukties atžvilgiu. Pasiūlykite dalyvauti testiniuose mokymuose.	X	X	X
Įvertinkite, kokie mokymai apie negalią yra prieinami sveikatos priežiūros darbuotojams.	X		X

Priemonės ir literatūros šaltiniai

- Pasaulinės sveikatos sistemos darbuotojų sąjungos ir kitų leidinys „Bendruomeninės sveikatos sektoriaus darbo jėgos didinimas ekstremaliųjų situacijų atvejais – bendras pareiškimas“ (angl. *Scaling up the community-based health workforce for emergencies – a joint statement*) (2011)
- Sveikatos grupės (angl. Health Cluster) „Žinių bankas“ (angl. Knowledge Bank)
- PSO „Pasaulinės sveikatos priežiūros srities darbuotojų ugdymas, siekiant geriau reaguoti“ (angl. *Building a global health workforce for a better response*) (2016)

Informacijos apie sveikatą valdymas

Gera veikianti informacijos apie sveikatą valdymo sistema turėtų užtikrinti, kad informacija apie sveikatą lemiančius veiksnius, sveikatos priežiūros sistemos veikimą ir sveikatos būklę būtų rengiama, analizuojama, platinama ir naudojama patikimai ir greitai.

Rekomenduojami veiksmai

	Pasirengimas	Reagavimas	Atsigavimas
1. Vertinimas, analizė ir planavimas			
Rūšiuokite nacionalinių apklausų ir sveikatos priežiūros duomenis pagal lytį, amžių ir negalios formą.	X		
Į demografines ir sveikatos apklausas įtraukite su negalia susijusius duomenis, kurie būtų surūšiuoti pagal lytį ir amžių.	X		
Nustatykite, kokios yra teikiamos sveikatos priežiūros paslaugos, įskaitant fizinę reabilitaciją, ergoterapiją ir ortopedijos seminarus.	X		
2. Išteklių telkimas			
Parenkite, paskelbkite ir praveskite mokymus apie žmonių su negalia duomenų rinkimo metodikas, kurios buvo išbandytos humanitarinės veiklos metu, pavyzdžiui, Vašingtono grupės trumpą klausimų apie negalią rinkinį ir UNICEF-Vašingtono grupės modulį apie vaikams kylančius funkcinis sunkumus.	X		X
Įpratinkite darbuotojus, renkančius duomenis apie sveikatos priežiūros infrastruktūrą, dokumentuose nurodyti jų prieinamumą žmonėms su negalia.	X		X
3. Įgyvendinimas			
Sukurkite informacijos apie sveikatą valdymo sistemą, kurioje duomenys būtų rūšiuojami pagal lytį, amžių ir negalios formą.	X	X	
Sukurkite sveikatos priežiūros registrus, kurie būtų naudojami sveikatos priežiūros įstaigose, informavimo ir priežiūros namuose metu, kurie rinktų duomenis apie lytį, amžių ir negalios formą.	X	X	
Įpratinkite sveikatos priežiūros darbuotojus rinkti duomenis apie lytį, amžių ir negalią ir atlikti sveikatos priežiūros įstaigų prieinamumo auditą.	X	X	X
4. Koordinavimas			
Reikalaukite, kad ataskaitose būtų nurodomi su negalia susiję rodikliai.		X	X
5. Stebėseną ir vertinimas			
Reikalaukite, kad į stebėsenos ir vertinimo priemones būtų įtraukti su negalia susiję rodikliai.		X	X

Priemonės ir literatūros šaltiniai

- Sveikatos grupės (angl. *Health Cluster*) „Žinių bankas“ (angl. *Knowledge Bank*) (išskleidžiamajame paieškos meniu rinkitės „Informacija ir planavimas“)
- Organizacijos „Humanity & Inclusion“ leidinys „Vašingtono grupės klausimų naudojimas humanitarinės veiklos metu“ (angl. *Using the Washington Group Questions in humanitarian action*) (mokymosi priemonių rinkinys apie žmonių su negalia duomenų rinkimą) (2019)
- Organizacijos „Humanity & Inclusion“ svetainės puslapis „Žmonių su negalia duomenų naudojimas humanitarinės veiklos metu“ (angl. *Disability Data in Humanitarian Action*)

Pagrindinės sveikatos priežiūros paslaugos

Pagrindines sveikatos priežiūros paslaugas sudaro gyvybiškai svarbios sveikatos priežiūros paslaugos. Kai kuriems žmonėms su negalia yra reikalinga reabilitacija, kvėpavimo įranga arba kitos specializuotos sveikatos priežiūros paslaugos, kurios padėtų jiems išgyventi ir užtikrintų jų gerovę.

Rekomenduojami veiksmai

	Pasirengimas	Reagavimas	Atsigavimas
1. Vertinimas, analizė ir planavimas			
Įvertinkite sveikatos priežiūros darbuotojų turimus įgūdžius ir žinias toliau nurodytų asmenų reabilitacijos atžvilgiu: 1) žmonių su negalia; 2) žmonių su negalia, patyrusių naujų traumų; ¹⁴⁶ ir 3) žmonių, patyrusių naujų traumų. ¹⁴⁷ Parenkite veiksmų planą (mokymo medžiagą ir kitus išteklius), skirtą nustatytoms problemoms spręsti.	X	X	
Nustatykite ir įvertinkite nukentėjusių žmonių su negalia sveikatos poreikius, įskaitant sveikatos priežiūrą, psichikos sveikatą ir psichosocialinę pagalbą bei reabilitaciją.	X	X	
Nustatykite pagrindinius žmonių su negalia sveikatos priežiūros poreikius, įskaitant kvėpavimo aparatų, elektros energijos, vaistų turėjimą ir gydymą.	X	X	
Nustatykite kliūtis ir pavojus, su kuriais susiduria žmonės su negalia, besinaudodami pagrindinėmis sveikatos priežiūros paslaugomis.	X	X	
2. Išteklių telkimas			
Skatinkite paramos teikėjus finansuoti pagrindinių sveikatos priežiūros paslaugų atkūrimą arba teikimą žmonėms su negalia.	X	X	

¹⁴⁶ WHO, *Minimum Standards and Recommendations for Rehabilitation* (2016).
¹⁴⁷ *Ten pat.*

	Pasirengimas	Reagavimas	Atsigavimas
3. Įgyvendinimas			
Įsteikite bendruomenines sveikatos priežiūros tarnybas, kurios teiktų reabilitacijos paslaugas ir rūpintųsi informavimo veikla.		X	X
Atkurkite pagrindines sveikatos priežiūros paslaugas ir išteklių atsargas, kurių reikia žmonėms su negalia, kad jie pasirūpintų savo sveikata ir išgyventų.		X	
Sukurkite patikimą nukreipimo sistemą ir nukreipkite žmones su negalia į pasirengimo etape nustatytas sveikatos priežiūros tarnybas. Šių tarnybų atstovai turėtų elgtis tinkamai ir atsižvelgti į kultūriškai jautrius dalykus.		X	X
Papildykite produktų ir vaistų atsargas reabilitacijos centruose, medicinos punktuose ir ligoninėse. Taip pat pasirūpinkite pagalbėmis priemonėmis ir būtiniaisiais vaistais, o taip pat psichinės ir fizinės sveikatos priežiūros priemonėmis.	X	X	
Į sveikatos priežiūros paslaugas įtraukite sutartus pagrindinius žmonių su negalia sveikatos priežiūros poreikius.		X	X
4. Koordinavimas			
Koordinuokite veiksmus su Sveikatos apsaugos ministerija, Socialinės plėtros ministerija, ŽNO ir kitais atitinkamais suinteresuotais asmenimis. Su jais sutarkite, kokios žmonių su negalia sveikatos priežiūros paslaugos bus laikomos pagrindinėmis.	X	X	
Bendradarbiaukite su ŽNO, globėjais ir vietiniais sveikatos priežiūros specialistais, kad nustatytumėte, kokie buvo žmonių su negalia sveikatos priežiūros poreikiai buvo vietovėje iki nelaimės arba krizės. Taip pat nustatykite reabilitacijos poreikius.	X		
5. Stebėsena ir vertinimas			
Stebėkite, kiek žmonės su negalia turi galimybių naudotis visomis pagrindinėmis paslaugomis. Atsižvelkite į jų prieigą prie vaistų, pagalbinių priemonių ir susijusių paslaugų teikėjų.		X	X

Priemonės ir literatūros šaltiniai

- Sveikatos grupės (angl. Health Cluster) „Žinių bankas“ (angl. Knowledge Bank)

Užkrečiamosios ligos

Nepriklausomai nuo jų amžiaus ar lyties, žmonės su negalia humanitarinių krizių metu gali būti labiau linkę sirgti užkrečiamosiomis ligomis, nes jiems gali trūkti prieigos prie saugaus geriamojo vandens, tinkamų sanitarinių sąlygų ir prevencinių sveikatos apsaugos programų bei gali gyventi jiems nepritaikytuose būstuose, kurie kelia pavojų jų sveikatai ir gyvybei.

Rekomenduojami veiksmai

	Pasirengimas	Reagavimas	Atsigavimas
1. Vertinimas, analizė ir planavimas			
Kartu su ŽNO ir kitais suinteresuotais asmenimis nustatykite nukentėjusius žmones su negalia.	X	X	
Nustatykite kliūtis ir pavojus, su kuriais susiduria žmonės su negalia, dalyvaudami prevencinėse sveikatos apsaugos veiklose ir užkrečiamųjų ligų programose. Taip pat atsižvelkite į jų skiepijimą ir galimybes dalyvauti saugaus geriamojo vandens programose.	X	X	
2. Išteklių telkimas			
Naudokite lėšas ir žmogiškuosius išteklius informavimo, bendruomeninėms ir namuose teikiamoms paslaugoms bei sveikatinimo ir ligų prevencijos kampanijoms organizuoti.	X	X	
3. Įgyvendinimas			
Rinkite ligų priežiūros ir namų ūkių apklausų duomenis, kurie būtų surūšiuoti pagal lytį, amžių ir negalios formą.			X
Įtraukite žmones su negalia ir ŽNO į informacinės, mokomosios ir komunikacinės medžiagos kūrimą.	X	X	
Įvairiais pritaikytais formatais skelbkite apie sveikatinimo ir ligų prevencijos priemones. Tą patį darykite su informaciniais ir mokomaisiais šaltiniais.	X	X	
Rengdami tarpsektorines užkrečiamųjų ligų prevencijos priemones didžiausios rizikos gyventojų grupėms, atsižvelkite į konkrečius žmonių su negalia reikalavimus ir jiems rūpimus klausimus.	X	X	
4. Koordinavimas			
Siekdami užtikrinti, kad žmonės su negalia turėtų prieigą prie vandens, sanitarinių sąlygų ir švaraus bei saugaus būsto, o taip pat įgyvendinti kitus ekstremaliųjų situacijų reikalavimus, koordinuokite atliekamus veiksmus su kitais sektoriais.			X

	Pasirengimas	Reagavimas	Atsigavimas
5. Stebėsena ir vertinimas			
Stebėkite, kokia apimtimi žmonės su negalia gali dalyvauti skatinimo ir prevencinėse kampanijose bei veiklose.		X	

Priemonės ir literatūros šaltiniai

- Sveikatos grupės (angl. Health Cluster) „Žinių bankas“ (angl. Knowledge Bank)

Vaikų sveikata

Nesugebėjimas koordinuoti vaikams skirtų intervencijų sveikatos, švietimo, apsaugos ir mitybos srityse kelia didelį pavojų vaikų sveikatai. Tai trukdo įgyvendinti vaikų teises ir riboja jų vystymosi galimybes, todėl tampa praktiškai

nejmanoma sumažinti socialinės ir ekonominės nelygybės, turinčios įtakos jų sveikatai.

Vaikai su negalia turi teisę naudotis visomis su vaikais ir paaugliais susijusiomis sveikatos priežiūros paslaugomis.

Rekomenduojami veiksmai

	Pasirengimas	Reagavimas	Atsigavimas
I. Vertinimas, analizė ir planavimas			
Remdamiesi turimais duomenimis, sužinokite, kiek yra vaikų su negalia.	X		
Nustatykite, kokios vertinimo priemonės yra įprastai naudojamos vaikams, įskaitant ankstyvosios vaikystės metu. Pritaikykite jas prie vaikų su negalia poreikių ir įpratinkite darbuotojus jas naudoti.	X	X	
Nustatykite, kokie yra prieinami sveikatos priežiūros specialistai ir koks yra jų pasiekiamumas. Į veiklą įtraukite kvalifikuotus pediatrijos, mitybos, ankstyvosios intervencijos, ankstyvojo vaikų vystymosi ir reabilitacijos specialistus.	X	X	
Dokumentuokite vaikų su negalia sveikatos, psichosocialinius ir mitybos poreikius (pavyzdžiui, tėvų arba globėjų netekusiam vaikui su negalia gali būti būdinga netinkama mityba arba depresija).	X	X	
Įvertinkite, kokių mokymų reikia sveikatos priežiūros darbuotojams vaikų su negalia ir jų įtraukties atžvilgiu.	X	X	

	Pasirengimas	Reagavimas	Atsigavimas
Atlikdami vaikų su negalia poreikių vertinimus ir sveikatos apklausas, apsvarstykite galimybę naudoti UNICEF-Vašingtono grupės Vaikų funkcijų atlikimo modulį arba kitas standartizuotas vertinimo priemones, kurias jau išbandė humanitarinės veiklos dalyviai ir kiti suinteresuoti asmenys.	X	X	
Nustatykite kliūtis ir pavojus, su kuriais susiduria vaikai, turintys negalią, naudodamiesi vaikų sveikatos priežiūros paslaugomis.	X	X	
2. Išteklių telkimas			
Planuokite, numatykite lėšų ir surenkite sveikatos priežiūros darbuotojų mokymus apie vaikų su negalia teises. Į mokymus įtraukite vaikų ugdymo ir ankstyvo negalios nustatymo temas.	X	X	X
3. Įgyvendinimas			
Pasirūpinkite, kad sveikatos priežiūros paslaugos ir programos būtų prieinamos vaikams ir paaugliams su negalia bei jų globėjams, pašalindami jų visapusiškai įtraukčiai trukdančias kliūtis.		X	X
Įtraukite mergaites ir berniukus su negalia bei jų globėjus į sveikatos priežiūros programų rengimą, įgyvendinimą, stebėjimą ir vertinimą.		X	X
Į atitinkamas programas įtraukite ankstyvo negalios nustatymo temas. Taip pat įtraukite sveikatos priežiūros mokykloje, mitybos bei motinų ir naujagimių sveikatos klausimus.	X	X	X
Įtraukite informaciją apie sveikatą ir negalios valdymą į motinų ir vaikų sveikatos programas ir paslaugas. Taip pat įtraukite imunizacijos, prenatalinės ir postnatalinės sveikatos priežiūros, mitybos ir lytinės bei reprodukcinės sveikatos klausimus.		X	X
Į bendruomenės darbuotojų ir bendruomenės sveikatos priežiūros specialistų darbą įtraukite ankstyvą negalios nustatymą ir aptikimą. Padėkite jiems nustatyti vaikus su negalia, įskaitant turinčius intelekto ir psichosocialinę negalią, ir nukreipti juos į ankstyvos intervencijos programas.	X	X	X
Kai vaikų sveikatos programas vykdo mokyklos, vykdykite mokyklos nelankančių vaikų su negalia informavimo programas.		X	X
Skatinkite vaikų su negalia tėvus ir globėjus prisijungti prie tėvų palaikymo grupių. Bendruomenės sveikatos centruose platinkite informaciją apie vaikų sveikatą ir švietimą.	X	X	X

	Pasirengimas	Reagavimas	Atsigavimas
4. Koordinavimas			
Koordinuokite veiksmus su kitais sektoriais, siekdami užtikrinti, kad vaikams būtų suteikta pagalba ir apsauga.		X	X
Parenkite ir įgyvendinkite vaikų su negalia nukreipimo sistemas. Įtraukite tokias tikslines paslaugas, kaip ergoterapija ir logopedo paslaugos.	X	X	X
5. Stebėsena ir vertinimas			
Į stebėsenos priemones įtraukite rodiklius apie mergaites ir berniukus su negalia. Parenkite ataskaitas apie mergaičių ir berniukų su negalia sveikatos būklės pokyčius.		X	X

Priemonės ir literatūros šaltiniai

- Health Cluster, [Knowledge Bank](#)
- WHO, [Nurturing care for early childhood development: A framework for helping children survive and thrive to transform health and human potential](#)

Lytinė ir reprodukcinė sveikata bei žmogaus teisės

Žmonės su negalia turi teisę į lytinę ir reprodukcinę sveikatą, kuri yra laikoma jų teisės į sveikatą sudedamąją dalimi. Moterys, vyrai, mergaitės ir berniukai su negalia turi turėti galimybę naudotis prieinamomis lytinės ir reprodukcinės sveikatos paslaugomis ir informacija,

atitinkančia jų konkrečius reikalavimus. Įprastai sveikatos srities suinteresuotiems asmenims žmonių su negalia lytinė ir reprodukcinė sveikata yra žemo prioriteto klausimas, nes jie klaidingai mano, kad žmonės su negalia negali laisvai priimti su savo seksualiniu gyvenimu susijusių sprendimų.

Rekomenduojami veiksmai

	Pasirengimas	Reagavimas	Atsigavimas
1. Vertinimas, analizė ir planavimas			
Nustatykite, kokios lytinės ir reprodukcinės sveikatos priežiūros paslaugos ir prekės yra siūlomos žmonėms su negalia ir koks yra jų prieinamumas. Atsižvelkite į motinų ir naujagimių priežiūrą, kontracepciją ir skubios pagalbos kontraceptikus, paauglių lytinę ir reprodukcinę sveikatą, smurto dėl lyties (SDL) prevenciją ir sprendimus, lytiškai plintančias infekcijas ir su ŽIV arba AIDS susijusias paslaugas.	X	X	
Nustatykite, kiek žmonėms su negalia yra prieinamos sveikatos priežiūros įstaigos, paslaugos ir prekės. Planuokite, kaip galima būtų pašalinti esamus trūkumus (pavyzdžiui, kad informacija būtų prieinamesnė, naudoti didelį teksto šriftą arba Brailio raštą). Sutrumpinkite laukimo laiką.	X	X	
Siekdami įgyvendinti žmonių su negalia, įskaitant turinčių intelekto negalią, lytinės ir reprodukcinės sveikatos reikalavimus, teikite informavimo paslaugas ir pasirūpinkite reikmenų pristatymu žmonėms su negalia, kurie yra izoliuoti savo namuose. Pasirūpinkite, kad informavimo programų metu būtų teikiama tiksli informacija apie lytinę ir reprodukcinę sveikatą.		X	
Įvertinkite moterų, vyrų, mergaičių ir berniukų su negalia apsaugos problemas. Apsvarstykite, kaip lengvai jie gali pasiekti lytinės ir reprodukcinės sveikatos informaciją ir paslaugas. Išspręskite žmonių su negalia nustatytus saugumo pavojus.	X	X	X
Nustatykite kliūtis ir pavojus, su kuriais susiduria žmonės su negalia, bandydami pasinaudoti lytinės ir reprodukcinės sveikatos priežiūros paslaugomis ir sudalyvauti tokiose programose.	X	X	
2. Išteklių telkimas			
Skirkite lėšų sveikatos priežiūros darbuotojų mokymams apie bendrą amžiaus, lyties ir negalios sąveikos poveikį lytiškumui.	X	X	
Įdarbinkite žmones su negalia, turinčius patirties lytinės ir reprodukcinės sveikatos srityje.		X	X

	Pasirengimas	Reagavimas	Atsigavimas
Jtraukite su negalia susijusius modulius į visus darbuotojų mokymus apie lytinės ir reprodukcinės sveikatos priežiūrą. Pasirūpinkite, kad šie mokymai būtų prieinami paslaugų teikėjams, pagalbiniams darbuotojams, bendruomenės informavimo darbuotojams, bendruomenės telkimo specialistams ir darbuotojams, dirbantiems smurto dėl lyties (SDL) ir ŽIV klausimais.	X	X	X
3. Įgyvendinimas			
Integruokite žmonių su negalia įtrauktį į visas lytinės ir reprodukcinės sveikatos prevencijos ir reagavimo paslaugas (informaciją, paslaugas ir reikmenis). Taip pat apimkite paauglių lytinės ir reprodukcinės sveikatos priežiūrą; motinų ir naujagimių sveikatos priežiūrą; kontracepcijos paslaugas; paslaugas, skirtas užkirsti kelią SDL ir į jį reaguoti; bei paslaugas, skirtas užkirsti kelią lytiniu keliu plintančioms infekcijoms, įskaitant ŽIV arba AIDS, ir su jomis kovoti.		X	X
Bendradarbiaudami su ŽNO ir organizacijomis, kurių veikla yra orientuota į žmones su negalia, parenkite visuomenės informavimo medžiagą apie lytinės ir reprodukcinės sveikatos priežiūrą ir ją išplatinkite įvairiais pritaikytais formatais.	X	X	X
Pasirūpinkite, kad būtų laikomasi informacija grindžiamo asmens sutikimo procedūrų, įskaitant atvejus, kai žmonių su negalia yra prašoma priimti sprendimus. Šios procedūros turėtų atitikti Neįgaliųjų teisių konvenciją (NTK). Išmokykite darbuotojus ir paslaugų teikėjus, kaip tinkamai bendrauti su žmonėmis, turinčiais įvairių negalių. ¹⁴⁸		X	X
Pasirūpinkite, kad visos sveikatos priežiūros įstaigos būtų fiziškai prieinamos, o lytinės ir reprodukcinės sveikatos priežiūros specialistai jautriai žiūrėtų į žmonių su negalia įtrauktį ir būtų pasirengę duoti informacijos įvairiais pritaikytais formatais. Taip pat atsižvelkite į paauglius su negalia.	X	X	X
Skatinkite ir pasitelkite žmones su negalia ir ŽNO, kad remdamiesi įrodymais galėtumėte spręsti žmonių su negalia lytinės ir reprodukcinės sveikatos priežiūros problemas, įskaitant ŽIV, lyties ir žmogaus teisių klausimus.	X		X
Sukurkite iniciatyvinį komitetą, kuris pasisakytų už lytinės ir reprodukcinės sveikatos priežiūros modelio, apimančio žmones su negalia, įgyvendinimą. Jo nariais turėtų būti žmonės su negalia, ŽNO nariai ir TNVO atstovai, apsaugos ir sveikatos priežiūros sektorių atstovai bei nacionalinės valdžios institucijos.	X		
Bendruomeninių informavimo sesijų apie lytinės ir reprodukcinės sveikatos priežiūrą metu užmegzkite ryšį su moterimis, mergaitėmis ir jaunimu su negalia.		X	
Jtraukite informaciją apie lytinės ir reprodukcinės sveikatos priežiūrą, paslaugas ir reikmenis žmonėms su negalia į mokyklų sveikatos priežiūros programas, mitybos programas ir kitas atitinkamas programas.		X	X

148 Women's Refugee Commission, "I see that it is possible": Building Capacity for Disability Inclusion for GBV Practitioners Toolkit, Tool 9: Informed Consent Process with Adult Survivors with Disabilities.

	Pasirengimas	Reagavimas	Atsigavimas
4. Koordinavimas			
Koordinuokite veiksmus su kitais sektoriais (pavyzdžiui, apsaugos, maisto ir mitybos), siekdami užtikrinti aukštą lytinės ir reprodukcinės sveikatos sistemos kokybę ir ją palaikančią veiksmingą žmonių nukreipimo sistemą.		X	X
Suderinkite sveikatos ir apsaugos sektorių bei lytinės ir reprodukcinės sveikatos darbo grupės atsakomybės už smurtą dėl lyties sritis, siekdami užtikrinti, kad žmonės su negalia būtų apsaugoti ir turėtų prieigą prie visos lytinės ir reprodukcinės sveikatos informacijos, paslaugų ir reikmenų.		X	
Skatinkite nacionalines ir bendruomenines ŽNO aktyviai dalyvauti lytinės ir reprodukcinės sveikatos darbo grupių veikloje.	X	X	X
5. Stebėseną ir vertinimą			
Rinkite ir analizuokite duomenis apie lytinės ir reprodukcinės sveikatos priežiūros paslaugas ir jų teikimą. Rūšiuokite informaciją pagal lytį, amžių ir negalios formą.		X	X
Stebėkite lytinės ir reprodukcinės sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumą.	X	X	X
Naudokite stebėsenos ir ataskaitų teikimo procesus, siekdami skatinti apmąstymus ir atskaitomybę. Stebėkite, kokia apimtimi žmonės su negalia gali pasinaudoti ir naudojasi lytinės ir reprodukcinės sveikatos priežiūros paslaugomis.		X	X

Priemonės ir literatūros šaltiniai

- Health Cluster, [Knowledge Bank](#)
 - Inter-Agency Working Group on Reproductive Health in Crises (IAWG), [Reproductive health is an essential component of humanitarian response](#), pp. 1–2
 - Inter-Agency Working Group on Reproductive Health in Crises, [On Reproductive Health in Crises](#)
 - Inter-Agency Working Group on Reproductive Health in Crises, [Training Partnership Initiative](#)
 - Inter-Agency Working Group on Reproductive Health in Crises, [Inter-Agency Field Manual on Reproductive Health in Emergencies](#) (2018)
- Sphere Project, [Minimum Initial Service Package for Reproductive Health](#) (in *Sphere Handbook*)
 - UNFPA, [A Deeper Silence: The Unheard Experiences of Women with Disabilities – Sexual and Reproductive Health and Violence against Women in Kiribati, Solomon Islands and Tonga](#) (2013)
 - Women's Refugee Commission, [Reports on disabilities and sexual reproductive health](#)

Traumų priežiūra

Pavojus susižaloti ir patirti traumą humanitarinių situacijų metu gresia tiek žmonėms su negalia, tiek be jos. Standartinėse procedūrose yra numatyta, kaip gydyti kiekvienos rūšies traumą, tačiau į turimas negalias yra retai

atsižvelgiama (žr. PSO leidinį „*Minimalieji reabilitacijos techniniai standartai ir rekomendacijos*“ (angl. *Minimum Technical Standards and Recommendations for Rehabilitation*)).

Rekomenduojami veiksmai

	Pasirengimas	Reagavimas	Atsigavimas
I. Vertinimas, analizė ir planavimas			
Nustatykite, kokie traumų centrai ir reabilitacijos įstaigos yra nelaimės vietose. Taip pat atsižvelkite į turimas pagalbines priemones, protezus ir ortopedinius gaminius, psichikos sveikatos ir esamas psichosocialinės pagalbos (PSPSP) paslaugas.	X		
Nustatykite, kokios yra vietinės ŽNO, su negalia susijusios kitos paslaugos ir programos nelaimės vietose. Įvertinkite jų prieinamumą ir pritaikymą.	X	X	
Nustatykite kokie yra pagalbinių priemonių tiekėjai ir konkrečių daiktų bei medžiagų, kurių reikia žmonėms su negalia, prieinamumą.	X		
Išnagrinėkite turimus duomenis apie patirtas naujas traumas ir galimą ilgalaikių konkrečių sveikatos priežiūros paslaugų poreikį.		X	
Žinokite, kokie yra žmonių su negalia traumų pobūdžiai, jų ilgalaikis poveikis, reagavimo į nelaimes ir atsigavimo po jų veiksmus, o taip pat koks yra paslaugų prieinamumas.		X	X
Nustatykite kliūtis ir pavojus, su kuriais susiduria žmonės su negalia, bandydami pasinaudoti paslaugomis ir programomis, kurių metu yra atliekama traumų priežiūra.	X	X	
2. Išteklių telkimas			
Sutelkite reabilitacijos specialistus, kurie suprastų įtrauktį ir mokėtų dirbti su žmonėmis, turinčiais negalią.		X	
Rinkite lėšas reabilitacijos paslaugoms gerinti tiek trumpuoju, tiek ilguoju laikotarpiu.		X	X
Pasirūpinkite, kad reabilitacijos programų biudžetuose būtų numatytos išlaidos, skirtos pašalinti kliūtis, trukdančias žmonėms su negalia pasinaudoti esamomis galimybėmis.		X	
3. Įgyvendinimas			
Surenkite mokymus reabilitacijos specialistams, dirbantiems pavojingose vietose. Į mokymus įtraukite temas apie ūmių traumų priežiūrą, PSPSP ir nelaimių valdymą.	X		

	Pasirengimas	Reagavimas	Atsigavimas
Integruokite reabilitacijos paslaugas į visus masinių avarijų ir nelaimių valdymo planus, įskaitant bendrų, tačiau reikšmingų traumų (apakimo, prikurtimo arba nebylstės, nugaros smegenų pažeidimų, trauminės amputacijos) priežiūros gaires.	X		
Atlikite traumų centrų ir reabilitacijos įstaigų prieinamumo auditą. Atsižvelkite į fizinį prieinamumą bei ryšių, informacijos ir paslaugų prieinamumą. Parenkite ir įgyvendinkite veiksmų planus, skirtus kliūtims šalinti, ir atlikite tolesnius vertinimus.	X	X	
Išmokykite traumų ir reabilitacijos skyrių personalą, kaip atlikti poreikių vertinimą. Aptarkite platesnę sužeistųjų apsaugą ir jų nukreipimą į kitas tarnybas ir sektorius (pavyzdžiui, suteikiančius būstą, apsaugą ir VSSH).		X	
Reguliariai stebėkite ir vertinkite veiksmų planą, siekdami užtikrinti, kad traumų centrai ir reabilitacijos įstaigos išliktų prieinamos.		X	
Aprūpinkite asmenis įperkamos, konkrečiai vietai pritaikytomis, ilgaamžėmis arba nemokamomis pagalbėmis priemonėmis, protezais ir ortopediniais gaminiais, atitinkančiais tarptautinius standartus (pavyzdžiui, PSO neįgaliųjų vežimėlių standartus).		X	
Skirkite asmenims medicininį ir chirurginį gydymą bei reabilitaciją, įskaitant PSPSP paslaugas žmonėms, patyrusiems traumas nelaimės ar krizės metu.		X	
Pasirūpinkite, kad nesusižeidę žmonės su negalia galėtų naudotis jiems reikalingomis paslaugomis. Atkurkite iki ekstremaliosios situacijos buvusių paslaugų teikimą.		X	
Siekdami pasiekti labiau izoliuotus asmenis su negalia, plėtokite bendruomenines paslaugas, vykdykite informavimo ir vėlesnės priežiūros veiklas. Įtraukite žmones su negalia, gyvenančius pabėgėlių arba šalies viduje perkeltų asmenų stovyklose, apgultose vietovėse ir kaimo vietovėse.		X	X
Pirminės sveikatos priežiūros poliklinikose sukurkite vieno langelio principu teikiamas paslaugas, kad žmonėms su negalia nereikėtų keliauti po skirtingas vietas, norint gauti reikiamas paslaugas.		X	
4. Koordinavimas			
Koordinuokite veiksmus su kitais sektoriais, siekdami parengti ir įgyvendinti nukreipimo į kitas tarnybas ir apsaugos institucijas sistemą.		X	X
5. Stebėsena ir vertinimas			
Pasirūpinkite, kad reabilitacijos ir traumų centrai rūšiuotų duomenis pagal lytį, amžių ir negalią.	X	X	X
Ataskaitose nurodykite, kiek žmonių su negalia buvo sužeisti per krizę.		X	X

Priemonės ir literatūros šaltiniai

- CBM, Handicap International, ICRC, WHO, [Minimum Technical Standards and Recommendations for Rehabilitation in Emergency](#) (2016)
- Health Cluster, [Knowledge Bank](#)
- WHO, ISPO, USAID, [Guidelines on the provision of manual wheelchairs in less resourced settings](#) (2008)
- WHO, [Global cooperation on assistive technology \(GATE\)](#)

Psichikos sveikatos ir psichosocialinė pagalba

Veiklos, kuriomis saugoma ir gerinama psichikos sveikata ir psichosocialinė gerovė, turi būti vykdomos ir atliekamos visuose sektoriuose, įskaitant sveikatos, švietimo, apsaugos ir mitybos sektorius.

Ekstremaliųjų humanitarinių situacijų atvejais, dėl smurto, baimės ir neužtikrintumo jausmo gali kilti chaosas ir būti išeikvoti visi bendruomenės turimi ištekliai. Dėl to žmonės patiria stresines reakcijas, kurios gali pakenkti jų kasdieniniam funkcionavimui ir socialinei sąveikai.¹⁴⁹ Daugeliu atvejų šios reakcijos yra trumpalaikės arba žmonės geba prisitaikyti prie staigių pokyčių. Gavę tinkamą socialinę ir emocinę paramą, daugelis žmonių įveiks šias sudėtingas patirtis. Tačiau norint pasiekti šį rezultatą, būtina naudoti ir gerinti šeimų ir bendruomenių, stiprinančių atsparumą ir skatinančių savitarpio pagalbą, turimus išteklius. Užsitęsusi humanitarinėms krizėms, vilties stoka ir ilgai juntamas bei besikaupiantis stresas gali kelti nuolatinės kančias, todėl gali padaugėti psichikos sveikatos sutrikimų, įskaitant gilią depresiją ir savižudybes, arba šie sutrikimai gali pasunkėti. Kai kuriems žmonėms, ypač patyrusiems itin didelį poveikį arba turėjusiems psichikos sveikatos ir psichosocialinių poreikių, arba susidūrusiems su diskriminacija ir atskirtimi, gali prireikti papildomos tikslinės pagalbos, kurią suteiktų apmokyti žmonės, kurie nėra specialistai, arba psichikos sveikatos ir psichosocialinės pagalbos (PSPSP) specialistai.

Žmonės, turintys psichosocialinę ir intelekto negalią, dažnai jaučiasi diskriminuojami ir atskirti. Jų žmogaus teisės gali būti pažeidžiamos, juos segreguojant, izoliuojant, suvaržant jų savarankiškumą arba kėsinant į jų fizinį ir psichinį neliečiamumą. Reaguojant į ekstremaliąją humanitarinę situaciją, turėtų būti imamasi veiksmų, kuriais būtų siekiama ištaisyti arba atlyginti teisių pažeidimus ir nelygybės atvejus, kurie įvyko prieš krizę, o taip pat sudaryti galimybes žmonėms, turintiems psichosocialinę negalią, visapusiškai naudotis savo teisėmis, įskaitant teises į sveikatą ir orų gyvenimą.

Šiose gairėse minima **psichosocialinė negalia** atsiranda dėl kliūčių, trukdančių dalyvauti visuomenės gyvenime ir naudotis teisėmis, susijusiomis su psichikos sveikata, arba dėl kognityvinių arba elgesio sutrikimų, kurie yra laikomi socialiai nepriimtinais. Ši sąvoka įprastai yra taikoma žmonėms, turintiems pastovius arba pasikartojančius funkcinis sutrikimus, kurie susiduria su sistemine atskirtimi ir jų dalyvavimui trukdančiomis kliūtimis. Tačiau ji yra rečiau taikoma turintiems laikinų psichikos sveikatos sutrikimų, kurie greitai pasveiksta, kartais teigiamai sureagavę į PSPSP intervencijas. Ekstremaliųjų humanitarinių situacijų metu, patiriami negalavimai, dėl kurių atsiranda funkcinis sutrikimas, neretai būna trumpalaikiai, todėl svarbu jų nevadinti sveikatos sutrikimais arba negalia.

PSPSP neturėtų būti orientuota tik į asmenis, turinčius psichosocialinę ir intelekto negalią. Dėmesys turėtų būti skiriamas visiems bendruomenės nariams, įskaitant žmones su negalia, kurie humanitarinėse situacijose yra patyrę įvairaus lygio negalavimus. Tačiau šiose gairėse yra pripažįstama, kad asmenys, turintys psichosocialinę ir intelekto negalią, susiduria su konkrečiomis struktūrinės diskriminacijos formomis ir kad yra itin didelė rizika, jog bus pažeistos jų žmogaus teisės, be to, jie neabejotinai yra nepakankamai atstovaujami sprendimų priėmimo forumuose. Apsaugos sektorius turėtų įdėmiai pažvelgti į šį gyventojų pogrupį ir imtis veiksmų, skirtų užtikrinti, kad jo nariai galėtų viešai dalyvauti, sprendžiant visus jiems rūpimus klausimus.

Sveikatos ir apsaugos sektoriai turėtų glaudžiai bendradarbiauti, kad apsaugotų, padėtų ir pasirūpintų kalėjimuose, socialinės rūpybos įstaigose ir kitose globos

149 IFRC, [Guidelines on mental health and psychosocial support](#) (2018).

institucijose gyvenančiais arba benamiais asmenimis. Jie turėtų imtis veiksmų, kad būtų kuriamos ir gerinamos bendruomeninės paslaugos ir struktūros tiek siekiant užkirsti kelią žmonių institucionalizavimui, tiek nutraukti priverstinį gydymą, smurtą, prievartą ir kitus, tokioms vietoms būdingus, žmogaus teisių pažeidimus. Šios netinkamo elgesio formos daro neproporcingai didelį poveikį žmonėms, turintiems psichikos sveikatos sutrikimų ir psichosocialinę bei intelekto negalią, dėl kurių jiems reikia daugiau pagalbos. Teikdamas bendruomeninę priežiūrą, pagalbą ir užtikrindamas tinkamas gyvenimo sąlygas šiems gyventojams, apsaugos sektorius taip pat turėtų skatinti nepriklausomą ir veiksmingą visų institucijų, įskaitant kalėjimus, kuriuose laikomi asmenys, veiklos stebėseną ir suteikti tinkamą būstą benamiams.

Įvykus ekstremaliajai situacijai, tikėtina, jog nukentėjusiam regione sutriks psichikos sveikatos ir psichosocialinės pagalbos sistemos veikla. Daugeliu atvejų, ji gali būti neparengta teikti bendruomeninę ir į žmogaus teises orientuotą psichikos sveikatos priežiūrą bei paramą.

Rekomenduojami veiksmai

Visi veiksmai turėtų būti suderinti su žmonėmis, turinčiais negalią (įskaitant asmenis, turinčius psichosocialinę ir intelekto negalią), jų šeimos nariais ir

Humanitarinės krizės suteikia puikią galimybę dėti pastangas ir išteklius, siekiant sukurti tokiems atvejams pritaiktą, visapusišką bendruomeninę sistemą, kuri atitiktų tarptautinius žmogaus teisių standartus.

Praktiškai, ekstremaliosios situacijos metu neretai yra sudėtinga tinkamai reaguoti į žmonių, turinčių psichosocialinę ir intelekto negalią, poreikius. Tai yra ypač būdinga šalims, kurios nėra ratifikavusios Neįgaliųjų teisių konvencijos. Kai psichikos sveikatos sistemos nėra orientuotos į bendruomenę arba žmogaus teises, visiems lygmenims, įskaitant bendruomenės ir šeimų narius, turėtų būti pateiktos papildomos rekomendacijos pagrindiniais priežiūros ir pagalbos klausimais. Pavyzdžiui, gebėjimų ugdymo programose daugiausia dėmesio turėtų būti skiriama procedūrų, kuriomis būtų užtikrinama ir veiksmingai apsaugoma asmens teisė duoti informaciją grindžiamą sutikimą (pavyzdžiui, dėl jo gydymo), priimti sprendimus ir atlikti nepriverstines intervencijas, nustatymui.

ŽNO, glaudžiai bendradarbiaujant su PSPSP ekspertais ir techninio darbo grupėse esančiais PSPSP teikėjais.

	Pasirengimas	Reagavimas	Atsigavimas
I. Vertinimas, analizė ir planavimas			
Atlikite poreikių vertinimą, naudodami pritaikytas priemones, kad galėtumėte greitai pritaikyti dalyvavimo metodus. Į vertinimą įtraukite asmenis, turinčius psichosocialinę ir intelekto negalią. Taip pat integruokite PSPSP sudėtinės dalis į kitus vertinimus.	X	X	
Nustatykite ir įvertinkite turimus PSPSP išteklius ir darbuotojus. Atsižvelkite į siūlomas paslaugas ir įvairiuose sektoriuose esančių darbuotojų (specialistų ir ne tik) kompetencijas. Taip pat atsižvelkite į ekspertus ir techninio darbo grupėse esančius PSPSP teikėjus, ŽNO bei žmones, turinčius psichosocialinę ir intelekto negalią.	X	X	X
Naudodamiesi PSO „QualityRights“ priemonių rinkiniu , nustatykite ir įvertinkite visas nelaimės vietoje esančias sveikatos priežiūros įstaigas ir globos institucijas, o taip pat tradicinius arba neoficialius paslaugų žmonėms su negalia teikėjus.	X	X	X

	Pasirengimas	Reagavimas	Atsigavimas
Remdamiesi vertinimo rezultatais, planuokite PSPSP reagavimo veiklą ir PSPSP programas. Pasirūpinkite, kad jos atitiktų žmonių su negalia poreikius.	X	X	X
Parenkite arba atnaujinkite nacionalinę psichikos sveikatos politiką, strategijas, planus ir teisės aktus. Pasirūpinkite, kad nacionalinė PSPSP sistema būtų orientuota į bendruomenę ir atitinkanti žmogaus teises.		X	X
Parenkite institucinius pasirengimo ekstremaliosioms situacijoms ir reagavimo į jas planus, įskaitant evakuacijos planus. Evakuacijos planai turėtų užtikrinti, kad šeimos nariai ir bendruomenės nariai evakuacijos metu galėtų susisiekti.	X		
2. Išteklių telkimas			
Skirkite numatytus biudžetus bendruomeninėms ir į žmogaus teises orientuotoms PSPSP reagavimo veikloms ir paslaugoms, apimančioms žmones su negalia.		X	X
Siekdami nelaimės vietoje padėti žmonėms, turintiems psichosocialinę negalią, skirkite biudžetus ir lėšas savitarpio pagalbos grupės narių pasitelkimui (įskaitant iš kitų regionų).	X	X	X
Pasirūpinkite, kad į tarpsektorinius prašymus, pasiūlymus ir koncepcijos dokumentus būtų įtraukti PSPSP aspektai.		X	X
Sukurkite, įgalinkite arba pasitelkite savitarpio pagalbos grupes, žmonių su negalia vadovaujamas poreikių atstovavimo grupes ir socialinės paramos teikimo atstovus.	X	X	X
Kaupkite lėšas, siekdami paremti institucionalizuotų, izoliuotų arba namie tradiciniu religiniu būdu besigydančių žmonių su negalia informavimo veiklą. Šiais biudžetais turėtų būti dengiamos išlaidos, susijusios su: pagrindinėmis paslaugomis; stebėseną; intervencijomis, skirtomis užkirsti kelią žmogaus teisių pažeidimams; žmonių integracija į bendruomenę.		X	X
Pasitelkite įtakingus bendruomenės narius, kad jie skatintų kvestionuoti įsišaknijusias normas ir turimus požiūrius, kurie leidžia daryti žmonių su negalia teisių pažeidimus arba juos įteisina.	X	X	X
3. Įgyvendinimas			
Didinkite bendruomenės informuotumą apie negalią ir žmonių su negalia, įskaitant turinčių psichosocialinę ir intelekto negalią, teises.	X	X	X
Ugdykite specialistų ir žmonių, kurie nėra specialistai, įskaitant ŽNO atstovus, savanorius ir savitarpio pagalbos grupių narius, gebėjimus. Mokymų metu turėtų būti aptarta žmogaus teisių sistema, plataus pobūdžio požiūris į PSPSP, bendruomeninė priežiūra, užduočių pasidalijimas ir pirmoji psichologinė pagalba.	X	X	X

	Pasirengimas	Reagavimas	Atsigavimas
Ugdykite humanitarinės pagalbos darbuotojų gebėjimus. Mokykite juos, kaip ekstremaliųjų situacijų atvejais bendrauti su žmonėmis, turinčiais psichosocialinę negalią.	X	X	X
Įtraukite įrodymais grįstas PSPSP intervencijas į pirminės sveikatos priežiūros sistemą.	X	X	X
Pasirūpinkite, kad bendruomeninės ir į žmogaus teises orientuotos PSPSP paslaugos būtų prieinamos ir pritaikytos žmonėms su negalia visuose sveikatos priežiūros paslaugų lygmenyse. Pasidalinkite užduotimis.	X	X	X
Pasirūpinkite, kad įrodymais grįstos psichologinės intervencijos būtų prieinamos ir pritaikytos žmonėms su negalia visuose sveikatos priežiūros paslaugų lygmenyse. ¹⁵⁰	X	X	X
Įgyvendinkite PSO „QualityRights“ priemonės , siekdami apsaugoti institucionalizuotų asmenų gyvybę ir orumą, pagerinti žmogaus teisių laikymosi priežiūrą, parengti institucijų evakuacijos planus bei palaikyti ryšį tarp šeimos ir bendruomenės narių evakuacijos metu.	X	X	X
Parenkite protokolus, skirtus užkirsti kelią priverstiniam gydymui, įskaitant priverstinę institucionalizaciją, priverstinį gydymą vaistais, priverstinę elektrokonvulsinę terapiją ir fizinius bei cheminius suvaržymus.	X	X	X
Įmkitės veiksmų, siekdami užtikrinti, kad, atsigauant po krizės, sugriauti arba nebeveikiantys sveikatos priežiūros centrai, kuriuose anksčiau būdavo institucionalizuojami žmonės su negalia, nebūtų iš naujo atidaryti arba atstatyti. Pasisakykite už visapusišką bendruomeninę ir į žmogaus teises orientuotą PSPSP sistemą.			X
4. Koordinavimas			
Koordinuokite veiksmus su vietoje veikiančiomis PSPSP techninio darbo grupėmis, kad žmonės su negalia būtų įtraukti į PSPSP reagavimo veiklą.		X	X
Skatinkite tarpsektorinį bendradarbiavimą, siekdami užtikrinti, kad į PSPSP programas būtų įtraukti (bent jau) ŽNO ir sveikatos, bendruomenės apsaugos, vaikų apsaugos ir švietimo sričių subjektai.		X	X
Sukurkite patikimą bendruomeninę PSPSP sistemą, kurioje būtų vadovaujama žmogaus teisėmis, teikiamos kokybiškos paslaugos, kurią papildytų patikima ir veiksminga tarpsektorinė žmonių nukreipimo sistema, apimanti bendruomeninius išteklius, tradicinius gydytojus ir religinius centrus.		X	X
Institucionalizavus žmones su negalia, nustatykite, kokia agentūra įsipareigos skatinti jų deinstitucionalizavimą. Siekite perkelti žmones iš institucijų į bendruomeninius būstus, kuriuose būtų teikiama reikiama pagalba, kartu užtikrinant nuolatinę jų priežiūrą ir apsaugą.		X	X

150 Pavyzdžiui, intervencija „Problem Management Plus“ arba tarpasmeninė terapija sergantiems depresija (angl. Interpersonal Therapy for Depression).

	Pasirengimas	Reagavimas	Atsigavimas
5. Stebėseną ir vertinimą			
Sukurkite PSPSP programų ir paslaugų stebėsenos mechanizmą, kuris būtų paremtas IASC bendrąja PSPSP stebėjimo ir vertinimo sistema.	X	X	X
I PSPSP programų ir paslaugų stebėseną įtraukite žmones su negalia, įskaitant turinčius intelekto ir psichosocialinę negalią. Taip pat įtraukite jų šeimos narius, pagalbinius asmenis ir globėjus bei ŽNO.	X	X	X
Sistemiškai stebėkite, ar yra laikomasi žmonių su negalia žmogaus teisių, naudodami PSO „QualityRights“ priemonės.	X	X	X
Sukurkite arba pritaikykite informacijos valdymo sistemas ir įstaigų registrus. Pasirūpinkite, kad surinkta informacija būtų rūšiuojama pagal lytį, amžių ir negalios formą.	X		

Priemonės ir literatūros šaltiniai

- IASC, *Guidelines on Mental Health and Psychosocial Support in Emergency Settings* (2007)
- IASC, *Guidelines on Mental Health and Psychosocial Support in Emergency Settings: What should Humanitarian Health Actors know?* (2011)
- IASC, *Guidelines on Mental Health and Psychosocial Support in Emergency Settings: What should Camp Coordinators and Camp Manager Actors Know?* (2014)
- IASC, *Inter-Agency Referral Guidance Note for Mental Health and Psychosocial Support in Emergency Settings* (2017)
- IASC, *MHPSS common framework for Monitoring and Evaluation* (2017)
- IASC, *Who is Where, When, doing What in Mental Health and Psychosocial Support?* (2014, a 4W Tool)
- IASC Reference Group on Mental Health and Psychosocial Support, *Mental Health and Psychosocial Support in Humanitarian Emergencies: What Should Protection Programme Managers Know?* (2010)

- Sphere, *Sphere Handbook* (2018)
- UNHCR, *Community-based Protection and Mental Health and Psychosocial Support* (2017)
- UNHCR, *Operational Guidance for Mental Health and Psychosocial Support Programming in Refugee Operations* (2013)
- UN Human Rights Council, *Report of the Special Rapporteur on the right of every-one to the enjoyment of the highest attainable standard of physical and mental health*, A/HRC/35/21, 28 March 2017
- UNICEF, *Operational guidelines on community-based mental health and psychosocial support in humanitarian settings: Three-tiered support for children and families* (2018, field test version)
- WHO and UNHCR, *Assessing mental health and psychosocial need and resources* (2012)
- WHO, *QualityRights Toolkit* (2012)
- WHO, *QualityRights Training Materials* (2019)

Neužkrečiamosios ligos

Neužkrečiamosios ligos (NL) arba lėtinės ligos įprastai trunka ilgai ir atsiranda dėl genetinių, fiziologinių, aplinkos ir elgsenos veiksnių derinio. Pagrindinės jų rūšys yra: širdies ir kraujagyslių ligos (pavyzdžiui, širdies priepuoliai ir insultai), vėžys, lėtinės kvėpavimo takų ligos (pavyzdžiui, obstrukcinė plaučių liga ir astma), diabetas ir protiniai bei neurologiniai sutrikimai (pavyzdžiui, demencija).¹⁵¹ Žmonės su negalia kartais gresia didesnis NL pavojus, kadangi jie gali, pavyzdžiui, būti mažiau judrūs, gyventi pernelyg apsaugotoje aplinkoje arba jiems gali būti būdinga nesubalansuota mityba.

Pasak PSO, siekiant valdyti NL ekstremaliųjų situacijų metu, būtina:

- gydyti ūmias komplikacijas, kurioms reikia ypatingo dėmesio ekstremaliųjų situacijų metu, ir imtis papildomų priemonių, įskaitant nukreipimo mechanizmo naudojimą;
- tęsti pradėtą gydymą (vaistais, technologijomis arba prietaisais);
- naudoti konkrečiai paskirčiai skirtus sprendimus, siekiant prisitaikyti prie suprastėjusių gebėjimų;
- koordinuoti sveikatos priežiūros paslaugų teikimą ir kontroliuoti įvairius paslaugų teikėjus bei paslaugų teikimo vietas.

Rekomenduojami veiksmai

	Pasirengimas	Reagavimas	Atsigavimas
I. Vertinimas, analizė ir planavimas			
I greitojo rizikos vertinimo priemonę įtraukite duomenis, surūšiuotus pagal lytį, amžių ir negalios formą. Dokumentuokite, koks buvo ligų ir sveikatos problemų mastas ir kokios buvo prieinamos sveikatos priežiūros paslaugos prieš krizę.	X		
Bendradarbiaukite su bendruomene, kad nustatytumėte NL sergančius žmones su negalia, kurie buvo izoliuoti dėl juos skiriančio atstumo, stigmatizavimo ir diskriminavimo.	X	X	
Įtraukite ŽNO į kliūčių, su kuriomis susiduria žmonės su negalia, bandydami gauti jiems reikiamus būtiniausius vaistus, nustatymą. Teikdami skubų lėtinų ligų gydymą, vadovaukitės „Tarpinstitucinio skubiosios sveikatos priežiūros priemonių rinkinio“ (angl. <i>Interagency Emergency Health Kit</i>) nuostatomis.	X	X	
Nustatykite ir peržiūrėkite NL valdymo protokolus, gaires ir priemones ir pasirūpinkite, kad juose būtų atsižvelgta į žmones su negalia ir kad pastarieji būtų į juos įtraukti.	X	X	
Nustatykite ŽNO ir susijusius paslaugų teikėjus, pas kuriuos būtų galima nukreipti žmones ir kurie jiems suteiktų pagalbą.	X	X	
Pasirūpinkite, kad intervencijos principai galėtų visiems žmonėms su negalia. Išmokykite sveikatos priežiūros darbuotojus, kurie ekstremaliųjų situacijų metu užsiima integruotu NL valdymu, kad jie geriau suprastų šio valdymo principus ir juos kokybiškiau įgyvendintų.	X	X	X

151 Pripažįstant psichikos sveikatos ir psichosocialinės pagalbos paslaugų svarbą, atskirame skyriuje yra apžvelgiamos kliūtys, su kuriomis susiduria žmonės, turintys psichikos sveikatos sutrikimų ir patiriantys psichosocialinius negalavimus. Žr. skyrių „Psichikos sveikata ir psichosocialinė pagalba“.

	Pasirengimas	Reagavimas	Atsigavimas
2. Išteklių telkimas			
Padėkite sudaryti biudžetą, į kurį būtų įtrauktos NL. Paraginkite skirti lėšų, padengti išlaidoms, kurios buvo patirtos, bandant ekstremaliųjų situacijų metu užtikrinti, kad paslaugos, susijusios su NL, būtų prieinamos ir pritaikytos žmonėms su negalia.	X	X	
3. Įgyvendinimas			
Išplatinkite informaciją apie „Tarpinstitucinio skubiosios sveikatos priežiūros priemonių rinkinio“ (angl. <i>Interagency Emergency Health Kit</i>) nuostatą dėl skubaus lėtinių ligų gydymo. Pasirūpinkite, kad šis gydymas taip pat būtų prieinamas žmonėms su negalia.	X		
Parenkite ir išplatinkite informaciją apie sveikatinimą ir pacientams skirtą mokomąją medžiagą įvairiomis pritaikytomis formomis (žodžiu, raštu, gestų kalba, lengvai skaitoma arba paprasta kalba, dideliu šriftu ir pan.)	X	X	
Pasirūpinkite, kad skiriant vaistus, laikantis protokolų ir išrašant siuntimus dėl NL, būtų atsižvelgiama į konkrečius žmonių su negalia reikalavimus (pavyzdžiui, epilepsijos gydymo būdus).		X	
Bendradarbiaukite su ŽNO ir organizacijomis, kurių veikla yra orientuota į žmones su negalia, kad būtų pašalintos kliūtys, trukdančios žmonėms su negalia veiksmingai ir greitai atlikti intervencijas dėl NL.	X	X	
4. Koordinavimas			
Pasirūpinkite prasmingu žmonių su negalia dalyvavimu NL koordinavimo mechanizmuose.	X	X	
Pasirūpinkite, kad sveikatos priežiūros tarnybos koordinuotų žmonių su negalia, turinčių su NL susijusių sutrikimų, tarpsektorinius nukreipimus.		X	
5. Stebėseną ir vertinimą			
Į NL stebėsenos priemones įtraukite su negalia susijusius rodiklius ir parenkite jų ataskaitas.		X	
Stebėkite, kaip žmonės su negalia yra įtraukiami į NL programas ir paslaugų teikimą.	X	X	X
Į greitojo vertinimo priemones, įskaitant įvairių grupių/sektorių pradinį greitąjį vertinimą (angl. <i>Multi-Cluster/Sector Initial Rapid Assessment</i>) ir kitas įprastas stebėjimo ir vertinimo priemones, įtraukite konkrečius neužkrečiamųjų ligų rodiklius.	X	X	

Priemonės ir literatūros šaltiniai

- Health Cluster, [Knowledge Bank](#)
- UN Interagency Task Force on NCDs and WHO, [Noncommunicable Diseases in Emergencies](#) (2016)
- WHO, [Emergency medical team guidelines](#)
- WHO, [Integration of NCD care in emergency response and preparedness](#) (2018)
- WHO, [Package of Essential Noncommunicable \(PEN\) Disease Intervention for Primary Health Care in Low-Resource Settings](#) (2010)
- Americares, [Non-Communicable Diseases in Humanitarian Emergencies](#) (2018)

16

APSAUGA

Žr. skyrius „Duomenų ir informacijos valdymas“, „Stovyklų koordinavimas ir stovyklų valdymas“, „Švietimas“, „Aprūpinimas maistu ir mityba“, „Pragyvenimo šaltiniai“, „Sveikata“, „Būstai ir gyvenvietės“ bei „VSSH“.

Įžanga

IASC apsaugą apibrėžia kaip „bet kokią veiklą, kuria yra siekiama visapusiškai gerbti asmens teises, laikantis ne tik atitinkamų teisės aktų (pavyzdžiui, tarptautinės žmogaus teisių teisės, tarptautinės humanitarinės teisės ir tarptautinės pabėgėlių teisės) žodžių, bet ir tikslų“.¹⁵² Apsauga yra laikoma humanitarinės veiklos pagrindu.¹⁵³ Be to, apsaugos požiūriu yra pripažįstama, kad nukentėję gyventojai geba gerinti savo padėtį. Jie yra laikomi teisių turėtojais, galinčiais reikalauti savo teisių, o ne pasyviais pagalbos gavėjais.

„Sphere“ vadove yra nurodyti tokie keturi apsaugos principai, atitinkantys pagrindinius humanitarinės pagalbos apsaugos elementus:¹⁵⁴

- stiprinkite žmonių saugumą, orumą ir teises ir venkite kenkimo;
- pasirūpinkite, kad žmonės galėtų nediskriminuojami gauti savo poreikius atitinkančią pagalbą;
- padėkite žmonėms atsigauti nuo fizinių arba psichologinių grėšiančio arba vartojamo smurto, prievartos, arba tyčia sukkelto nepritekliaus padarinių;
- padėkite žmonėms reikalauti savo teisių.

Apsaugos veiklos gali būti tokių tipų:

- reagavimo (skirtos užkirsti kelią vykdomiems teisių pažeidimams arba juos sustabdyti);
- kompensavimo (skirtos atlyginti žalą už ankstesnius pažeidimus);
- aplinkosaugos (kurių metu yra kuriamos teisinės ir institucinės sistemos, ugdomi gebėjimai ir didinamas informuotumas, siekiant skatinti pagarbą žmogaus teisėms).¹⁵⁵

Laikykites kompleksinio požiūrio į bendrą apsaugą ir bendruomeninę apsaugą

Apsaugos intervencija yra veiksmingesnė, jei reaguojant į kilusias grėsmes, jos metu dalyvauja nukentėjusių bendruomenių nariai. Bendruomeninės apsaugos metu daugiausia dėmesio yra skiriama nukentėjusiems gyventojams ir vietos išteklių didinimui bei gebėjimų ugdymui. Ji yra užtikrinama, nukentėjusius gyventojus laikant darbo partneriais, o ne pasikliaujant vien tik išoriniais subjektais. Tokio požiūrio turėtų būti laikomasi visuose apsaugos subsektoriuose, nes jis padeda nustatyti saugumo pavojus ir rasti su jais susijusius sprendimus, kuriuos po to galima sėkmingai įgyvendinti vietos lygmeniu.

¹⁵² IASC, *Human Rights and Natural Disasters: Operational Guidelines and Field Manual on Human Rights Protection in Situations of Natural Disasters* (2008). Taip pat žr. IASC „Apsaugos politiką“ (angl. Protection Policy).

¹⁵³ IASC Principals' Statement (IASC vadovų pareiškimas), *The Centrality of Protection in Humanitarian Action* (2013).

¹⁵⁴ „Sphere“ vadovas (2018).

¹⁵⁵ IASC, *Human Rights and Natural Disasters: Operational Guidelines and Field Manual on Human Rights Protection in Situations of Natural Disasters* (2008).

Šios veiklos yra įgyvendinamos, įtraukiant apsaugos principus ir integruojant apsaugos tikslus arba įgyvendinant konkrečias arba specializuotas apsaugos programas. Humanitariniais atvejais, žmonės su negalia dažnai susiduria ne tik su didesniais saugumo pavojais, bet ir su įvairiomis kliūtimis, kurios kyla bandant pranešti apie jų teisių pažeidimus ir pasinaudoti apsaugos paslaugomis. Todėl rengiant, įgyvendinant ir stebint apsaugos veiklas, labai svarbu į juos atkreipti dėmesį. Jų šeimos nariai, globėjai ir pagalbinių asmenys taip pat atlieka svarbų vaidmenį daugelio žmonių su negalia gyvenime. Todėl analizuojant apsaugą ir saugumo pavojus, į juos taip pat reikia atsižvelgti, nes nepaisant to, kad jie dažnai padeda rasti sprendimus, tačiau kartais tampa pavojaus priežastimi.

Pasaulinė apsaugos grupė yra atsakinga už šias atsakomybės sritis (AS): vaikų apsaugą; apsaugą nuo seksualinio smurto ir smurto dėl lyties; būstą, žemę ir turtą; ir kovą su minomis. Šiame skyriuje yra aprašoma Pasaulinės apsaugos grupės struktūra.

Pagrindinės sąvokos

Apsaugos principų įtraukimas, kartais dar vadinamas „saugių programų kūrimu“, yra „apsaugos principų įtraukimo ir skatinimo užtikrinti visapusišką žmonių prieigą prie humanitarinės pagalbos, jų dalyvavimą, atskaitomybę, saugumą ir orumą procesas“.¹⁵⁶

Apsaugos tikslų integravimas reiškia „apsaugos tikslų įtraukimą į kitų sektorių (t. y. ne tik apsaugos sektoriaus) veiklos programas, kad būtų pasiekti apsaugos rezultatai“.¹⁵⁷

Konkrečios apsaugos veiklos arba **specializuotos apsaugos veiklos**, kartais dar vadinamos „atskirai vykdomomis intervencijomis“, yra konkrečios veiklos, padedančios žmonėms likti saugiems, atsigaivinti po padarytos žalos ir pasinaudoti savo teisėmis.¹⁵⁸ Šias veiklas vykdo humanitarinės veiklos dalyviai, turintys konkrečių ekspertinių žinių apsaugos srityje.¹⁵⁹

„**Nedaryk žalos**“ yra įsakymas humanitarinėms organizacijoms elgtis taip, kad neatsirastų nenumatytos neigiamos pasekmės. Jos turėtų vengti žalos ir kiek įmanoma labiau sumažinti bet kokią žalą, kurią jos gali netyčia padaryti, siūlydamos ir teikdamos pagalbą, riziką. Humanitarinės veiklos dalyviai turi žinoti, kokia yra galima žala, susijusi su jų buvimu ir veikla, ir imtis veiksmų, kad kuo labiau sumažintų jos riziką.¹⁶⁰

Pagrindinės teisinės priemonės ir kitos sistemos¹⁶¹

- [Neįgaliųjų teisių konvencija](#)
- [Vaiko teisių konvencija](#)
- [Konvencija dėl priešpėstinių minų uždraudimo](#)
- [Konvencija dėl kasetinių šaudmenų](#)
- [Konvencijos dėl tam tikrų įprastinių ginklų II ir V protokolai](#)¹⁶²
- [Konvencija dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims](#)
- [Konvencija dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo](#)
- [Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas](#)
- [Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas](#)
- [IASC politika dėl apsaugos humanitarinės veiklos metu \(angl. IASC Policy on Protection in Humanitarian Action\) \(2016\)](#)

¹⁵⁶ Global Protection Cluster, *Protection Mainstreaming Training Package* (2014).

¹⁵⁷ IASC, *Policy on Protection in Humanitarian Action* (2016).

¹⁵⁸ Oxfam and Global Protection Cluster, *Protection: What is it anyway?* (2016).

¹⁵⁹ IASC, *Policy on Protection in Humanitarian Action* (2016).

¹⁶⁰ UNICEF, *Humanitarian Principles* (2004). Taip pat žr. CDA, *The Do No Harm Handbook*.

¹⁶¹ Taip pat žr. IASC, *Policy on Protection in Humanitarian Action*, Annex I: Normative Framework.

¹⁶² IASC, *Policy on Protection in Humanitarian Action* (2016).

II pav. | Kliūtys, trukdančios naudotis apsaugos paslaugomis ir dalyvauti šioje veikloje

KAIP PAGILĖJA KRIZĖS POVEIKIS ŽMONĖMS SU NEGALIA APSAUGOS SRITYJE

KRIZĖS POVEIKIS

Nesaugumas, socialinių tinklų neveikimas, infrastruktūros sunaikinimas, gyventojų perkėlimas, palikimas/apeidimas, paslaugų neteikimas

KRIZĖS POVEIKĮ PAGILINA ŠIOS KLIŪTYS

Aplinkos kliūtys:

- neprieinamos apsaugos paslaugos dėl atstumo ir nepritaikyta infrastruktūra bei kelių tinklai;
- nepritaikytos pranešimų teikimo procedūros (pavyzdžiui, SDL ir ASIP atvejais);
- informavimo arba prieinamos informacijos apie žmogaus teisių apsaugą, teisę kreiptis į teismą ir žalos atlyginimą trūkumas.

Kliūtys dėl požiūrio:

- neigiamas požiūris į žmones su negalia ir jų teises bei šių žmonių stigmatizavimas;
- nepakankamas informuotumas apie žmonių su negalia teisinį veiksnumą dalyvauti priimančius sprendimus ir duoti informaciją grindžiamą sutikimą.

Institucinės kliūtys:

- riboti techniniai ir finansiniai pajėgumai, siekiant skatinti žmonių su negalia įtrauktį ir jų teisių apsaugą;
- teisingumo mechanizmai nėra prieinami žmonėms su negalia;
- dėl nepritaikytų registracijos sistemų, nepripažįstama žmonių su negalia teisinė padėtis;
- tikslų duomenų apie žmones su negalia trūkumas.

Pavojai, su kuriais susiduria su žmonės, turintys negalią

Smurtas, skurdas, aplinkos pavojai, prastėjanti sveikata, atskirtis, socialinė izoliacija, teisių nepripažinimas

Standartai ir gairės

- „Sphere“ vadovas (2018). Žr. skyrių apie apsaugą
- [Global Protection Cluster](#). Žr. skyrių „Tools and Guidelines“
- Help Age, CBM, Handicap International, [Humanitarian inclusion standards for older people and people with disabilities](#) (2018). Žr. skyrių apie apsaugą
- [Minimum Standards for Child Protection in Humanitarian Action](#)
- IASC, [Guidelines on Integrating Gender-Based Violence Interventions in Humanitarian Actions](#) (2015)
- IASC, [Gender-based Violence Standard Operating Procedures](#) (2008)
- [Inter-Agency Gender-Based Violence Case Management Guidelines](#) (2017)
- IASC and Global Protection Cluster, [Caring for Survivors of Sexual Violence](#) (2010)

Pagrindiniai elementai – privalomi veiksmai

Igyvendinant žmonių su negalia apsaugos programas, privalomų veiksmų būtina imtis visuose humanitarinės veiklos etapuose.

Dalyvavimas

- Pasirūpinkite, kad žmonės su negalia ir žmonių su negalia organizacijos (ŽNO) aktyviai dalyvautų nustatant saugumo pavojus ir kliūtis, trukdančias pasinaudoti apsauga.
- Pasirūpinkite, kad žmonės su negalia būtų tinkamai atstovaujami tiek oficialiuose, tiek neoficialiuose apsaugos mechanizmuose, įskaitant bendruomeninius apsaugos mechanizmus

(vadovavimo stovykloms mechanizmus, o taip pat moterų grupes ir jaunimo grupes), atsižvelgiant ne tik į visas jų negalios formas, bet ir į amžių, lytį bei įvairovę. Dėkite bendras pastangas, kad būtų ginamos nepakankamai atstovaujamos grupės, pavyzdžiui, asmenys, turintys intelekto ir psichosocialinę negalią, čiabuviai, moterys ir mergaitės.

Kliūčių pašalinimas

- Nustatykite ir stebėkite kliūtis, trukdančias žmonėms su negalia gauti apsaugą, ir imkitės veiksmų, kad apsaugos sistemos ir paslaugos būtų jiems prieinamos. Vykdykite informavimo veiklą ir sudarykite kitas tinkamas sąlygas, kad pasiektumėte žmones su negalia, kurie negali palikti savo namų.
- Suteikite visą su apsauga susijusią informaciją įvairiais pritaikytais formatais, atsižvelgdami į žmones, turinčius klausos, regos, intelekto ir psichosocialinę negalią.
- Peržiūrėkite sektorių politikas, gaires ir priemones, siekdami užtikrinti, kad jomis būtų aiškiai pripažinta žmonių su negalia teisė į prieinamumą ir įtrauktį.

Igalinimas ir gebėjimų ugdymas

- Pasirūpinkite, kad tais atvejais, kai žmonės su negalia turi priimti asmeninius sprendimus, įskaitant asmenis, turinčius intelekto ir psichosocialinę negalią, procedūrų metu visada reikėtų gauti jų informaciją grindžiamą sutikimą.¹⁶³
- Vesdami mokymus ir didindami informuotumą, pasirūpinkite, kad apsaugos subjektai geriau suvoktų žmonių su negalia teises ir konkrečius saugumo pavojus, su kuriais jie susiduria. Suteikite jiems praktinių priemonių ir būdų, kaip stiprinti jų apsaugą ir atsparumą.

163 Žr. ICRC, [Professional Standards for Protection Work Carried Out by Humanitarian and Human Rights Actors in Armed Conflict and Other Situations of Violence](#) (2018).

- Nustatykite vietos ir nacionalines ŽNO, įvertinkite jų gebėjimą dirbti apsaugos principų įtraukimo srityje, o, prireikus, surenkite mokymus ir suteikite pagalbą. Įtraukite jas į apsaugos koordinavimo mechanizmų darbą.
- Įtraukite žmones su negalia ir jiems atstovaujančias organizacijas į visas bendruomenės telkimo ir informavimo veiklas. Ugdykite jų gebėjimus, siekdami nustatyti ir nurodyti asmenis, kuriems gresia smurto arba prievartos pavojus, ir imkitės atitinkamų veiksmų, kad apsaugotumėte jų teises bei išspręstumėte jų pažeidimus.¹⁶⁴

Duomenų rinkimas ir stebėseną

- Rinkite ir analizuokite duomenis apie žmonių su negalia apsaugą, juos skirstydami pagal lytį, amžių ir negalios formą. Tai darykite sistemingai viso humanitarinės programos ciklo metu, visose apsaugos informacijos valdymo sistemose, įskaitant informacijos apie smurtą dėl lyties valdymo sistemą, vaiko apsaugos informacijos valdymo sistemą ir nacionalines ataskaitų teikimo duomenų bazes.
- Rinkite duomenis ir informaciją apie kliūtis, trukdančias naudotis turimomis teisėmis ir apsaugos paslaugomis.
- Pasirūpinkite, kad renkant ir naudojant duomenis apie žmones su negalia būtų laikomasi duomenų etikos ir apsaugos principų (įskaitant konfidencialumo laikymąsi, informacijos teikimą, informacija grindžiamo sutikimo gavimą ir duomenų saugumą).¹⁶⁵
- Pasidalinkite informacija apie tarpsektorinius žmonių su negalia poreikius tarpžinybiniuose koordinavimo mechanizmuose (VSSH, sveikatos ir

švietimo) bei pasirūpinkite tarpsektorinio koordinavimo klausimais.

- Stebėkite žmonių su negalia teisių pažeidimus.

Apsauga

Su apsauga susiję pavojai ir pasekmės

- Žmonės dėl turimos negalios gali patirti tikslinį smurtą ir prievartą.¹⁶⁶ Neseniai atliktoje humanitarinio pobūdžio žmonių su negalia apklausoje, 27 % respondentų nurodė patyrę fizinę, psichologinę arba kitokios formos prievartą, įskaitant seksualinės prievartos formas.¹⁶⁷ Tiksliniu smurtu prieš žmones su negalia gali būti laikomi fiziniai išpuoliai, žmogžudystės,¹⁶⁸ maisto ir vaistų nedavimas, priekabiavimas, emocinė prievarta, visiška nepriežiūra, surakinimas ir izoliavimas. Šiuos pažeidimus dažnai daro jiems pažįstami asmenys.¹⁶⁹ Neretai tikslinės prievartos prieš žmones su negalia atvejai nėra pranešami arba stebimi, o juos nustato ir sprendžia tik nedaugelis programų.
- Žmonės su negalia susiduria su didesne pažeidimų rizika, kai yra institucionalizuoti. Daugybėje ataskaitų buvo nustatyti ir nurodyti sunkūs įstaigose buvusių suaugusiųjų ir vaikų su negalia, ypač turinčių psichosocialinę negalią, teisių pažeidimai.¹⁷⁰ Šiuos pažeidimus sudarė nežmoniškas ir žeminantis elgesys, antisantitarinės sąlygos, nepriežiūra, žodinė, seksualinė ir fizinė prievarta, priverstinis gydymas vaistais ir suvaržymas.¹⁷¹

164 Žr. IASC, [Policy on Protection in humanitarian action](#) (2016), p. 2.

165 Žr. ICRC, [Professional Standards for Protection Work Carried Out by Humanitarian and Human Rights Actors in Armed Conflict and Other Situations of Violence](#) (2018), Chapter 6, Managing data and information for protection outcomes, pp. 106–148; ir NTK 22 straipsnio 2 dalį.

166 Žr. WHO, [Prevalence and risk of violence against adults with disabilities: a systematic review and meta-analysis of observational studies](#) (2012); ir PSO ir Pasaulio banko [Pasaulinė ataskaita apie neįgalumą](#) (2011).

167 Handicap International, [Disability in Humanitarian Context – Views from affected people and field organisations](#) (2015).

168 Žr. UNICEF, [Violence Against Disabled Children: Summary Report](#) (2005), p. 6.

169 Ten pat.

170 WHO, [Promoting Rights and Community Living for Children with Psychosocial Disabilities](#) (2015).

171 Human Rights Watch, [They Stay There Until They Die](#) (2018); Human Rights Watch, [Chained Like Prisoners](#) (2015).

- Žmonės su negalia dažniau neturi asmeninių dokumentų (gimimo liudijimo, santuokos liudijimo, kelionės dokumentų) nei kiti asmenys. Taip gali nutikti dėl įvairių priežasčių, įskaitant jų gimimo fakto neregistravimą arba jų teisinio veiksnio nepripažinimą (kas yra laikoma tam tikra diskriminacijos forma).
- Žmonės su negalia, negalintys papasakoti savo istorijos, taip pat gali susidurti su didesne rizika. Ši problema ypač dažnai kyla asmenims, turintiems intelekto arba psichosocialinę negalią, o taip pat asmenims, kuriems yra sunku bendrauti. Pavyzdžiui, saugos patikrinimo procesų metu, žmonės su negalia gali nesugebėti tiksliai atsakyti į su saugumu susijusius klausimus.

INTEGRUOTA PAGALBA	TIKSLINĖ PAGALBA
Apsaugos programos yra parengtos ir pritaikytos taip, kad apimtų ir būtų prieinamos visiems, įskaitant žmones su negalia. Pavyzdžiui, jos užtikrina galimybę naudotis apsaugos programomis ir moko apsaugos darbuotojus apie negalią.	Apsaugos programos atitinka individualius žmonių su negalia poreikius, sudarant tinkamas sąlygas. Pavyzdžiui, pagalbos teikimo programų metu yra susisiekiama su žmonėmis, turinčiais negalią, kurie yra izoliuoti arba gyvena atokiose vietovėse, ir padedama jiems dalyvauti, priimant jiems aktualius sprendimus.

Toliau pateiktos rekomendacijos padės apsaugos subjektams nustatyti ir pašalinti kliūtis, su kuriomis susiduria ne tik žmonės su negalia, bet ir jų šeimos nariai,

pagalbiniai asmenys ir globėjai, besinaudodami apsaugos programomis humanitarinės pagalbos vietose.

Rekomenduojami veiksmai

	Pasirengimas	Reagavimas	Atsigavimas
I. Vertinimas, analizė ir planavimas			
Pasirūpinkite, kad atliekant apsaugos vertinimus būtų pasitariama su žmonėmis, turinčiais negalią. Įtraukite juos į tikslinių grupių diskusijas ir pagrindinių informantų interviu. Vertinimų metu turėtų būti nustatytos grupės, kurioms kyla didesnis apsaugos pažeidimų ir su negalia susijusios diskriminacijos pavojus, bei asmenys, kurie gali susidurti su kliūtimis, bandydami pasinaudoti apsaugos paslaugomis. Įtraukite žmones su negalia, kurie yra izoliuoti arba uždaryti savo namuose arba kurių gyvenimas ir veikla apsiriboja bendruomenės ribomis.	X	X	X
Pasirūpinkite, kad planavimo metu būtų atsižvelgiama į pavojus, su kuriais susiduria žmonės, turintys negalią, kliūtis, trukdančias jiems naudotis apsaugos paslaugomis, ir konkrečius veiksmus, kurių gali prireikti tokioms kliūtimis pašalinti. Paprašykite žmonių su negalia padėti nustatyti apsaugos sektoriaus prioritetus.	X	X	X

	Pasirengimas	Reagavimas	Atsigavimas
2. Išteklių telkimas			
Pasirūpinkite, kad visuose pasiūlymuose arba koncepcijos dokumentuose būtų nustatomi ir analizuojami moterims, vyrams, mergaitėms ir berniukams su negalia gresiantys saugumo pavojai ir šių žmonių turimi gebėjimai. Pasirūpinkite, kad intervencijomis būtų skatinama jų apsauga ir dalyvavimas.	X	X	
Sukurkite įtraukius biudžeto sudarymo procesus. Skirkite lėšų prieinamumui ir įtraukčiai gerinti.		X	X
3. Įgyvendinimas			
Plėskite informavimo veiklas, įskaitant bendruomeninę informavimo veiklą, kad pasiektumėte savo namuose arba institucijose izoliuotus asmenis.	X	X	X
Į pagrindinius mokymus, skirtus apsaugos darbuotojams, bendruomenės informavimo darbuotojams, apsaugos ryšių centrums ir apsaugos komitetams, įtraukite atvejų tyrimus ir diskusijas apie negalią.	X	X	
Įvairiais ir pritaikytais formatais skelbkite informaciją apie apsaugą ir skundų bei atsiliepimų teikimo mechanizmus. Imkitės veiksmų, kad į veiklą įtrauktumėte asmenis, kurie yra izoliuoti savo namuose arba įstaigose arba tuos, kurie bendravimo klausimais pasikliauja pagalbiniais asmenimis.	X	X	X
Imkitės veiksmų, kad padėtumėte žmonėms su negalia gauti asmens dokumentus. Viešinkite santuokos ir gimimo registracijos svarbą; organizuokite pabėgėlių ir kitų perkeltųjų gyventojų, įskaitant žmones su negalia, mobiliąją registraciją; pasirūpinkite, kad žmonės su negalia, neturintys galimybės susipažinti su civiliniais dokumentais, galėtų pasinaudoti teisinių bylų tvarkymo paslaugomis.	X	X	X
Pasirūpinkite, kad šeimos narių ieškančios ir juos sujungiančios tarnybos nustatytų atskirtų žmonių su negalia pageidavimus ir juos gerbtų.		X	X
Įtraukite įstaigų gyventojus į su apsauga susijusias veiklas ir pasirūpinkite, kad jie galėtų susipažinti su visa informacija, kuri yra teikiama kitiems nukentėjusiems gyventojams.	X	X	X
Stebėkite žmonių su negalia teisių pažeidimus ir apie juos praneškite. Taip pat atsižvelkite į tikslinio smurto, priverstinio medicininio gydymo, su negalia susijusios diskriminacijos ir kliūčių pasinaudoti apsaugos paslaugomis atvejus. Imkitės tolesnių veiksmų ir pašalinkite kliūtis, trukdančias žmonėms su negalia naudotis apsaugos paslaugomis arba pranešti apie pažeidimus, arba atgrasančias nuo šių veiksmų.	X	X	X
Parenkite ir įgyvendinkite žmonių su negalia apsaugos intervencines priemones, atsižvelgdami į vertinimų metu nustatytus pavojus (vertinimų metu turi būti atsižvelgiama į žmonių lytį ir amžių).	X	X	X

	Pasirengimas	Reagavimas	Atsigavimas
Bendradarbiaukite su ŽNO ir įtakingais bendruomenės nariais (tradiciniais ir religiniais lyderiais, pedagogais, vietos žiniasklaida), siekdami paskatinti kvestionuoti įsišaknijusias normas ir turimą požiūrį į žmones su negalia, kurie leidžia diskriminuoti žmones ir daryti kitus žmogaus teisių pažeidimus.	X	X	X
Suteikite techninę pagalbą Teisingumo ministerijai ir kitoms atitinkamoms ministerijoms, kad pagerintumėte nacionalinę teisinę ir politinę sistemą. Pasirūpinkite, kad žmonės su negalia, o ypač moterys ir vaikai, būtų apsaugoti nuo smurto.	X	X	X
4. Koordinavimas			
Į nuolatinius apsaugos koordinacinių pasitarimų darbotvarkės klausimus įtraukite temas apie negalią ir žmones su negalia.		X	X
Įtraukite žmones su negalia ir ŽNO į apsaugos koordinacinius pasitarimus ir sudarykite jiems tinkamas sąlygas, kad jie galėtų prasmingai dalyvauti.		X	X
5. Stebėseną ir vertinimas			
Dokumentuokite ir teikite ataskaitas apie padarytą pažangą, siekiant apsaugos rezultatų, kuriais mažinami nukentėjusiems asmenims kylantys pavojai. ¹⁷²		X	X

Priemonės ir literatūros šaltiniai

- [Global Protection Cluster website](#)
 - [Humanitarian inclusion standards for older people and people with disabilities](#) (2018)
 - IASC, [Operational Guidelines on the Protection of Persons in Situations of Natural Disasters](#) (2011)
 - International Committee of the Red Cross, [Professional Standards for Protection Work](#) (2018)
- OHCHR, [Monitoring the Convention on the Rights of Persons with Disabilities. Guidance for Human Rights Monitors](#) (2010)
 - Oxfam and Global Protection Cluster, [Protection: What is it anyway?](#) (2016)
 - UNHCR, [Understanding Community-Based Protection](#) (2013)
 - UNHCR, [Age, Gender and Diversity Policy](#) (2018, revised)

172 IASC, [Policy on Protection in Humanitarian Action](#) (2016).

Smurtas dėl lyties

Smurtas dėl lyties (SDL) yra „bet koks žalingas veiksmas, atliekamas prieš asmens valią ir grindžiamas socialiai priskirtais (t. y. lyčių) skirtumais tarp vyrų ir moterų. Juo yra laikomi veiksmai, kuriais padaroma fizinė, seksualinė arba psichinė žala arba sukeliamos kančios, grasinimai imtis tokių veiksmų, prievarta ir kitoks laisvės atėmimas. Šie veiksmai gali būti atliekami viešai arba privačiai.“¹⁷³ Dėl visose visuomenėse egzistuojančios sisteminės vyrų ir moterų nelygybės, moterys, mergaitės ir translytės moterys patiria neproporcingai didelį SDL poveikį. Pasaulio sveikatos organizacijos duomenimis, maždaug viena iš trijų moterų patiria seksualinį arba fizinį smurtą, kurį dažniausiai naudoja lytinis partneris.¹⁷⁴ Kai kurie dalyviai vis dažniau vartoja sąvoką „smurtas dėl lyties“, norėdami pabrėžti lyčių aspektą, kalbant apie tam tikras smurto prieš vyrus ir berniukus formas, o ypač kai kurias seksualinės prievartos, įvykdytos akivaizdžiai siekiant sustiprinti nelygias vyriškumo ir moteriškumo normas, formas. Pavyzdžiui, ginkluotų konfliktų metu naudojama seksualinė prievarta, siekiant sumenkinti vyriškumą arba feminizuoti priešą. Toks smurtas prieš vyrus yra paremtas socialiai sukurtais idėjomis, ką reiškia būti vyru ir naudoti vyrišką galią. Jį naudoja vyrai (ir retais atvejais moterys), siekdami pakenkti kitiems vyrams.¹⁷⁵ Kita vertus, lesbietės, gėjai, biseksualūs, translyčiai ir interseksualūs asmenys taip pat gali patirti SDL, nes kiti juos suvokia kaip „neatitinkančius lyčių normų“.¹⁷⁶

Esant bet kokiai ekstremaliajai situacijai, tam tikros nukentėjusių gyventojų grupės yra labiau pažeidžiamos SDL. Šie asmenys dažnai turi mažiau galios visuomenėje, jų išgyvenimas labiau priklauso nuo kitų, o jie patys yra mažiau matomi bendruomenėje arba kitaip marginalizuojami. Kai tokie kiti veiksniai, kaip amžius, negalia, seksualinė orientacija, lytinė tapatybė, religija arba etninė kilmė, susikerta su diskriminacija dėl lyties, rizika patirti SDL padidėja.¹⁷⁷ Humanitarinėse situacijose moterys, vyrai, mergaitės ir berniukai su negalia patiria daugialypes, tarpusavyje besikertančias ir kartais viena kitą stiprinančias diskriminacijos ir spaudos formas, kurios prisideda prie jiems gresiančio smurto, įskaitant SDL, pavojaus.

Moterys ir mergaitės su negalia patiria neproporcingą SDL poveikį, kadangi jos tampa smurto šeimoje aukomis dvigubai dažniau nei kitos moterys. Dėl įsišaknijusios diskriminacijos ir lyčių bei negalios stigmatizavimo, šis smurtas taip pat pasireiškia unikaliomis formomis. Pavyzdžiui, yra labiau tikėtina, jog moterys ir mergaitės su negalia bus be sutikimo priverstinai gydomos, įskaitant priverstinės sterilizacijos ir kitų reprodukcinės sveikatos procedūrų atlikimą.

Su SDL susiję pavojai krizių ir gyventojų perkėlimo metu

- Moterims ir mergaitėms su negalia, o ypač moterims ir mergaitėms, turinčioms psichosocialinę, klausos ir intelekto negalią, kyla didesnis pavojus patirti seksualinę prievartą ir kitas SDL formas. Dažniausiai pranešama SDL forma yra kelių nusikaltėlių atliekamas pakartotinis ir reguliarus žaginimas.
- Moterys su negalia, turėjusios išnaudojimu grįstus santykius arba lytinius santykius mainais į pinigus, dovanas arba kitokias paslaugas, yra dažnai seksualiai išnaudojamos. Susijusiais rizikos veiksniais yra laikomas ypač didelis skurdas ir nepatenkinti pagalbos poreikiai.¹⁷⁸
- Keliais atvejais buvo pranešta apie seksualinį smurtą prieš vyrus ir berniukus, turinčius intelekto negalią. Šių atvejų rizikos veiksniais yra laikoma rasė, etninė kilmė ir lytis, pabrėžiant negalios sąveiką su kitais asmens tapatybės aspektais.¹⁷⁹
- Mergaitėms su negalia gresia vaikų santuokos pavojus, ypač užsitęsus pabėgėlių krizei.

173 Human Rights Watch, [Chained Like Prisoners](#) (2015).

174 IASC, [Guidelines for Integrating Gender-Based Violence Interventions in Humanitarian Action: Reducing Risk, promoting resilience and aiding recovery](#) (2015).

175 *Ten pat*, p. 5.

176 *Ten pat*.

177 *Ten pat*.

178 Pranešta Burundyje ir Etiopijoje.

179 Pranešta Burundyje, Jordanijoje ir Libane.

Ši rizika kyla dėl kelių rizikos veiksnių, įskaitant socialinį ir ekonominį stresą, lyčių nelygybę, amžių ir negalią, tarpusavio sąveikos.¹⁸⁰

Globėjos, bandydamos gauti paslaugas arba pagalbą savo vyrui arba vyriškos lyties šeimos galvai, gali patirti priekabiavimą. Paauglės gali būti išbrauktos iš mokyklos mokinių sąrašų, kad padėtų rūpintis namie globojamo asmens poreikiais.¹⁸¹ Bendruomenės nariai, valdžios institucijos arba humanitarinės veiklos dalyviai gali neišklausyti moterų ir mergaičių su negalia, kurios praneša apie smurto atvejus arba nori susitarti dėl saugių lytinių

Rekomenduojami veiksmai

	Pasirengimas	Reagavimas	Atsigavimas
I. Vertinimas, analizė ir planavimas			
Pasirūpinkite, kad žmonės su negalia būtų įtraukti į bendruomeninius pasitarimus SDL klausimais. Šių pasitarimų turinys turėtų atitikti dalyvių amžių ir lytį. Taikykite žmonių dalyvavimą skatinančius metodus, siekdami nustatyti prieigos kliūtis ir imtis veiksmų, kad SDL veiklos ir paslaugos būtų prieinamos žmonėms su negalia. ¹⁸²	X	X	
Įvertinkite SDL programos darbuotojų ir paslaugų teikėjų nuostatas ir prielaidas, susijusias su žmonių, turinčių negalią, įtrauktimi. ¹⁸³	X	X	
Nustatykite vietines ŽNO. Nustatykite, kam jos atstovauja ir kokius jos turi pajėgumus dirbti, saugiai nustatant ir nukreipiant nukentėjusius nuo SDL į atitinkamas įstaigas. ¹⁸⁴ Imkitės veiksmų, kad būtų išspręstas šių pajėgumų trūkumas.	X	X	

santykių, arba jomis netikėti. Šios priekabiavimo ar diskriminacijos formos mažina jų galimybes pasinaudoti teikiamomis paslaugomis ir didina stigmatizavimą, diskriminavimą bei žalingą požiūrį ir normas. Be to, jos neretai didina nusikaltėlių nebaudžiamumą.

Toliau pateiktos rekomendacijos padės humanitarinės veiklos dalyviams, dirbantiems SDL klausimais, nustatyti ir pašalinti kliūtis, su kuriomis susiduria ne tik žmonės, turintys negalią, bet ir jų šeimos nariai, pagalbiniai asmenys ir globėjai, bandydami pasinaudoti SDL prevencijos mechanizmais arba reaguoti į SDL atvejus humanitarinėmis aplinkybėmis.

	Pasirengimas	Reagavimas	Atsigavimas
Pasirūpinkite, kad planavimo metu būtų atsižvelgta į žmonių su negalia lytį ir su negalia susijusius reikalavimus, o taip pat jų patiriamus pavojus ir žmogaus teisių pažeidimus. Pakvieskite žmones su negalia padėti nustatyti SDL sektoriaus prioritetus.	X	X	X
2. Išteklių telkimas			
Kurkite pasiūlymus, kuriais būtų atsižvelgiama į moterims, vyrams, mergaitėms ir berniukams su negalia gresiančius SDL pavojus.	X	X	X
Pasirūpinkite finansavimu ir parenkite įtraukius biudžetus, pagal kuriuos būtų skiriamos lėšos prieinamumui ir įtraukčiai gerinti.		X	X
3. Įgyvendinimas			
Pasitelkite žmones su negalia kaip darbuotojus, savanorius ir bendruomenės sutelkimo specialistus. Imkitės veiksmų, kad SDL veiklose būtų lyčių pusiausvyrą. ¹⁸⁵	X	X	X
Integruokite ir įtraukite turinį apie žmones su negalia į pagrindinius SDL mokymo medžiagos paketus. Į specialistų mokymus ir bendruomenės informuotumo didinimo medžiagą įtraukite atvejų tyrimus ir diskusijas apie negalią. ¹⁸⁶	X	X	
Išmokykite vietines ŽNO, ypač vadovaujamas moterų, kaip saugiai nustatyti ir nukreipti asmenis, patyrusius SDL, pas specialistus.	X	X	X
Tobulinkite nacionalinę politiką ir protokolus, įskaitant standartines veiklos procedūras, bylų tvarkymo sistemas ir nukreipimo sistemas. Pasirūpinkite, kad juose būtų nurodyta laikytis į nukentėjusįjį orientuoto požiūrio ir atsakingai, užjaučiančiai bei konfidencialiai pasirūpinti asmenimis su negalia, patyrusiais SDL.	X	X	X
Sukurkite saugius, prieinamus ir konfidencialius skundų teikimo mechanizmus. Jie turėtų atitikti apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir prievartos (ASIP) standartus. ¹⁸⁷	X	X	X

180 Women’s Refugee Commission and UNICEF, *Disability Inclusion in Child Protection and Gender-Based Violence Programs in Lebanon* (2018).

181 Pranešta Jordanijoje.

182 Women’s Refugee Commission and International Rescue Committee, *Building capacity for disability inclusion in gender-based violence programming in humanitarian settings. A toolkit for GBV practitioners* (2005). I-ojoje rekomendacinėje pastaboje yra teigiama, kad humanitarinės veiklos dalyviai ir kiti subjektai, dirbantys SDL klausimais, turėtų surengti bendruomenės pasitarimus apie SDL pavojus. 15–20 % bendruomenės narių, dalyvaujančių rengiant, stebint ir vertinant SDL programas, turėtų sudaryti žmonės su negalia, laikantis tarptautinių saugaus duomenų apie seksualinį smurtą humanitarinėje veikloje rinkimo standartų. Tai reiškia, kad kiekvieno amžiaus ir lyties asmenų grupėje turėtų dalyvauti ne tik 1–2 žmonės su negalia, bet ir asmenys, turintys kuo įvairesnes negalias. Tuo pačiu metu gali būti tikslinga interviu būdu apklausti kai kuriuos asmenis. Interviu gali būti imami interviu davėjo pasirinktoje vietoje. Taip pat reikėtų imtis veiksmų, siekiant nustatyti ir sumažinti pavojus.

183 *Ten pat.* 2-oje rekomendacinėje pastaboje yra teigiama, kad humanitarinės veiklos dalyviai ir kiti subjektai, dirbantys SDL klausimais, gali manyti, kad SDL prevencija ir reagavimo paslaugos nėra aktualios arba tinkamos žmonėms su negalia, arba bijoti jiems „pakenkti“, juos įtraukę į veiklas. SDL bylas nagrinėjantys darbuotojai gali klaidingai manyti, kad nukentėjusieji, turintys intelekto negalią, nesugebės priimti savarankiškų sprendimų, gali leisti globėjams už juos nuspręsti, kokia pagalba ir nukreipimas yra tinkamiausi, arba gali nesilaikyti į nukentėjusįjį orientuoto požiūrio. Visi SDL srities darbuotojai turėtų būti mokomi pagalvoti apie savo susidarytą požiūrį ir daromas prielaidas apie žmones su negalia ir atvirai kalbėtis apie darbą su žmonėmis, turinčiais negalią. Žr. Kitos priemonės ir literatūros šaltiniai.

184 *Ten pat.* 3 rekomendacinėje pastaboje yra pažymima, kad vietinės žmonių su negalia organizacijos (ŽNO) žino žmonėms su negalia tinkamus paslaugų teikėjus, todėl šias žinias galima panaudoti, siekiant pagrįsti ir tobulinti standartines veiklos procedūras bei nukreipimo sistemas. Kadangi ŽNO yra laikomos pirmąja nukentėjusių asmenų su negalia informacijos gavimo vieta, gali pririnkti joms surengti mokymus apie saugaus patirto smurto nustatymo ir asmenų nukreipimo į atitinkamas įstaigas principus. Susisiekite su ŽNO, kurios palaiko ryšius su marginalizuotomis žmonių su negalia grupėmis, įskaitant asmenimis, turinčiais protinę negalią ir paaugles su negalia, kurioms gali grėsti didžiausias pavojus patirti SDL.

185 *Ten pat.* 4-oje rekomendacinėje pastaboje yra pažymima, kad remiantis atliktų mokslinių tyrimų rezultatais, buvo nustatyta, jog humanitarinės veiklos metu, moterų su negalia dažnai yra nepakankamai atstovaujamos bendruomenės vadovybės struktūrose. Įdarbinant moteris su negalia kaip bendruomenės sutelkimo specialistes ir socialines darbuotojas, yra ne tik atkreipiamas dėmesys į šios žmonių grupės problemas, bet ir didinama humanitarinės veiklos darbuotojų ir bendruomenės narių pagarba žmonių su negalia turimiems įgūdžiams ir gebėjimams (WRC/IRC 2015).

186 Women’s Refugee Commission and International Rescue Committee, *Building capacity for disability inclusion in gender-based violence programming in humanitarian settings. A toolkit for GBV practitioners*, (2005). 5-oje rekomendacinėje pastaboje teigiama, kad žmonės su negalia ir jų globėjai turėtų būti įtraukti į pagrindinius mokymus apie SDL, kurių paketus turėtų sudaryti atvejų tyrimai ir pavyzdžiai apie moteris, vaikus ir jaunimą su negalia. Laikui bėgant, SDL srities darbuotojai turėtų ne tik vis labiau pripažinti, kad žmonių su negalia poreikių tenkinimas yra pagrindinė jų darbo dalis, bet ir įgyti reikiamų įgūdžių šiam darbui atlikti (žr. skyrių apie kitas priemones ir išteklius.)

187 *Ten pat.* 8 rekomendacinėje pastaboje yra pabrėžiama, kad NVO, tarptautinės organizacijos ir JT sistema yra bendrai įsipareigojusios panaikinti jų darbuotojų vykdomą seksualinį išnaudojimą ir naudojimą prievartą. Visi humanitarinės veiklos dalyviai, įskaitant dirbančius SDL klausimais, privalo užtikrinti, kad nukentėjusieji gyventojai galėtų saugiai, konfidencialiai ir jiems pritaikytu būdu pranešti apie personalo padarytus pažeidimus. Žr. 2003 m. spalio 9 d. JT dokumentą Nr. 3ST/SGB/2003/13, o norėdami gauti daugiau informacijos, žr. [ASIP \(angl. PSEA\) svetainę](#).

	Pasirengimas	Reagavimas	Atsigavimas
Pasirūpinkite, kad inžinieriai ir architektai, projektuodami moterų centrus, sveikatos klinikas, saugius būstus ir transporto sistemas, taikytų universalus dizaino principus. ¹⁸⁸	X	X	X
Padėkite moterims ir mergaitėms su negalia dalyvauti taikos derybose ir taikos kūrime, laikantis tarptautinių įsipareigojimų. ¹⁸⁹			X
4. Koordinavimas			
Į nuolatinius SDL koordinacinių pasitarimų darbotvarkės klausimus įtraukite temas apie negalią ir žmones su negalia.	X	X	
5. Stebėseną ir vertinimą			
Stebėkite, kiek žmonių su negalia (duomenis rūšiuodami pagal jų lytį ir amžių) dalyvauja SDL veiklose. ¹⁹⁰		X	
Tokios duomenų informacijos valdymo sistemos, kaip informacijos apie smurtą dėl lyties valdymo sistema, turėtų duomenis rūšiuoti pagal lytį, amžių ir negalios formą, laikantis saugios ir etiškos SDL duomenų rinkimo ir platinimo praktikos. Taip bus galima nustatyti, ar nėra išskiriamos tam tikros lyties ir amžiaus žmonių su negalia grupės.	X	X	

Priemonės ir literatūros šaltiniai

- GBV Area of Responsibility Working Group, [Handbook for Coordinating Gender-based Violence Interventions in Humanitarian Settings](#) (2010)
 - GBV Area of Responsibility (AoR), [Handbook for Coordinating GBV in Emergencies](#) (2019)
 - GBV Area of Responsibility (AoR), *GBV Minimum Standards on Prevention and Response to GBV in Emergencies* (2019, in publication)
- IASC, [Gender Handbook for Humanitarian Action](#) (2018)
 - IASC, [Guidelines for Integrating Gender-based Violence Interventions in Humanitarian Action](#) (2015)
 - [Inter-agency Gender-based Violence Case Management Guidelines](#) (2017)

¹⁸⁸ Ten pat. 6-oje rekomendacinėje pastaboje sąvoka „universalus dizainas“ yra apibrėžiama kaip „gaminių, aplinkos erdvių, programų ir paslaugų, kuriais be pritaikymo ar specialaus dizaino gali naudotis visi žmonės (didžiausias įmanomas jų skaičius), dizainas“. Pasirūpinimas pastatų ir įrenginių prieinamumu sudarytų apie 1 % visų statybos išlaidų. Tai būtų kur kas ekonomiškiau, nei vėliau pritaikyti pastatytus pastatus ir įrengtas patalpas.

¹⁸⁹ Tai atitinka JT Saugumo Tarybos rezoliuciją Nr. 1325 dėl moterų, taikos ir saugumo, kurioje atkreipiamas dėmesys į didžiulį karo ir smurtinių konfliktų poveikį moterims ir mergaitėms bei ypač svarbų moterų vaidmenį konfliktų prevencijos, konfliktų sprendimo, taikdarystės ir taikos palaikymo srityse. Šioje rezoliucijoje visi dalyviai didinti moterų dalyvavimą ir integruoti lyčių perspektyvą į visus Jungtinių Tautų taikos ir saugumo užtikrinimo procesus. Žr. United States Institute of Peace, [“What is UNSCR 1325?”](#)

¹⁹⁰ Women’s Refugee Commission and International Rescue Committee, [Building capacity for disability inclusion in gender-based violence programming in humanitarian settings. A toolkit for GBV practitioners](#) (2005). 7-oje rekomendacinėje pastaboje yra teigiama, kad labai svarbu stebėti žmonių su negalia, besinaudojančių SDL paslaugomis ir programomis, skaičių, siekiant geriau suprasti, ar tokios programos pasiekia tuos, kuriems jų labiausiai reikia. Bent 15 % bet kokios SDL veiklos dalyvių turėtų sudaryti žmonės su negalia. Šis santykis ne visada yra pasiekiamas. (WRC/IRC 2015)

- UNFPA, [Minimum Standards for Prevention and Response to Gender-based Violence in Emergencies](#) (2015)
- WHO, UNHCR and UNFPA, [Clinical Management of Rape Survivors](#) (2004)
- WRC and ChildFund, [GBV Against Children and Youth with Disabilities](#) (2016)
- WRC and IRC, [Building capacity for disability inclusion in gender-based violence programming in humanitarian settings](#) (2015)
- WRC and UNICEF, [Guidance on Disability Inclusion for GBV Partners in Lebanon: Case management of survivors and at-risk women, children and youth with disabilities](#) (2018)

Vaikų apsauga

Humanitarinių krizių metu vaikai dažniau patiria smurtą, prievartą, nepriežiūrą ir išnaudojimą. Jų apsauga taip pat gali susilpnėti, kadangi šeimos nariai patiria papildomą įtampą,¹⁹¹ o bendruomenių tinklai suyra. Poveikis vaikams su negalia gali būti ypač ryškus, nes jie yra stigmatizuojami ir diskriminuojami, be to, jie gali turėti mažiau galimybių pasinaudoti krizės įveikimo mechanizmais. Dėl to kyla didesnis pavojus, kad bus pažeistos jų teisės. Pasak buvusios Vaiko apsaugos darbo grupės, „atskirtis iš esmės daro įtaką viso vaiko potencialo vystymuisi... Atskirti vaikai yra labiau pažeidžiami smurto, prievartos, išnaudojimo ir nepriežiūros. Humanitarinės krizės ir reagavimo į ją veiksmai gali pabloginti atskirties ciklus arba suteikti galimybių keistis.“¹⁹²

Pasak tyrimų, vaikai su negalia gali patirti smurtą nuo trijų iki keturių kartų dažniau nei vaikai be negalios.¹⁹³ Be to, kai kurios smurto formos yra būdingos tik vaikams su negalia. Pavyzdžiui, smurtas yra naudojamas prisidengiant gydymo,

kuriuo yra siekiama pakeisti elgesį, priverstinės mergaičių su negalia sterilizacijos arba priverstinio aborto forma.¹⁹⁴

Pagal Vaiko teisių konvencijos (VTK) I straipsnyje pateiktą apibrėžimą, vaiku yra laikomas jaunesnis nei 18 metų asmuo.

VTK yra nustatyti keturi vaiko teisių principai, kurie taip pat yra taikomi vykdant humanitarinę veiklą:

- Išgyvenimas ir vystymasis.** Humanitarinės pagalbos darbuotojai turi susimąstyti, kokį poveikį ekstremalioji situacija ir reagavimas į ją daro vaikų vystymuisi.
- Nediskriminavimas.** Humanitarinės pagalbos darbuotojai savo veikloje turi reaguoti į diskriminacijos ir galios modelius.
- Vaikų dalyvavimas.** Humanitarinės pagalbos darbuotojai turi leisti vaikams prasmingai dalyvauti visuose humanitarinės parengties ir reagavimo veiklos etapuose.
- Geriausi vaiko interesai.** Atliekant bet kokius su vaikais susijusius veiksmus, pirmiausia turi būti atsižvelgiama į geriausius vaiko interesus.¹⁹⁵

Su vaikų apsauga susiję pavojai ir pasekmės

- Daugelyje šalių vaikai su negalia dažnai yra apgyvendinami įstaigose,¹⁹⁶ kuriose jiems kyla prievartos, išnaudojimo ir nepriežiūros pavojus. Tokiose įstaigose dažnai taikomi žemi priežiūros standartai ir trūksta stebėsenos. Asmenys, naudojantys smurtą ir prievartą yra retai traukiami atsakomybėn.¹⁹⁷
- Apgyvendinimas globos įstaigose taip pat didina prekybos vaikais su negalia pavojų. Tyrimai parodė, kad mergaitėms su negalia gresia prekybos žmonėmis pavojus, nes yra manoma, kad dėl

¹⁹¹ Child Protection Working Group, [Minimum Standards for Child Protection in Humanitarian Action](#) (2019).

¹⁹² Ten pat.

¹⁹³ Hughes K. et al., [Prevalence and risk of violence against adults with disabilities: a systematic review and meta-analysis of observational studies](#), The Lancet, 2012, doi:10.1016/S0410-6736(11)61851-5.

¹⁹⁴ UNICEF, [State of the World’s Children: Children with disabilities](#) (2013).

¹⁹⁵ Child Protection Working Group, [Minimum Standards for Child Protection in Humanitarian Action](#) (2019).

¹⁹⁶ Žr. Lumos, [Children in Institutions: the Global Picture](#) (2017).

¹⁹⁷ African Child Policy Forum, [The African Report on Violence against Children](#) (2014).

turimų sutrikimų jos negalės pabėgti.¹⁹⁸

- Užsachario visuomenėse gajūs mitai, kad albinizmą turinčių žmonių kūno dalys turi magiškų galių, baigėsi išpuoliais prieš albinizmą turinčius žmones, įskaitant vaikus, ir jų sulošinimu.¹⁹⁹
- Tikėtina, jog tokie vaikai su negalia gimimo metu net nebus registruojami. Tai didina jų pažeidžiamumą tokiems pavojams, kaip vaikų santuokos ir bepilietybė, ir gali trukdyti jiems pasinaudoti švietimo, sveikatos priežiūros ir kitomis pagrindinėmis paslaugomis.²⁰⁰
- Ypač didelis pavojus gresia vaikams su negalia, kurie buvo atskirti nuo savo globėjų. Jų šeimos nariai galėjo būti vieninteliai asmenys, mokėję tinkamai pasirūpinti konkrečiais vaiko fiziniais poreikiais arba žinantys, kaip bendrauti su vaiku.²⁰¹ Vaikai su negalia gali nesugebėti suteikti informacijos, kuri

yra būtina jų šeimos narių paieškai ir šeimos susijungimui. Nelydimiems vaikams su negalia gali būti netaikomos tradicinės priežiūros sistemos, jei vietinės šeimos su jomis nesutinka.

- Mergaitėms su negalia gresia smurtas dėl lyties,²⁰² įskaitant išžaginimą, seksualinį išnaudojimą ir prievartą.²⁰³ Taip jos gali užsikrėsti ŽIV ir patirti didelę nepriežiūrą.²⁰⁴ Nors tyrimai šiuo klausimu yra riboti, tačiau mergaitėms su negalia taip pat kyla didesnis vaikų santuokos ir priverstinės santuokos pavojus.
- Vaikai su negalia gali būti priversti užsiimti pavojingu vaikų darbu, įskaitant tokias blogiausias vaikų darbo formas, kaip prostitucija ir elgetavimas.
- Tikėtina, jog vaikai su negalia, ypač turintys intelekto negalią, gali būti įtraukti į ginkluotas grupuotes.

Toliau pateiktos rekomendacijos padės humanitarinės veiklos dalyviams, dirbantiems vaikų apsaugos srityje, nustatyti ir pašalinti kliūtis, su kuriomis susiduria ne tik žmonės su negalia, bet ir jų šeimos nariai, pagalbiniai

asmenys ir globėjai, bandydami pasinaudoti vaikų apsaugos programomis humanitarinės veiklos metu.

Rekomenduojami veiksmai

	Pasirengimas	Reagavimas	Atsigavimas
I. Vertinimas, analizė ir planavimas			
Įtraukite mergaites ir berniukus su negalia į jų amžiui tinkamus vertinimus ir konsultacijas, įskaitant Vaiko apsaugos greituosius vertinimus.	X	X	
Pasirūpinkite, kad vaikai su negalia dalyvautų, priimant su jais susijusius sprendimus dėl vaikų apsaugos. Taip pat pasirūpinkite, kad procedūros būtų konfidencialios.	X	X	

198 Leonard Cheshire Disability, *Still left behind: pathways to inclusive education for girls with disabilities* (2017).
199 2017 m. sausio 10 d. *Nepriklausomo eksperto ataskaitos apie albinizmą turinčių asmenų naudojimąsi žmogaus teisėmis* Nr. A/HRC/34/59, 29 punktas.
200 UNHCR, *Need to Know: Guidance on Working with Persons with Disabilities in Forced Displacement* (2019). Taip pat žr. Violence Against Women with Disabilities Working Group, *Forgotten Sisters – A Report on Violence against Women with Disabilities: An Overview of Its Nature, Scope, Causes and Consequences* (2012).
201 UNICEF, *State of the World's Children: Children with disabilities* (2013).
202 *Ten pat*.
203 Women's Refugee Commission, *Gender-based Violence among Displaced Women and Girls with Disabilities* (2012).
204 UNICEF, *Violence against Disabled Children: Summary report* (2005).

	Pasirengimas	Reagavimas	Atsigavimas
Įtraukite vaikus su negalia ir jų šeimos narius į kliūčių, trukdančių pasinaudoti vaikų apsaugos intervencijomis ir vaikams pritaikytomis erdvėmis, nustatymo veiklą. Paraginkite juos pasiūlyti, kaip būtų galima pašalinti tokias kliūtis ir pagerinti prieigą.	X	X	X
Pasirūpinkite, kad komandose, paskirtose atlikti vaikų apsaugos vertinimus ir planuoti programas, būtų proporcingas abiejų lyčių asmenų skaičius. Tai pat pasirūpinkite, kad šiose grupėse būtų vienodai atstovaujamos abi žmonių su negalia lytys.	X	X	
Pasirūpinkite, kad planavimo veiklos metu būtų atsižvelgta į konkrečius žmonių su negalia reikalavimus ir šiems žmonėms kylančius pavojus. Įtraukite žmones su negalia į vaikų apsaugos prioritetų nustatymą.	X	X	X
2. Išteklių telkimas			
Pasirūpinkite, kad visuose pasiūlymuose arba koncepcijos dokumentuose būtų atsižvelgiama į vaikų saugumo pavojus bei mergaičių ir berniukų su negalia gebėjimus ir kad jie būtų analizuojami. Pasirūpinkite, kad intervencinėmis priemonėmis būtų siekiama apsaugoti mergaites ir berniukus su negalia ir skatinti jų dalyvavimą.	X	X	
Pasirūpinkite finansavimu. Sukurkite įtraukią biudžeto sudarymo sistemą, pagal kurią būtų skiriamos lėšos prieinamumui ir įtraukčiai skatinti.		X	X
3. Įgyvendinimas			
Rūšiukite duomenis pagal negalią Vaikų apsaugos informacijos valdymo sistemoje ir visose duomenų rinkimo priemonėse (naudokite UNICEF-Vašingtono grupės vaiko veikimo modulį apie vaikams kylančius funkcinis sunkumus).	X	X	
Gerinkite darbuotojų ir savanorių gebėjimą suprasti ir taikyti teisėmis grindžiamą požiūrį į negalią.	X	X	
Mokykite laikinus globėjus ir padėkite jiems vaikų su negalia poreikių klausimais.	X	X	X
Švieskite visus vaikų apsaugos darbuotojus apie negalią. Į pagrindinius mokymus integruokite smurto, išnaudojimo ir prievartos prieš vaikus su negalia atvejų tyrimus ir diskusijas. Įtraukite socialinius darbuotojus, bendruomenės informavimo darbuotojus, švietimo darbuotojus, sveikatos priežiūros darbuotojus, apsaugos ryšių centrus ir komitetus.	X	X	
Rinkitės fiziškai prieinamas vaikų apsaugos veiklos vietas. Kai to užtikrinti neįmanoma, atlikite būtinus pakeitimus ir sudarykite tinkamas sąlygas.	X	X	X
Didinkite informuotumą apie vaikų su negalia teises. Aptarkite šias teises su vaikais (tiek turinčiais negalią, tiek jos neturinčiais), jų šeimos nariais ir bendruomenės lyderiais, religiniais lyderiais, tradiciniais gydytojais, švietimo ir sveikatos priežiūros darbuotojais bei platesne bendruomene.	X	X	X

	Pasirengimas	Reagavimas	Atsigavimas
Nustatykite vaikų su negalia saugumo problemas, pavyzdžiui, patyčias arba pavojų susižeisti, o taip pat fizinę arba seksualinę prievartą. Imkitės priemonių, kad šie pavojai būtų pašalinti arba sumažinti.		X	X
Įtraukite paauglius ir jaunimą su negalia į veiklas, padedančias didinti jų atsparumą. Skatinkite lyderystę ir stiprinkite tarpusavio tinklus. Atsižvelkite į poilsio organizavimo veiklas, sportą, kultūrines veiklas, švietimą ir gyvenimo įgūdžius. ²⁰⁵	X	X	X
Nustatykite, kokie yra mentorai su negalia. Skatinkite mentorius naudotis savo lyderyste, turimais įgūdžiais ir gebėjimais, siekiant kovoti su neigiamu požiūriu į negalią. Apsvarstykite galimybę pristatyti „porininkų sistemą“ (angl. <i>buddy system</i>) tiek paaugliams ir jaunimui su negalia, tiek be jos.	X	X	
Skatinkite registruoti visų vaikų gimimą, įskaitant turinčių negalią.		X	X
Nustatykite, kokie vaikai buvo apgyvendinti globos įstaigose, įskaitant vaikus, kurie buvo atskirti nuo tėvų arba palikti, gelbstintis bendruomenei. Kai tai atitinka geriausius vaiko interesus, įtraukite vaikus į šeimos narių paiešką ir šeimos susijungimą.		X	X
Atsižvelkite į nelydimų ir atskirtų nuo tėvų vaikų su negalia, kurių globėjams yra teikiama „laikino atokvėpio paslauga“ arba kuriems yra suteikta alternatyvi globa, reikalavimus.		X	
Pasirūpinkite, kad prieš imantis bet kokių veiksmų, kuriais siekiama užkirsti kelią blogiausioms vaikų darbo formoms ir į jas reaguoti, būtų atsižvelgta į vaikus su negalia.		X	X
Pasirūpinkite, kad į bylą tvarkymo sistemas būtų įtraukti žmonės su negalia. Nustatykite, koks yra šių sistemų prieinamumas. Mokykite bylas nagrinėjančius darbuotojus, kaip dirbti su vaikais, turinčiais negalią (pavyzdžiui, suteikite jiems praktinių įgūdžių, kokiais būdais derėtų bendrauti su žmonėmis, turinčiais negalią. Gerinkite jų informuotumą apie vaikų su negalia teises ir jiems kylančius pavojus).		X	X
Pasitelkite mobiliąsias informavimo komandas, kad pasiektumėte vaikus su negalia, kurie negali atvykti į registracijos vietas arba vaikams pritaikytas erdves. Pasirūpinkite, kad jie aplankytų vaikus, esančius globos įstaigose, įskaitant sulaikymo centrus.		X	X
Dirbkite su bendruomenėmis, kad vaikai su negalia ir jų tėvai būtų įtraukti į bendruomeninius vaikų apsaugos mechanizmus.	X	X	X
Padėkite vaikų su negalia šeimos nariams ir globėjams pasinaudoti pagalba.	X	X	X
Pasirūpinkite, kad naudojant stebėsenos ir ataskaitų teikimo mechanizmus, įskaitant šiuurkščių pažeidimų stebėsenos ir ataskaitų teikimo mechanizmą, būtų galima pranešti apie vaikų su negalia žmogaus teisių pažeidimus.		X	X

205 Child Protection Working Group, [Minimum Standards for Child Protection in Humanitarian Action](#) (2019).

	Pasirengimas	Reagavimas	Atsigavimas
4. Koordinavimas			
Į nuolatinis vaiko apsaugos koordinacinių pasitarimų darbotvarkės klausimus įtraukite temas apie vaikus su negalia.		X	X
5. Stebėseną ir vertinimą			
Integruokite duomenis apie vaikų apsaugą į namų ūkio lygmens stebėsenos priemones. Rūšiuokite šiuos duomenis pagal lytį, amžių ir neįgalumo statusą. Skatinkite stebėsenos komandas naudoti duomenų rinkimo priemones, kurios buvo išbandytos humanitarinės veiklos metu, pavyzdžiui, UNICEF-Vašingtono grupės modulį apie vaikams kylančius funkcinis sunkumus.		X	

Priemonės ir literatūros šaltiniai

- Alliance for Child Protection in Humanitarian Action, [Field Handbook on Unaccompanied and Separated Children](#) (2017)
 - [Better Care Network](#)
 - [Child Protection in Crisis Learning Network](#)
 - Child Protection Working Group, [Minimum Standards for Child Protection in Humanitarian Action](#) (2019)
 - Child Protection Working Group, [Inter Agency Guidelines for Case Management and Child Protection](#) (2014)
 - GBV Responders’ Network, [Caring for Child Survivors](#)
 - Global Protection Cluster, [Child Protection Working Group](#)
- International Committee of the Red Cross, [Inter-Agency Guiding Principles on Unaccompanied and Separated Children](#) (2004)
 - UNICEF, [Including children with disabilities in humanitarian action](#)
 - UNICEF, [Children With Disabilities In Situations of Armed Conflict](#) (2018)
 - Women’s Refugee Commission and Child fund, [Gender-Based Violence Against Children and Youth with Disabilities: A Toolkit for Child Protection Actors](#) (2016)

Būstas, žemė ir turtas

Ekstremaliųjų humanitarinių situacijų poveikį patyrę asmenys vis dažniau apsigyvena miestų teritorijose, neoficialiose gyvenvietėse ir kolektyviniuose centruose, o ne stovyklose ar pagal planą įrengtose gyvenvietėse. Todėl humanitarinės veiklos dalyviai turi atsižvelgti į perkeltiems asmenims su negalia dėl šios raidos kylančius iššūkius ir galimybes.²⁰⁶

1948 m. Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje yra pripažįstama, kad tinkamas būstas yra laikomas teisės į pakankamą gyvenimo lygį dalimi. Remiantis 25 straipsnio 1 dalimi, „kiekvienas žmogus turi teisę į pakankamą gyvenimo lygį, kuris garantuotų jo ir jo šeimos sveikatą ir gerovę, o ypač į maistą, drabužius, būstą, medicininę priežiūrą ir būtinas socialines paslaugas“. (1966 m.) Tarptautiniame ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių pakte taip pat pripažįstama žmogaus teisė į tinkamą būstą, kuris yra suprantamas kaip teisės valdyti turtą turėjimas; paslaugų, medžiagų, įrenginių ir infrastruktūros prieinamumas; įperkamumas; tinkamumas gyventi; prieinamumas (pritaikymas); vieta; ir kultūrinio identiteto išraiška.²⁰⁷

Teisė į nuosavybę yra suprantama kaip teisė netrukdomai ir nediskriminuojamai naudotis savo būstu, žeme ir kitu turimu turtu. Humanitarinėje veikloje šios teisės įgyvendinimas gali reikšti turto ir nuosavybės, kurią paliko žmonės, bėgantys nuo konfliktų ar gamtinių pavojų, apsaugą nuo apiplėšimo, sunaikinimo, savavališko arba neteisėto pasisavinimo, okupacijos, arba naudojimo.²⁰⁸

Humanitariniais atvejais, ginčai dėl būsto, žemės ir turto (BŽT) dažnai kyla dėl svetimo turto užvaldymo, nuosavybės dokumentų praradimo, neteisėto arba priverstinio pardavimo, teisės valdyti turtą praradimo, nevienodo

žemės sklypų paskirstymo ir tebesitęsiančių konfliktų dėl žemės ir turto.²⁰⁹

Su BŽT susiję pavojai ir pasekmės

- Kai kurie žmonės su negalia patiria įvairių formų diskriminaciją dėl būsto. Perkelti žmonės su negalia gali būti ne tik diskriminuojami dėl savo negalios, bet ir susidurti su rasizmu ir ksenofobija. Bėgdami nuo pavojaus, jie gali netekti gyvybiškai svarbių krizės įveikimo mechanizmų ir paramos struktūrų. Kiti negali reikalauti teisės į būstą, nes yra praradę svarbius dokumentus²¹⁰ arba negali užginčyti diskriminuojančios nuomos praktikos, nes neturi teisinio statuso.²¹¹ Todėl perkelti žmonės su negalia gali neturėti gyvenamosios vietos, negalėti išsinuomoti tinkamo būsto, būti priversti gyventi pavojingomis ir nesaugiomis sąlygomis ir net būti iškeldinti.²¹²
- Be to, jog moterys su negalia susiduria su kliūtimis dėl lyties, jos papildomai patiria daugialypę ir sąveikinę diskriminaciją, dėl kurios jos negali naudotis turimomis teisėmis į BŽT. Ypač ją patiria našlės, paliktos arba išsiskyrusios moterys, kurios gali turėti nuosavybę arba teisę naudotis turtu tik per giminaičius vyrus.²¹³ Moterims su negalia, kurios yra priverstos gyventi nesaugiam būste, taip pat gresia didesnis smurto, įskaitant seksualinį smurtą, pavojus.²¹⁴
- Žmonėms su negalia dažnai nesuteikiama teisė rinktis, kur ir su kuo jie gyvens, juos

diskriminuojant tiesiogiai arba *de facto* atimant pasirinkimą. Pavyzdžiui, moterys neturi galimybės veiksmingai rinktis, jei neturi galimybės naudotis transportu ir kitomis paslaugomis, jei joms trūksta informacijos arba jei jos gyvena dideliame skurde.²¹⁵

- Kai kurie žmonės su negalia priverstinai yra apgyvendinami įstaigose arba negali išvykti iš įstaigų, kuriose buvo įkurdinti. Abiem atvejais jie netenka teisės savarankiškai pasirinkti gyvenamosios vietos. Šis pavojus ypač gresia asmenims, turintiems intelekto ir psichosocialinę negalią.²¹⁶
- Priverstinė institucionalizacija dažnai yra laikoma netiesioginiu kitų teisių į tinkamą būstą nepaisymo padariniu. Pavyzdžiui, vienose šalyse valstybė žmonėms su negalia neteikia būtinos pagalbos, kad jie galėtų gyventi bendruomenėje, o kitose šalyse būstas yra tiesiog neįperkamas.²¹⁷

- Būsto kaina gali turėti neproporcingą poveikį žmonėms su negalia, nes jie ne tik dažnai patiria papildomų išlaidų (pavyzdžiui, sveikatos priežiūros srityje), bet ir susiduria su kliūtimis, trukdančiomis jiems įsidarbinti.²¹⁸

- Dėl didesnio skurdo ir diskriminacijos lygio žmonės su negalia gali būti priversti persikelti į lūšnynus ir neoficialias gyvenvietes.²¹⁹

- Be to, neproporcingas žmonių su negalia skaičius tampa benamiais. Kai kuriais atvejais tai nutinka deinstitutionalizavus žmones su negalia, bet nepakankamai juos remiant, kad jie galėtų gyventi bendruomenėje. Skurdas ir diskriminacija yra laikomi kitomis to priežastimis.²²⁰

- Žmonės su negalia, kurių veiksnumas nėra pripažįstamas, negali sudaryti turto nuomos ar nuosavybės sutarčių. Be to, yra labai tikėtina, jog iškilus tokio turto paveldėjimo klausimui, jie bus diskriminuojami.

Toliau pateiktos rekomendacijos padės humanitarinės veiklos dalyviams, dirbantiems BŽT srityje, nustatyti ir pašalinti kliūtis, su kuriomis susiduria ne tik žmonės, turintys negalią, bet ir jų šeimos nariai, pagalbiniai asmenys ir globėjai, bandydami pasinaudoti BŽT programomis humanitarinėse vietose.

Rekomenduojami veiksmai

	Pasirengimas	Reagavimas	Atsigavimas
I. Vertinimas, analizė ir planavimas			
Atlikdami dalyvavimo analizę, nustatykite kliūtis, trukdančias žmonėms su negalia įgyvendinti savo teises, susijusias su BŽT. Surūšiuokite gautus duomenis pagal lytį ir amžių. Į analizę įtraukite duomenis apie įstaigose gyvenančius asmenis.		X	X
Bendradarbiaukite su ŽNO ir teisės ekspertais, siekdami išsiaiškinti, su kokiomis diskriminacijos formomis susiduria žmonės su negalia. Nustatykite kokie yra šių žmonių teisių gynimo būdai.	X	X	X

215 UN Habitat, *The Right to Adequate Housing for Persons with Disabilities Living in Cities: Towards Inclusive Cities* (2015).

216 *Ten pat.*

217 2017 m. liepos 12 d. JT specialiojo pranešėjo pranešimas apie tinkamą būstą kaip teisės į pakankamą gyvenimo lygį dalį, *Adequate Housing as a Component of the Right to an Adequate Standard of Living, and the Right to Non-Discrimination in this Context*, A/72/251 72b.

218 UN Habitat, *The Right to Adequate Housing for Persons with Disabilities Living in Cities: Towards Inclusive Cities* (2015).

219 UN Habitat and OHCHR, *The Right to Adequate Housing. Human rights factsheet n. 21 (rev. I)* (2009).

220 UN Habitat, *The Right to Adequate Housing for Persons with Disabilities Living in Cities: Towards Inclusive Cities* (2015).

	Pasirengimas	Reagavimas	Atsigavimas
Kartu su ŽNO nustatykite, kokios yra prieinamos vietinės paslaugos (pavyzdžiui, paslaugos, teikiamos namuose ir bendruomenės paramos paslaugos), kurios žmonėms su negalia sudaro sąlygas ir padeda gyventi savarankiškai.	X	X	X
Pasirūpinkite, kad planavimo metu būtų atsižvelgta į žmonių su negalia poreikius ir jiems kylančius pavojus. Įtraukite žmones su negalia į prioritetų nustatymą būsto, žemės ir turto atžvilgiu.	X	X	X
2. Išteklių telkimas			
Pasirūpinkite, kad į pasiūlymus ir koncepcijos dokumentus, kuriais yra nagrinėjamas teisinis žmonių veiksnumas ir raštingumas, būtų įtraukti žmonės su negalia.	X	X	
3. Įgyvendinimas			
Palaikykite tinklus, kurie pasisako už tai, kad žmonės su negalia turėtų vienodas galimybes naudotis BŽT humanitarinių situacijų metu, kaip ir kiti žmonės. Skatinkite rengti kampanijas, kuriomis patvirtinama ne tik žmonių su negalia teisė į BŽT, bet ir Neįgalųjų teisių konvencijos (NTK) principai.		X	X
Įtraukite atvejų tyrimus ir diskusijas apie negalią į pagrindinius, BŽT programose dalyvaujančių, darbuotojų mokymus. Taip pat į mokymus įtraukite bendruomenės informavimo darbuotojus, apsaugos ryšių centrus ir komitetus.	X	X	X
Suteikdami saugią skubaus prieglobsčio vietą, apsvarstykite galimybę pirmenybę teikti toms žmonių grupėms, kurioms gresia ypač didelis pavojus, įskaitant žmones su negalia.		X	
Gerinkite būsto skyrimo, apgyvendinimo paslaugų ir infrastruktūros, įskaitant transportą, prieinamumą (daugiau informacijos rasite skyriuje „Būstai ir gyvenvietės“).		X	X
Bendradarbiaukite su ŽNO, kad pasisakytumėte už nediskriminuojantį turto grąžinimą. Turėtų būti pripažinta žmonių su negalia teisė į nuosavybę. Be to, jie taip pat turėtų turėti galimybę gauti informaciją ir teisinę pagalbą.		X	X
Pasirūpinkite, kad žmonės su negalia galėtų pateikti prašymus dėl turto grąžinimo teisėtam savininkui ir kad tokios turto grąžinimo procedūros jiems būtų pritaikytos. Siekdami gerinti teisinį raštingumą, teikite informaciją ir organizuokite mokymus. Padėkite žmonėms su negalia, kuriems reikia pagalbos, atlikti reikalavimų pareiškimo procedūras. ²²¹		X	X
Pasirūpinkite, kad tais atvejais, kai pabėgėlių ir šalies viduje perkeltų asmenų yra prašoma pateikti informaciją apie jų kilmės šalyje naudojamą, nuosavybės teisę priklausančią, gyvenamą ir kitaip turimą žemę bei turtą, žmonėms su negalia būtų užduodami tie patys klausimai (rūšiuojant šiuos duomenis pagal lytį ir amžių).		X	X

221 „Pinheiro principai“ (angl. Pinheiro Principles) – tai tarptautiniai būsto, žemės ir turto grąžinimo pabėgėliams bei šalies viduje perkeltiems asmenims standartai. Žr. Centre on Housing Rights and Evictions, [The Pinheiro Principles](#).

	Pasirengimas	Reagavimas	Atsigavimas
Įtraukite žmones su negalia į bet kokius procesus, kurie padėtų pabėgėliams ir šalies viduje perkeltiems asmenims gauti prieigą prie BŽT dokumentų.		X	X
Susiekite perkeltus asmenis, ŽNO ir pilietinės visuomenės organizacijas, įskaitant nuomininkų asociacijas, kurios palaiko teisę turėti BŽT.		X	X
Pasirūpinkite, kad stebėsenos ir ataskaitų teikimo mechanizmuose būtų galima pranešti apie žmonių su negalia teisių į BŽT pažeidimus.	X	X	X
4. Koordinavimas			
Į nuolatinius BŽT koordinacinių pasitarimų darbotvarkės klausimus įtraukite temas apie žmones su negalia.		X	X
Įtraukite žmones su negalia ir ŽNO į BŽT koordinacinius pasitarimus. Sudarykite tinkamas sąlygas, kad jiems būtų lengviau prasmingai dalyvauti.		X	X
5. Stebėseną ir vertinimą			
Integruokite duomenis apie žmones su negalia į namų ūkio lygmens stebėsenos priemones.		X	

Priemonės ir literatūros šaltiniai

- FAO and others, [Housing and Property Restitution for Refugees and Displaced Persons](#) in [Pinheiro Principles](#) (2007)
- IASC, [Framework for Durable Solutions for Internally Displaced Persons](#) (2010)
- Norwegian Refugee Council and IFRC, [The Importance of Addressing Housing, Land and Property \(HLP\) Challenges in Humanitarian Response](#) (2016)
- Norwegian Refugee Council, [Technical Guidelines for Addressing HLP Issues in Informal Settlements/Camps and Collective Centres in Northern Syria](#) (2017)

Kova su minomis

Kovos su minomis veiklų tikslas yra sumažinti sprogimo pavojaus keliamą riziką ir žalą civiliams gyventojams bei humanitarinės pagalbos darbuotojams.²²²

Yra tokios penkios kovos su minomis pakopos:

- Išminavimas ir po karo likusių sprogmenų (PKLS) pašalinimas.** Tai yra techninių ir netechninių tyrimų atlikimo procesas, siekiant surinkti informaciją apie galimus sprogimo pavojus ir sprogmenis, o po to juos pašalinti. Šios veiklos metu taip pat yra siekiama panaikinti minų ir PKLS sukeltą taršą, kad civiliai gyventojai galėtų saugiai grįžti į namus ir vėl užsiimti kasdienine veikla.
- Švietimas apie gresiantį pavojų** reiškia užsiėmimą veiklomis (pavyzdžiui, informavimo kampanijas, mokymus ir bendradarbiavimą su bendruomenėmis), kuriomis mažinama rizika susižeisti dėl gresiančio sprogimo pavojaus, didinant informuotumą ir skatinant keisti elgesį.
- Pagalba nukentėjusiems**, kurios galutinis tikslas yra užtikrinti, kad žmonės su negalia, įskaitant nuo minų nukentėjusius asmenis, visapusiškai ir veiksmingai dalyvautų visuomenės gyvenime lygiai su kitais asmenimis. Tai reiškia, kad reikia imtis veiksmų, kad būtų įgyvendinti aukščiausi, kokie tik įmanoma, sveikatos, reabilitacijos, psichosocialinės pagalbos, įtraukaus švietimo, socialinės apsaugos, darbo ir užimtumo standartai, o taip pat užtikrintas visapusiškas nukentėjusiųjų dalyvavimas ir jų įtrauktis į visuomeninį gyvenimą bei pakankamas gyvenimo lygis. Šios pagalbos teikimo metu yra atliekami veiksmai, kuriais siekiama patenkinti sužeistųjų, nukentėjusiųjų, kitų asmenų su negalia, sužeistųjų ir žuvusiųjų šeimų bei nukentėjusių bendruomenių poreikius. Veiklos sritys apima medicininę priežiūrą, reabilitaciją, psichosocialinę pagalbą, socialinę įtrauktį, įtraukų švietimą ir ekonominę įtrauktį, įskaitant socialinę apsaugą. Taip pat reikia rinkti duomenis apie nukentėjusiųjų poreikius bei priimti ir pritaikyti įstatymus ir politiką, kuriais yra saugomos ir skatinamos nukentėjusiųjų teisės.

Pagrindiniais principais yra laikomas nediskriminavimas, žmogaus teisių ir lyčių vaidmenų pripažinimas bei vystymosi klausimų

pripažinimas. Konvencijos dėl kasetinių šaudmenų 5 straipsnio 2a dalyje yra nustatyta, kad pagalbos aukoms programos neturi diskriminuoti ar išskirti kasetinių šaudmenų aukų, žmonių su negalia ir asmenų, kurie buvo sužeisti arba tapo neįgalūs dėl kitų priežasčių.²²³

- Atsargų sunaikinimas** reiškia įvairias valstybių veiklas, kuriomis siekiama sunaikinti rastas priešpėstinių minų ir kasetinių šaudmenų atsargas.
- Skatinimas** reiškia veiklas, kuriomis yra siekiama pasitelkti pagalbą kovojant su minomis ir įtikinti valstybes nares prisijungti prie Konvencijos dėl priešpėstinių minų uždraudimo, Konvencijos dėl kasetinių šaudmenų, Konvencijos dėl tam tikrų įprastinių ginklų ir tokių kitų tarptautinių susitarimų, kaip NTK, juos ratifikuoti ir įgyvendinti.

Kovos su minomis pavojai ir pasekmės

- Žmonės su negalia gali neturėti galimybių dalyvauti švietimo apie gresiantį pavojų programose. Todėl jie gali nežinoti apie šaudmenų keliamus pavojus arba tokius pavojus mažinantį saugų elgesį.
- Žmonės su negalia gali būti priversti elgtis nesaugiai. Pavyzdžiui, nesant prieinamų (pritaikytų) tualetų, jie gali būti priversti naudotis gyvenviečių pakraščiuose esančiomis dar nepatikrintomis vietomis, kuriose gali būti PKLS.
- Žmonės su negalia taip pat gali turėti mažesnę įtaką nei kiti asmenys, priimant sprendimus dėl teritorijos išminavimo ir išminuotos žemės perdavimo. Jiems gali būti neleista dalyvauti išminuotos žemės perdavimo procesuose arba priimti sprendimo, kuris žemės sklypas turėtų būti išminuojamas pirmiausiai; jiems gali būti nesuteikta prieiga prie išminuoto ir perduoto žemės sklypo, be to, jie gali neįrodyti turėtos nuosavybės teisės į žemę. Dėl šių ir kitų priežasčių, žmonės su negalia

222 Global Protection Cluster, *Mine Action* (2018).
223 *Konvencija dėl kasetinių šaudmenų* (2008). Taip pat žr. UN Human Rights Council, *Thematic study on the rights of persons with disabilities under article 11 of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities, on situations of risk and humanitarian emergencies*, A/HRC/31/30, 30 November 2015, para. 19.

negali pasinaudoti vystymosi ir pragyvenimo šaltinių teikiamomis galimybėmis, kurias jie turėtų atlikę išminavimą.

Toliau pateiktos rekomendacijos padės humanitarinės veiklos dalyviams, dirbantiems kovos su minomis srityje, nustatyti ir pašalinti kliūtis, su kuriomis susiduria ne tik žmonės, turintys negalią, bet ir jų šeimos nariai, pagalbinių asmenys ir globėjai, bandydami dalyvauti kovos su minomis programose humanitarinėse vietose.

Rekomenduojami veiksmai

	Pasirengimas	Reagavimas	Atsigavimas
1. Vertinimas, analizė ir planavimas			
Pakvieskite nukentėjusiuosius, žmones su negalia ir jiems atstovaujančias organizacijas (ŽNO) dalyvauti, bandant suprasti, kokią įtaką bendruomenėms daro minos ir PKLS. Įtraukite juos, nustatant prioritetus, kur pirmiausia reikia atlikti išminavimo ir minų vietų žymėjimo darbus.		X	X
Pasirūpinkite, kad planavimo metu būtų atsižvelgta į konkrečius žmonių su negalia poreikius ir jiems kylančius pavojus. Įtraukite žmones su negalia į prioritetų nustatymo procesą kovos su minomis sektoriuje.	X	X	X
2. Išteklių telkimas			
Pasirūpinkite, kad pasiūlymuose dėl kovos su minomis veiksmų būtų sistemingai atsižvelgiama į žmones su negalia, nepaisant jų negalios priežasties.		X	X
3. Įgyvendinimas			
Imkitės veiksmų, siekdami užtikrinti, kad bendruomeninio bendradarbiavimo veiklų metu būtų atsižvelgiama į žmones su negalia, ŽNO ir nukentėjusiųjų organizacijas ir kad jie į šias veiklas būtų įtraukti. Apsvarstykite gebėjimus ugdyti bendruomenės lygmeniu, kad žmonės su negalia ir ŽNO gebėtų vertinti pavojų, valdyti informaciją, rengti vietos rizikos mažinimo strategijas ir skatinti imtis kovos su minomis veiksmų bei vykdyti kitas pagalbos intervencijas. ²²⁴		X	X
Įtraukite atvejų tyrimus ir diskusijas apie negalią ir žmonių su negalia įtraukimą į pagrindinius mokymus, skirtus darbuotojams, dalyvaujantiems kovos su minomis veikloje. Taip pat į mokymus įtraukite bendruomenės informavimo darbuotojus, apsaugos ryšių centrus ir komitetus.	X	X	
Pasirūpinkite, kad žmonės su negalia galėtų dalyvauti, priimant sprendimus dėl išminuotos žemės perdavimo bendruomenėms ir išminuotos žemės naudojimo.			X

224 UNICEF and GICHD, *International Mine Action Standards (IMAS) Mine Risk Education Best Practice Guidebook 1* (2005), and IMAS 04.10, 2nd edition, 1 January 2003 (as amended on 1 December 2004), 3.157.

	Pasirengimas	Reagavimas	Atsigavimas
Pasirūpinkite, kad žalos atlyginimas nebūtų pakeistas socialinės apsaugos programomis. ²²⁵			X
Įtraukite žmones su negalia ir jiems atstovaujančias organizacijas, rengdami, įgyvendindami ir vertinami švietimo apie gresiantį pavojų veiklas, įskaitant tarpusavio švietimo veiklas.		X	
Pasirūpinkite, kad švietimo apie gresiantį pavojų informacija būtų pateikiama įvairiais pritaikytais formatais, o mokomąją medžiagą adaptuokite.		X	
Pasikonsultuokite su žmonėmis, turinčiais negalią, ir ŽNO, kad nustatytumėte jų pageidaujamus komunikacijos kanalus.	X	X	
Įtraukite žmones su negalia ir ŽNO, rengdami ir vykdydami tarpusavio švietimo veiklas.		X	
4. Koordinavimas			
Sistemiškai įtraukite žmones su negalia į kovos su minomis koordinavimo forumus.		X	
Susitarkite su visais atitinkamais sektoriais, kad žmonės su negalia turi būti nukreipiami į reikiamas įstaigas, nepaisant jų turimos negalios priežasties.		X	X
Įtraukite žmones su negalia ir ŽNO į kovos su minomis koordinacinius pasitarimus ir sudarykite jiems tinkamas sąlygas, kad jie galėtų prasmingai dalyvauti.		X	X
5. Stebėsena ir vertinimas			
Stebėkite ir teikite informaciją apie priemones, kurių yra imamasi, kad būtų galima dalyvauti švietime apie gresiantį pavojų, ir analizuoti įvairių minų ir PKLS poveikį žmonių su negalia gyvenimui.		X	X

Priemonės ir literatūros šaltiniai

- Geneva International Centre for Humanitarian Demining (GICHD), [Guide to Mine Action and Explosive Remnants of War](#) (2007)
 - Handicap International Factsheets, [How to Implement Victim Assistance Obligations?](#)
 - IMAS, [International Mine Action Standards](#)
- [Mine Action Area of Responsibility website](#)
 - UNICEF and GICHD, [IMAS Mine Risk Education Best Practice Guidebook 1: An Introduction to Mine Risk Education](#) (2005)
 - UNICEF, [Assistance to Victims of Landmines and Explosive Remnants of War: Guidance on Child-focused Victim Assistance](#) (2014)

- United Nations, [United Nations Policy on Victim Assistance in Mine Action](#) (2016)
- United Nations, [Gender Guidelines for Mine Action Programmes](#) (2010)
- United Nations, [The UN Mine Action Strategy \(2019–2023\)](#) (2018)
- [Victim Assistance Resources Portal of the Landmine and Cluster Munitions Monitor](#)

225 Office of the UN High Commissioner on Human Rights, [Thematic study on the rights of persons with disabilities under article 11 of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities, on situations of risk and humanitarian emergencies](#), A/HRC/31/30, 30 November 2015, para. 12.

17 BŪSTAI IR GYVENVIETĖS

Žr. skyrių apie **apsaugą**, o ypač temas apie SSSDL bei BŽT.

Pasirūpinkite **VSSH** koordinavimu.

Ižanga

Ankstyvuoju nepaprastosios situacijos laikotarpiu, būstas, vandentiekis, tinkamos sanitarinės sąlygos, maistas ir sveikatos priežiūros paslaugos yra laikomi labai svarbiais išgyvenimo veiksniais. Būstas atlieka labai svarbų vaidmenį, mažinant bendruomenių pažeidžiamumą ir didinant jų atsparumą.²²⁶

Būstų ir gyvenviečių sektoriaus tikslas yra ne tik pasirūpinti nukentėjusių gyventojų orumu, privatumu, apsauga ir saugumu, bet ir apsaugoti juos nuo įvairių klimato sąlygų.

Humanitarinės veiklos metu, būstų ir gyvenviečių sektorius taip pat atlieka pagrindinį vaidmenį žmonių su negalia įtraukties srityje, nes nuo jo priklauso apstatyta aplinka ir aplinkos kliūtys, o taip pat atlieka svarbų vaidmenį asmeninės apsaugos ir pragyvenimo šaltinių srityse.

Investicijų išlaidos, statant kliūčių neturinčius ir [universalaus dizaino](#) principus atitinkančius laikinus būstus, naudojant tokio būsto statybai paruoštus medžiagų ir įrankių rinkinius, yra gerokai mažesnės nei išlaidos, patirtos pritaikant jau pastatytus būstus. Būstai be kliūčių yra naudingi ne tik žmonėms su negalia, bet ir vaikams, vyresnio amžiaus asmenims, ligoniams bei sužeistiesiems.

Tokių būstų sprendimai turėtų atitikti žmonių, turinčių įvairias negalias, poreikius. Be to, jie turėtų būti pakankamo ploto, kad jame tilptų globėjai, pagalbiniai asmenys ir šeimos nariai.

Pagrindinės teisinės priemonės ir kitos sistemos

- [Neįgaliųjų teisių konvencija](#) (o ypač jos 9 ir 19 straipsniai)
- [II-asis darnaus vystymosi tikslas](#)
- [„Habitat III“: Naujoji miestų darbotvarkė](#)
- JT vyriausiojo žmogaus teisių komisaro biuro ir JT gyvenamųjų vietovių programos leidinys [„Teisė į tinkamą būstą“ \(angl. The Right to Adequate Housing\)](#) (faktų suvestinė Nr. 21, I red.)

Pagrindinės sąvokos

Būstas yra apibrėžiamas kaip „stogą turinti gyvenamoji vieta, kurioje vyrauja saugi ir sveika aplinka bei užtikrinamas joje gyvenančių asmenų privatumas ir orumas“. Laikui bėgant, tokia gyvenamoji vieta iš skubaus prieglobsčio vietos gali virsti ilgalaikiu būstu.²²⁷ Pagalbą būsto srityje sudaro daugybė pagalbos būdų ir sprendimų (kurie dažnai yra derinami tarpusavyje), pavyzdžiui, būsto statybai skirtų medžiagų ir įrankių rinkiniai, palapinės bei jų dalinimas; pagalba grynaisiais pinigais; parama būstui išsinuomoti; aprūpinimas statybinėmis medžiagomis; darbo jėga; remonto darbai; mokymai ir techninė pagalba; prieglobsčio vietos ir namo statyba ir t. t.

²²⁶ IFRC, [Shelter and Settlements](#).

²²⁷ Su būstu susijusius JT, Tarptautinio vystymosi departamento (DFID) ir organizacijos „Shelter Centre“ dokumentus rasite leidinyje [Shelter, Settlement and Recovery – \(GBV\) Guidelines](#).

Pagalbą būsto srityje sudaro trys skirtingi reagavimo veiklos etapai: skubiosios pagalbos suteikimas, būsto atstatymas ir ilgalaikiai sprendimai. Realybėje šie etapai įprastai tarpusavyje sutampa, o su būstais susijusios reagavimo veiklos yra planuojamos ir įgyvendinamos kaip tęstinės ir nepertraukiamos. Konfliktinių situacijų metu šie etapai nėra taip aiškiai apibrėžti, nes žmonės gali būti daugybę kartų perkelti arba jų perkėlimas gali užsitęsti.

Gyvenvietės yra socialiai, ekonomiškai, geografiškai ir dažnai politiškai bei administraciniu požiūriu apibrėžti teritoriniai vienetai, kuriuose gyvena ir tarpusavyje bendrauja žmonės. Humanitarinių situacijų metu gyvenvietės gali būti klasifikuojamos pagal dydį, gyvenimo jose trukmę (laikinumą), būklę ir teisėtumą.²²⁸

Laikini būstai reiškia greitai po nelaimės pastatytus gyvenamosios paskirties būstus, kurie yra pagaminti iš medžiagų, kurias galima pakeisti tvaresnėmis arba pakartotinai panaudoti, statant nuolatines buveines arba perkelti iš laikinų vietų į nuolatines. Jų paskirtis yra palengvinti nukentėjusių gyventojų persikėlimą į tvaresnius būstus.²²⁹

Skubaus prieglobsčio vieta reiškia pagalbą, skirtą skubiai suteikti paprastą pastogę, kurios reikia nuo krizės nukentėjusiems asmenims išgyventi. Tokios pagalbos metu yra taikomi tokie greitojo reagavimo sprendimai, kaip būsto reikmenų (tentų, virvių, priemonių ir įrankių rinkinių, palapinių ir izoliacinių medžiagų) suteikimas, laikinų būstų statyba ir namų apyvokos reikmenų išdalinimas.

Priimančiomis šeimomis gali būti laikomi draugai, šeimos nariai arba vietinės šeimos, siūlančios laikiną prieglobstį savo namuose asmenims, kurie buvo perkelti dėl gamtinio pavojaus arba konflikto. Įprastai tai yra trumpalaikis susitarimas, tačiau, užsitęsęs gyventojų perkėlimo situacijai, jį galima pratęsti.²³⁰

Ne maisto produktai (NMP) yra visi kiti gaminiai, išskyrus maistą, kurie yra naudojami humanitariniais tikslais teikiant pagalbą nuo gamtinių pavojų ar krizės nukentėjusiems asmenims. Tai gali būti čiužiniai, antklodės, plastikinės dangos, higienos priemonių rinkiniai, ventiliatoriai arba šildytuvai ir kt.²³¹

(Taip pat žiūrėkite sąvokų **universalus dizainas** ir **prieinamumas** apibrėžimus, kuriuos rasite skyriuje „Pagrindinės sąvokos“).

Kliūtys

Būstai ir gyvenvietės atlieka svarbų vaidmenį, skatinant įtrauktį ir dalyvavimą. Humanitarinių ekstremaliųjų situacijų metu yra dažnai paveikiama apstatyta aplinka, todėl joje atsiranda naujų kliūčių, kurias gali padėti pašalinti tikslingas būstų ir gyvenviečių projektavimas ir statymas. Įtraukios būstų ir gyvenviečių programos sudaro žmonėms su negalia galimybę labiau prisidėti prie savo bendruomenių gerovės kūrimo, dažniau dalyvauti konsultacijose ir sprendimų priėmimo procesuose bei pagerinti savo apsaugą.

Standartai ir gairės

- „Sphere“ vadovas (2018)
- Organizacijų „Help Age“, „CBM“ ir „Handicap International“ leidinys „Vyresnio amžiaus žmonių ir žmonių su negalia humanitarinės įtraukties standartai“ (2018)
- IFRC, *All Under One Roof: Disability-inclusive shelter and settlements in emergencies* (2015)
- AusAid, *Accessibility Design Guide: Universal design principles for Australia's aid programme* (2009)
- Handicap International Nepal, *Guidelines for Creating Barrier-free Emergency Shelters* (2009)

12 pav. | Kliūtys, trukdančios naudotis būstais ir gyvenvietėmis bei dalyvauti šiose srityse

KAIP PAGILĖJA KRIZĖS POVEIKIS ŽMONĖMS SU NEGALIA BŪSTŲ SRITYJE

²²⁸ Handout for USAID/OFDA shelter and settlement presentation at Harvard University, 19 April 2018.

²²⁹ IFRC, *Transitional shelters: Eight designs* (2011).

²³⁰ IOM, Norwegian Refugee Council, UNHCR, *Camp Management Toolkit* (2015), p. 18.

²³¹ Adaptuota pagal „UNHCR Syria“ puslapio straipsnį „Ne maisto produktai“ (angl. Non-food items).

Pagrindiniai elementai – privalomi veiksmai

Igyvendinant įtraukias žmonių su negalia būsto ir gyvenviečių programas, privalomų veiksmų būtina imtis visuose humanitarinės veiklos etapuose.

Dalyvavimas

- Pasirūpinkite, kad žmonės su negalia, jų šeimos nariai ir žmonių su negalia organizacijos (ŽNO) dalyvautų, nustatant kliūtis, trukdančias žmonių su negalia prieigai, bei planuojant, projektuojant, įgyvendinant, stebint ir vertinant būstus ir gyvenvietes.
- Pasirūpinkite, kad žmonės su negalia būtų teisingai atstovaujami, atsižvelgiant ne tik į visas jų negalios formas, bet ir į amžių, lytį bei įvairovę. Dėkite bendras pastangas, siekdami skatinti nepakankamai atstovaujamų grupių, įskaitant asmenis, turinčius intelekto ir psichosocialinę negalią, čiabuvių, moteris ir mergaites, dalyvavimą oficialiose ir neoficialiose veiklose bei sprendimų priėmimo ir valdymo procesuose.
- Įtraukite žmones su negalia į bendruomeninio dalyvavimo mechanizmų ir atsiliepimų bei skundų teikimo mechanizmų kūrimą, siekdami užtikrinti jų veiksmingą prieigą, kuriai netrukdytų jokios kliūtys.

Kliūčių pašalinimas

- Nustatykite ir stebėkite kliūtis, trukdančias žmonėms su negalia gauti skubią pagalbą, ir priemones, kuriomis gerinama šių žmonių prieiga. Sudarykite tinkamas sąlygas ir organizuokite informavimo veiklą, kad būtų sudarytumėte palankesnes sąlygas visapusiškai žmonių su negalia įtraukčiai.
- Naudokite universalų dizaino principus, projektuodami būstus ir planuodami gyvenvietes. Sukurkite nuo saulės arba kritulių apsaugotas bendruomenines erdves, kurios būtų pritaikytos prie esamų klimato sąlygų.

- Pasirūpinkite, kad visos vertinimo ir ataskaitų teikimo priemonės bei visa kita informacija ir pranešimai apie būstus ir gyvenvietes būtų teikiami įvairiais pritaikytais formatais, atsižvelgiant į asmenis, turinčius klausos, regos, intelekto ir psichosocialinę negalią.
- Įgyvendinkite strategijas, skirtas mažinti žmonių su negalia stigmatizavimą. Imkitės veiksmų, kad visuomenė būtų geriau informuota apie žmonių su negalia teises. Kurkite savitarpio pagalbos grupes, kuriose dalyvautų sau arba kitiems atstovaujantys asmenys, turintys psichosocialinę ir intelekto negalią.
- Peržiūrėkite sektorių politikas, gaires ir priemones, siekdami užtikrinti, kad jomis būtų aiškiai pripažinta žmonių su negalia teisė į prieinamumą ir įtrauktį.

Igalinimas ir gebėjimų ugdymas

- Ugdykite būstų ir gyvenviečių klausimais dirbančių darbuotojų gebėjimus. Organizuokite mokymus apie žmonių su negalia teises bei negalios, lyties, amžiaus, migracijos statuso, religijos ir lytiškumo tarpusavio sąveiką.
- Ugdykite ŽNO gebėjimus bendradarbiauti su būstų ir gyvenviečių agentūromis, nustatykite jų naudojamas priemones ir išteklius, joms kylančius iššūkius, turimus pajėgumus ir nusistatytus prioritetus, o taip pat gerinkite jų žinias apie humanitarinę pagalbą ir stiprinkite koordinavimo veiklą.
- Bendradarbiaukite su ŽNO ir žmonėmis, turinčiais negalią, siekdami parengti mokomąją medžiagą ir surengti mokymus.

Duomenų rinkimas ir stebėseną

- Rinkite ir analizuokite duomenis apie žmonių su negalia būstus ir gyvenvietes, juos rūšiuodami pagal lytį, amžių ir negalios formą. Tai darykite sistemingai viso humanitarinės pagalbos programos ciklo metu. Jei patikimų duomenų nėra arba jų negalima surinkti, taikykite 15 % visuotinio negalios paplitimo įvertį.²³²

- Pasirūpinkite, kad žmonės su negalia ir ŽNO dalyvautų kaip pagrindiniai interviu apie kliūtis ir įgalinančias priemones informantai. Informantai taip pat turėtų būti jautriai atsižvelgti į platesnes temas, pavyzdžiui, susijusias su žmonių amžiumi ir lytimi.

Toliau pateikti rekomenduojami veiksmai atitinka dvejopo metodo principus. Jais yra užtikrinama, kad žmonės su negalia turėtų lygias teises ir galimybes naudotis būstu ir gyvenvietėmis ir galėtų prisidėti kliūčių šalinimo, o taip pat jais yra skatinama visapusiška žmonių su negalia įtrauktis ir veiksmingas bei prasmingas dalyvavimas.

 INTEGRUOTA PAGALBA	 TIKSLINĖ PAGALBA
Būstų ir gyvenviečių programos ir intervencinės priemonės yra parengtos ir pritaikytos taip, kad apimtų ir būtų prieinamos visiems, įskaitant žmones su negalia.	Būstų, gyvenviečių ir NMP platinimo programos atitinka individualius žmonių su negalia reikalavimus, įskaitant reagavimo į ekstremaliąsias situacijas veiklos ir atsigavimo po krizės metu.

Rekomenduojami veiksmai

	Pasirengimas	Reagavimas	Atsigavimas
I. Vertinimas, analizė ir planavimas			
Nustatykite suinteresuotuosius asmenis. Įtraukite nacionalinių interesų turinčias organizacijas ir valdžios institucijas, kurių veikla yra susijusi su negalia ir prieglobsčiu (socialinės paslaugos, būstas, viešieji darbai ir pan.).	X		
Analizuokite techninių žinių trūkumą, susijusį su universaliu dizainu ir prieinamumu. Įdarbinkite suinteresuotus asmenis, kurie šį trūkumą gali pašalinti. Pasirūpinkite, kad į įdarbinimo procesą būtų įtraukti žmonės su negalia ir žmonių su negalia organizacijas (ŽNO).	X	X	
Įvertinkite reagavimo veiksmus būsto ir gyvenviečių srityje, ir imkitės tokių veiksmų, kurie atitiktų žmonių, turinčių skirtingas negalias, reikalavimus. Sudarykite gerųjų praktikų rinkinį, įskaitant techninius dokumentus ir priemones, skirtas gerinti žinias ir skatinti sektoriaus mokymąsi.	X		
Įtraukite ŽNO į bendrus Pažeidžiamumo ir gebėjimų vertinimus (PGV) bei bendrus apsilankymus į konkrečiai teritorijai priskirtas skubaus prieglobsčio vietas.	X		

232 PSO ir Pasaulio banko „Pasaulinė ataskaita apie neįgalumą“ (2011).

	Pasirengimas	Reagavimas	Atsigavimas
Siekdami pašalinti kliūtis, su ŽNO atlikite skubaus prieglobsčio vietų prieinamumo auditą ir suplanuokite, kokius pakeitimus reikės atlikti, norint pritaikyti dizainą.	X	X	
Nuo pat pradžių atsižvelkite į žmonių su negalia poreikius ir integruokite įtrauktį į visas reagavimo veiklas, susijusias su būstais ir gyvenvietėmis.	X	X	X
Peržiūrėkite būstų ir gyvenviečių vertinimo priemones ir pakeiskite klausimynus taip, kad į juos būtų įtraukti žmonės su negalia ir kad juose būtų atsižvelgta į lyčių ir amžiaus aspektus (žr. skyrių apie kliūčių nustatymą).	X		
Bendradarbiaudami su vietos pasirengimo komitetais (jei tokie yra), kaupkite su negalia susijusią patirtį ir technines žinias.	X		
2. Išteklių telkimas			
Nustatykite kokie jūsų komandos nariai turi žinių ir patirties negalios ir žmonių su negalia įtraukties srityse arba tokius įdarbinkite šiuos dalykus išmanančius darbuotojus.	X	X	X
Sukurkite įtraukius biudžetus, pagal kuriuos būtų skiriamos lėšos prieinamumui ir įtraukčiai gerinti, ir padenkite išlaidas, susijusias su atitinkamu būstų ir NMP rinkinių pritaikymu, kad būtų patenkinti žmonių su negalia reikalavimai.	X	X	
3. Įgyvendinimas			
Įtraukite ŽNO ir žmones su negalia į konsultacijas dėl tinkamų skubaus prieglobsčio vietų sprendimų, skirtų žmonėms, turintiems įvairių negalių.	X	X	
Nustatykite ir būstuose įrenkite saugias erdves, kad sumažintumėte žmonių su negalia patiriamus saugumo pavojus. Ypač atsižvelkite į moteris, jaunimą ir asmenis, turinčius psichosocialinę negalią.		X	X
Kartu su ŽNO nustatykite geriausius būsto statybai skirtų medžiagų ir įrankių rinkinių bei NMP rinkinių platinimo būdus. Galite taikyti šiuos sprendimo būdus: prieinamas platinimo vietas, pristatymą nuo durų iki durų, buvimą porininkais su kitais paramos gavėjais, kompensuojamos transporto išlaidos, prioritetinių eilių nustatymas ir pan.	X	X	X
Siekdami pagerinti žmonių su negalia prieinamumą, sustatykite laikinas mobiliąsias neįgaliųjų vežimėlių rampas. Pagrindinį dėmesį skirkite svarbiems visuomeniniams pastatams ir paslaugų teikimo vietoms, įskaitant platinimo vietas.		X	X
Pasirūpinkite, kad namų ūkių, kuriuose gyvena žmonės su negalia, sklypai būtų kiek įmanoma arčiau paramos tinklų, vandentiekio punktų, sanitarinių įrenginių ir paslaugų.		X	
Siekdami geriau suprasti individualius žmonių su negalia reikalavimus palapinėms, pasitarkite su jais.		X	

	Pasirengimas	Reagavimas	Atsigavimas
Priimdami sprendimus dėl ilgalaikio būsto skyrimo, pirmenybę teikite tiems namų ūkiams, kuriuose gyvena žmonės su negalia, kad būtų išvengta laikino būsto skyrimo etapo.		X	
Norėdami įvertinti būstų prieinamumą, pasitarkite su žmonėmis, turinčiais negalią. Analizę paremkite tokiuose būstuose gyvenančių žmonių su negalia reikalavimais. Atitinkamai pritaikykite laikinus būstus.	X	X	
Pasirūpinkite, kad rengiant „geresnės padėties, nei buvo“ strategijas ir planus, būtų atsižvelgta į žmonių su negalia prieinamumą, taikomi universalūs dizaino principai, o pirmenybė teikiama žmonių su negalia saugumui.			X
4. Koordinavimas			
Jei įmanoma, derinkite bendrą medžiagų, ne maisto produktų ir pinigų paskirstymą su kitais sektoriais, kad kuo labiau sumažintumėte našta tiek žmonėms su negalia, tiek jų palaikymo tinklams (pavyzdžiui, teikite pirmenybę daiktų paskirstymui nedidelėmis, atskiromis pakuotėmis).		X	X
Kartu su kitais sektoriais ir žmonėmis su negalia nustatykite geriausius gyvenamojo būsto vietas arba pasirūpinkite, kad būtinosios paslaugos (vanduo, sanitariniai reikmenys ir maistas) būtų teikiamos arčiau žmonių su negalia buvimo vietos.		X	
Naudodami koordinavimo mechanizmus, nustatykite priimančias šeimas, kurios galėtų apgyvendinti žmones su negalia.		X	
Kartu su ŽNO projektuokite ir statykite laikinus būstus pagal universalūs dizaino principus.		X	X
Pasirūpinkite, kad žmonėms su negalia skirti laikini būstai būtų šalia prieinamų (pritaikytų) sanitarinių įrenginių, vandentiekio punktų ir teikiamų paslaugų. Taip pat pasirūpinkite kitais jų prieinamumo būdais.			X
Prireikus atlikti remontą arba pritaikymus, atlikite esamo prieinamumo auditą su padarytos žalos vertinimu.			X
Nustatykite nuomai tinkamus būstus, kurie būtų prieinami ir kuriuos reikėtų kuo mažiau arba visai nereikėtų keisti.			X
Įdarbinkite žmones su negalia dirbti pastatų ir statinių statybos srityje (žr. skyrių apie grynųjų pinigų principu vykdomas intervencijas).		X	X
5. Stebėsena ir vertinimas			
Įtraukite žmones su negalia ir ŽNO į stebėsenos procesus. Teikite pirmenybę prieglobsčio vietose gyvenantiems žmonėms su negalia.		X	X
Pasirūpinkite, kad žmonėms su negalia būtų prieinami skundų ir atsiliepimų teikimo mechanizmai.	X	X	

	Pasirengimas	Reagavimas	Atsigavimas
Stebėkite būstų ir gyvenviečių prieinamumą (atlikdami auditus arba pasitardami su ŽNO arba žmonėmis, turinčiais negalią).		X	
Į stebėsenos komandas skirkite moteris, vyrus, mergaites ir berniukus su negalia. Pasirūpinkite, kad jie atstovautų žmonėms su įvairiomis negaliomis.		X	
Atidžiai stebėkite saugumo pavojus, su kuriais susiduria žmonės, turintys negalią, įvairiose vietose ir būstuose. Vykdykite reguliarią stebėseną.		X	

Priemonės ir literatūros šaltiniai

- CBM, [Practical Ways of Building Inclusive Project Cycle Management: Project planning and design](#)
- GPDD, [Toolkit for inclusive reconstruction in Haiti](#) (2010)
- Handicap International, [Haiti: Abri transitionnel](#) (2011)
- Handicap International, [Disability and Vulnerability Focal Points \(DVFP\)](#) (2014)
- HelpAge International and Handicap International, [A study of humanitarian financing for older people and people with disabilities](#) (2012)
- HelpAge International and IFRC, [Guidance on including older people in emergency shelter programmes](#) (2012)
- IFRC, [Transitional shelters: Eight designs](#) (2011)
- IFRC, [Shelter Safety Handbook: Some important information on how to build safer](#) (2011)
- IFRC, [Post-disaster shelter: Ten designs](#) (2013)
- IFRC, CBM, Handicap International, [All Under One Roof: Disability-inclusive shelter and settlements in emergencies](#) (2015)

- HelpAge International, [Ensuring inclusion of older people in initial emergency needs assessments](#) (2012)
- IFRC, [Guidelines for assessment in emergencies](#) (2008)
- UNHCR and Handicap International, [Need to know guidance 1: Working with persons with disabilities in forced displacement](#) (2011)
- Handicap International Nepal, [Guidelines for Creating Barrier-free Emergency Shelters](#) (2009)
- IASC Emergency Shelter Cluster, [Selecting NFIs for Shelter](#) (2008)
- ICRC and IFRC, [Emergency Items Catalogue](#) (2009 m. trečiasis leidimas)
- IFRC, [The IFRC shelter kit](#) (2009)
- IFRC, [Shelter Safety Handbook: Some important information on how to build safer](#) (2011)
- IFRC and Oxfam International, [Plastic Sheeting: a guide to the specification and use of plastic sheeting in humanitarian relief](#) (2007)
- Handicap International, [Accessibility Assessment of Zaatari Refugee Camp](#) (2012)
- TMO ir UNHCR, [„Kolektyvinių centrų įrengimo rekomendacijos“ \(angl. Collective Centre Guidelines\)](#) (2010)

- Jones, H. and Wilbur, J., [Compendium of accessible WASH technologies](#) (2014)
- TMO, Norvegijos pabėgėlių tarybos ir UNHCR „Stovyklų valdymo priemonių rinkinys“ (angl. [Camp Management Toolkit](#)) (2015)
- UNHCR, [Handbook for Emergencies](#) (2007, third edition). Žr. 13 skyrių: Commodities distribution
- IFRC, [Vulnerability and Capacity Assessment](#)
- US Department of Justice, [Checklist for emergency shelters](#) (2007)
- AusAid, [Accessibility Design Guide: Universal design principles for Australia’s aid programme](#) (2009)
- IDDC, [Make Development Inclusive: Mainstreaming disability in development coordination](#) (2008)
- Global Shelter Cluster, [Inclusion of Persons with Disabilities in Shelter and Settlements Programming Working Group](#)
- Global Shelter Cluster, [Distributions: Shelter Materials, NFI and Cash – Guidance to reduce the risk of Gender-Based Violence](#)
- [Americans with Disabilities Act Checklist for Polling Places](#)

18 VANDUO, SANITARINĖS SĄLYGOS IR HIGIENA

Įžanga

Teisė į vandenį ir tinkamas sanitarines sąlygas yra laikoma viena iš žmogaus teisių. Pakankamas geriamojo vandens kiekis, tinkamos sanitarinės sąlygos ir higiena padeda užtikrinti gerą sveikatą. Vandens, sanitarinių sąlygų ir higienos (VSSH) sektorius siekia šią teisę suteikti visiems žmonėms net ir krizės metu. Tačiau VSSH sritis yra susijusi ne vien tik su žmonių aprūpinimu vandeniu. Šioje srityje yra sprendžiami higienos, vandens tiekimo, sanitarinių sąlygų užtikrinimo (ekskrementų ir kietųjų atliekų tvarkymo) bei užkrato pernešėjų kontrolės klausimai. Be to, šios veiklos metu yra remiamasi įvairių sričių, įskaitant inžineriją, visuomenės sveikatą, komunikaciją ir elgsenos pokyčius, ekspertų patirtimi. Šiame skyriuje užkrato pernešėjų kontrolės tema nebus nagrinėjama, kadangi yra mažai informacijos apie šio subsektoriaus svarbą žmonėms su negalia.

Vandens poreikis priklauso nuo esamos gyvenamosios aplinkos. Žmonių su negalia atveju, šiame sektoriuje reikia atsižvelgti į įvairius veiksnius, pavyzdžiui, ar tai yra miesto, ar kaimo vietovė, ar krizė kilo dėl konflikto ar gamtinio pavojaus, ir ar sunaudojamo vandens kiekis priklauso nuo socialinių ir religinių praktikų.

Be to, nuo vandens naudojimo būdo priklauso saugumas. Pavienių asmenų ir jų grupių apsirūpinimą vandeniu gali įtakoti ginkluoti konfliktai ir nelygybė. Saugumo problemų taip pat gali kilti dėl tarpusavyje konkuruojančių poreikių, nuo kurių priklauso ar vanduo bus naudojamas maistui gaminti, ar buities darbams atlikti, ar pragyvenimo tikslais. VSSH reagavimo veikla taip pat apima asmeninės apsaugos ir saugumo užtikrinimą, atsižvelgiant į pavojus, susijusius su vandens rinkimu, vandens tarša, tuštinimusi ir higiena menstruacijų metu.²³³

Žr. skyrių „Apsauga“. Sveikatos priežiūros ir švietimo sektoriai turėtų pasirūpinti, kad VSSH sritimi suinteresuoti asmenys, mokyklose ir sveikatos centruose sprendami su VSSH susijusias problemas, remtųsi šiame skyriuje pateikta informacija.

VSSH sektorius atlieka svarbų vaidmenį, užtikrindamas žmonių, įskaitant turinčius negalią, ir jų šeimos narių, kuriems gali reikėti papildomo vandens kiekio ir papildomų arba konkrečių higienos reikmenų bei patikimos prieigos prie vandens šaltinių ir sanitarinių patalpų infrastruktūros, gerovę. Izoliuoti arba įstaigose gyvenantys žmonės su negalia, kuriems nėra teikiamos tokios pagrindinės paslaugos, kaip švietimas, gali negauti su VSSH sritimi susijusios informacijos, todėl jiems gali grėsti didesnė su sveikata ir vandeniu susijusi rizika, dėl kurios gali kilti pavojus jų ir jų šeimos narių gyvybei.

Pagrindinės teisinės priemonės ir kitos sistemos

- Sąvoka [teisė į vandenį](#) yra apibrėžiama kaip kiekvieno asmens teisė gauti „pakankamą saugaus, priimtinos kokybės, fiziškai prieinamo bei įperkamo vandens kiekį asmeniniam ir buitiniam naudojimui“.²³⁴
- [Neįgaliųjų teisių konvencija](#)
- [6-asis darnaus vystymosi tikslas](#)

²³³ *Sphere Standard* (2018). Žr. skyrių apie VSSH.

²³⁴ 2003 m. sausio 20 d. JT Ekonominio, socialinių ir kultūrinių teisių komiteto *Bendroji pastaba Nr. 15* dėl teisės į vandenį (Pakto 11 ir 12 straipsniai), E/C.12/2002/11.

Pagrindinės sąvokos

Higiena – tai žmonių ir viešųjų įstaigų bei jų aplinkos švaros palaikymas, ypač siekiant užkirsti kelią ligų atsiradimui arba jų plitimui.

Higienos užtikrinimas reiškia bendruomenės elgesį, veiklas ir veiksmus, skirtus sumažinti susirgimo pavojų. Nuo tinkamo higienos užtikrinimo priemonių parinkimo, atsižvelgiant į vietinę kultūrą ir turimus poreikius labai priklauso bet kokio VSSH priemonių paketo naudingumas.

Vandens tiekimas reiškia vandens tiekimą asmeniniams ir namų ūkio poreikiams. Ši paskirtis skiriasi nuo vandens naudojimo drėkinimo ir pramoniniais tikslais. Tam tikrais konkrečiais atvejais, vanduo ribotą laiką gali būti tiekiamas galvijams girdyti. Mažiausias saugaus geriamojo vandens kiekis, kurio reikia ekstremaliųjų situacijų metu, priklauso nuo aplinkybių. Vienam gyventojui per dieną jo gali reikėti nuo 5 iki 50 litrų (ar daugiau). Vandeni gali tiekti komunalinės įmonės, oficialios arba neoficialios komercinės organizacijos, bendruomeninės organizacijos arba individualūs asmenys. Aprūpinimo vandeniu tvarka taip pat gali labai skirtis priklausomai nuo esamų aplinkybių.

Sąvokos **sanitarinės sąlygos** apibrėžimai gali būti skirtingi. Siaurąja prasme, ši sąvoka reiškia priemonių ir paslaugų, skirtų saugiai pašalinti ir sutvarkyti žmonių išmatas ir šlapimą, suteikimą. Plačiąja prasme, tai reiškia higieniškų sąlygų palaikymą, teikiant tokias paslaugas kaip šiukšlių surinkimas, nuotekų šalinimas ir kanalizacijos įrengimas.

Ekskrementų tvarkymas reiškia saugų ekskrementų pašalinimą, neužteršiant aplinkos, vandens, maisto arba rankų. Saugus žmonių išmatų pašalinimas yra vienas iš pagrindinių būdų užkirsti kelią ligoms, kurios plinta vartojant išmatomis užkrėstą maistą. Tuo tarpu tuštinimosi praktika labai priklauso nuo kultūros.

Kietųjų atliekų tvarkymas reiškia kietųjų atliekų surinkimo ir tvarkymo procesą. Įprastai valdžios institucijų prižiūrimas kietųjų atliekų surinkimo ir tvarkymo sistemų darbas ekstremaliųjų situacijų metu gali sutrikti, todėl gali prireikti humanitarinės veiklos dalyvių įsikišimo.

Užkrato pernešėjų kontrolė reiškia bet kokius veiksmus, kurių yra imamasi, siekiant riboti ligų sukėlėjų perduodančių gyvūnų ir vabzdžių (bendrai vadinamų užkrato pernešėjais) skaičių arba juos visai išnaikinti. Jei veiksmingas ligos gydymo būdas dar nėra rastas (pavyzdžiui, Zikos viruso, Vakarų Nilo viruso ir Dengės karštligės atvejais), užkrato pernešėjų kontrolė yra laikoma vieninteliu veiksmingu gyventojų apsaugos būdu.

Jo metu yra atliekamos įvairios intervencijos. Aplinkos kontrolės metu yra panaikinamos fizinės vietos, kuriose gali lengvai veisti užkrato pernešėjai (pavyzdžiui, stovintis vanduo, kietosios atliekos, maisto atliekos ir griuvėsiai) arba sumažinamas jų kiekis arba sąlytis su užkrato pernešėjais (pavyzdžiui, išdalinant tinklius nuo uodų). Cheminės kontrolės metu yra paskleidžiamos cheminės medžiagos (purškiant arba fumiguojant), kurios išžudo, atbaido arba sutrikdo užkrato pernešėjų dauginimosi ciklą. Humanitarinės veiklos metu, aplinkos kontrole bendrai rūpinasi VSSH ir būsto sektoriai, tuo tarpu cheminę kontrolę (o kartais ir tinkliukų nuo uodų dalinimą) dažnai koordinuoja sveikatos sektorius.

Šlapimo ir (arba) išmatų nelaikymas pasireiškia tada, kai žmogus negali kontroliuoti šlapimo arba išmatų srauto. Tai yra sudėtinga sveikatos ir socialinė problema, dėl kurios žmogus gali patirti stigmatizavimą, socialinę atskirtį ir stresą, o taip pat negalėti naudotis teikiama paslaugomis bei švietimo ir darbo galimybėmis. Apie tai dažnai nepranešama, tačiau daugybė žmonių gyvena su skirtingo laipsnio šlapimo ir (arba) išmatų nelaikymo problema.

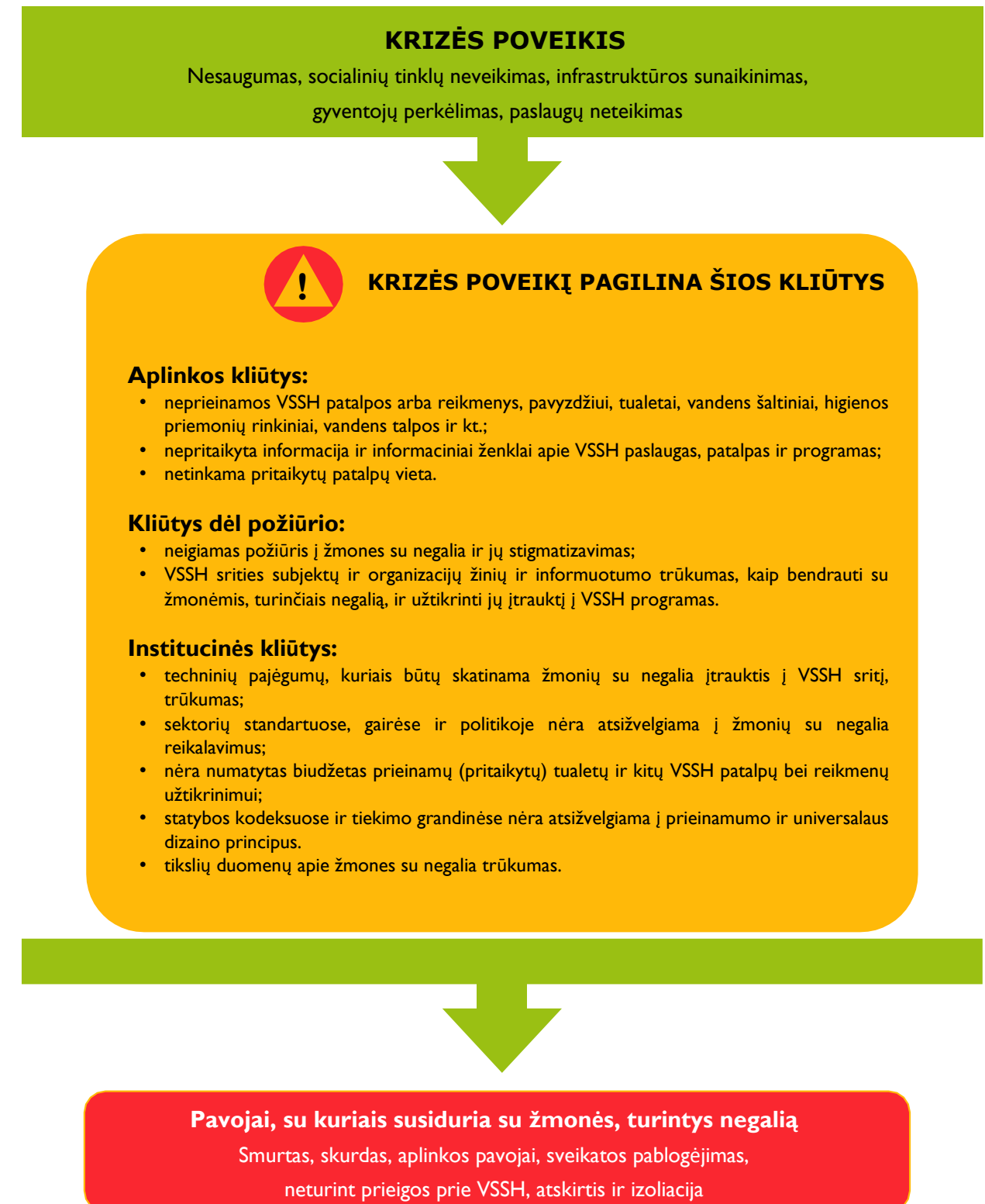
VSSH sektorius sąveikauja su daugeliu kitų humanitarinės pagalbos sektorių. Jo veiklos gali tiesiogiai pagerinti ne tik žmonių su negalia, bet ir kitų nukentėjusių gyventojų saugumą ir sveikatą. Tuo tarpu netinkamos sanitarinės sąlygos ir higienos nesilaikymas kelia didelį pavojų tiek saugumui, tiek sveikatai.

Standartai ir gairės

- „[Sphere](#)“ [vadovas](#) (2018)
- Handicap International, CMB, HelpAge International, [Humanitarian inclusion standards for older people and people with disabilities](#) (2018). Žr. skyrių apie VSSH (angl. WASH)
- [Accessibility for All in an Emergency Context: A guideline to ensure accessibility for temporary infrastructure, WASH facilities, distribution and communication activities for persons with disabilities and other vulnerable persons](#) (2009)

13 pav. | Kliūtys, trukdančios naudotis VSSH ir dalyvauti šios srities veikloje

KAIP PAGILĖJA KRIZĖS POVEIKIS ŽMONĖMS SU NEGALIA VSSH SRITYJE

Pagrindiniai elementai – privalomi veiksmai

Igyvendinant žmonių su negalia VSSH programas, privalomų veiksmų būtina imtis visuose humanitarinės veiklos etapuose.

Dalyvavimas

- Skatinkite arba reikalaukite, kad visi VSSH paslaugų teikėjai, planuodami arba įrengdami VSSH patalpas, įgyvendintų universalios dizaino principus.
- Pasirūpinkite visomis vertinimo ir ataskaitų teikimo priemonėmis, o taip pat visa informacija ir pranešimais apie VSSH programas ir jų stebėseną (apie higienos užtikrinimą, reikmenų paskirstymo vietas ir laiką, vandens šaltinių valdymą) įvairiais pritaikytais formatais, atsižvelgdami į žmonių, turinčių klausos, regos, intelekto ir psichosocialinę negalią, poreikius.²³⁵
- Igyvendinkite strategijas, skirtas mažinti žmonių su negalia stigmatizavimą. Įmkitės veiksmų, siekdami didinti visuomenės informuotumą apie žmonių su negalia teises. Kurkite savitarpio pagalbos grupes, kuriose dalyvautų sau arba kitiems atstovaujantys asmenys, turintys psichosocialinę ir intelekto negalią.
- Peržiūrėkite sektorių politikas, gaires ir priemones, siekdami užtikrinti, kad jomis būtų aiškiai pripažinta žmonių su negalia teisė į prieinamumą ir įtrauktį.
- Pasirūpinkite, kad žmonės su negalia, jų šeimos nariai ir žmonių su negalia organizacijos (ŽNO) aktyviai dalyvautų, nustatant kliūtis, planuojant, rengiant, įgyvendinant, stebint ir vertinant VSSH sritį ir su ja susijusias politikas bei programas. Įtraukite juos į sprendimų priėmimo procesą.
- Pasirūpinkite, kad žmonės su negalia būtų tinkamai atstovaujami, atsižvelgiant ne tik į visas jų negalios formas, bet ir į amžių, lytį bei įvairovę. Dėkite bendras pastangas, siekdami skatinti nepakankamai atstovaujamų grupių, įskaitant asmenis, turinčius intelekto ir psichosocialinę negalią, čiabuvių, moteris ir mergaites, dalyvavimą oficialiuose ir neoficialiuose mechanizmuose ir procesuose.
- Tapkite ŽNO ir kitų VSSH srityje dirbančių organizacijų partneriais. Bendradarbiaukite su jomis, siekdami palaikyti žmones su negalia bei pasisakyti už įtraukias VSSH paslaugas ir jas skatinti.

Kliūčių pašalinimas

- Nustatykite ir stebėkite kliūtis, kurios riboja prieigą prie VSSH patalpų, o taip pat priėjimą palengvinančias priemones. Bent jau stenkitės užtikrinti, kad ne mažiau kaip 15 % patalpų būtų visiškai prieinamos. Taip pat atsižvelkite į vandens šaltinių, tualetų ir reikmenų paskirstymo vietas. Sudarykite tinkamas sąlygas, pavyzdžiui, aprūpindami žmones pagalbinėmis priemonėmis, ir organizuokite informavimo veiklą, kad žmonės su negalia galėtų visapusiškai naudotis visomis VSSH paslaugomis ir patalpomis.
- Ugdyskite VSSH srityje dirbančių darbuotojų gebėjimus. Organizuokite mokymus apie žmonių su negalia teises, įskaitant negalios, amžiaus, lyties, migracijos statuso, religijos ir lytiškumo tarpusavio sąveiką.
- Pasirūpinkite, kad VSSH srities subjektai geriau išmanytų žmonėms su negalia kylančius pavojus ir kliūtis bei humanitarinės pagalbos principus atitinkančius jų pašalinimo būdus.

235 Handicap International, CBM, HelpAge International, [Humanitarian inclusion standards for older people and people with disabilities](#). Žr. skyrių apie VSSH (angl. WASH).

- Ugdyskite ŽNO gebėjimus dirbant su VSSH programomis. Palengvinkite jų prasmingą dalyvavimą kurdami, įgyvendindami ir stebėdami paslaugas.
- Įtraukite žmones su negalia ir ŽNO į visos bendruomenės sutelkimo ir informavimo veiklas.

Duomenų rinkimas ir stebėseną

- Peržiūrėkite VSSH standartus ir priemones, siekdami užtikrinti, kad juose būtų reikalaujama rinkti duomenis apie žmones su negalia, įskaitant kokybinę informaciją ir informaciją apie kliūtis ir įgalinančias priemones.

Toliau pateikti rekomenduojami veiksmai atitinka dvejopo metodo principus. Jais yra užtikrinama, kad žmonės su negalia turėtų lygias teises ir galimybes naudotis VSSH programomis ir paslaugomis, kad būtų šalinamos kliūtys, o taip pat skatinama visapusiška žmonių su negalia įtrauktis ir veiksmingas jų dalyvavimas.

	
INTEGRUOTA PAGALBA	TIKSLINĖ PAGALBA
VSSH programos ir intervencijos yra parengtos ir pritaikytos taip, kad apimtų ir būtų prieinamos visiems, įskaitant žmones su negalia.	VSSH programos atitinka individualius žmonių su negalia reikalavimus, keliamus papildomam vandens kiekiui, šlapimo ir (arba) išmatų nelaikymo priemonių rinkiniams, tualetų kėdėms, odos priežiūros losjonui ir kt. dalykams

Rekomenduojami veiksmai

Bendra informacija apie VSSH ir vandens tiekimą

	Pasirengimas	Reagavimas	Atsigavimas
I. Vertinimas, analizė ir planavimas			
Nustatykite ŽNO ir paslaugų teikėjus. Rinkite VSSH duomenis, susijusius su žmonėmis, turinčiais negalią.	X		
Nustatykite ir išanalizuokite pavojus ir kliūtis, su kuriais susiduria žmonės, turintys negalią, naudodamiesi VSSH paslaugomis, patalpomis ir prieinama informacija. Planuokite priemones, skirtas jas sušvelninti ir pašalinti.	X		
Rinkite ir skelbkite nacionalinius ir tarptautinius standartus, susijusius su VSSH, VSSH praktikomis ir VSSH prieinamumu.	X		
Projektuokite arba pritaikykite VSSH infrastruktūrą pagal universalios dizaino principus, siekdami užtikrinti jos prieinamumą.	X		X

	Pasirengimas	Reagavimas	Atsigavimas
Peržiūrėkite VSSH greitojo vertinimo priemones ir pasirūpinkite, kad į jas būtų įtraukti klausimai ir rodikliai, susiję su negalia.	X		
Pasirūpinkite, kad mokomoji medžiaga (pavyzdžiui, apie higienos užtikrinimą) būtų platinama įvairiais pritaikytais formatais ir skirtingais platinimo būdais.	X		
Mokykite VSSH darbuotojus apie žmonių su negali įtrauktį. Taip pat aptarkite praktikas, standartus, priemones ir programų projektus.	X		
Prieš įrengdami VSSH patalpas, pirmiausia nustatykite žmonių su negalia buvimo vietą, ypač jei kai kurios vietos yra vis dar neprieinamos.	X	X	X
Pasirūpinkite, kad atliekant tarpsektorinius vertinimus būtų atsižvelgiama į pagal lytį, amžių ir negalios formą surūšiuotus VSSH duomenis.		X	
Pasirūpinkite, kad VSSH techniniuose vertinimuose būtų įvertintas infrastruktūros prieinamumas.		X	
Prieš įrengdami vandens tiekimo įrenginius, pasitarkite su žmonėmis, turinčiais negalią ir atsižvelkite į jų turimus konkrečius reikalavimus. Tai darykite lygiagrečiai atlikdami namų ūkių apklausas.	X	X	
2. Išteklių telkimas			
Planuodami biudžetus, susijusius su humanitarinės pagalbos teikimo planais arba skubios pagalbos prašymų teikimo projektais VSSH srityje, į planavimo procesą įtraukite žmones su negalia.		X	
Numatykite biudžetą, kad būtų galima padengti išlaidas, susijusias su paslaugų ir programų prieinamumu.		X	
3. Įgyvendinimas			
Standartizuodami higieninių ir moterims bei mergaitės skirtų sanitarinių priemonių (angl. <i>dignity kits</i>) rinkinius, atsižvelkite į konkrečius žmonių su negalia reikalavimus.	X		
Platinkite VSSH rekomendacijas ir priemones. Prireikus, šias rekomendacijas įgyvendinantiems darbuotojams, surenkite mokymus konkrečiomis temomis.	X	X	
Pasikonsultavę su žmonėmis, turinčiais negalią, parenkite VSSH grupei arba organizacijoms skirtas gaires.		X	
Tapkite ŽNO ir NVO, sprendžiančių žmonių su negalia problemas ir VSSH klausimus, partneriais.	X		X

	Pasirengimas	Reagavimas	Atsigavimas
Siekdami parengti VSSH standartus mokykloms, ligoninėms ir kitoms viešosioms įstaigoms, bendradarbiaukite su vietos valdžia ir ŽNO. Rengdami šiuos standartus, atsižvelkite į konkrečius žmonių su negalia reikalavimus.			X
Įrenkite žmonėms su negalia prieinamas VSSH patalpas, atsižvelgdami į jų konkrečius reikalavimus.		X	X
Parinkdami vandentiekio ir sanitarinių įrenginių vietą, juos projektuodami, statydami ir prižiūrėdami, pasikonsultuokite su žmonėmis, turinčiais negalią, ir juos įtraukite į šias veiklas. Lygiai taip pat su jais tarkitės, užtikrindami higienos laikymąsi.	X	X	X
Pritaikykite vandens talpų formą ir svorį, atsižvelgdami į žmonių su negalia pajėgumus. Pasirūpinkite, kad tokios talpos būtų jiems prieinamos.	X	X	
4. Koordinavimas			
Pakvieskite ŽNO dalyvauti VSSH koordinavimo ir techninio darbo grupių veikloje.	X	X	X
Planuokite prieinamas VSSH patalpas, pasitardami su SKSV ir būstų klausimais besirūpinančiomis grupėmis. Laikykitės tokios pačios procedūros, perkeldami šeimas, kurios prieinamumui kelia konkrečius reikalavimus, kad jie įsikurtų kuo arčiau komunalinių paslaugų teikimo vietos.		X	
5. Stebėsena ir vertinimas			
Pasirūpinkite, kad sektoriuje naudojant standartines stebėsenos priemones, būtų teikiamos ataskaitas apie VSSH infrastruktūros prieinamumą.		X	
Įtraukite negalios rodiklius į įprastinę kiekybinę ir kokybinę stebėseną. Nustatykite tokius rodiklius, kad gautus duomenis būtų galima surūšiuoti pagal negalios formą.		X	
Pakvieskite žmones su negalia dalyvauti „įgytos patirties“ apžvalgose, stengtis nustatyti gerą patirtį ir įgyvendinti VSSH programų rekomendacijas.			X
Įtraukite žmones su negalia į VSSH komitetus. Skatinkite juos išsakyti savo poreikius. Pasirūpinkite, kad jie turėtų prieigą tiek prie pakankamo vandens kiekio, tiek prie vandens punktų.		X	
Įtraukite ŽNO į stebėsenos komandas.	X	X	

Higiena

	Pasirengimas	Reagavimas	Atsigavimas
I. Vertinimas, analizė ir planavimas			
Kurdami komunikacinę medžiagą, įtraukite į ją iniciatyvas, kuriomis siekiama mažinti stigmatizavimą. Imkitės veiksmų, kad būtų pašalintos socialinės, fizinės ir komunikacijos kliūtys, trukdančios žmonėms su negalia naudotis VSSH patalpomis ir paslaugomis.	X	X	
Pranešimai turėtų būti prieinami. Į jų turinį įtraukite praktinius patarimus, kaip palaikyti asmens higieną.	X	X	
Į higienos priemonių rinkinius įdėkite daiktų, kurių reikia žmonėms su negalia. Įtraukite produktų, skirtų žmonėms, nelaikantiems šlapimo ir (arba) išmatų (sauskelnių suaugusiesiems, skystį sugeriančių medvilninių apatinių arba čiužinio paklotų, vienkartinių arba daugkartinių įklotų, apsauginių skalbiamų, neperšlampamų čiužinio paklodžių, atsarginį šlapimo surinkimo indą, papildomą muilo gabalėlį ir t. t.).	X	X	X
2. Išteklių telkimas			
Biudžete numatykite VSSH pranešimų skelbimo ir platinimo įvairiais pritaikytais formatais išlaidas.	X	X	X
3. Įgyvendinimas			
Įvairiomis pritaikytomis formomis (žodžiu, raštu, gestų kalba, lengvai skaitoma arba paprasta kalba ir pan.) renkite pranešimus apie higienos užtikrinimą;	X	X	
Nurodykite vietoje higieną užtikrinantiems darbuotojams namų ūkio lygmeniu teikti informaciją apie VSSH. Įsitikinkite, kad visi namų ūkių nariai turi prieigą prie platinamos informacijos.		X	
Didinkite vietoje dirbančių darbuotojų informuotumą apie papildomų higienos priemonių rinkinių produktų naudojimą ir šalinimą.	X	X	
Moterims su negalia gali prireikti prieigos prie lankstesnių ir įvairesnių higienos priemonių, naudojamų menstruacijų metu. Pritaikykite menstruacijų metu naudojamas higienos priemones taip, kad jos atitiktų šių moterų keliamus reikalavimus. Apsvarstykite galimybę joms duoti gerai skystį sugeriančių medvilninių paketų, vienkartinių arba daugkartinių higieninių įklotų, apatinių drabužių, muilo, dėžę su dangčiu susidėti šiems daiktams bei skalbiniams džiauti skirtą virvę su segtukais.	X	X	
Pasirūpinkite, kad sunkiai judantys žmonės galėtų lengvai pasiekti higienos reikmenis ir pasinaudoti muilu, vandeniu ir vandens čiaupais.		X	

	Pasirengimas	Reagavimas	Atsigavimas
Pasirūpinkite, kad higienos priemonės būtų platinamos saugiai ir būtų prieinamos žmonėms su negalia. Pasirinkite tokią reikmenų paskirstymo vietą, kuri nebūtų pernelyg toli nuo nukentėjusių gyventojų. Pasirūpinkite, kad ji būtų prieinama vyresnio amžiaus asmenims ir žmonėms su negalia (pavyzdžiui, vandens tiekimo vietose sumontuokite rampas, turėklus ir nukreipiamąsias virves). Pristatykite daiktus tiems žmonėms su negalia, kurie negali atvykti į daiktų paskirstymo punktus.		X	
Kai tai yra įmanoma, pirmenybę teikite eilėse prie paskirstymo punktų laukiantiems vyresnio amžiaus asmenims ir žmonėms su negalia. Jiems pageidaujant, sudarykite jiems skirtas eiles arba nurodykite reikmenų platinimo laiką.		X	X
Pasirūpinkite, kad prie paskirstymo punktų būtų sėdimų vietų, maisto, pavėsis, saugaus geriamojo vandens ir tualetų. Skirstykite reikmenis taip, kad būtų atsižvelgiama į lyčių aspektą ir kiek įmanoma labiau išlaikomas asmens orumas.		X	X
4. Koordinavimas			
Platinkite su higiena susijusius pranešimus įvairiais pritaikytais formatais.	X	X	
Pasirūpinkite, kad pranešimų apie higieną turinį būtų atsižvelgta į konkrečius žmonių su negalia reikalavimus.	X	X	
5. Stebėseną ir vertinimas			
Pasirūpinkite, kad stebėsenos ir vertinimo procesuose dalyvautų žmonės su negalia ir kad būtų atsižvelgiama į jų nuomones.		X	X

Sanitarinių sąlygų užtikrinimas (ekskrementų ir kietųjų atliekų tvarkymas)

	Pasirengimas	Reagavimas	Atsigavimas
I. Vertinimas, analizė ir planavimas			
Nustatykite ir išanalizuokite pavojus ir kliūtis, su kuriomis susiduria žmonės, turintys negalią, norėdami pasinaudoti VSSH patalpomis ir priemonėmis. Imkitės priemonių, kad jie būtų pašalinti arba sumažinti.	X		
Pasirūpinkite, kad tarp VSSH patalpų ir įrenginių bei žmonių namų būtų išlaikytas tinkamas atstumas. Taip pat pasirūpinkite, kad greta tualetų būtų įrengti praustuvai rankoms nusiplauti. Įrenkite komunalinių atliekų šalinimo vietas tinkamu atstumu nuo gyvenamųjų vietų.	X	X	

	Pasirengimas	Reagavimas	Atsigavimas
Pasirūpinkite, kad kelyje prie sanitarinių įrenginių nebūtų kliūčių.	X		
Imkitės veiksmų, kad bendruomenės infrastruktūra (prekybos vietos, sveikatos centrai, mokyklos ir kitos vietos) taptų prieinama visiems žmonėms. Taip pat pasirūpinkite, kad individualūs būstai taip pat būtų visiems prieinami. Pritaikykite bendruomeninių tualetų patalpas žmonėms su negalia.	X	X	X
Jei nėra atlikti išsamūs vertinimai, darykite prielaidą, kad 15 % naujų arba rekonstruotų įstaigų turi būti prieinamos visiems, įskaitant žmones su negalia.	X		
Pasirūpinkite, kad būtų pasitarta su žmonėmis, turinčiais negalią, ir jų šeimos nariais dėl atliekų šalinimo. Taip pat apsvarstykite ekskrementų, menstruacijų metu naudojamų higieninių priemonių bei šlapimo ir (arba) išmatų sulaikymui skirtų priemonių šalinimo klausimus. Pasirūpinkite, kad atliekų šalinimo sprendimai būtų ne tik saugūs, bet ir išlaikytų žmonių orumą bei užkirstų kelią jų stigmatizavimui.	X	X	
2. Išteklių telkimas			
Planuodami biudžetus, susijusius su humanitarinės pagalbos teikimo planais arba skubios pagalbos prašymų teikimo projektais VSSH srityje, į planavimo procesą įtraukite žmones su negalia.		X	
Pasirūpinkite, kad į pasiūlymuose ir biudžetuose būtų numatytos išlaidos, susijusios su patalpų, įrenginių ir paslaugų prieinamumo užtikrinimu.		X	
3. Įgyvendinimas			
Šeimos nariams renkite informuotumo didinimo posėdžius, skirtus pabrėžti tualetų patalpos prieinamumo svarbą, siekiant užtikrinti žmonių su negalia nepriklausomumą ir išlaikyti orumą.		X	
Pasirūpinkite, kad tualetų kabinos būtų prieinamos, įrengdami rampas ir turėklus. Taip pat pasirūpinkite, kad durys būtų pakankamai plačios, kad pro jas pravažiuotų neįgaliejių vežimėliai.		X	X
Pasirūpinkite, kad kabinos būtų pakankamai erdvios, kad uždarius kabinos duris, joje tilptų neįgaliojo vežimėlis.		X	X
Pasirūpinkite, kad rankų plovimui skirti praustuvai būtų įrengti neaukštai, o čiaupus būtų lengva pasiekti.		X	X
Kad paviršiai nebūtų slidūs, įrenkite nuotekų šalinimo sistemas.		X	X

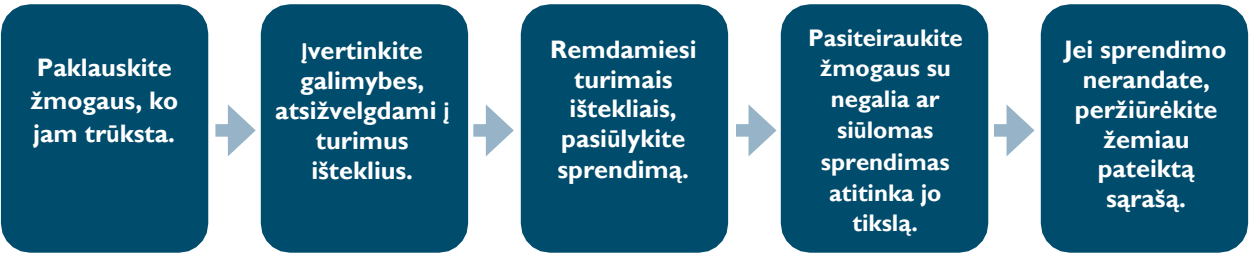
	Pasirengimas	Reagavimas	Atsigavimas
Visada su bendruomene aptarkite saugaus ekskrementų ir higienos priemonių šalinimo būdus. Pasitarkite su bendruomene, kur būtų tinkamiausia vieta projektuoti ir įrengti sanitarinius įrenginius. Atsižvelkite į konkrečius žmonių su negalia prieinamumo reikalavimus: kad pasinaudotų tualetu, jiems reikės iki jo nukeliauti, patekti į jo kabiną arba patalpą ir gebėti virš tualetu pritūpti arba ant jo atsisėsti.	X	X	X
Patarkite globėjams ir pagalbiniais asmenims, kaip tvarkyti išmatas namuose ir suteikite reikiamą pagalbą. Informuokite juos, kaip reikėtų saugiai ir higieniškai šalinti išmatas.		X	
Įrenkite atliekų laikymo kontenerius, kurie atitiktų skirtingus žmonių, turinčių įvairias negalias, prieinamumo reikalavimus. Pasirūpinkite, kad jie stovėtų tokiose vietose, kuriose juos galėtų pasiekti žmonės su negalia.		X	X
Mokykite humanitarinės pagalbos darbuotojus ir programų kūrėjus apie žmonių su negalia poreikius VSSH srityje. Pasirūpinkite, kad patalpos ir įrenginiai būtų projektuojami, atsižvelgiant į žmonių su negalia prieinamumą. Patalpose turėtų būti gerbiamas asmens orumas, jos turėtų būti tinkamai įrengtos ir jas turėtų būti nesudėtinga prižiūrėti.	X		
Įvairiais pritaikytais formatais paruoškite nurodymus ir informacinius ženklus, kuriuose būtų paaiškinta, kaip saugiai ir higieniškai šalinti atliekas.	X		
4. Koordinavimas			
Pasirūpinkite, kad viešuosiuose pastatuose (pavyzdžiui, mokyklose, ligoninėse ir kitur) būtų pakankamai žmonių su negalia prieinamų tualetų.	X	X	
Suprojektavę ir įrengę bendruomenines kietųjų atliekų šalinimo vietas, apie jas informuokite žmones su negalia.	X		
5. Stebėseną ir vertinimas			
Stebėkite, kaip žmonėms su negalia sekasi naudotis tualetais. Procentais nustatykite, kiek žmonių su negalia mano, kad tualetai atitinka jų reikalavimus ir kiek jų yra nepatenkinti. Remkitės šia informacija, siekdami gerinti žmonių higieną ir patalpų, įrenginių bei paslaugų kokybę.		X	X

19 PRIEDAI

1 priedas | Tinkamų sąlygų sudarymas

Norint sudaryti tinkamas sąlygas, reikia atlikti du veiksmus.

1. Nustatyti, ko reikia žmogui su negalia, kad jis galėtų dalyvauti (interaktyvus dialogo forma)

2. Objektiviai (nediskriminuojant) pagrįsti, kodėl yra atsisakoma sudaryti tinkamas sąlygas.

Apsvarstykite visus turimus išteklius. Apsvarstykite galimybę skubiai jų įsigyti iš išorinių tiekėjų. Patikrinkite, ar siūlomas sprendimas atitinka konkretaus asmens reikalavimą ar ne.

Jei nei vienas iš galimų variantų neatitinka asmens reikalavimų, tuomet nepavykęs bandymas įgyvendinti jo reikalavimą nėra laikomas jį diskriminuojančiu.

PAKLAUSKITE	Taip	Ne
Ar šio pakeitimo neįmanoma atlikti, nes nėra tokio sprendimo?		
Ar šio pakeitimo neįmanoma laiku nupirkti, kad jis atliktų savo paskirtį?		
Ar tokio pakeitimo atlikimas būtų laikomas neteisėtu?		

Orientaciniai klausimai, į kuriuos atsakant galima objektyviai pagrįsti atsisakymą sudaryti tinkamas sąlygas

Atsisakyti tinkamai pritaikyti sąlygas galima tik remiantis objektyviais kriterijais ir tinkamai išnagrinėjus situaciją bei laiku pranešus atitinkamam žmogui su negalia.²³⁶

Toliau pateiktais klausimais reikėtų vadovautis vertinant prašymą sudaryti tinkamas sąlygas ir pagrindžiant atsisakymą jas sudaryti, nediskriminuojant asmens dėl jo negalios. Prašome atkreipti dėmesį į tai, kad vertinimas baigiasi ties pirmuoju gautu neigiamu atsakymu. Jei atsakymas yra teigiamas, pereikite prie kito klausimo.

1. Ar yra teisėta atlikti reikalingą pakeitimą?

(Šiuo atveju žodis „teisėta“ turėtų būti suprantamas taip, jog nėra jokių teisinių apribojimų, kurie trukdytų atlikti tokį pakeitimą. Aiškaus reglamento, nustatančio pareigą sudaryti tinkamas sąlygas, nebuvimas nepateisina veiksmų nesiėmimo. Veiksmų nesiėmimas gali reikšti diskriminaciją dėl negalios. Tuo tarpu žodis „neteisėta“ turėtų būti suprantamas jo siaurąja prasme, reiškiančia, jog sudaryti siūlomas sąlygas draudžia įstatymas arba kitas teisės aktas. Net jei tai yra neteisėta, šalis turėtų siekti, jog tokio draudimo būtų atsisakyta, kai tai yra tikslinga ir įmanoma).

- **Jei pakeitimas yra neteisėtas, tuomet atsisakymas sudaryti tinkamas sąlygas nėra laikomas diskriminuojančiu.** („Šio pakeitimo negalima atlikti, nes jį draudžia įstatymas.“)
- **Jei pakeitimas yra teisėtas, pereikite prie kito klausimo.**

2. Ar įmanoma arba galima atlikti pakeitimą? (Ar reikalavimą galima įgyvendinti?)

(Šiuo klausimu yra siekiama nustatyti, ar reikalavimas yra objektyviai įvykdomas, kai ir kur to yra reikalaujama. Juo nėra vertinama, ar pakeitimo, iš tikrųjų, reikia ir ar jis yra tinkamas tikslui pasiekti, ir ar turite pakankamai išteklių, įskaitant išorinius išteklius, kuriuos galima lengvai gauti, išlaidoms padengti).

- **Jei pakeitimo atlikti neįmanoma, atsisakymas sudaryti tinkamas sąlygas nėra laikomas diskriminuojančiu.** („Šio pakeitimo

negalima atlikti, nes jo sprendimo neįmanoma arba negalima gauti vietos rinkoje, arba bet kurioje kitoje prieinamoje rinkoje.“)

- **Jei pakeitimą galima atlikti, pereikite prie kito klausimo.**
- 3. **Ar prašomas pakeitimas yra būtinas ir tinkamas? Ar jį įgyvendinus bus pašalinta asmeniui aktuali kliūtis ir ar taip asmuo galės naudotis įgyta teise vienodomis sąlygomis su kitais asmenimis?**

(Šio klausimo tikslas yra nustatyti, ar prašomas pakeitimas atliks numatytą paskirtį. Ar jis padės pašalinti konkrečią kliūtį, taip suteikdamas atitinkamam žmogui su negalia galimybę naudotis teisėmis vienodomis sąlygomis su kitais asmenimis?)

- **Jei pakeitimas neatlieka numatytos paskirties arba nesuteikia galimybės naudotis teisėmis, tuomet atsisakymas sudaryti tinkamas sąlygas nėra laikomas diskriminuojančiu.** („Šio pakeitimo negalima atlikti, nes jis neatliks numatytos paskirties ir nepadės pašalinti kliūtis.“)
- **Jei pakeitimas atliks numatytą paskirtį, pereikite prie kito klausimo.**

4. Ar prašomas pakeitimas nesukels neproporcingos arba nepagrįstos naštos?

(Šiuo klausimu yra vertinama, ar bus sukurta neproporcinga našta, bandant atlikti prašomą pakeitimą. Norint atsakyti į šį klausimą, reikia vadovautis proporcingumo principu. Ar yra tikslinga naudoti išteklius (laiko, išlaidų, poveikio ar kt. forma), kurių reikės norint atlikti pakeitimą, kad būtų pasiektas tikslas, t. y. kad atitinkamas asmuo galėtų naudotis teise?)

- **Jei prašomas pakeitimas yra laikomas pernelyg didele našta, tuomet atsisakymas sudaryti tinkamas sąlygas nėra laikomas diskriminuojančiu.**

Jis būtų laikomas pernelyg didele našta, jei, pavyzdžiui:

- Pakeitimas būtų brangus, o padengti išlaidas nebūtų finansinių lėšų arba galimybių.
- Pakeitimas būtų brangus, o jo išlaidų padengimas keltų pavojų programos veikimui.
- Atlikus pakeitimą būtų pakenkta pagrindinėms programos funkcijoms.
- Kitos aplinkybės, susijusios su reikalavimo priemonėmis arba tikslais, akivaizdžiai pakenktų pagrindinėms programos funkcijoms.
- **Jei prašomas pakeitimas nėra laikomas pernelyg didele našta, tuomet atsisakymas sudaryti tinkamas sąlygas būtų laikomas diskriminuojančiu dėl negalios.**

²³⁶ Neįgaliųjų teisių komiteto Bendrosios pastabos Nr. 6 dėl lygybės ir nediskriminavimo, [CRPD/C/GC/6](#), 27 punktą.

2 priedas | Duomenų rūšiavimo priemonės

Priemonė	Paskirtis	Naudojimas humanitariniais atvejais
Vašingtono grupės trumpas klausimų apie negalia rinkinys (angl. Washington Group Short Set of Disability Questions arba WG-SS) (WG-SS). ²³⁷	Šią priemonę sudaro šeši klausimai, kuriuos galima įtraukti į gyventojų surašymus ir apklausas. Užduodant šiuos klausimus, yra gaunami tarptautiniu mastu palyginami duomenys apie žmones su negalia.	Šią priemonę vis dažniau naudoja humanitarinės organizacijos, be to, ji neseniai buvo išbandyta įvairiose humanitarinėse situacijose. ²³⁸ Pastaba. Šiuo klausimų rinkiniu (WG-SS) tiesiogiai nesprenžiamos psichikos sveikatos problemos arba nenustatomos žmonių su negalia kliūtys.
Vašingtono grupės papildomų klausimų apie negalią rinkinys (angl. Washington Group Enhanced Set of Disability Questions).	Jį sudaro papildomi klausimai apie viršutinės kūno dalies funkcijas, nerimą ir depresiją.	
Vašingtono grupės išsamus klausimų apie negalią rinkinys (angl. Washington Group Extended Set of Disability Questions).	Šią priemonę sudaro papildomi klausimai (iš viso 37) apie nerimą ir depresiją, skausmą, nuovargį, pagalbinių priemonių naudojimą, amžių, kai atsirado negalia bei aplinkos veiksniai.	Kai kurie humanitarinės veiklos dalyviai įtraukė šiame klausimų rinkiny esančius klausimus apie nerimą ir depresiją į WG-SS klausimynus.
UNICEF-Vašingtono grupės modulis apie vaikus kylančius funkcinis sunkumus (angl. UNICEF-Washington Group Child Functioning Module).	Ši priemonė yra truputį ilgesnė nei WG-SS klausimų rinkinys ir ją yra renkami duomenys apie vaikus ir jaunuolius nuo 2 iki 17 metų. Jos respondentu yra laikomas pagrindinius globėjas.	Šis klausimynas buvo naudojamas vietose, kuriose yra menki ištekliai (pavyzdžiui, jo klausimai buvo įtraukti į 6 etapo MICS apklausą, kuri buvo atliekama daugybėje didelės rizikos humanitarinių vietų).
PSO pavyzdinė apklausa apie negalia (angl. WHO Model Disability Survey).	Šia bendra gyventojų apklausa yra nustatomos aplinkos kliūtys, dėl kurių žmonės su negalia negali visapusiškai dalyvauti. Trumpą jos versiją sudaro 40 klausimų, o išsamioje versijoje yra daugiau klausimų.	Iki šiol ši priemonė nebuvo išbandyta humanitarinėse situacijose.
PSO Negalios vertinimo klausimyno vadovo 2.0 versija (angl. Manual for WHO Disability Assessment Schedule Version 2.0).	Šią priemonę sudaro standartizuota suvestinė, kurioje yra vertinamas gebėjimas atlikti funkcijas šešiose gyvenimo srityse: pažinimo, judėjimo, savarankiškos priežiūros, bendravimo su kitais žmonėmis, gyvenimo užsiėmimų ir dalyvavimo. Siekiant patenkinti skirtingus poreikius, buvo sukurtos skirtingos priemonės versijos. Jas gali sudaryti nuo 12 iki 36 skyrių, kurių kiekviename yra po kelis klausimus.	Ši priemonė buvo išbandyta vienoje humanitarinės pagalbos srityje (Pakistanė) ir daugiau nei 100 kitų sričių.

237 Yra sukurta ir kitų Vašingtono grupės trumpo klausimų apie negalią rinkinio versijų. Vieną iš jų sukūrė organizacijos „Leonard Cheshire“ ir „Humanity & Inclusion“, kurios jį pavadino Vašingtono grupės papildomų klausimų apie negalią rinkiniu (angl. Washington Group Enhanced Set of Disability Questions). Jį sudaro 12 klausimų: šeši iš jų yra įtraukti į trumpą klausimų rinkinį, o kiti papildomi yra skirti aptarti nerimą, depresiją ir viršutinės kūno dalies judėjimą.

238 Leonard Cheshire & Humanity & Inclusion, [Disability Data Collection: A summary review of the use of the Washington Group Questions by development and humanitarian actors](#) (2018).

3 priedas | Galimi antrinių duomenų šaltiniai

Reikalinga informacija	Duomenų šaltiniai	Dalykai, į kuriuos reikia atsižvelgti
Kiek žmonių turi negalią?	Vyriausybės statistikos departamentai, pavyzdžiui: • švietimo; • sveikatos; • priėmimo į mokyklas duomenų.	Nacionalinius statistinius duomenis apie negalią reikėtų vertinti atsargiai, nes jie gali būti labai skirtingi, o jų rinkimo metu gali būti naudoti įvairūs metodai. Atkreipkite dėmesį į tai, kad žmonės su negalia gali būti neįtraukiami į daugumą administracinių duomenų sistemų vien todėl, kad jie neturi prieigos. Duomenys apie šių žmonių atskirtį gali būti ypač reikšmingi (pavyzdžiui, kalbant apie mokyklos nelankančius vaikus), tačiau juos gali būti sudėtinga rasti šiose duomenų bazėse. Tuo tarpu sveikatos priežiūros duomenys dažnai yra susiję tik su sutrikimais, tačiau pagal juos galima daryti tam tikras prielaidas (pavyzdžiui, apie funkcijų atlikimą).
	Pabėgėlių, šalies viduje perkeltų asmenų ir migrantų registravimas arba profiliavimas.	Pagal registracijos arba profiliavimo duomenis galima nenustatyti visų žmonių su negalia vien dėl proceso metu naudotų metodų (pavyzdžiui, naudotų vaizdinių ženklų arba medicininių ataskaitų).
	JT Statistikos skyrius . ²³⁹	Nacionalinio lygmens žmonių su negalia statistinių duomenų bazė.
	Humanitarinių duomenų mainų svetainė (HDX).	HDX yra platforma, kurioje organizacijos gali pateikti savo turimus duomenis kitiems vartotojams. 2018 m. lapkričio mėn. HDX duomenų bazėje buvo mažiau nei 1 % duomenų rinkinių, kurie buvo konkrečiai susiję su negalia, tačiau platesnėse apklausose negalia gali būti naudojama kaip vienas iš rodiklių.

239 JT Statistikos skyriaus duomenų bazėje pateikiami ne tik nacionalinio gyventojų surašymo duomenys ir daugelio šalių apklausų informacija apie negalios paplitimą, bet ir metaduomenys apie negalios rūšis, kurios yra įtrauktos į nacionalines apklausas, o, daugeliu atvejų, net pačios apklausos pavyzdys.

3 priedas (tęsinys)

Reikalinga informacija	Duomenų šaltiniai	Dalykai, į kuriuos reikia atsižvelgti
	Tokios apklausos ir vertinimai, kaip: - humanitarinės veiklos arba vystymosi srities dalyvių atliekamos namų ūkių apklausos (pavyzdžiui, MICS ir DPSA); - humanitarinės veiklos dalyvių įvykio vietoje atliekamos vertinimo apklausos; - ŽNO arba specializuotų NVO turimi duomenys.	Naujausiame MICS apklausos 6-ajame etape (nuo 2017 m.) ²⁴⁰ ir DPSA (nuo 2016 m.) buvo naudojami suaugusiems skirti Vašingtono grupės trumpų klausimų apie negalią rinkiniai. ²⁴¹ Siekiant nustatyti negalios paplitimą, MICS apklausos metu buvo naudojamas UNICEF-Vašingtono grupės modulis apie vaikams kylančius funkcinis sunkumus. Vertinant gautus rezultatus, svarbu atsižvelgti į vykdytos atrankos apimtį, duomenų rinkimo būdus ir jų tikslą. Nuo šių aspektų priklauso, kokia informacija bus pateikta ataskaitose.
	Kovos su minomis duomenys.	Ši informacija yra skirta stebėti incidentus, susijusius su sausumos minomis ir po karo likusiais sprogmenimis (PKLS). Šie duomenys neatspindi negalios atvejų, kai negalia atsirado ne dėl incidentų, susijusių su sausumos minomis ir PKLS.
Kokios kliūtys trukdo gauti pagalbą?	Prieinamumo auditai.	Jų metu yra taikomas kontroliniu sąrašu paremtas metodas, ²⁴² skirtas įvertinti pastatų ir patalpų saugumą bei prieinamumą bei teikiamas paslaugas. Juos gali atlikti vietos ŽNO arba NVO.
	Po pagalbos suteikimo naudojamos stebėsenos sistemos.	Jei šie duomenys būtų rūšiuojami pagal negalios formą, būtų įmanoma išanalizuoti ne tik kliūtis, su kuriomis susiduria žmonės, turintys negalią, bet ir jų išnaudojimo atvejus bei kitus saugumo pavojus.

240 Šio metodo atveju, MICS duomenis apie negalios paplitimą reikėtų vertinti atsargiai. Šios apklausos metu buvo apklausiami tik vaisingo amžiaus (15–49 metų) suaugusieji, o vyresnio amžiaus žmonės su negalia, kurių yra daugiau, nebuvo įtraukti. Suaugusiųjų apklausos atveju, MICS apklausa yra skirta pavieniams respondentams, kurie gali būti atleisti nuo dalyvavimo apklausoje, jei yra „neveiksnūs“, o tokiais surašinėtojai gali laikyti daugybę žmonių su negalia. Šių apribojimų tam tikra apimtimi galima išvengti, naudojant namų ūkio lygmeniu vykdomas DPSA apklausas, kurių metu namų ūkio galva gali atsakyti į klausimus už kitus namų ūkio narius. DPSA apklausos metu taip pat yra apklausiami platesnio amžiaus žmonių grupės, todėl joje gali visapusiškiau pasisakyti vyresnio amžiaus žmonės su negalia.

241 [Vašingtono grupės](#) klausimų rinkiniai buvo parengti gyventojų surašymų ir apklausų tikslais. Šie klausimai atspindi pažangą, padarytą negalios suvokimo srityje, nes koncepcinis negalios modelis yra grindžiamas Pasaulio sveikatos organizacijos Tarptautine funkcionavimo, neįgalumo ir sveikatos klasifikacija (ICF). Šiais klausimais, kurie buvo sukurti plačiajai visuomenei, yra žmonių teiraujamasi, ar jiems yra sudėtinga atlikti paprastas veiklas (vaikščioti, matyti, girdėti, pažinti, rūpintis savimi ir bendrauti). Tačiau tai, jog klausimai yra orientuoti į funkcijų atlikimą, o priemonė yra gana glausta, reiškia, kad ją galima greitai ir lengvai panaudoti visur kitur, įskaitant humanitarinių poreikių vertinimus.

242 Rekomendacijas, kaip atlikti prieinamumo auditus rasite organizacijos „Handicap International“ leidiny [Conduct an accessibility audit in low- and middle-income countries](#) (2014).

3 priedas (tęsinys)

Reikalinga informacija	Duomenų šaltiniai	Dalykai, į kuriuos reikia atsižvelgti
	Atsiliepimų arba skundų teikimo mechanizmai.	Jie gali suteikti svarbių įžvalgų ne tik apie kliūtis, su kuriomis susiduria žmonės, turintys negalią, bet ir apie jų pasitenkinimą gaunamos pagalbos kokybe. Tačiau atsiliepimų teikimo mechanizmai žmonėms su negalia yra dažnai neprieinami. Nors šie mechanizmai padeda spręsti opias problemas, tačiau, daugeliu atveju, pateikti duomenys būna anonimiški ir konfidencialūs. Todėl jie gali būti nerūšiuojami pagal negalios formą.
	Humanitarinių duomenų mainų svetainė.	Be turimų duomenų apie žmonių su negalia skaičių, HDX svetainėje taip pat galima rasti ataskaitų apie jiems kylančias kliūtis ir taip pat apima ataskaitas apie kliūtis ir juos įgalinančias priemones.
	Žmogaus teisių tarybos specialiosios procedūros ir visuotiniai periodiniai vertinimai.	Nacionaliniai ir tarptautiniai žmogaus teisių mechanizmai gali suteikti vertingos informacijos apie kliūtis ir pavojus, teisių pažeidimus ir žmonių su negalia reikalavimus. Už atitinkamus mechanizmus yra atsakingos Nacionalinės žmogaus teisių institucijos, Neįgaliųjų teisių komitetas ir Specialusis pranešėjas asmenų su negalia teisių klausimais.
Kokie yra žmonių su negalia reikalavimai ir konkretūs pavojai, su kuriais jie susiduria?	Tokios informacijos valdymo sistemos, kaip: - informacinė sistema apie smurtą dėl lyties; - informacinė sistema apie vaikų apsaugą; - apsaugos atvejų valdymo sistemos.	Stebint incidentus, galima nustatyti galimybių teikti ataskaitas trūkumus, pavyzdžiui, situacijas, kai žmonės su negalia yra nepakankamai atstovaujami. Žmonėms su negalia gali būti sudėtinga naudotis atvejų valdymo paslaugomis dėl jiems kylančių fizinių, institucinių ir bendravimo kliūčių, o taip pat menko visuomenės supratimo apie negalią ir jos stigmatizavimo.
	Tokie vertinimai, kaip: - poreikių vertinimai; - dalyvavimo vertinimai.	Dėl sistemingo žmonių su negalia neįtraukimo į vertinimus, galima gauti ribotus arba nepatikimus duomenis. Pavyzdžiui, žmonės su negalia galėjo būti slepiami arba negalėjo sudalyvauti procese; arba tokių vertinimų metu nebuvo teiraujamasi informacijos apie konkrečius rizikos veiksnius (pavyzdžiui, kliūtis, su kuriomis jie susiduria bandydami gauti pagalbą).

4 priedas | Dalykai, į kuriuos reikia atsižvelgti, vertinant antrinius duomenis

Kaip yra suprantama negalios sąvoka?	Apklausoje ir duomenų bazėse negalia yra apibrėžiama įvairiai. Kol vienos yra daugiausia orientuotos į sutrikimus, kitose yra papildomai atsižvelgiama į dalyvavimo, prieinamumo ir pagalbos poreikius. Kokie asmenys bus laikomi turinčiais negalią priklausys nuo to, į kokias negalios sritis (judėjimo, regos, klausos, intelekto ir pan.) buvo orientuota duomenų rinkimo priemonė. Negalia įvairiose kultūrose yra suprantama skirtingai. Nuo to priklausys, kam, iš tikrųjų, bus nustatyta negalia, o kas tik save tokiu laikys. Pavyzdžiui, negalia ne visur bus laikomi su amžiumi susiję sutrikimai arba sutrikimai, atsiradę konfliktų metu.
Ar stigma yra laikoma veiksnium?	Daugeliu atveju, dėl žmonių su negalia stigmatizavimo, turima negalia yra slepiama arba neteisingai suprantama. Duomenų rinkimo kokybė gali nukentėti tiek dėl to, kad žmonės su negalia gali nesiryžti pripažinti turimos negalios, gali būti slepiami arba jų šeimos nariai gali nepripažinti jų turimos negalios, tiek dėl surašinėtojų ir humanitarinės veiklos darbuotojų turimų išankstinių nusistatymų. Užduodant uždarus klausimus (pavyzdžiui, „Ar turite negalią?“), į kuriuos reikia atsakyti tik „taip“ arba „ne“, apie kai kuriuos negalios atvejus dažnai nėra pranešama dėl žmonių su negalia stigmatizavimo arba dėl skirtingo respondentų suvokimo, kas yra laikoma negalia. Be to, duomenys apie negalią gali būti neskelbiami dėl politinių priežasčių.
Kas yra laikoma negalia?	Negalia gali būti plataus spektro. Tai reiškia, kad asmuo gali turėti tiek lengvesnės, tiek sunkesnės formos negalią. Renkant duomenis, gali būti nustatytos skirtingos ribos, kokie žmonės yra laikomi turinčiais negalią ir kokie nėra.
Koks buvo duomenų rinkimo tikslas?	Nuo duomenų rinkimo tikslo priklausys, kokie asmenys bus apklausiami ir laikomi turinčiais negalią. Pavyzdžiui, sveikatos apklausos, bendrojo gyventojų surašymo ir namų ūkio pragyvenimo šaltinių apklausos metu gali būti taikomi skirtingi kriterijai, pagal kuriuos bus nustatomi žmonės su negalia.
Ar apklausoje dalyvavo tik tam tikrų respondentų grupė?	Į duomenų rinkimo procesą gali būti neįtraukti kai kurie žmonės su negalia, ypač tie, kurie yra izoliuoti namuose arba gyvena įstaigose. Ši problema yra ypač opi, kalbant apie vaikus su negalia.
Ar turite naujausius duomenis?	Iki krizės surinkti duomenys gali neatspindėti teritorijos demografinių duomenų po krizės. Dėl didelio išvykstančių ir atvykstančių gyventojų srauto gali pasikeisti gyventojų sudėtis, o konfliktų ir nelaimių metu gali padaugėti žmonių su negalia ir pasikeisti jų proporcija, palyginti su bendru gyventojų skaičiumi.

5 priedas | Išdirbio lygmens rodiklių pavyzdžiai

Taip pat žr. [Žmogaus teisių rodikliai, taikomi Neįgalųjų teisių konvencijai, kuria yra grindžiama žmonių su negalia įtrauktį skatinanti Darnaus vystymosi darbotvarkė iki 2030 m.](#)

Teminė sritis	Veiklos arba išdirbio lygmens rodiklių pavyzdžiai
Sveikata	Pastatytų arba pagal universalaus dizaino standartus pritaikytų sveikatos priežiūros įstaigų skaičius.
Sveikata	Žmonių su negalia, kurie naudojami su sveikata susijusiomis reabilitacijos paslaugomis, įskaitant pagalbines technologijas, skaičius.
Švietimas	Pagal universalaus dizaino standartus pritaikytų arba įrengtų klasių skaičius.
VSSH	Pagal universalaus dizaino standartus pritaikytų arba įrengtų tualetų patalpų skaičius.
VSSH	Ne mažiau kaip dviem formatais (raštu ir žodžiu) parengtų higienos pranešimų skaičius.
Aprūpinimas maistu ir mityba	Pagal universalaus dizaino standartus pritaikytų arba įrengtų skirstymo punktų arba prekybos vietų skaičius.
Apsauga	Darbuotojų, partnerių ir bendruomenių, kurie yra išmokyti įtraukiai dirbti su žmonėmis, turinčiais negalią, skaičius.
Apsauga	Skundų dėl smurto prieš žmones su negalia, jų diskriminacijos dėl negalios ir kitų teisių pažeidimų skaičius.
Smurto dėl lyties prevencija ir reagavimo veikla	SDL srities darbuotojų, kurie dalyvavo mokymuose apie žmonių su negalia įtrauktį, procentas arba skaičius.
Smurto dėl lyties prevencija ir reagavimo veikla	Moterų su negalia, kurios dalyvauja bendruomeniniuose SDL prevencijos ir reagavimo veiklos mechanizmuose, skaičius.
Vaikų apsauga	Vaikų ir jaunuolių su negalia, dalyvaujančių vaiko teisių komitetuose ir kitose bendruomeninėse vaikų apsaugos struktūrose, skaičius.
Vaikų apsauga	Vaikų apsaugos srities darbuotojų, kurie dalyvavo mokymuose apie įtraukias psichikos sveikatos ir psichosocialinės pagalbos paslaugas bei poilsio organizavimo veiklas, skirtas vaikams, įskaitant vaikus su negalia, skaičius.
Būstas, žemė ir turtas	ŽNO, kurios dalyvavo mokymuose būstų, žemės ir turto klausimais, skaičius.
Kova su minomis	ŽNO ir žmonių su negalia, kurie buvo išmokyti, kaip dalyvauti rizikos mažinimo ir švietimo veiklose, skaičius.
Kova su minomis	Žmonių su negalia, dalyvaujančių bendruomenės bendradarbiavimo veiklose, skirtose nustatyti ir įvertinti riziką, skaičius.
Būstas	Namų ir būstų, kurie buvo pritaikyti, siekiant pagerinti prieinamumą, skaičius.
Stovyklų koordinavimas ir stovyklų valdymas	Žmonių su negalia, kurie yra atstovaujami bendruomenės vadovavimo struktūrose, skaičius.
Stovyklų koordinavimas ir stovyklų valdymas	Atliktų dalyvavimo vertinimų, į kuriuos buvo įtraukti žmonės su negalia, skaičius.

6 priedas | Žmonių su negalia įtraukties vertinimo kriterijai

Vertinimo kriterijai ²⁴³	Apibrėžimas	Su negalia susiję aspektai, į kuriuos derėtų atsižvelgti
Tinkamumas, aktualumas	Kiek humanitarinės veiklos yra pritaikytos prie vietinių poreikių, taip didinant atsakomybę, atskaitomybę ir ekonomiškumą?	Pritaikymai yra daromi, siekiant gerinti žmonių su negalia prieinamumą, o pastarieji dalyvauja projektų rengimo ir įgyvendinimo procesuose.
Veiksmingumas, savalaikiškumas	Kiek yra pasiekiamas veiklos tikslas? Ar jį galima pasiekti per atitinkamą laikotarpį?	Yra pasirūpinta žmonių su negalia prieinamumu. Jie jaučiasi gaunantys teigiamą naudą.
Veiksmingumas, ekonomiškumas	Norimi kokybiniai ir kiekybiniai rezultatai yra pasiekiami, naudojant turimus išteklius (lėšas, patirtį, gamtos išteklius, laiką ir pan.). Naudojant alternatyvius pigesnius būdus to paties rezultato galima nepasiekti.	Prieinamumo klausimas yra sprendžiamas nuo pat pradžių, gerinant ekonomiškumą.
Poveikis	Čia yra vertinamas platesnis intervencijos socialinis, ekonominis, techninis ir aplinkos poveikis. Jo metu yra gaunami numatyti, nenumatyti, teigiami, neigiami, makro- (sektoriaus) ir mikro- (namų ūkio) rezultatai.	Ar žmonės su negalia gauna vienodą naudą? Ar žmonės su negalia patyrė nenumatytą poveikį?
Tarpusavio ryšys	Kiek, vykdant trumpalaikę veiklą, susijusią su ekstremaliąja situacija, yra atsižvelgiama į vietos aplinkybes ir ilgalaikes problemas.	Koks yra nacionalinių ir (arba) vietinių tarnybų įtraukties poveikis? Ar yra stiprinamos vietos arba nacionalinės sistemos, teikiančios pagalbines technologijas, užtikrinančios įtraukų švietimą ir pan.? Ar ŽNO ugdo gebėjimus?
Apimtis	Kokia apimtimi pavyko pasiekti pagrindines gyventojų grupes, patekusias į gyvybei pavojingus įvykius.	Žmonių su negalia prieigos lygiai.
Darna	Kiek politika yra nuosekli ir kiek ją yra atsižvelgiama į humanitarines ir žmogaus teises?	Kiek humanitariniai veiksmai atitinka Neįgaliųjų teisių konvenciją (NTK).
Koordinavimas	Kiek tarpusavyje dera įvairių veiklos dalyvių vykdomos intervencijos, siekiant gerinti tarpusavio sinergiją, išvengti trūkumų, veiklos dubliavimosi ir konfliktų dėl tų pačių išteklių naudojimo?	Tai yra ŽNO ir kitų žmonėms su negalia atstovaujančių subjektų dalyvavimo humanitarinės pagalbos veikloje lygis ir veiklos koordinavimo kokybė.
Apsauga	Kiek nukentėję gyventojai yra apsaugoti nuo smurto, prievartos, išnaudojimo ir kitos žalos, atsižvelgiant į jų teises ir gebėjimus?	Kokia apimtimi yra nustatyti, pašalinti arba sumažinti pavojai, su kuriais susiduria žmonės, turintys negalią?

²⁴³ OECD-DAC, Guidance for evaluating Humanitarian Assistance in Complex Emergencies (1998).

7 priedas | Atskaitomybė nukentėjusiems žmonėms ir jų apsauga nuo seksualinio išnaudojimo ir prievartos

Toliau pateiktoje lentelėje pavaizduota, kaip humanitarinės veiklos dalyviai, įskaitant jų grupes, gali įgyvendinti Pagrindinių humanitarinių standartų (PHS) įsipareigojimus ir kokybės kriterijus, į veiklą įtraukdami žmones su negalia.

Su PHS susiję įsipareigojimai ir kokybės kriterijai:	Kaip humanitarinės veiklos dalyviai gali juos įgyvendinti?
1. Nuo krizės nukentėjusios bendruomenės ir žmonės gauna tinkamą pagalbą, kuri atitinka jų poreikius. Kokybės kriterijai: Humanitarinė veikla yra tinkama ir aktuali.	- Nustatykite bendrą poreikių vertinimo metodą. Pasikonsultuokite su žmonėmis, turinčiais negalią, ir įtraukite juos į reagavimo veiksmų apibendrinimą ir jų išdėstymą pagal svarbą. - Reguliariai konsultuokitės su žmonėmis, turinčiais negalią, kaip su nukentėjusių bendruomenių nariais, siekdami įsitikinti, ar vykdomi pagalbos teikimo planai ir veiklos yra jiems tinkami ir aktualūs.
2. Nuo krizės nukentėjusioms bendruomenėms ir žmonėms reikalinga humanitarinė pagalba yra suteikiama tinkamu metu. Kokybės kriterijai: Humanitarinė veikla yra vykdoma veiksmingai ir laiku.	- Nustatykite savalaikės pagalbos teikimo gaires ir tikslus, atsižvelgdami į nukentėjusių žmonių prioritetus ir pageidavimus. Žmonės su negalia yra laikomi labai svarbiu pogrupiu, todėl jiems turi būti suteikta įvairi informacija apie prieinamą pagalbą. - Stebėdami bendruomenių pasitenkinimą veiklos kokybe, savalaikiškumu ir veiksmingumu, reguliariai šiuos dalykus aptarkite su žmonėmis, turinčiais negalią.
3. Vykdam humanitarinę veiklą, nuo krizės nukentėjusios bendruomenės ir žmonės nepatiria didelio neigiamo poveikio ir yra labiau pasirengę bei atsparesni susidariusioms aplinkybėms, todėl jiems kyla mažesnis pavojus. Kokybės kriterijai: Humanitarinė veikla yra stiprinami vietos pajėgumai ir išvengiama neigiamų padarinių.	- Numatykite bendras strategijas, kaip būtų galima sustiprinti vietos pajėgumus. Imkitės veiksmų, kad įtrauktumėte vietos dalyvius ir bendruomenes į reagavimo veiklų valdymą. Ugdykite žmonių su negalia gebėjimus, kad jie taptų atsparesni, gebėtų gauti reikiamą informaciją ir sužinoti, kada ir kaip jie gali pasinaudoti paslaugomis. - Stebėdami neigiamą poveikį, kurį dėl reagavimo veiklos gali patirti nukentėjusios bendruomenės, arba pavojų, kurį ji gali sukelti, reguliariai konsultuokitės su žmonėmis, turinčiais negalią.
4. Nuo krizės nukentėjusios bendruomenės ir žmonės žino savo teises, geba gauti informaciją ir dalyvauja priimant su jais susijusius sprendimus. Kokybės kriterijai: Humanitarinė veikla yra paremta bendravimu, dalyvavimu ir atsiliepimų teikimu.	- Parenkite žmonėms su negalia skirtą komunikacijos strategiją. Naudokite abipusio ryšio komunikacijos kanalus, atsižvelgdami į tai, kokios informacijos jiems reikia ir kokio bendravimo būdo jie pageidauja. Pasirūpinkite, kad ši strategija taptų neatsiejama platesnės apimties pastangų, skirtų bendradarbiauti ir bendrauti su nukentėjusiomis bendruomenėmis, dalimi. - Parenkite strategiją, pagal kurią bendruomenės būtų įtraukiamos į valdymo ir sprendimų priėmimo procesus ir juose dalyvautų. Pasirūpinkite, kad joje būtų aiškiai aprašyta, kaip į veiklą bus įtraukiami žmonės su negalia. Pasirūpinkite, kad jų dalyvavimas ir įtraukimas būtų laikomas pagrindine bendruomenės įtraukties strategijos dalimi.

7 priedas (tęsinys)

Su PHS susiję įsipareigojimai ir kokybės kriterijai:	Kaip humanitarinės veiklos dalyviai gali juos įgyvendinti?
	- Reguliariai konsultuokitės su nukentėjusiais asmenimis, kad gautumėte atsiliepimų apie vykdomos veiklos kokybę ir jų santykius su pagalbos teikėjais. Projektų kūrimo metu žmonės su negalia visada turėtų pateikti savo atsiliepimus. - Dalinkitės informacija apie žmonių su negalia padėtį (kliūtis, pavojus, gebėjimus ir t. t.) ne tik partnerių ir grupių susitikimuose, bet ir tarpžinybiniuose bei tarpsektoriniuose koordinavimo mechanizmuose. Naudokitės šia informacija, siekdami pagerinti projektus. - Į projektus, atsiliepimų ir skundų teikimo mechanizmų kūrimą bei esamų ir naujų mechanizmų nustatymą įtraukite žmonių su negalia organizacijas (ŽNO). - Platinkite informaciją ir didinkite žmonių informuotumą apie Neįgalųjų teisių konvenciją (NTK) ir kitus teisinės apsaugos dokumentus.
5. Nuo krizės nukentėję bendruomenių nariai ir kiti žmonės turi galimybę naudotis saugiais ir lanksčiais skundų teikimo mechanizmais. Kokybės kriterijai: Skundai priimami ir sprendžiami.	- Nustatykite tinkamiausius atsiliepimų ir skundų teikimo mechanizmų kanalus ir naudojimo būdus. Apsvarstykite galimybę naudoti bendras platformas. - Nustatykite aiškius humanitarinės pagalbos partnerių ir suinteresuotų subjektų veiklos protokolus ir pareigas, nagrinėjant skundus tokiais jautriais klausimais kaip apsauga nuo seksualinio išnaudojimo ir prievartos (ASIP), smurtas dėl lyties (SDL), diskriminacija dėl negalios ar kitų saugumo pavojų. - Reguliariai konsultuokitės su nukentėjusiais asmenimis, kad gautumėte atsiliepimų apie skundų teikimo mechanizmų prieinamumą ir tinkamumą. - Naudokite įvairius komunikacijos kanalus, kurie būtų prieinami visiems žmonėms su negalia (įskaitant informacijos pateikimą gestų kalba, Brailio raštu, pritaikytomis informacinėmis ir ryšių technologijomis, lengvai skaitoma arba paprasta kalba parengtą medžiagą ir t. t.). - Pasirūpinkite, kad atsiliepimų ir skundų teikimo mechanizmai būtų pritaikyti prie esamos situacijos aplinkybių ir atitiktų visų žmonių komunikacijai keliamus reikalavimus. - Pasirūpinkite, kad atsiliepimų teikimo mechanizmai, kuriais pranešama apie pagalbos ir apsaugos kokybę, būtų prieinami visiems žmonėms ir užtikrintų pateiktų duomenų konfidencialumą.

7 priedas (tęsinys)

Su PHS susiję įsipareigojimai ir kokybės kriterijai:	Kaip humanitarinės veiklos dalyviai gali juos įgyvendinti?
6. Nuo krizės nukentėjusių bendruomenių nariai ir kiti žmonės gauna koordinuotą ir kitas veiklas papildančią pagalbą. Kokybės kriterijai: Humanitarinė veikla yra koordinuota ir papildanti kitas veiklas.	- Pasirūpinkite, kad humanitarinės pagalbos (ir grupių) koordinavimo veikla būtų prieinama vietos dalyviams ir kad jie į ją būtų įtraukti. Taip pat pasirūpinkite, kad būtų visapusiškai atsižvelgiama į bendruomenių narių poreikius, o ypač į žmonių, dirbančių su asmenimis, turinčiais negalią, ir jų labui. - Reguliariai dalinkitės informacija su kitais partneriais ir grupėmis, o taip pat tarp grupių, siekdami bendrai nustatyti ir įgyvendinti priemones, kuriomis būtų sprendžiamos nepatenkintų poreikių problemos. - Reguliariai konsultuokitės su žmonėmis, turinčiais negalią, ir kitais įvairaus amžiaus ir lyties nukentėjusių gyventojų pogrupiais, siekdami nustatyti, ar pagalba yra teikiama koordinuotai ir papildo kitas veiklas.
7. Organizacijoms mokantis iš kitų patirties ir į ją atsižvelgiant, nuo krizės nukentėję bendruomenės nariai ir kiti žmonės gali tikėtis kokybiškesnės pagalbos. Kokybės kriterijai: Humanitarinės veiklos dalyviai nuolat mokosi ir tobulėja.	- Nuspręskite, koku metodu bendrai stebėsite reagavimo veiklų kokybę ir veiksmingumą. - Skatinkite humanitarinės pagalbos partnerius vykdyti bendrą stebėseną, reguliariai mokytis ir tarpusavyje dalintis įgytomis žiniomis. - Reguliariai teiraukitės žmonių su negalia ir kitų įvairaus amžiaus ir lyties nukentėjusių gyventojų pogrupių, kad gautumėte informacijos apie tai, kaip pagalbos teikėjai atsižvelgė į pateiktus atsiliepimus, skundus ir kitus klausimus.
8. Nuo krizės nukentėjusios bendruomenės nariai ir kiti žmonės gauna reikiamą pagalbą iš kompetentingų ir tinkamai prižiūrimų darbuotojų ir savanorių. Kokybės kriterijai: Darbuotojams yra padedama veiksmingai atlikti savo darbą, su jais yra elgiamasi sąžiningai ir teisingai.	- Nustatykite humanitarinės veiklos dalyvių gebėjimų trūkumą ir, prireikus, parenkite bendrą jų gebėjimų ugdymo strategiją. - Pasisakykite už tinkamos pagalbos, žmogiškųjų išteklių ir finansinių lėšų skyrimą, siekiant gerinti vietos partnerių pajėgumus teikti kokybišką pagalbą. - Reguliariai prašykite žmonių su negalia ir kitų nukentėjusių įvairaus amžiaus ir lyties gyventojų pogrupių pateikti atsiliepimų apie pagalbos teikėjų santykius su žmonėmis, turinčiais negalią.

7 priedas (tęsinys)

Su PHS susiję įsipareigojimai ir kokybės kriterijai:	Kaip humanitarinės veiklos dalyviai gali juos įgyvendinti?
9. Nuo krizės nukentėję bendruomenių nariai ir kiti žmonės iš jiems padedančių organizacijų gali tikėtis, kad jos efektyviai, veiksmingai ir etiškai valdys turimus išteklius. Kokybės kriterijai: Ištekliai yra valdomi ir naudojami atsakingai pagal numatytą paskirtį.	- Nustatykite bendrus techninius ir kokybės kriterijus projektams, lėšų skirstymui bei bendruomenės narių dalyvavimui ir įsitraukimui į veiklą. - Numatykite aiškias išteklių naudojimo stebėsenos ir ataskaitų teikimo procedūras, įskaitant procedūras, skirtas spręsti korupcijos ar nepotizmo problemas. - Reguliariai konsultuokitės su žmonėmis, turinčiais negalią, kaip su neatsiejamu nukentėjusių asmenų pogrupiu, siekdami gauti informacijos apie tai, kaip veiksmingai yra naudojami turimos pagalbos ištekliai. - Prieš išvykdami, surenkite personalui mokymus apie negalią ir žmonių su negalia įtrauktį. - Darbo funkcijų aprašuose, vertinimuose, įgaliojimuose ir stebėsenos sistemose aiškiai nurodykite, kokios bus žmonių su negalia, skirtingų lyčių ir amžiaus asmenų perspektyvos. - Tapkite ŽNO partneriais. Skirkite joms finansavimą ir teikite pagalbą. Pasirūpinkite, kad visos partnerystės sutartys atitiktų NTK, ir pasirūpinkite, kad žmonės su negalia būtų apsaugoti ir gautų reikiamą pagalbą, o taip pat turėtų teisę visapusiškai dalyvauti su jais susijusių sprendimų priėmimo ir veiklose.

Toliau pateiktoje lentelėje yra paaiškinta, kaip užtikrinti žmonių su negalia įtrauktį, vykdant keturis humanitarinės veiklos dalyvių įsipareigojimus.

IASC įsipareigojimai dėl JANŽ ir ASIP	
IASC principuose yra patvirtinta, jog humanitarinės veiklos dalyviai yra įsipareigoję:	Ką tai reiškia?
1. Lyderystė Parodykite jų įsipareigojimą ANŽ ir ASIP srityse, įgyvendindami, institucionalizuodami ir integruodami ANŽ metodus į humanitarinės programos ciklą ir strateginio planavimo procesus šalies lygmeniu, o taip pat nustatydami tinkamas valdymo sistemas, kad prieš ekstremaliąją situaciją, jos metu ir po jos būtų galima koordinuotai prašyti nukentėjusių žmonių pasisakyti, įsiklausyti į jų nuomones, nustatyti jų prioritetus bei į juos atsižvelgti, be kita ko, seksualinio išnaudojimo ir prievartos klausimais.	Humanitarinės veiklos dalyviai yra atskaitingi nukentėjusiems žmonėms (ANŽ). Jie daugiausia dėmesio skirs žmonių su negalia įtraukčiai į visus humanitarinės programos ciklo etapus, įskaitant veiklos procesus ir rezultatus. Taip pat jie atsižvelgs į žmonių su negalia nuomones sprendimų priėmimo procesų metu. Tam reikia humanitarinių organizacijų vadovų, įskaitant grupių ir grupės pagrindinių agentūrų vadovus, lyderystės ir pagalbos.

IASC įsipareigojimai dėl JANŽ ir ASIP	
IASC principuose yra patvirtinta, jog humanitarinės veiklos dalyviai yra įsipareigoję:	Ką tai reiškia?
2. Dalyvavimas Įgyvendinkite tokius agentūrų mechanizmus, kurie prisidėtų prie koordinuotų ir į žmogų orientuotų metodų, kurie leistų moterims, vyrams, mergaitėms ir berniukams, įskaitant labiausiai marginalizuotus ir rizikos grupei priklausančius asmenis iš visų nukentėjusių bendruomenės narių, dalyvauti ir aktyviai pasireikšti priimančiam sprendimui, kurie turės įtakos jų gyvenimui, gerovei, orumui ir saugumui, bei juos palaikyti. Užmegzkite ir palaikykite lygiateisę partnerystę grįstus santykius su vietos dalyviais, atsižvelgdami į jų ilgalaikius ir pasitikėjimu grįstus santykius su bendruomenėmis.	Humanitarinės veiklos dalyviai nustatys, įgyvendins ir koordinuos tinkamiausias ir aktualiausias priemones, kad žmonės su negalia ir kiti skirtingo amžiaus ir lyties nukentėjusių gyventojų pogrupiai galėtų dalyvauti su projektu susijusių sprendimų priėmimo procesuose, įskaitant grupių darbą. Jie darbo metu skatins ir palaikys savo partnerius, laikydamiesi į žmogų orientuoto ir dalyvavimo grįsto požiūrio. Be to, jie stiprins vietos pajėgumus ir teiks jiems pirmenybę, o taip pat palaikys lygiateisius ir pagarbius santykius su vietos dalyviais, vadovaudamiesi PHS ir <i>partnerystės principais</i>.
3. Informacija, atsiliepimai ir veiksmai Įgyvendinkite tokius agentūrų mechanizmus, kurie prisidėtų prie bendrų, dalyvavimu grįstų metodų, kurių tikslas būtų informuoti bendruomenes ir jų išklauysti, atsižvelgti į pateiktus atsiliepimus ir imtis taisomųjų veiksmų, bei juos palaikyti. Įdiekite atitinkamus mechanizmus, skirtus pranešti ir išspręsti su SIP susijusius skundus, bei palaikykite tokių mechanizmų įgyvendinimą. Planuokite, renkite ir valdykite apsaugos ir pagalbos programas, kuriomis būtų atsižvelgiama į įvairovę ir nukentėjusių bendruomenių išreikštas nuomones.	Humanitarinės veiklos dalyviai nustatys ir pritaikys tinkamiausias ir aktualiausias informacijos platinimo žmonėms su negalia ir kitiems įvairaus amžiaus ir lyties nukentėjusių asmenų pogrupiams metodus. Jie surinks duomenis, išanalizuos atsiliepimus ir jais remsis sprendimų priėmimo procesų metu. Be to, jie praneš nukentėjusiems asmenims, kokių taisomųjų veiksmų buvo imtasi. Humanitarinės veiklos dalyviai ir grupių koordinatoriai, padedami grupės pagrindinės agentūros, užtikrins, kad partneriai suprastų savo įsipareigojimus ASIP srityje ir kad, juos įgyvendindami, gautų reikiamą pagalbą. Jie taip pat numatys aiškius protokolus, kaip bus elgiama, gavus konfidencialų atsiliepimą arba skundą ir kaip juos reikės pateikti.
4. Rezultatai Įvertinkite su ANŽ ir ASIP veiklomis susijusius rezultatus agentūros ir bendruomenės lygmenimis, be kita ko, taikydami tokius standartus kaip Pagrindiniai humanitariniai standartai ir Minimalieji veiklos standartai, kurie yra taikomi ASIP atvejais; Geriausios praktikos gairės, skirtas tarpžinybiniais bendruomenės skundų teikimo mechanizmams ir su jomis susijusias Standartines veiklos procedūras.	Humanitarinės veiklos dalyviai nurodys rodiklius, pagal kuriuos bus vertinami žmonių su negalia ir kitų nukentėjusių grupių išdirbiai ir rezultatai, įskaitant pasitenkinimo įvertinimo rezultatus. Be to, jie pasirūpins, kad partneriai turėtų reikiamus gebėjimus ir gautų reikiamą pagalbą, taikant ir vertinant atitinkamus techninius, kokybės, apsaugos ir atskaitomybės

